

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

VEACESLAV UNGUREANU

**REDIMENSIONAREA ARHITECTURII GEOPOLITICE
A SISTEMULUI INTERNAȚIONAL
POSTRĂZBOI RECE: ADVERSITĂȚI GEOSTRATEGICE
ȘI REPLIERI DE SECURITATE**

Chișinău, 2020

CZU 327.5
U 52

Lucrarea este recomandată spre publicare de către
Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Monografia include cercetarea științifică a trei blocuri de probleme: fundamente de abordare sistemică a procesului de reconfigurare a intereselor geopolitice ale marilor puteri și reperi teoretico-metodologice de remodelare a structurii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece; evoluția situației geopolitice regionale din Europa de Sud-Est după încheierea războiului rece în contextul reconturării mediului securității regionale și procesul de afirmare geopolitică a Republicii Moldova între oportunități și constrângeri de securitate; exercitarea influenței geopolitice de către marile puteri asupra procesului de fortificare a securității politice și militare a Republicii Moldova în condițiile extinderii provocărilor asimetrice, convenționale și hibride și mecanismul de realizare a consolidării politicilor de diversificare a surselor de asigurare a securității energetice a Republicii Moldova.

Lucrarea este destinată mediului universitar-academic, specialiștilor în domeniul geopoliticii, securitologiei, relațiilor internaționale și politicii externe, tuturor celor care manifestă interes față de problemele complexe abordate.

Recenzent științific: **Victor JUC, doctor habilitat, profesor universitar**

Redactor: **Tamara OSMOCHESCU**

Design copertă: **Vitalie LECA**

Procesare computerizată: **Elena CURMEI**

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Ungureanu, Veaceslav.

Redimensionarea arhitecturii geopolitice a sistemului internațional: Postrăzboi rece: adversități geostrategice și replieri de securitate / Veaceslav Ungureanu; recenzent științific: Victor Juc; Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. – Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2020 (ÎS FEP "Tipografia Centrală"). – 236 p.

Referințe bibliogr.: p. 220-235. – 40 ex.

ISBN 978-9975-3430-0-8.

327.5

U 52

ISBN 978-9975-3430-0-8.

© Veaceslav Ungureanu, 2020

© Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2020

Cuprins

Introducere	5
1. Redimensionarea arhitecturii geopolitice mondiale în contextul reedificării sistemului internațional postrăzboi rece ..	11
1.1. Reconfigurarea intereselor geopolitice ale marilor puteri: abordare sistemică	11
1.2. Remodelarea structural-geopolitică a sistemului internațional postrăzboi rece: repere teoretico-metodologice	45
2. Transformările geopolitice regionale din Europa de Sud-Est după încheierea războiului rece	79
2.1. Situația geopolitică regională din Europa de Sud-Est în contextul reconturării mediului securității regionale	79
2.2. Afirmarea geopolitică a Republicii Moldova între oportunități și constrângeri de securitate	111
3. Asigurarea securității naționale a Republicii Moldova la interferența spațiilor geopolitice rivale	141
3.1. Influența geopolitică asupra procesului de fortificare a securității politice și militare a Republicii Moldova în condițiile extinderii provocărilor asimetrice, convenționale și hibride	141
3.2. Consolidarea politicilor de diversificare a surselor de asigurare a securității energetice a Republicii Moldova	178
Concluzii	215
Referințe bibliografice	220

Introducere

Edificarea noului sistem internațional postrăzboi rece s-a dovedit a fi un proces complex și multiaspectual, care și-a găsit expresie în mai multe elaborări și scenarii globale propuse de către diferite școli științifice, lideri de opinie și reprezentanți ai diverselor culturi și religii. Exprimându-și oportunitatea identificării unor forme mai constructive și mai puțin violente de interacțiune ale actorilor internaționali, multe modele poartă amprenta logicii conflictuale dintre poluri, acestea din urmă primind alături de tratarea tradițională, în spirit realist, altă dimensiune, extrasă fie din reflectarea noilor realități, fie din speculații intelectuale. Cert este că polaritatea rămâne problema de bază a configurației structurii sistemului internațional, polul fiind abordat în sens geopolitic, dar și dintr-o perspectivă mai largă, incluzând aspecte geostrategice, geosecuritologice, geoeconomice, geoenergetice, georeligioase, geoculturale și de altă sorginte, care în totalitatea lor sau în parte, imprimă acestui concept un conținut nou cu o pondere considerabilă în procesele de configurare, edificare și redimensionare a sistemului internațional.

Geopolitica și-a păstrat rolul central în realizarea politicilor externe ale marilor puteri și puterilor regionale și și-a menținut importanța semnificativă în relațiile de rivalitate dintre actorii majori cu aspirații geopolitice globale. În această ordine de idei, „polul” reflectă realitățile structural-geopolitice ale sistemului internațional postrăzboi rece, deoarece lui îi revine un statut conceptual și organizațional în explicare și înțelegere a conținutului relațiilor internaționale postrăzboi rece. Încercăm să readucem importanța gândirii geopolitice și necesitatea aplicării acesteia în analiza reconfigurării sistemului internațional, pronunțându-ne în favoarea utilizării termenului de „pol” de sorginte geopolitică ca element fundamental de organizare structurală a arhitecturii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece, precizând că această abordare exprimă o viziune mai complexă și extinsă a conceptului geopolitic care înglobează dimensiuni ce justifică actualitatea acestei supozitii, chiar și din perspectiva termenului de „centru”, care este ancorat pe geoeconomie, aceasta fiind parte componentă a geopoliticii, precum și în pofida proceselor de consolidare a puterii regionale de către „centre”, statele membre ale acestor actori internaționali identifică, realizează și protejează interesele geopolitice, atât cele de grup ale organizațiilor internaționale interguvernamentale, cât și cele individuale ale statului.

Procesele complexe de reconfigurare a structurii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece se află într-o dinamică permanentă, deoarece sunt determinate de evoluția evenimentelor care impulsionează redimensionarea arhitecturii geopolitice mondiale, ce se perindează în perioade de la conflict la cooperare și viceversa, în cadrul intensificării sau diminuării a rivalității relațiilor geopolitice dintre actorii majori. Instituirea sistemului internațional unipolar-policentrist în prima perioadă postrăzboi rece, unipolaritatea revenindu-i Statelor Unite ale Americii, a determinat asumarea rolului de *stat-hegemon* cu interese geopolitice mondiale și cu toate consecințele pozitive și negative ce rezultă din această situație internațională creată. Noua ordine internațională i-au permis Statelor Unite ale Americii să realizeze cu o mai mare ușurință, decât o făcea în timpul războiului rece, interesele sale geopolitice pe continentul Eurasiei. Cu anexarea peninsulei Crimeea și declanșarea conflictului armat din Ucraina, în 2014, se finalizează prima etapă și începe cea de-a doua etapă a perioadei postrăzboi rece, în care sunt demarate acțiuni geopolitice tectonice de reedificare a sistemului internațional, trecând de la cel unipolar-policentrist la cel multipolar cu o vădită nuanță geopolitică promovat exclusiv de actorii statali. Într-un viitor mediu, structura arhitecturii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece ar putea suferi noi transformări care ar confirma tendința actorilor majori, ce determină evoluția evenimentelor internaționale, spre multipolarism, în contextul că marile puteri care s-au profilat geopolitic în perioada postbipolară vor contesta supremația Statelor Unite ale Americii, asigurându-și, totodată, parametrii necesari unui statut de „pol”. Evenimentele din 11 septembrie 2001 au demonstrat elocvent vulnerabilitatea Statelor Unite ale Americii și gradul relativ sporit de insecuritate, cu atât mai mult că în condițiile bipolarității supraputerile n-au fost supuse atacurilor într-o asemenea manieră directă. Actualmente, celelalte puteri majore cu potențial geopolitic în calitate de supraputere, se confruntă cu diferite handicapuri pe care încearcă să le depășească, ele fiind de factură politico-militară și cultural-civilizațională (Japonia), socială și politico-ideologică (China), georeligioasă și socială (India), geolingvistică și socială (Brazilia), geopolitică și economică (Federația Rusă), instituțional-integraționistă în cadrul Uniunii Europene (Germania și Franța), iar situația Marii Britanii urmând să fie clarificată cel puțin într-un termen mediu după ieșirea din Uniunea Europeană.

Politica externă a marilor puteri, fundamentată pe acțiuni de identificare, promovare și protejare a intereselor geopolitice, determină conjunctura geo-

politică regională și influențează mediul de securitate în diverse regiuni ale spațiului mondial. Concentrarea asupra unei regiuni geostrategice a intereselor mai multor actori internaționali, în scopul transformării acesteia într-o zonă de interes sau sferă de influență, inevitabil duce la o rivalitate acerbă dintre marile puteri în spațiul geopolitic contemporan. Aceste procese concurențiale de impact geopolitic reflectă repercusiunile de redimensionare a relațiilor de cooperare dintre marile puteri ce reconfigurează structura complexului de securitate regională și determină nivelul de funcționare a sistemelor de asigurare a securității naționale ale statelor din regiune în care au loc asemenea evenimente geopolitice. Analiza problemelor nivelului regional de securitate rămâne în continuare extrem de importantă și actuală în contextul evoluției transformărilor geopolitice regionale, dat fiind faptul că marile puteri, manifestându-se pe plan regional, intensifică dinamica redimensionării arhitecturii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece și își amplifică propria autoritate în procesul decizional la nivel regional și mondial. Din perspectiva conceptual-teoretică a securității regionale, paradigma complexelor regionale de securitate s-a dovedit a fi una utilitară, flexibilă, cu un potențial sporit de aplicabilitate, elucidând arhitectura geopolitică regională, interdependența dintre actorii unei regiuni și interacțiunea acestora cu marile puteri. Totodată, pentru a realiza o analiză pertinentă a mediului securității regionale, mai este necesar de ținut cont și de aspectele securității naționale ale actorilor din regiune, dar și de contextul internațional. În prezent, procesele de transformare a conjuncturii geopolitice regionale din Europa de Sud-Est și de reconturare a mediului securității regionale determină utilizarea unei noi abordări privind semnificația regiunii în evoluția redimensionării arhitecturii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece, de asemenea, ele impun și aplicarea unei noi viziuni în a analiza rolul și locul regiunii în ecuația de identificare, promovare și realizare a intereselor geopolitice globale ale marilor puteri.

Acțiunile de aderare ale statelor din Europa de Sud-Est la Organizația Nord-Atlantică și Uniunea Europeană sunt procese integraționiste de rivalitate geopolitică cu Federația Rusă, care provoacă indubitabil reacție simetrică din partea acesteia pentru a-și reitera poziția sa de mare putere în raport cu Statele Unite ale Americii. În cele din urmă, miza efortului Statelor Unite ale Americii este rolul pe termen lung în Europa, dat fiind faptul că o nouă Europă încă se conturează, în condițiile noilor transformări ale arhitecturii geopolitice regionale, rămânând în continuare, din punct de vedere geopolitic, o parte a spațiului euroatlantic, extinderea Alianței Nord-Atlantice fiind una esențială.

Urmare a confruntărilor geopolitice dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă pentru sfera de influență în Europa de Sud-Est, se constată existența unor repercusiuni care determină dinamica evoluției proceselor de asigurare a securității naționale a statelor din regiune. Declanșarea războaielor hibride de către Federația Rusă, în perioada postrăzboi rece, împotriva statelor din spațiul postsovietic reprezintă acțiuni ale politicii externe de semnificație geopolitică cu scopul de a proteja sfera sa de influență, apelând inclusiv și la forța militară pentru a contracara procesul de extindere a Organizației Nord-Atlantice și Uniunii Europene spre Est.

Situația geopolitică a Republicii Moldova este condiționată de *zona-tampon*, între sferele de influență geopolitică, în care se află, unde se ciocnesc interesele geopolitice ale marilor puteri exercitând o presiune geopolitică puternică asupra securității naționale a Republicii Moldova. În același timp, securitatea națională a Republicii Moldova, fiind dependentă de fluctuațiile intereselor geopolitice ale actorilor majori, solicită în permanență o abordare pragmatică cu o viziune geopolitică regională pe termen mediu și lung. Din punct de vedere geopolitic, Republica Moldova este eminentă o putere mică, a cărei securitate se dovedește a fi vulnerabilă la riscurile și amenințările care sunt furnizate ca urmare a impactului intereselor geopolitice ale marilor puteri asupra *zonei-tampon* în care este poziționată. Notăm, Republica Moldova are nevoie de reforme substanțiale în domeniul securității naționale. Realizarea acestui deziderat depinde în mare măsură de relațiile geopolitice ale marilor puteri, la baza cărora se află interesele geostrategice din regiunea Europei de Sud-Est, care exercită un impact asupra dimensiunii geopolitice a securității naționale a Republicii Moldova. Totodată, riscurile și amenințările ce periclitează componentele politică, militară și energetică a securității naționale sunt generate de factorul extern și necesită a fi abordate în termeni geopolitici. De asemenea, un rol incontestabil substanțial în consolidarea securității naționale îl va juca locul pe care îl va ocupa Republica Moldova în aranjamentele arhitecturii geopolitice ale securității regionale, ceea ce ar contribui în final și la modificarea statutului Republicii Moldova din cel de consumator în furnizor de securitate regională. Accentuăm că statutul de neutralitate permanentă este elementul esențial în realizarea procesului de redimensionare a unei noi paradigme de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova în care dimensiunea geopolitică va fi una fundamentală, ce va oferi noi viziuni de diminuare a vulnerabilităților și de fortificare a capacităților de identificare, prevenire și contracarare a noilor riscuri și amenințări cu caracter geopolitic fluctuant la

adresa securității naționale. Prin urmare, Republica Moldova a devenit o sursă de insecuritate latentă, însă grație contextului geopolitic regional, încearcă să edifice o nouă abordare a securității naționale care va elimina toate constrângerile în aprofundarea relațiilor de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică, asumându-și, totodată, un rol important în arhitectura de securitate europeană și devenind un partener predictibil și furnizor de securitate regională.

Asigurarea securității unei mici puteri cum este Republica Moldova contează nu atât dimensiunea geografică, cât amplasarea sa geopolitică prin prisma importanței pe care o are pentru realizarea intereselor geostrategice ale marilor puteri în Europa de Sud-Est. Existența avantajelor, dar și a riscurilor securității naționale a Republicii Moldova, ca urmare a reconfigurării arhitecturii geopolitice regionale și a mediului securității regionale, indică prezența atât a enormelor oportunități privind diminuarea provocărilor la adresa componentelor securității politice, securității militare și securității energetice ale Republicii Moldova, care pot fi consolidate prin abandonarea *zonei-tampon* în care se află Republica Moldova, și anume prin mecanisme integraționiste de orientare euroatlantică, cât și a probabilității conservării statutului de *stat-tampon* între Occident și Federația Rusă cu păstrarea statutului de neutralitate permanentă, desconsiderat de factorul geopolitic extern prin menținerea contingentului militar și a munițiilor în raioanele de est ale Republicii Moldova și sistarea relațiilor de cooperare cu Organizația Nord-Atlantică și Uniunea Europeană pe dimensiunea de securitate și apărare, acțiuni ce vor amplifica amenințările și vor intensifica riscurile, în rezultat diminuând capacitatea de asigurare a securității naționale.

Actualmente, capacitatea Republicii Moldova de a depăși riscurile și amenințările geopolitice externe pe dimensiunea politică, militară și energetică a securității naționale este insuficientă, prin urmare, fortificarea potențialului geopolitic care ar contribui la diminuarea acestor provocări, generate în special de conjunctura geopolitică regională din Europa de Sud-Est, dar și de statutul geopolitic al neutralității permanente, trebuie să devină un obiectiv fundamental în redimensionarea paradigmei de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova.

1 .REDIMENSIONAREA ARHITECTURII GEOPOLITICE MONDIALE ÎN CONTEXTUL REEDIFICĂRII SISTEMULUI INTERNAȚIONAL POSTRĂZBOI RECE

În acest capitol sunt incluse unele repere de abordare sistemică a intereselor geopolitice ale marilor puteri și de analiză teoretico-metodologică a remodelării structurii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece, care servesc în calitate de suport necesar pentru valorificarea subiectelor ce urmează a fi supuse cercetării științifice. Primul subcapitol conține analiza reconfigurării intereselor geopolitice ale marilor puteri prin identificarea, realizarea și apărarea acestora în diferite regiuni ale mapamondului, edificând zone de interes și sfere de influență, care determină procesul de redimensionare a arhitecturii geopolitice mondiale a sistemului internațional postrăzboi rece. Al doilea subcapitol înglobează baza epistemologică și suportul teoretico-metodologic de realizare a investigațiilor, reliefând elaborările științifice în domeniu care examinează evoluția remodelării structural-geopolitice a reedificării sistemului internațional postrăzboi rece.

1.1. Reconfigurarea intereselor geopolitice ale marilor puteri: abordare sistemică

Realitățile evolutive ale procesului de transformare postrăzboi rece au determinat cercetătorii științifici, oamenii politici și analiștii să se antreneze în activități de definire a modelului de ordine mondială postbipolară, luând ca suport de referință reconfigurarea arhitecturii geopolitice mondiale în curs de desfășurare și, implicit, reedificarea sistemului internațional postrăzboi rece. În urma dezintegrării sistemului socialist, în Europa s-au produs replieri importante, marcate de redimensionarea sferelor de influență geopolitică ale actorilor majori și opțiunile statelor din spațiile postsocialist și postsovietic. Ordinea mondială de la sfârșitul sec. XX și al doilea deceniu al sec. XXI s-a caracterizat prin lipsa relațiilor și actorilor noi, iar sistemul internațional, edificat pe concepțiile echilibrului de forțe și conflictului dintre cele două superputeri, era înlocuit cu o altă realitate.

Termenul geopolitic de sorginte realistă *polaritate* continuă să fie utilizat pentru definirea structurii sistemului internațional și configurației ordinii mondiale, dat fiind faptul că geopolitica, în opinia noastră, și-a păstrat

rolul determinant în competiția pentru supremația mondială. Considerăm că una dintre cele mai explicite tipologii ale ordinii mondiale prin aplicarea polarității a fost realizată de S. Huntington, care deosebește *ordinea multipolară*, când trei și mai mulți actori majori se află în raporturi de cooperare și de competiție, soluționarea problemelor majore solicitând efortul conjugat al tuturor principalelor puteri și balanța de forțe neadmițând unilateralitatea; *ordinea bipolară* este asigurată de două supraputeri aproximativ egale prin potențial, aflate în raporturi de alternare a perioadelor de cooperare și de conflict, relațiile bilaterale determinând în totalitate agenda internațională, iar extinderea sferelor de influență geopolitică se realizează fie prin formarea coaliției de state satelite, fie în forma războaielor prin procură în cazul statelor nealinate, fiind folosiți interpuși; *ordinea unipolară* este asigurată de o singură supraputere, iar celelalte state nu se dovedesc a fi decât puteri minore, fiind imposibilă o formulă de coaliție care ar fi în măsură să împiedice supraputerea să acționeze unilateral [1, p. 35-38]. E.-O. Czempiel susține că termenii de *unipolaritate* și *multipolaritate* sunt aplicați conceptual ca teorie și ca fapt, menționând că Statele Unite ale Americii au acționat în mod unilateral, în cazul Irakului, dar, în realitate, au acționat în mod multilateral, printr-o coaliție. În opinia sa, termenii pot fi abordați în sens dublu, *de strategii și atitudini* și *de distribuire a puterii*, în ultimul caz figurând și bipolaritatea, din condițiile războiului rece. E.-O. Czempiel subliniază că actualmente Statele Unite ale Americii dețin o anumită hegemonie, totodată sunt prezente și alte centre de putere ce se dovedește a fi foarte dificil de determinat dacă avem o lume unipolară sau o lume multipolară, evidențiind că unipolaritatea nu este frecventă, iar în perioada postbipolară Statele Unite ale Americii acționează multilateral, însă decid în mod unilateral.

Zb. Brzezinski a supus analizei asumarea de către Statele Unite ale Americii a rolului de *stat-hegemon*, cu toate consecințele care provin din această calitate în condițiile postrăzboi rece, reconfigurarea arhitecturii geopolitice mondiale oferindu-le, în același timp, posibilități suplimentare pentru a-și promova interesele geopolitice pe continentul Eurasia. În opinia sa, al doilea deceniu al sec. XXI a fost marcat de transformări dramatice în politica mondială și astfel problema de bază constă în faptul dacă Statele Unite ale Americii dispun de potențial pentru a face față relațiilor complexe de putere și a exercita supremația la nivel global. Eurasia este declarată drept tabla de șah pe care continuă să se producă bătălia pentru supremația mondială, această luptă implicând și componenta militară a geopoliticii, geostrategia

[2, p. 40-62]. De fapt, Zb. Brzezinski a reactualizat ideile lui H. Mackinder, potrivit cărora deosebirile esențiale dintre marile puteri maritime și cele continentale constau din amplasarea geografică a acestora pentru *centralitatea* regiunii pivot, având un rol substanțial în competiția pentru supremația mondială. Definind epicentrul fenomenelor geopolitice și pornind de la conceptul de centru geografic, expertul reliefa că un stat trebuie să fie capabil să ocupe un loc central pentru a putea domina în ecuația de putere. Conform lui H. Mackinder, acest loc central este *pivotul sau inima lumii (heartland)*, unde se concentrează toată dinamica geopolitică a lumii, deținut de imensul spațiu din interiorul Eurasiei, cine va domina acest spațiu se poate considera stăpânul întregii lumi. În acest spațiu au existat și continuă să existe condiții pentru crearea unei mari puteri geopolitice pentru statul care va deține *heartland-ul*, actualmente fiind Federația Rusă, care este protejată de o centură de obstacole naturale ca Siberia, lanțul Munților Himalaya, Deșertul Gobi și Podișul Tibet, toate formând o centură numită *inner crescent* (cornul/semicercul interior), dincolo de care se desfășoară *coastlands* (teritoriile litorale), respectiv Europa de Vest, Orientul Mijlociu, Asia de Sud și Asia de Est, iar mai departe – un corn insular, care include Marea Britanie, Japonia și Statele Unite. Totodată, H. Mackinder a acreditat opinia că orice mare putere continentală care ar cuceri o poziție dominantă în zona *pivotului geografic (Heartland)* poate învălui de la flancuri lumea maritimă. În acest sens, el avertiza împotriva unei apropieri ruso-germane, situație geopolitică relevantă și în perioada postrăzboi rece, sau chiar a unei alianțe chino-japoneze care să înlocuiască Rusia în zona pivot, ce ar produce un dezechilibru de putere în favoarea statului pivot. Potrivit lui H. Mackinder, teoria geopolitică a Heartland-ului accentuează ideea că insula mondială Eurasia este înconjurată de oceanul mondial, în mod inevitabil, datorită poziției geostrategice, acest spațiu va fi locul disputelor dintre marile puteri, în sprijinul celor afirmate, cercetătorul sintetizează următoarea formulă: *Cine stăpânește Europa de Est, domină Heartland-ul; cine stăpânește Heartland-ul, domină Insula Mondială; cine stăpânește Insula Mondială, domină Lumea* [3, p. 31, 44, 62, 150]. Zb. Brzezinski a fost de părere că rolul pe care-l ocupă Statele Unite ale Americii privind controlul asupra „pământului de mijloc” echivalat cu dominația la nivel global și nu este deloc întâmplător că unul dintre obiectivele majore ale Statelor Unite rezidă în a nu admite apariția unui concurent eurasiatic de succes, aplicând, în acest scop, diferite strategii și mecanisme, inclusiv realizările sistemului democratic american.

J. Ikenberry împărtășește, în mare parte, ideile expuse de Zb. Brzezinski, susținând că reconfigurarea arhitecturii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece se dovedește a fi de tip hegemonist, deoarece a fost concentrată pe politica externă a Statelor Unite ale Americii, care s-a dovedit a fi un mecanism de realizare a intereselor sale geopolitice în plan mondial. S. Lanțov și V. Acikasov menționează că interesele geopolitice asigură marilor puteri poziții dominante în cadrul structurilor economice ale relațiilor internaționale și sferei militaro-strategice, iar în condițiile globalizării Statele Unite ale Americii, fiind unica supraputere și neavând concurenți geopolitici deopotrivă, au obținut posibilitatea de a-și amplifica valoarea geopolitică pe continentul european datorită aliaților din spațiul geopolitic postsocialist al arealului european [4, p. 138]. J. Nye a aderat, de asemenea, la supozițiile lui Zb. Brzezinski, a afirmat că Statele Unite ale Americii se dovedesc a fi singurul hegemon veritabil, singura supraputere cu interese geopolitice globale și posibilități de a le realiza. Având ca suport de referință supozițiile elaborate de E. O. Czempiel și de H. Kissinger, considerăm că Statele Unite ale Americii decid în mod unilateral și acționează în coaliție, pe când Federația Rusă decide și acționează de una singură, totodată, Statele Unite au beneficiat de creșterea numărului aliaților după încheierea conflagrației globale bipolare, în timp ce Federația Rusă a păstrat un număr în scădere de aliați, chiar și în pofida menținerii spațiului postsovietic în sfera sa de influență geopolitică. De asemenea, Federația Rusă, amplificând nivelul de neîncredere al relațiilor de parteneriat și cooperare cu unele state din cadrul Comunității Statelor Independente, mai ales după evenimentele militare din Georgia în 2008 și Ucraina în 2014, condiții în care au fost aplicate contramăsuri economico-comerciale și financiar-bancare de către Occident, n-a reușit să încorporeze și alți aliați, iar parteneriatele anunțate în cadrul BRICS (Brazilia, Rusia, India, China și Republica Sud-Africană) și OCS (Organizația pentru Cooperare de la Shanghai) se dovedesc a fi de perspectivă, dar încă n-au confirmat și nu există nici un raționament valid că aceste grupări vor deveni alianțe solide și eficiente.

Referindu-ne la conceptul de structură a sistemului internațional, subliniem că acesta este abordat nu numai din punct de vedere geopolitic în funcție de numărul polurilor sau geoeconomic în funcție de numărul centrelor mondiale de putere, ci și ca un set de condiții constrângătoare, condiții care afectează comportamentul actorilor prin mecanisme ale socializării și competiției. Conform lui K. Waltz, structura reglementează, dar nu deter-

mină comportamentul statelor, fără a ține cont de atribuții și interacțiunii [5, p. 130-143], în caz contrar s-ar da dovadă de reduționism, atribuit de fondatorul neorealismului cercetătorilor care explică funcționarea sistemelor internaționale prin focusarea asupra unităților, cum ar fi St. Hoffmann sau R. Aron. În contextul abordării structurii sistemului internațional, teoria lui M. Kaplan, care a excelat prin elaborarea fundamentală având ca bază distribuția puterii, caracterul relațiilor internaționale fiind determinat, în această ordine de idei, de constrângeri în formă de reguli imuabile de comportament. Rămânând pe aceeași filieră conceptual-teoretică, vom invoca lapidar teoria constructivistă a lui A. Wendt, construcție care prevede că statele se dovedesc a fi unitățile principale de analiză a relațiilor internaționale, structurile edificatoare în cadrul sistemului sunt de caracter intersubiectiv, iar interesele și identitățile de stat sunt construite de aceste structuri sociale [6, p. 326], în timp ce constrângerile structurale se exercită prin modificarea costurilor și beneficiilor în funcție de diferite strategii.

V. Juc reliefează că „polul” interpretat în sens îngust, geopolitic, reflectă parțial realitățile din lumea contemporană, cu atât mai mult că lui îi revine un statut conceptual și organizațional elevat în tentativele de explicare și de înțelegere a conținutului relațiilor internaționale postrăzboi rece. Abordarea tradițional-geopolitică a polarității, exprimată prin confruntarea globală dintre puterile majore, nu este mai puțin prezentă în elaborările științifice din perioada postrăzboi rece, chiar dacă a pierdut parțial din relevanță și din actualitate din cauza diminuării prestanței ideilor conflictului planetar linear pe motivul creșterii ponderii mai multor niveluri și ierarhii în organizarea relațiilor internaționale. Prin urmare, când se insistă asupra structurii unipolare a sistemului internațional, ar fi justificat de a identifica mai degrabă un „centru” decât un „pol”, chiar dacă mai mulți cercetători (Zb. Brzezinski, Ch. Krauthammer, P. O'Brien) au indicat asupra tipului imperial de sistem, care, în ultima instanță, se reduce la hegemonia globală a Statelor Unite ale Americii [7, p. 158-159]. În opinia cercetătorului, ordinea mondială postrăzboi rece prin conținut și caracter nu a fost unipolar, din simplu motiv că nu existau poluri în sensul tradițional-geopolitic al termenului, care presupune că relațiile internaționale sunt reglementate de echilibrul de puteri. Dispariția inopinată a unui pol a generat replieri geostrategice atât pe plan numeric, cât și sub aspecte calitative ale stării relațiilor internaționale [7, p. 174].

Complexitatea și diversitatea elaborărilor cu privire la tipul de structură sistemică și tiparul de ordine mondială postrăzboi rece a format, de fapt, o

adevărată „ciocnire a perspectivelor” [8, p. 411-422]. Sintetizându-le, putem să identificăm trei perspective: *optimistă*, care prezintă lumea contemporană la apogeul dezvoltării tehnologice și al triumfului „rațiunii pașnice” în afacerile internaționale, cea mai bună ilustrare a acestor stări de spirit regăsindu-se în elaborarea lui F. Fukuyama privind „sfârșitul istoriei”, asociat cu victoria democrației liberale de sorginte occidentală ca formă finală de guvernare umană, viitorul constând în „crearea unei piețe comune a politicii mondiale”, care va diminua posibilitatea războiului și confruntărilor ideologice, fiind preocupată de rezolvarea problemelor economice, ecologice și tehnologice cotidiene, adică „o realitate extrem de plictisitoare” [9, p. 4-18]; *pesimistă*, care presupune că lumea contemporană este dominată de haos și anarhie cronică, în calitate de exemple servind asumțiile lui R. Kaplan privind haosul regionalizat și clivajul Nord-Sud: prăbușirea echilibrului de putere la nivel global și a arhitecturii de securitate fondată pe bipolaritate, procese complementate de criza economică din fostul „lagăr socialist”, sărăcia „lumii a treia” și conflictele confesionale perpetuate istoric, nu contribuie decât la aprofundarea stării de anarhie [10, p. 37]; *moderată*, este ancorată pe problematica stabilității relative și gestiunii sistemului internațional prin diferite forme de interacțiune, precum „triada comercială” definită de P. Hirst și G. Thompson, care include următoarele regiuni extinse: America de Nord (cu implicarea eventuală a Americii de Sud); Uniunea Europeană (cu eventuala conectare a Europei de Est și Africii de Nord); Japonia (cu extinderea arealului asiatico-pacific), atestându-se „sfârșitul geopoliticii”, care cedează întâietatea în raport cu geoeconomia, edificată pe competitivitate [11, p. 164-165], supoziție cu care nu putem fi de acord, dat fiind faptul că geopolitica și-a păstrat rolul central în realizarea politicii externe a marilor puteri și puterilor regionale și și-a menținut importanța semnificativă în rivalitatea dintre actorii majori cu aspirații geopolitice globale. Totodată, exprimăm opinia că perspectiva moderată va suporta unele transformări determinate de războiul comercial dintre Statele Unite ale Americii și Canada, precum și de alterarea relațiile de cooperare dintre Statele Unite ale Americii și Mexic în contextul insistenței Președintelui Statelor Unite Donald Trump de a construi zidul de protecție la granița cu Mexic, care ar prejudicia funcționalitatea Acordului Nord-American de Comerț Liber și ca consecință renegocierea lui va fi inevitabilă. De asemenea, Uniunea Europeană se confruntă cu un flux fără precedent de imigranți ilegali proveniți din Regiunea Centrală și de Nord a continentului african, precum și din Orientul Mijlociu, situație care provoacă

disensiuni interne între statele membre ale Uniunii Europene privind repartizarea cotelor de găzduire a imigranților. La fel și procesul de ieșire al Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord din Uniunea Europeană, care, declanșând procedurile prevăzute în art.50 al Tratatului de la Lisabona, creează condiții pentru diminuarea interesului Uniunii Europene față de Programul Parteneriatul Estic din cadrul Politicii Europene de Vecinătate care este unul depășit, fiind necesar un nivel mai avansat de cooperare în relațiile dintre Uniunea Europeană și statele asociate politic și integrate economic în spațiul comunitar din regiunea postsovietică pentru a aborda în profunzime procesul de integrare în comunitatea europeană. În același timp, al treilea aspect din cadrul perspectivei moderate vizează ascensiunea economică a Chinei, ce determină o confruntare geopolitică cu Japonia în arealul asiatico-pacific privind extinderea zonelor de interes, dar și o competiție cu Statele Unite ale Americii, generând unele replieri geostrategice în sferile de influență din arealul asiatico-pacific extins.

Considerăm absolut fondată supoziția lui S. Huntington, care definește structura sistemului internațional postrăzboi rece ca fiind *uni-multipolară*, aceasta prezentându-se în forma unui hibrid complex ce include o supraputere și câteva puteri majore care determină procesul de reconfigurare a arhitecturii geopolitice mondiale postbipolare [12, p. 35-36]. În acest context, rezolvarea problemelor principale de factură internațională reclamă „acțiunea fermă a supraputerii, însă în combinație cu unele puteri majore”, tiparul de ordine uni-multipolară resimțind din plin tensiunile geopolitice dintre aspirațiile către unipolaritate și tendințele către multipolaritate (în special din partea unor puteri majore). S. Huntington deosebește trei nivele de realizare a obiectivelor geopolitice stabilite de către actorii sistemului internațional postrăzboi rece uni-multipolar. În primul nivel se regăsește unica supraputere, care are potențial intern și capacitate externe, fiind în măsură să exprime și să exercite interesele sale geopolitice în plan global; în al doilea nivel sunt incluse marile puteri regionale, care dispun de resurse interne și capacități externe de promovare a intereselor geopolitice doar în anumite regiuni; în al treilea nivel sunt încorporate puterile regionale secundare, interesele geopolitice ale cărora frecvent se află în conflict (deschis sau latent) cu interesele geopolitice ale puterilor majore din proximitate.

Dezvoltând binomul „unipolaritate – multipolaritate”, vom întreprinde o succintă radiografie a unor elaborări mai puțin elucidate în literatura de specialitate, dar care vin să întregască tabloul investigațiilor în favoarea unui

sau altui tip de structură a sistemului internațional postrăzboi rece. Printre exegeții lumii unipolare îi vom menționa pe P. O'Brien, care prezintă Statele Unite ale Americii drept singurul hegemon veritabil din istoria sistemului internațional [13, p. 37], J. Ikenberry, în a cărui opinie a fost instaurată Pax America cu extensie globală ce nu caută să ocupe noi teritorii [14, p. 50-53], Ch. Krauthammer, care descrie dominația fără precedent a unei singure puteri [15, p. 7] sau R. Art, care dezvoltă ideea cu privire la atractivitatea culturală americană [16, p. 3-15]. J. Nye structurează sistemul internațional global în societăți agricole preindustriale, societăți industriale și societăți postindustriale, o tipologie de conținut aproximativ identic fiind elaborată de A. și H. Toffler prin teoria celor „trei valuri”. În aceeași ordine de idei, T. Barnett și H. Gaffney deosebesc state care formează „nucleul funcțional” al globalizării și state „neintegrate”, cauzele neconectării la acest proces fiind de factură politică, economică sau culturală. C. Vlad invocă, în condițiile evoluției de la unipolaritate la multipolaritate, asimetria structurală a arhitecturii geopolitice în raporturile de forță dintre marile puteri pe plan mondial, în sensul că vidul geopolitic de putere apărut în unele zone geostrategice se transformă într-un vid de securitate, devenind astfel inevitabile realineri de poziții geopolitice, redistribuiri de roluri, zone de interes și sfere de influență [17, p. 79]. A. Burian a catalogat ordinea mondială postrăzboi rece ca fiind una policentristă, parametrii acestui tipar de ordine sunt determinați de creșterea gradului de concretizare sectorială și, implicit, de transformare în relațiile dintre diferiți factori, pe de o parte, iar pe de alta, de reducerea gradului de simetrie și subordonare [18, p. 181]. A. Tuzikov de asemenea descrie o structură policentristă în devenire, dar cu pronunțate caracteristici de unipolaritate de tip hegemonist, iar statele care nu doresc sau nu se dovedesc a fi în măsură să se alinieze la modelul nou de ordine manifestă aspirații deschise pentru a deține arme nucleare, asociate cu garantarea suveranității, această situație poate degenera în relansarea cursei înarmărilor cu arsenalul de distrugere în masă [19, p. 86]. Totodată, cercetătorul consideră că modelul de ordine mondială postbipolară s-a format în contextul reconfigurării arhitecturii geopolitice mondiale și intensificării proceselor de globalizare, ideile sale, subliniem noi, înscriindu-se, în mare măsură, în logica edificiului conceptual fundamentat de H. Kissinger privind conflictul dintre fragmentare și globalizare, conflict care marchează sistemul internațional de la începutul sec. XXI.

Acredităm aserțiunea că transformările structurale de reedificare a sistemului internațional, evoluția redimensionării modelului de ordine mondială

și reconfigurarea arhitecturii geopolitice mondiale în perioada postrăzboi rece s-au soldat cu formarea unui tip uni-multipolar la sfârșitul sec. XX, care a evoluat către policentrism la începutul sec. XXI. Policentrismul se exprimă prin funcționalitatea unui spectru de instituții internaționale de cooperare multilaterală, mai ales Asociația Nord-Americană de Comerț Liber, Cooperațiunea Economică Asiatico-Pacifcă și Uniunea Europeană, iar geoekonomiei, în ordinea reliefată de idei, revenindu-i statutul de paritate în raport cu geopolitica. În același timp, ar fi o greșeală dacă am nega plenar primordialitatea ponderii geopoliticii în relațiile internaționale postrăzboi rece, dat fiind că statele rămân a fi, potrivit estimării lui P. de Senarclens, actori privilegiați, incluzând o suprapunere și câteva mari puteri. Precizăm că lista acestor din urmă este deschisă și revăzută periodic, prin completare fondată sau pretinsă, cert fiind însă că raporturile geopolitice de putere dintre actorii majori modelează caracterul relațiilor internaționale, structura sistemului internațional și modelul ordinii mondiale. Plus la toate, geopolitica a revenit în forță în anii 2014-2015, iar geoekonomia a complementat-o, formându-se o sinteză necontradictorie [20, p. 14].

Realizarea investigației cu privire la conceptul de interes geopolitic va elucida problema edificatoare a reconfigurării arhitecturii geopolitice mondiale punând în lumină, mai întâi de toate, supoziția lui G. Preda, care subliniază că în geopolitică un interes poate fi considerat ca atare numai atunci când actorul, ca element al sistemului, dispune de capacitatea de a-l materializa, în caz contrar este vorba doar de aspirații [21, p. 18-19]. Această asumție am considerat-o necesară pentru a face distincție dintre interese și alte obiective urmărite. Dezvoltând analiza de conținut al conceptului, vom sublinia că J. Rosenau, citat de Ș. Tămaș, imprimă interesul geopolitic cu o conotație, dublă care poate fi explicată în felul următor: este un instrument de abordare a fenomenului politic internațional și totodată este și un instrument al acțiunii politice care servește în calitate de mijloc de promovare și justificare a politicilor actorilor internaționali, iar ca instrument analitic, interesul geopolitic este folosit pentru a descrie, explica sau evalua sursele și caracterul politicii externe a unei națiuni [22, p. 166]. C. Hlihor susține că în câmpul geopolitic interesul poate fi abordat din triplă perspectivă: în interiorul fenomenului geopolitic interesul determină și orientează actorul pentru a acționa într-un spațiu concret; în teoria și analiza geopolitică interesul se dovedește a fi instrument pentru a identifica și măsura cu aproximație gradul de implicare a actorului în rezolvarea unei probleme dintr-o anumită regiune; în cartografia

geopolitică de propagandă interesul este posibil să devină instrument de manipulare a opiniei publice, interne sau internaționale [23, p. 224].

P. Liotta menționează că din perspectivă geopolitică cel puțin două elemente se dovedesc a fi relevante pentru a putea preciza natura și dimensiunea intereselor, acestea fiind: natura actorilor și valoarea geopolitică a spațiului în dispută. În acest sens, din perspectiva actorilor interesele pot fi clasificate după următoarele criterii: în conformitate cu obiectivele urmărite în relațiile internaționale, se deosebesc interese naționale, economice, politice, teritoriale și ideologice; potrivit priorităților trasate într-o anumită perioadă, interesele se împart în vitale și secundare, primele vizând securitatea, independența, integritatea și suveranitatea statului, acestea nu pot fi negociate, pe când cele din urmă „se definesc mai greu”, pot fi negociate și sunt aplicate în relațiile internaționale, fiind exemplul de artă a compromisului [24, p. 60-62]. În aceeași ordine de idei, vom puncta succint asupra teoriei lui H. Morgenthau cu privire la interesele geopolitice ale marilor puteri. În funcție de poziția actorilor în relațiile internaționale acestea pot fi: comune, când obiectivele urmărite de doi sau mai mulți actori într-un anumit spațiu geopolitic coincid; complementare, când obiectivele strategice nu sunt antagoniste și unul dintre actori poate renunța la un interes particular ce se află în contradicție cu altul din aceeași categorie; conflictuale, când obiectivele strategice urmărite de un actor într-un spațiu geopolitic se dovedesc a fi ireconciliabile în raport cu obiectivele propuse de alt actor.

Considerăm necesar de a pune în lumină aserțiunile care vizează similitudinile și diferențele de conținut dintre „geopolitică” și „geostrategie”. F. Caron menționează că uneori se pune semnul de egalitate între cele două demersuri, dat fiind că se dovedește a fi foarte dificil de a le înțelege fără o abordare în interconexiune ca fenomen și ca teorie. În realitate, specifică cercetătorul, distincția este evidentă prin parametrii obiectului de studiu, dat fiind că geopolitica este canalizată pe examinarea factorilor de caracter general, care determină proiectul politic, pe când geostrategia analizează ansamblul datelor susceptibile de a afecta strategia aplicată de un stat [25, p. 40-41]. Zb. Brzezinski a reliefat conexiunea dintre geopolitică și geostrategie, a precizat, în același timp, și deosebirile, în sensul că prima studiază interesele actorilor în raport cu un anumit spațiu și elaborează proiectul, pe când cea de-a doua indică mijloacele și căile pentru a le materializa [2, p. 41]. A. Vigarie definește geostrategia ca fiind totalitatea comportamentelor de apărare raportate la dimensiunile și mijloacele de acțiune [26, p. 9],

iar în accepția lui A. Cohen, citat de C. Hlihor, regiunii geostrategice îi revine rolul strategic, pe când regiunii geopolitice – rolul tactic [3, p. 18]. La rândul său, C. Hlihor mai degrabă acordă credit și subscrie la definiția lui Zb. Brzezinski, susținând că geostrategia este ansamblu căilor și mijloacelor prin intermediul cărora un actor își impune interesul într-o regiune geografică. Din perspectiva actorilor, sistemul internațional rămâne dominat de state-națiuni, care desfășoară activitățile în vederea satisfacerii intereselor naționale, adaptând geostrategia operațională pentru a le valorifica [27, p. 125].

Reliefăm că unele elaborări acreditează ideea, cu care noi parțial suntem de acord, că în condițiile postrăzboi rece interesele economice se disting prin primordialitate în raport cu cele geopolitice. În opinia noastră, importanța realizării intereselor geopolitice prin exercitarea politicii externe de către marile puteri poartă un caracter determinant privind statutul geopolitic al actorilor internaționali, care este unul decisiv în politica mondială, dar și în raport cu interesele economice, satisfacerea cărora depinde, în mare parte, de nivelul de cooperare economică, ce se deosebește prin faptul că concurența economică nu urmărește eliminarea fizică a unor subiecți, ca în cazul conflictelor armate, iar creșterea economică și acumularea de bogății nu se dovedește a fi un joc cu suma zero, în sensul proporționalității directe însumate între câștiguri și pierderi. În același timp, K. Waltz, citat de M. Mastanduno, a specificat, fără drept de apel, că „deseori competiția economică este mai acută decât competiția militară și dacă armele nucleare limitează marile puteri în a folosi forța, ne putem aștepta că în relațiile mutuale concurența economică și tehnologică să devină mai intensă” [28, p. 23]. Zb. Brzezinski a reamintit că anume satisfacerea/nesatisfacerea intereselor economice, în accepția noastră, și nu în ultimul rând a intereselor geopolitice, a determinat, pe lângă alți factori, politici sau militari, ca statele naționale să poarte două războaie mondiale, iar în perioada postbipolară nu este cazul de a subestima asemenea factori, cum ar fi competițiile dintre marile puteri pentru controlul asupra pivoților geopolitici, tendințe care pot să producă crize în cadrul sistemului internațional. Th. Schelling pune în evidență factorii de importanță geopolitică cu impact destabilizator asupra sistemului, precum tensiuni religioase, crize etnice, rivalități istorice cu privire la frontiere sau proliferarea armamentului de distrugere în masă către actorii cu revendicări geopolitice de hegemonie regională, situație care atestă prezența concomitentă a raporturilor de cooperare și de conflict [29, p. 14-15]. Cert este, în ordinea reliefată de idei, că progresele înregistrate în dezvoltarea tehnicii militare au

transformat esențial strategiile și tacticile de apărare abordate în sens clasic: „a câștiga în relațiile internaționale contemporane se dovedește a fi diferit de a învinge adversarul”, menționează Th. Scheling, care se pronunță în favoarea compromisului prin negocieri în scopul satisfacerii intereselor geopolitice.

G. Friedman analizează falii geopolitice ale sec. XXI sub aspectul fricțiunilor geostrategice, identificând regiunile cu un potențial sporit de declanșare a conflictelor militare și determinând nivelul de intensitate a instabilității mondiale. În opinia sa, în lume există în prezent cinci zone percepute de către actorii majori ca regiuni geostrategice vulnerabile. Prima este bazinul Oceanului Pacific, care este foarte important pentru Statele Unite ale Americii, flota maritimă militară a acesteia domină toată suprafața acvatică, controlând în special aria asiatică, care este compusă în întregime din țări comerciale dependente de accesul la ocean, și, deci, de Statele Unite ale Americii. Două dintre ele – China și Japonia, sunt mari actori care ar putea să se opună hegemoniei Statele Unite ale Americii, însă în ultimii 50 de ani, Pacificul de Vest și-a sporit dramatic puterea economică, dar nu și pe cea militară, iar acest dezechilibru a lăsat Asia de Est vulnerabilă. China și Japonia nu vor avea altă variantă decât să-și mărească puterea militară în sec. XXI, acțiune pe care Statele Unite ale Americii ar putea-o interpreta ca pe o posibilă amenințare la adresa controlului asupra Pacificului de Vest. Ele vor interpreta o mișcare defensivă ca pe o agresiune, indiferent care sunt intențiile subiective ale Chinei. Totodată, ascensiunea continuă a Coreei de Sud și a Taiwanului creează toate condițiile ca regiunea să devină un butoi cu pulbere în sec. XXI. Mai mult ca atât, orice țară asiatică ce consideră creșterea prețului petrolului drept o reală posibilitate nu poate să nu țină cont de amenințarea unui control al furnizării de energie din partea Statelor Unite ale Americii. Orice putere asiatică rațională trebuie să se pregătească pentru acest scenariu. Singurele două state care dispun de resursele necesare pentru a face față Statelor Unite ale Americii pe mare sunt China și Japonia, fiecare antagonistă celeilalte, împărțășind cu toate acestea o teamă comună față de atitudinea Statelor Unite ale Americii în cazul unei explozii a prețurilor la energie. De asemenea, controlul Pacificului se interferează cu un subiect și mai specific, cum este controlul asupra culoarelor maritime folosite pentru transportul de energie. Cu cât crește prețul petrolului și cu cât mai departe sunt sursele de energie neconvențională, cu atât este mai mare probabilitatea unei confruntări pentru culoarele maritime. Dezechilibrul puterilor din această regiune este foarte mare, în contextul subiectului specific al transportului de energie, conferă

bazinului Oceanului Pacific statutul de falie geopolitică masivă. A doua zonă este Eurasia, care, după dezintegrarea Uniunii Sovietice, s-a fragmentat și a decăzut. Succesoarea Uniunii Sovietice, Federația Rusă, a ieșit din această perioadă cu o nouă încredere în sine, însă din punct de vedere geopolitic ea se află într-o poziție ușor de atacat. Dacă Federația Rusă, pe de o parte, nu va reuși să-și creeze o sferă de influență, atunci s-ar putea fragmenta, iar pe de altă parte, crearea unei astfel de sfere de influență poate genera conflicte cu Statele Unite ale Americii și cu Uniunea Europeană. Definirea limitelor de influență ale Federației Ruse se va dovedi o chestiune controversată, în contextul că Statele Unite ale Americii nu va accepta ca țările din spațiul post-sovietic să fie dominate geopolitic de Federația Rusă. Ultimul lucru pe care Țările Baltice îl doresc este să intre din nou sub dominația Federației Ruse, de asemenea, nici statele aflate la sud de Câmpia Nord-Europeană, în regiunea Munților Carpați, nu doresc acest lucru. A treia zonă este Europa de Est, ce include fostele state satelit ale Uniunii Sovietice, care împiedică reafirmarea statutului geopolitic de mare putere al Federației Ruse, mai cu seamă Polonia și România, care sunt conștiente de faptul că întoarcerea puterii Federației Ruse la granițele lor ar însemna o amenințare la adresa securității naționale. În prezent, aceste țări sunt membre ale Alianței Nord-Atlantice și interesele lor de securitate națională sunt și interesele de securitate ale Uniunii Europene și ale Statelor Unite ale Americii. Federația Rusă, fiind cea mai apropiată amenințare militară pentru Uniunea Europeană, nu este interesată în cucerirea Europei, ci de reinstaurarea controlului asupra fostei Uniuni Sovietice și de tentativa rezonabilă de a stabili sfere minime de influență geopolitică în spațiul european, cât și, mai ales, de o măsură esențială de apărare. Expertul exprimă părerea că Federația Rusă nu va deveni o putere mondială în viitorul apropiat, dar nu are de ales decât să se consolideze ca o putere regională majoră, ceea ce înseamnă că va intra în conflict cu Uniunea Europeană, frontiera dintre Federația Rusă și Uniunea Europeană rămâne a fi una dintre falii geopolitice semnificative pe continentul Eurasia. A patra zonă este lumea islamică, unde există posibilitatea apariției unui stat care, indiferent de ideologie, ar putea forma temelia unei coaliții. G. Friedman consideră că Turcia a fost cel mai de succes centru al puterii în lumea musulmană. Actualmente, Turcia reprezintă un caz total aparte, nu numai că dispune de o economie modernă care o depășește pe cea a Iranului, și poate singura economie competitivă din întreaga lume musulmană, dar și grație faptului amplasării sale geostrategice între Europa, Orientul Mijlociu și Federația Rusă. Turcia nu

este izolată și imobilizată, fiind localizată geostrategic are o mare libertate de mișcare și cel mai important ea nu reprezintă o amenințare pentru interesele geopolitice ale Statelor Unite ale Americii, ceea ce o eliberează de realizarea politicilor de implementare a noilor strategii de apărare împotriva Statelor Unite ale Americii. Având o ascensiune economică, Turcia va ajunge foarte curând la vechiul ei rol de forță dominantă în regiune. A cincea zonă este problema relațiilor dintre Mexic și Statele Unite ale Americii, care în mod firesc nu ar trebui să se ridice la nivelul ce ar zgudui lumea. Statutul geopolitic al Mexicului și amplasarea sa în America de Nord ar putea face acest lucru posibil, indiferent de puterea sa propriu-zisă, mai mult ca atât, Mexicul reprezintă centrul gravitațional al sistemului internațional, are ieșire atât la Oceanul Pacific, cât și la Oceanul Atlantic și împarte cu Statele Unite ale Americii o graniță lungă și controversată. Localizarea strategică, importanța geopolitică și semnificația ascendentă ca națiune fac din Mexic o potențială falie care trebuie tratată cu multă seriozitate. Expertul subliniază că Mexicul și Turcia nu sunt, în mod evident, pregătite pentru un rol mondial semnificativ, iar Europa va rămâne insulară și separată reacționând la evenimentele de anvergură globală, însă nu le va iniția. Altele două falii, Oceanul Pacific și Eurasia, în care se regăsesc China și Federația Rusă, două state cu posibilități reale de ascensiune geopolitică în viitorul apropiat, ce va determina statutul lor de cel mai puternic adversar pentru Statele Unite ale Americii în următorul deceniu. Un conflict sistemic trebuie, prin definiție, să implice puterea geopolitică dominantă a momentului. Dacă ar exista o confruntare majoră între China și Federația Rusă, atunci impicarea Statelor Unite ale Americii va fi una evidentă prin alierea cu una dintre cele două țări aflate în conflict, ceea ce ar însemna automat înfrângerea celeilalte. Statele Unite ale Americii nu intenționează să declanșeze un conflict nici cu China și nici cu Federația Rusă, decât dacă sunt puse în fața unei puteri regionale agresive care caută să-și amplifice securitatea până când să poată constitui o amenințare la adresa intereselor geopolitice în teritoriul fragmentat al Eurasiei [30, p. 64-82].

Potrivit lui Zb. Brzezinski, supremația mondială a Statelor Unite ale Americii este o hegemonie de tip nou care reflectă multe din trăsăturile sistemului democratic american, cum ar fi: pluralismul, permeabilitatea, flexibilitatea, toate fiind dobândite în mai puțin de un secol [2, p. 70-95]. În același context, S. Nazaria, invocând unipolaritatea lumii edificate după dispariția Uniunii Sovietice, exprimată prin hegemonia americană, susține că Statele Unite ale Americii au încălcat frecvent principiile și normele dreptului in-

ternațional, cum ar fi în Serbia sau în Irak, în numele „intervențiilor umanitare” [31, p. 509-515]. P. O’Brien și J. Nye exprimă supoziția împărtășită de Zb. Brzezinski, că Statele Unite ale Americii sunt singurul hegemon veritabil din istoria sistemului internațional și, respectiv, unica supraputere cu interese geopolitice și posibilități globale. A. Celedinski susține că Statele Unite ale Americii se află în căutare activă a diferitor variante de grupări regionale de aliați geopolitici care le-ar permite să țină sub control cele mai importante procese din cadrul relațiilor internaționale postrăzboi rece și le-ar asigura susținerea geopolitică directă sau indirectă de către un număr cât mai mare de state a acțiunilor avantajoase ale acestora pe arena mondială, ori, potrivit lui A. Matveev, Statele Unite ale Americii urmăresc să construiască un sistem piramidal la nivel global, de stabilitate, chiar dacă, în accepția lui A. Bovin, „transformarea Statelor Unite ale Americii în unica supraputere nu este altceva decât consecința întretăierii câtorva factori întâmplători, primul fiind îndepărtarea Statelor Unite ale Americii de centrul mondial al turbulențelor, iar al doilea este rezultatul dezintegrării Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, adică autolichidarea subită a celui de-al doilea pol al vieții internaționale” [32, p. 177].

Zb. Brzezinski a scos în evidență comportamentul marilor puteri și al sateliților din perioada postrăzboi rece în care au avut loc răsturnări dramatice în politica mondială. Pentru prima oară în istorie o putere non-eurasiatică s-a impus nu numai ca arbitru principal în relațiile de putere din Eurasia, dar și ca supraputere în lume. Destrămarea și prăbușirea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste a fost ultima treaptă în ascensiunea rapidă a unei puteri din emisfera vestică, Statele Unite ale Americii, ca singura și de fapt prima putere cu adevărat globală. Cu toate acestea, expertul i-a păstrat Eurasiei importanța geopolitică. Nu numai că extremitatea ei vestică, Europa, deține încă o mare parte din puterea economică și politică mondială, dar partea sa estică, Asia, a devenit, actualmente, un periculos centru de creștere economică și de sporită influență politică. Prin urmare, problema fundamentală rămâne dacă Statele Unite ale Americii, angajate la scară planetară, prin capacitatea și modul de a-și exercita supremația mondială pot face față relațiilor complexe de putere din Eurasia și, în special, dacă pot preîntâmpina apariția unei puteri eurasiatice dominante și potrivnice ei. În opinia expertului, Statele Unite ale Americii, preocupate de dezvoltarea diferitelor noi dimensiuni ale puterii (tehnologie, comunicații, informații, comerț, finanțe), ar trebui să se preocupe și în continuare de dimensiunea geopolitică a politicii sale externe și să-și folo-

sească influența în Eurasia în așa fel, încât să creeze un echilibru continental stabil cu Statele Unite ale Americii ca arbitru geopolitic. Astfel, Eurasia își păstrează denumirea „tabla de șah”, pe care continuă să se dea bătălia geopolitică pentru supremația mondială, iar această luptă implică geostrategia, ce presupune administrarea strategică a intereselor geopolitice și contracararea unui concurent eurasiatic capabil să domine Eurasia pe termen lung, în cazul Statelor Unite ale Americii.

Durata unipolarității lumii din perioada postrăzboi rece este condiționată de apariția „unui concurent de succes”, potrivit catalogării lui Zb. Brzezinski, capabil „să contrabalanseze, conform lui K. Waltz, puterea sever dezechilibrată”. În această ordine de idei, Zb. Brzezinski, în termeni geopolitici clasici, indică principala manifestare a interesului geopolitic al acestei hegemonii rolului fără precedent jucat de Statele Unite ale Americii în toată Eurasia continentală, care a servit punctul de origine al tuturor precedentilor aspirații la puterea mondială. Actualmente, Statele Unite ale Americii sunt arbitrul Eurasiei, nici o chestiune majoră eurasiatică nu poate fi soluționată fără participarea Statelor Unite sau împotriva intereselor geopolitice ale acestora. Zb. Brzezinski a identificat cel puțin cinci actori geostrategici-cheie și cinci pivoți geopolitici (doi dintre aceștia din urmă definindu-se, parțial, și ca actori geostrategici) care sunt pe noua hartă politică a Eurasiei. Franța, Germania, Federația Rusă, China și India sunt actori importanți și activi, în timp ce Marea Britanie, Japonia și Indonezia, deși se știe că sunt state importante, nu le-a calificat acest titlu. Ucraina, Azerbaidjanul, Coreea de Sud, Turcia și Iranul expertul le oferă rolul de pivoți geopolitici de importanță hotărâtoare, deși atât Turcia, cât și Iranul sunt și active geostrategic, în măsura posibilităților lor limitate. În opinia sa, anume acești pivoți geopolitici sunt acele zone care concentrează interesele geopolitice pe centripetă a marilor puteri [2, p. 53-61]. Modul în care Statele Unite ale Americii manevrează și împacă principalii actori geostrategici de pe „tabla de șah” a Eurasiei și felul în care îi tratează pe cei mai importanți pivoți geopolitici din Eurasia vor fi esențiale pentru longevitatea și stabilitatea supremației mondiale a Statelor Unite. În accepția lui Zb. Brzezinski, principalii actori în Europa vor continua să fie Franța și Germania, iar scopul principal al Statelor Unite ale Americii ar trebui să fie consolidarea și extinderea actualului cap de pod democratic din extremitatea vestică a Eurasiei. Conform opiniei exprimate de G. Modelski și W. Tompson, parteneriatul dintre Statele Unite ale Americii cu Uniunea Europeană este principala temelie a ordinii mondiale postbipolare de la începutul

sec. XXI, parteneriat care trebuie să alcătuiască nucleul solid pentru „consolidarea lumii” prin democrație și economie de piață. Zb. Brzezinski a afirmat că în Extremul Orient are loc procesul de amplificare a importanței Chinei în regiune, iar Statele Unite ale Americii nu vor avea un avanpost politic în Asia continentală în absența unui consens geostrategic americano-chinez cultivat cu succes. În opinia sa, centrul Eurasiei, spațiul dintre o Europă aflată în proces de extindere a sferelor sale de influență geopolitică, în pofida tuturor problemelor interne cu care se confruntă, și o Chină în ascensiune spre supremația regională, va rămâne o regiune incertă din punct de vedere geopolitic și un spațiu unde se interferează interesele geopolitice ale marilor puteri, perspectivele unei evoluții pozitive în această zonă fiind incerte, cel puțin atât timp cât Federația Rusă nu va tranșa frământările interne privind autodefinirea postimperială. Potrivit expertului, Ucraina este unul din cei cinci pivoți geopolitici de importanță hotărâtoare, dar cu viabilitate nesigură, una dintre cauze fiind, în opinia noastră, lipsa de clarviziune a vectorului geopolitic de dezvoltare manifestată constant de elitele politice, ceea ce a dus la realizarea parțială de către Federația Rusă a intereselor sale geopolitice în spațiul pontic prin aplicarea metodelor militare, anexând Peninsula Crimeea și menținând Ucraina în sfera sa de influență geopolitică prin declanșarea unui *război hibrid* în regiunea Donbas, mișcarea secesionistă fiind susținută militar, politic, informațional și economic.

Specificăm că evoluția evenimentelor din Ucraina din 2014 n-a putut fi prognozată de niciun expert, deoarece s-a considerat că geopolitica nu mai fundamentează interesele vitale și acțiunile politicii externe ale marilor puteri, oferindu-le prioritate normelor dreptului internațional, care s-au dovedit a fi nefuncționale în reglementarea unor diferenduri internaționale sau conflicte regionale având un caracter interpretativ, de care se folosesc și în prezent actorii majori pentru a-și promova, realiza și proteja propriile interese geopolitice în diferite regiuni ale mapamondului. Acționând geopolitic în spațiul postsovietic, Federația Rusă a confirmat o dată în plus existența sferei sale de influență geopolitică în care poate acționa premeditat utilizând inclusiv și mijloace militare pentru apărarea ei. Sfera de influență geopolitică din spațiul postsovietic reprezintă o zonă de securitate constituită din *state-tampon* care au menirea de a contracara procesele integraționiste realizate de către Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, prin extinderea spațiului valorilor occidentale spre Est, ceea ce reprezintă o amenințare la adresa securității naționale a Federației Ruse [33, p. 26].

Suntem de părere că instituirea sistemului internațional unipolar-policentrist în prima perioadă postrăzboi rece, unipolaritatea revenindu-i Statelor Unite ale Americii, a determinat asumarea rolului de *stat-hegemon* cu interese geopolitice mondiale și cu toate consecințele pozitive și negative ce rezultă din această situație internațională creată. Noua ordine internațională i-au permis Statelor Unite ale Americii să promoveze cu o mai mare ușurință, decât o făcea în timpul războiului rece, interesele sale geopolitice pe continentul Eurasiei. Cu anexarea Peninsulei Crimeea și declanșarea conflictului armat din Ucraina se finalizează prima etapă și începe cea de-a doua etapă a perioadei postrăzboi rece, în care sunt demarate acțiuni tectonice de reedificare a sistemului internațional, trecând de la cel unipolar-policentrist la cel multipolar cu o vădită nuanță geopolitică promovat exclusiv de actorii statali [33, p. 26-27].

În acest context de idei, Zb. Brzezinski a reliefat ansamblul de metode și procedee pentru Statele Unite ale Americii, în scopul menținerii și promovării intereselor sale geopolitice pe continentul Eurasia. Pe termen scurt, în interesul geopolitic al Statelor Unite ale Americii este să consolideze și să continue pluralismul geopolitic predominant pe harta Eurasiei, realizând întâietatea acțiunilor în vederea prevenirii apariției unei coaliții ostile care ar putea, în cele din urmă, să conteste supremația Statelor Unite ale Americii, luând în calcul posibilitatea îndepărtată ca orice stat în parte să încerce acest lucru. Pe termen mediu, evenimentele ar putea evolua treptat, Statele Unite ale Americii punând accent pe apariția unor parteneriate cu state care dețin un potențial geostrategic și care ar contribui la edificarea unui sistem de securitate transeurasiatic mai cooperant. În cele din urmă, pe un termen lung, Eurasia ar putea deveni un nucleu mondial de responsabilitate geopolitică. Conform expertului, nesoluționarea noilor probleme globale care se extind dincolo de frontierele statelor-națiune și intensificarea preocupărilor geopolitice ale marilor puteri va putea determina transformări esențiale în structura geopolitică fundamentală a puterii mondiale. Luând în considerare caracterul fluctuant al proceselor politice, economice și cele de securitate regională în Europa și Asia, orice politică externă de succes a Statelor Unite ale Americii trebuie să se concentreze pe Eurasia ca un tot întreg și să se conducă după un interes geopolitic bine definit. În această ordine de idei, A. Samuel consideră că omenirea deja se găsește în cadrul unei „noi lumi internaționale”, care este determinată de mai mulți factori, precum încetarea divizării sistemului în două blocuri, dezvoltarea dinamică a Asiei de Sud-Est, eliberarea „sateli-

ților” de suzeranii lor, decăderea influenței marilor ideologii și apariția unor forțe noi, de caracter financiar-economic, informațional-tehnologic și cultural-religios. Competițiile și rivalitățile din sistem sau, conform concepției lui K. Waltz, distribuirea inegală a capacităților în sistemul de relații internaționale atribuie acestuia un caracter schimbător, modificând nu numai relațiile dintre actori, asociați, mai cu seamă cu statele naționale, sau mai îngust, cu marile puteri, ci și alte modele de interacțiune la nivel global.

Subliniem că, în raport cu Federația Rusă, este imperativ necesar ca Statele Unite ale Americii, păstrând deocamdată statutul de supraputere, să creeze un context geopolitic propice pentru a o scoate din izolare diplomatică cu Occidentul, dat fiind faptul că unele probleme de ordin global pot fi soluționate doar cooperând cu Federația Rusă, aceasta fiind o mare putere militar-nucleară cu ambiții geopolitice mondiale, rolul căruia nu trebuie subestimat în politica mondială, iar Federația Rusă, la rândul său, ar trebui să renunțe la politica sa externă de stat hegemon în spațiul postsovietic și să înlătore anemozitățile cu statele ex-sovietice, respectându-le independența, suveranitatea și integritatea teritorială. Procesul de asimilare a Federației Ruse va trebui să se desfășoare într-un cadru multidimensional de cooperare europeană, amplificând și generând, în același timp, independența bazată pe forțe proprii pentru noii vecini suverani ai Federației Ruse. Dar viabilitatea Ucrainei, Georgiei, Azerbaidjanului și Kazahstanului va rămâne una nesigură, mai ales dacă atenția Statelor Unite ale Americii va fi sustrasă de noi crize interne din Europa, de incertitudini economico-comerciale cu Europa și China, de amplificarea contradicției dintre Europa și Turcia privind edificarea unui stat cu o democrație autentică occidentală sau de sporirea ostilității din relațiile americano-iraniene precedate de ieșirea Statelor Unite ale Americii din Acordul nuclear cu Iranul, semnat în 2015 de către Statele Unite ale Americii, Federația Rusă, Marea Britanie, Franța, China, Germania și Iran, care a servit garant al unei stabilități nucleare în regiune și care a stopat desfășurarea programului nuclear al Iranului în schimbul beneficiii de către aceasta de o relaxare a sancțiunilor impuse de marile puteri, mai ales în domeniul economic. Totodată, rivalitatea în relațiile geopolitice dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă este generată și de suspendarea participării a ambelor părți în cadrul Tratatului Forțelor Nucleare Intermediare, semnat în 1987 de către liderii ambelor state, care interzicea dezvoltarea, producerea și amplasarea rachetelor nucleare cu lansare de la sol cu o rază de acțiune cuprinsă între 500 și 5500 de km, invocat în repetate rânduri de Federația Rusă pentru

a contesta amplasarea scutului anirachetă din România și din Polonia, ce ar putea fi folosit pentru lansarea rachetelor nucleare, și de Statele Unite ale Americii, argumentând că Federația Rusă a încălcat prevederile Tratatului prin dezvoltarea unor rachete nucleare de ultima generație, dar și prin faptul că China ar trebui să fie parte a unui nou Tratat negociat de către părți, considerând că vechiul Tratat a dezavantajat Statele Unite, deoarece China a dezvoltat rachete nucleare cu rază intermediară neconfruntându-se cu nicio constrângere care ar trebui să fie reglementată la nivel internațional. Posibilitatea unei eventuale concilierii cu China ar putea fi, de asemenea, periclitată de o viitoare criză în legătură cu Taiwanul sau de apariția în China a unui regim agresiv și ostil determinat de evoluția politică și economică internă a acesteia sau de răcirea relațiilor americano-chineze. În acest context, China ar putea deveni o forță deosebit de destabilizatoare în regiune și în lume, recurgând la presiuni enorme asupra relațiilor americano-japoneze prin generarea politicilor de dezorientare geopolitică a Japoniei. Prin urmare, confluința acestor evenimente va compromite stabilitatea geopolitică a Asiei de Sud-Est, care va influența și comportamentul geopolitic regional al Indiei, țară esențială pentru stabilitatea Asiei de Sud [33, p. 27-28].

H. Kissinger susține că, deoarece raporturile interstatale se produc în lipsa unei guvernări mondiale, reconfigurarea arhitecturii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece este de caracter anarhic, iar relațiile internaționale pot fi cel mai bine înțelese prin descifrarea modului de distribuire a puterii între state. În accepția sa, din punct de vedere geopolitic, Statele Unite ale Americii se dovedesc a fi o insulă în largul masei eurasiatice, ale cărei resurse și populație depășesc cu mult pe cele americane, formând un pericol deloc neglijabil pentru interesele geopolitice ale Statelor Unite. Pericolul estimat trebuie contracarat, subliniază expertul, deși în raport cu starea actuală a lumii, Statele Unite ale Americii s-au dovedit a fi slab pregătite de experiența istorică, important fiind de a diminua incapacitatea de a determina evenimentele postbipolare din cadrul procesului de reconfigurare a arhitecturii geopolitice mondiale [34, p. 707]. H. Kissinger, la fel ca și Zb. Brzezinski, atribuie o atenție sporită continentului Eurasia, care înglobează eventualii parteneri geostrategici ai Statelor Unite ale Americii, fiind și un spațiu vital pentru realizarea obiectivelor politicii externe americane, în cadrul cărora în mod imperios trebuie să se regăsească interesele geopolitice ale Statelor Unite ale Americii. Expertul scoate în evidență potențialul eventualelor mari puteri ce ulterior le va permite să conteste interesele geopolitice ale Statelor

Unite ale Americii pe continentul Eurasia și să concureze în plan mondial, totodată, reliefând un comportament rațional și adecvat din partea Statelor Unite ale Americii în raport cu acele forțe regionale care sunt în stare să submineze arhitectura geopolitică a sistemului internațional postrăzboi rece. H. Kissinger punctează că politica Statelor Unite ale Americii față de Federația Rusă trebuie să fie gândită în conformitate cu interesele geopolitice permanente și nu în funcție de fluctuațiile politicii interne a Rusiei: autoritățile rusești vor manifesta permanent interes geopolitic față de „vecinătatea apropiată”, iar problema-cheie este dacă relațiile Federației Ruse cu noile state independente trebuie tratate ca pe o problemă internațională ce se supune regulilor acceptate de politica externă și codificate de dreptul internațional sau fiind drept rezultat al deciziei unilaterale a Rusiei de a păstra regiunea postsovietică în sfera de influență geopolitică. Este de subliniat, luând ca suport evenimentele din Ucraina, dar și ingerințele în afacerile interne ale statelor postsovietice, inclusiv lipsa de progres în reglementarea „conflictelor înghețate”, că administrațiile americane n-au rezolvat această dilemă, tratând spațiul ex-sovietic ca pe segment al intereselor geopolitice ale Federației Ruse. T. Marshall consideră că Statele Unite ale Americii au influențat parțial desfășurarea evenimentelor din Ucraina din 2014 cu intenția de a scoate Ucraina de sub influența geopolitică a Federației Ruse care a ancorat-o, și de a neutraliza câștigurile acesteia exprimate prin recuperarea poziției de forță în state precum Kazahstanul și ocupând o parte din Georgia. Federația Rusă a intervenit în „vecinătatea apropiată” profitând de implicarea Statele Unite ale Americii de lupta împotriva terorismului internațional în Irak și Afghanistan și de preocuparea acesteia în atenuarea instabilității regionale din Orientul Mijlociu, situație care a diminuat din posibilitatea Statelor Unite de a întreprinde măsuri de contracarare a influenței geopolitice a Federației Ruse în spațiul postsovietic [35, p. 86].

H. Kissinger exprimă opinia că Statele Unite ale Americii au potențial și capacitate suficientă pentru a influența configurarea geopolitică a evenimentelor pe continentul Eurasiatic, care pot rezulta în relații bilaterale benefice cu majoritatea statelor mari ale Asiei. Deoarece rolul jucat de Statele Unite ale Americii este cheia ajutorului oferit Japoniei și Chinei pentru a coexista în pofida neîncrederii uneia în cealaltă. Fermitatea relațiilor americano-japo-neze va constitui reversul relațiilor americano-chineze. Tensiunea americana-chineză pe dimensiunea geostrategico-militară și economico-comercială provoacă Japonia să se disocieze de Statele Unite ale Americii într-un efort,

dacă nu de a-și spori influența sa în China, cel puțin de a nu și-o diminua ca urmare a protectoratului Statelor Unite ale Americii. Bunele relații de cooperare ale Statelor Unite ale Americii cu China sunt, prin urmare, o condiție a bunelor relații de cooperare pe termen lung cu Japonia, ca și a bunelor relații de cooperare sino-japoneze. Cercetând acest triumf de relații, H. Kissinger reliefează faptul că oricare dintre părți nu îl poate abandona decât cu un mare risc. Dintre toate marile puteri China se află în cea mai pronunțată ascensiune pluridimensională, T. Marshall specificând că până la mijlocul sec. XXI China va depăși Statele Unite ale Americii și va deveni cea mai puternică țară din lume din punct de vedere economic, fapt care îi va face să aibă o mare influență geopolitică mondială care va fi asigurată și de ascensiunea militară și strategică [35, p. 86-87]. Statele Unite ale Americii fiind o supraputere, Europa trebuie să-și consolideze coeziunea internă, Federația Rusă este o mare putere militară cu o politică externă inconsecventă, iar Japonia este a treia putere economică mondială, însă, deocamdată, ea nu-și promovează o politică externă activă în regiune și nu-și manifestă pe larg interesele sale geopolitice. H. Kissinger precizează că China susține implicarea Statelor Unite ale Americii în Asia ca pe o contrapondere în raport cu vecinii săi Japonia și Federația Rusă și într-o mică măsură India. Prin urmare, o politică americană la baza căreia se află interesele geopolitice în care se regăsește cooperarea cu China și cu statele care sunt percepute de autoritățile chineze ca amenințări potențiale la adresa securității naționale necesită un dialog pragmatic și coerent între Statele Unite ale Americii și China [34, p. 721-722].

T. Marshall este de părere că politica externă a Statelor Unite ale Americii în sec. XXI ar trebui să se concentreze pe regiunile Asia și Oceanul Pacific, deoarece jumătate din populația lumii trăiește acolo și, dacă se ia în calcul și India, atunci până în anul 2050 în aceste zone se va obține jumătate din producția economică globală. De asemenea, Japonia, Thailanda, Vietnam, Coreea de Sud, Singapore, Malaysia, Indonezia și alte state din regiunea Asia de Sud-Est promovează o politică externă de intensificare, aprofundare și de diversificare a relațiilor de cooperare cu Statele Unite ale Americii, având convingerea că, dacă nu sunt unite, vor cădea sub hegemonia chineză. Din acest motiv, Statele Unite ale Americii își vor concentra interesele sale naționale impunându-se geopolitic în această regiune, venind cu investiții financiare și cu o prezență militară care va exercita o influență reală, acordând atenție și asupra acțiunilor militare limitate pentru a-și asigura aliații într-o eventualitate a unor conflicte deschise. Expertul afirmă că în sec. XXI marile

puteri vor realiza noi compromisuri în regiunea Oceanului Pacific. Cele mai multe, dar nu toate, vor fi, probabil, făcute de China, un exemplu elocvent este declararea de către China a unei zone de identificare a aparatelor de zbor, celelalte state fiind obligate să informeze statul chinez înainte de a pătrunde în spațiul aerian al unui teritoriu aflat în litigiu, China a câștigat ceva prin crearea acestei zone și transformarea ei într-un subiect de dispută, iar gestul Statelor Unite ale Americii de a zbura deasupra fără să anunțe au găștigat și ei ceva prin nerespectarea acestor condiții, situație care reprezintă un joc geopolitic de durată. O altă dispută la care China nu va renunța în defavoarea sa sunt insulele artificiale pe care le ridică în zona Insulelor Spratly din Marea Chinei de Sud, și când în 2016, pentru prima oară, un avion chinez a aterizat pe unul dintre aerodromurile construite pe ele, Vietnamul și Insulele Filipine au protestat oficial, dat fiind că ambele țări își revendică zona, iar Statele Unite ale Americii au declarat că gestul chinezilor amenință stabilitatea regiunii, și că ele vor monitoriza cu atenție zona disputată implicând patrulă navale și aeriene pentru a asigura aliații că sunt alături de ei, a garanta libertatea navigației în apele internaționale și a descuraja China pentru a nu fi atrasă într-o confruntare militară regională. Interesele geopolitice ale Statelor Unite ale Americii în raport cu Japonia sunt exprimate prin faptul de a o asigura pe Japonia că interesele strategice față de China ale Statelor Unite și Japoniei sunt identice și să primească garanții de la statul nipon că baza americană de pe Insula Okinawa va rămâne și în continuare deschisă pentru a fortifica forța de apărare a japonezilor, însă, în același timp, restricționând capacitatea militară a Japoniei de a se manifesta militar de una singură în Oceanul Pacific. Totodată, principalele state satelit în jocul geopolitic desfășurat de către Statele Unite ale Americii în regiunea Asia de Sud-Est sunt Indonezia, Malaysia și Singapore, care domină Strâmtoarea Malacca, o zonă strategică prin care zilnic sunt transportate circa 12 mil. de barili de petrol spre China, economia căreia necesită tot mai multă materie primă, și spre alte țări din regiune, Statele Unite și-au asigurat un avantaj geostrategic major și pârgii de a influența conjunctura geopolitică regională. Nu poate fi trecută cu vederea rivalitatea dintre Statele Unite ale Americii și China pe dimensiunea promovării naționalismului pentru a asigura unitatea poporului chinez și revendicarea respectării integrității teritoriale a Chinei prin recunoașterea Insulei Taiwan parte componentă a Chinei. Statele Unite ale Americii având un Tratat cu Taiwanul, conform căruia, în cazul în care China invadează ceea ce ei consideră a fi a douăzeci și treia provincie a lor, ceea ce este puțin probabil, Statele Unite vor

intra în război, fapt care poate avea loc, în opinia lui T. Marshall, doar după recunoașterea oficială a Taiwanului de către Statele Unite sau după declararea de independență a Taiwanului față de China [35, p. 88-91].

Pe măsură ce sporește necesitatea pentru gaze și petrol din partea Chinei, rămânând dependentă de importul hidrocarburilor, Statele Unite ale Americii își diminuează cota de import a produselor energetice datorită forajelor pentru exploatarea gazelor de șist pe mari suprafețe din țară, încercând să-și asigure nu numai necesarul de energie, dar să devină în egală măsură un importator și un exportator de energie în viitorul apropiat. În ordinea de idei reliefată, T. Marshall accentuează reducerea fluxului de petrol și gaze din regiunea Golfului Persic de către Statele Unite ale Americii, însă menținând în continuare interesele geopolitice în regiune cu păstrarea Flotei a 5-a în Bahrain și susținerea statelor satelit precum Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite, Kuwait și Qatar pentru a nu permite Chinei să-și consolideze puterea, după ce va avea o flotă oceanică militară puternică, sau Iranului, care este un actor cu potențial de putere regională ce aspiră la extinderea influenței sale în Orientul Mijlociu, promovând o politică antisemită și poziționându-se împotriva statului Israel, care este un stat aliat în realizarea intereselor geostrategice regionale ale Statelor Unite. Politica externă a Statelor Unite ale Americii în Orientul Mijlociu pe termen scurt constă în subminarea potențialului Iranului pentru a ajunge la un acord interstatal prin care să diminueze multiplele contraverse și disensiuni în relațiile dintre aceste țări, ce le dezbină de patru decenii. Expertul punctează că Statele Unite ale Americii, fiind un actor major, își vor păstra interesele geopolitice și în America Latină, fiind valorificate prin menținerea deschisă a Canalului Panama, prin supravegherea tarifelor de trecere prin viitorul canal nicaraguan spre Oceanul Pacific și prin a monitoriza ascensiunea Braziliei, influența căreia să nu se extindă asupra Mării Caraibe. Din punct de vedere economic, Statele Unite ale Americii vor concura cu China în America Latină, însă nu în Cuba, țară pentru care Statele Unite vor înlătura toate obstacolele ca să se asigure că vor domina epoca postcomunistă. În Africa, Statele Unite ale Americii sunt una dintre marile puteri interesate de resursele naturale ale continentului, urmărind cu interes sporit evoluția grupărilor islamiste din nordul Africii, dar cea care exploatează cel mai bine bogățiile naturale de pe continent este China [35, p. 91-93].

Zb. Brzezinski a realizat o analiză comparată extinsă a potențialului de care dispun Eurasia, abordată ca o totalitate, și Statele Unite ale Americii, balanța înclinând în favoarea primei, iar diferențele se exprimă prin numărul

și densitatea populației, armamentul nuclear și cheltuielile pentru înarmare, în calcule mai aflându-se puterea economică. Însă Eurasia nu poate profita de potențialul disponibil din cauza că nu formează o unitate din punct de vedere politic, susține expertul. În opinia noastră, divizarea geopolitică și geoeconomică a Eurasiei se produce nu numai la nivel regional, dar și pe filiera actorilor statali, frecvente fiind cazurile când statele din proximitate manifestă diferită atitudine față de singura supraputere. Rămânând pe dimensiunea fundamentelor geopolitice elaborate de Zb. Brzezinski, vom nota că în accepția expertului geopolitica a progresat de la nivelul regional la nivelul global, iar supraputerea mondială pentru a exercita eficient controlul asupra continentului are nevoie să identifice statele dinamice din punct de vedere geostrategic, care ar putea să producă schimbări în distribuirea internațională a puterii, determinând obiectivele externe ale elitelor politice, dar și consecințele acțiunilor pe care le-ar putea întreprinde, formulând strategii de contracarare, control sau cooperare cu statele identificate pentru a asigura promovarea intereselor sale geopolitice. Expertul s-a pronunțat discret pentru apropierea dintre Statele Unite ale Americii și Europa, unită și mai independentă, problemele de discutat rămânând extinderea Uniunii Europene spre Est, cu impact asupra statelor europene postsovietice, și spre Sud-Est, în sensul suprapunerii cu spațiul euroatlantic.

În același context geopolitic, Zb. Brzezinski a militat pentru o Federație Rusă democratică și un partener în modelarea unei Eurasii mai stabile. Totodată, nu este mai puțin adevărat, susține expertul, că ambițiile imperiale manifestate de către unele cercuri guvernante care se ocupă de politica externă a Federației Ruse alimentează dezideratul adânc înrădăcinat de a deține rolul dominant în Eurasia și pe mapamond [2, p. 64]. T. Marshall acreditează ideea că după încheierea războiului rece Federația Rusă încetase să reprezinte o amenințare geopolitică mondială pentru Statele Unite ale Americii din cauza unei economii precare, a supraextinderii militare și a lipsei unei viziunii unice de dezvoltare a statului, dat fiind faptul prezenței sale teritoriale atât în Europa, cât și în Asia. Chiar și în pofida revenirii Federației Ruse, prin realizarea intereselor sale geopolitice în Ucraina în 2014, nu a constituit un pericol iminent la adresa dominației geopolitice americane pe continentul eurasiatic, fiind catalogată ca o „simplă putere regională”, strâmtorată, din punct de vedere geopolitic fiind lipsită de un port cu apă adâncă, cu acces la căile maritime globale, absența capacității militare în timp de război ca să ajungă în Oceanul Atlantic prin Marea Baltică și Marea Nordului, sau prin Marea

Neagră și Marea Mediterană [35, p. 85-86]. Expertul precizează, reliefând existența problemei strategice, care constă în imposibilitatea flotei ruse de a ieși din Marea Baltică în eventualitatea unui război, din cauza Strâmătorii Ska-gerrak care face legătura cu Marea Nordului. Această strâmtoare îngustă este controlată de Danemarca și de Norvegia, ambele țări membre Alianței Nord-Atlantice, și chiar dacă navele militare rusești vor reuși să treacă nestingherit de această zonă intrând în Marea Nordului, calea spre Oceanul Atlantic va fi blocată în regiunea geostrategică GIUK controlată de Groenlanda, Islanda și Regatul Unit al Marii Britanii [35, p. 30-31]. Considerăm, contrar opiniei lui T. Marshall, că în pofida tuturor problemelor cu care se confruntă Federația Rusă în domeniul politicii interne de modernizare a statului admitem faptul exercitării de către Rusia a unei influențe geopolitice constante în plan mondial, în special în America Latină, cu țările care se află în opoziție față de politica externă a Statelor Unite ale Americii promovate în această regiune, cum ar fi Venezuela, Nicaragua, Cuba, precum și încearcă să echilibreze influența geopolitică a Statelor Unite ale Americii în Orientul Mijlociu, iar pe alocuri chiar și să o diminueze, cum ar fi în Siria, edificând alianțe cu conducerea statului Siria, Turcia și Iran pentru a lupta împotriva organizațiilor teroriste. De asemenea, Federația Rusă manifestă interes geopolitic față de zona Arctică, desfășurând trupe militare permanente, având preocupări și față de Groenlanda, pentru a-și susține pretențiile teritoriale, exprimând interes și față de continentul african, organizând la 23-24 octombrie 2019 Summitul Rusia-Africa la Soci, cu scopul de a reedifica relațiile de cooperare cu statele africane și de a reduce din influența Statelor Unite ale Americii, Uniunii Europene și Chinei de pe continentul african, lansându-se într-o luptă geopolitică. N. Nartov nu exclude probabilitatea rivalității dintre Statele Unite, pe de o parte, iar pe de alta, coaliția eventuală incluzând Federația Rusă și China, formată prin concentrarea resurselor naturale și dezvoltarea dinamică a economiei: aceste state pot să construiască „spațiul unic eurasiatic” care prin parametrii geografici, economici, demografici și de materie primă se va afla în afara concurenței eficiente cu orice alt stat [36, p. 285]. L. Krâștanovici se pronunță în aceeași manieră, susținând că prin concentrarea potențialelor Federației Ruse și Chinei se vor anihila toate puterile antirusești și antichineze pe arena mondială, coaliție de care vor avea frică toți rivalii. V. Petrov se dovedește a fi mult mai tranșant, prin a solicita ca Rusia metodic, pas cu pas, să-și formeze „un spațiu”, un câmp geopolitic, numit Eurasia [37, p. 176]. Reliefăm că autoritățile Federației Ruse nu puteau să-și permită luxul de a nu

tinde să valorifice și să implementeze ideile de acest conținut, care, de altfel, nu se disting prin noutate, figurând mai mereu pe arena politică: vom reite-ra Grupul Brazilia, Rusia, India, China și Republica Sud-Africană (BRICS), Organizația pentru Cooperare de la Shanghai (OCS) sau Uniunea Vamală (Rusia-Belarus-Kazahstan), transformată în Uniunea Eurasiatică. Subliniem că rezultatele înregistrate de primele două grupări se află, la moment, sub așteptări, o cauză fiind că unul dintre obiectivele cardinale a fost nu „pentru” cooperare, ci „împotriva” hegemoniei americane, iar cea de a treia nu s-a afirmat și riscă să repete soarta Consiliului de Ajutor Economic Reciproc, însă într-un format mai restrâns și cu un grad mult mai ridicat de asimetrie.

În accepția noastră, interesele geopolitice ale Federației Ruse, ca și pentru toate marile puteri, sunt determinate de gândirea geopolitică pe termen lung, acestea fiind păstrarea sferelor de influență asupra statelor din spațiul post-sovietic, aspirația de restabilire a zonei de interes pentru statele ex-membre ale alianței politico-militare Pactul de la Varșovia, fiind actori geostrategici importanți, care pot fi clasificați în baza relațiilor și a nivelului de cooperare cu Federația Rusă și cu Occidentul în trei categorii: state neutre, state proruse și state prooccidentale. Din statele neutre fac parte Uzbekistanul, Azerbaidjanul și Turkmenistanul, care au puține motive ca să se alieze cu Federația Rusă sau cu Occidentul, toate trei producându-și propria energie și nu sunt determinate geopolitic de nici o tabără în privința fortificării securității sau a divesificării comerțului. În grupul statelor proruse se află Kazahstanul, Kârgâzstanul, Tadjikistanul, Belarus și Armenia, economiile cărora sunt legate de Federația Rusă, cea mai mare, din punct de vedere teritorial, fiind Kazahstanul, care tinde spre intensificarea relațiilor diplomatice cu Rusia, în pofida integrării numeroasei minorități ruse în societatea kazahă. Dintre cele cinci, numai Tadjikistanul nu s-a alăturat Federației Ruse în Uniunea Economică Eurasiatică, care a fost constituită în 2015, iar împreună cu Kârgâzstanul și Armenia găzduiesc trupe militare ale Federației Ruse, toate cinci fiind și state membre ale alianței politico-militare Organizația Tratatului de Securitate Colectivă. Grupul statelor prooccidentale care sunt membre ale Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene este constituit din Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Albania, Estonia, Letonia și Lituania, lista poate fi completată și cu alte state precum Georgia și Ucraina, care aspiră să adere la ambele organizații. Precizăm că Georgia, deocamdată, din mai multe motive, nu se află în lista intereselor geopolitice prioritare ale Federației Ruse, cele principale fiind consecințele conflictului armat dintre Georgia și

Federația Rusă din 2008, care s-a soldat cu ocuparea de către trupele militare rusești a teritoriilor Abhazia și Osetia de Sud, Rusia susținând și promovând independența acestor teritorii în plan internațional, astfel diminuând accesul Georgiei la Marea Neagră și controlul unei zone a Munților Caucaz, un alt motiv fiind amplasarea geopolitică a Georgiei la sudul Munților Caucaz, Federația Rusă având deja o bază militară în această regiune staționată în Armenia. Accentuăm că Republica Moldova continuă să se afle în preferințele geopolitice ale Federației Ruse, dat fiind faptul amplasării sale geostrategice în regiunea unde Munții Carpați se curbează formând la Sud-Est o câmpie care duce spre Marea Neagră, considerată de Federația Rusă un coridor plat strategic pentru invazia împotriva Rusiei, având interesul geopolitic să-l controleze dinspre Republica Moldova, susținând regimul secesionist din raioanele de est, la fel cum tinde să domine Câmpia Europei de Nord, prin intermediul Poloniei. Prin urmare, Republica Moldova pledează doar pentru aderarea la Uniunea Europeană, însă menținerea forțelor armate ale Federației Ruse pe teritoriul statelor din spațiul postsovietic încurajează regiunile secesioniste să păstreze conflictele în „stare înghețată sau activă”, chiar și să proclame independența, situație care subminează procesul integraționist, ancorându-le și mai mult în sfera de influență geopolitică a Federației Ruse [33, p. 33-34].

F. Thual a remarcat scăderea prezenței Federației Ruse în spațiul pontic, rămânând doar cu un singur port maritim important – Novorossiisk [38, p. 97], pe când în accepția lui T. Marshall, după anexarea Crimeii, Federația Rusă a trecut în ofensivă geostrategică modernizând flota maritimă prin construcția unui nou port naval în orașul Novorossiisk, astfel consolidând capacitatea de luptă a flotei ruse. Expertul relevă că până în anul 2020, 18 noi nave de război vor acționa din porturile Sevastopol și Novorossiisk, altele 80 de nave urmând a fi construite, ca și câteva submarine, potențial care nu va fi îndeajuns pentru a forța ieșirea din Marea Neagră în timp de război, însă amplificarea capacității de luptă este în creștere evidentă, fapt anticipat de Statele Unite ale Americii care în următorul deceniu va încuraja România să-și fortifice flota maritimă din Marea Neagră, în același timp bazându-se pe intransigența Turciei, care nu va permite trecerea prin strâmtoarea Bosfor [35, p. 31]. Potrivit lui O. Serebrian, după încheierea războiului rece zona Mării Negre se dovedește a fi arealul geopolitic în care Federația Rusă a înregistrat pierderi substanțiale în favoarea statului vecin Ucraina, care și-a consolidat dimensiunile potențialului economic, militar și uman, contribuind la perceperea Ucrainei drept o putere regională [39, p. 29]. M.-C. Neacșu și S. Neaguț urmă-

resc să acrediteze ideea că pentru Federația Rusă spațiul pontic reprezintă o „clemă geopolitică” prin care își asigură prezența în Europa. Vitalitatea interesului Federației Ruse la Marea Neagră rezultă din destinul geopolitic de a fi o putere eurasiatică, ceea ce ar corespunde așezării sale geografice inedite, iar dimensiunea geopolitică eurasiatică este asigurată de două ancore teritoriale: prezența la Marea Baltică și prezența la Marea Neagră, la ambele pierzând considerabil odată cu implozia Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste. Mai importantă în contextul geopolitic actual este prezența Federației Ruse la Marea Neagră, unde a pierdut cel mai mult, Ucraina moștenind o mare parte a fâșiei de litoral ex-sovietic și a platoului continental, cele mai mari porturi, Peninsula Crimeea și proximitatea gurilor Dunării, Federației Ruse revenindu-i o mică bucată de litoral, fiind lezate propriile interese geopolitice, mai ales în contextul ascensiunii relațiilor Ucrainei cu Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică [40, p. 42-43].

T. Marshall este de părere că Federația Rusă este interesată de statutul geopolitic regional pe care îl va obține Ucraina, pledând pentru formarea unei zone-tampon din state neutre în jurul hotarelor sale, Ucrainei fiindu-i atribuit rolul central în apărarea Rusiei în cazul unui eventual atac militar ofensiv din partea Occidentului pe direcția Câmpiei Europei de Nord. Însă o Ucraină prooccidentală cu ambiții de aderare la Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, care subminează accesul Federației Ruse la portul militar Sevastopol din Peninsula Crimeea în eventualitatea diminuării influenței acesteia în Marea Neagră și posibila găzduire a unei baze militare navale a Alianței Nord-Atlantice, era de neconceput de către Federația Rusă [35, p. 29]. Precizăm că pentru Federația Rusă portul Sevastopol este un punct geostrategic în Marea Neagră și unicul port cu apă caldă care ar trebui să asigure pe tot parcursul anului accesul navelor militare spre toate oceanele de pe mapamond, însă nici pe de parte nu este așa, din cauza că ieșind din Marea Neagră și trecerea prin Strâmtoarea Bosfor, Marea Marmara, strâmtoarea Dardanele, Marea Egee și intrarea în Marea Mediterană este restricționată de Convenția de la Montreux din 1936, prin care Turcia, actualmente membră a Alianței Nord-Atlantice, exercită controlul asupra acestei regiuni geostrategice monitorizând statutul navelor, numărul acestora și perioada traversării. Totodată, chiar și după ce au intrat în Marea Mediterană ca să ajungă în Oceanul Atlantic navele Federației Ruse trebuie să traverseze Strâmtoarea Gibraltar, iar ca să ajungă în Oceanul Indian trebuie să li se permită traversarea Canalului Suez. Există totuși o prezență navală a Federației Ruse în

Marea Mediterană, pe coasta mediteraneeană a Siriei în orașul Tartus, însă nu putem vorbi despre existența unei forțe navale importante, ci mai degrabă despre o bază navală mică, având drept sarcină de reprovizionarea tehnicii militare și asigurarea logistică a militarilor din Federația Rusă implicați în conflictul militar în sprijinul guvernului sirian.

Transferându-ne geopolitic în regiunea balcanică, vom sublinia că Balcanii de Vest rămân a fi și în continuare o subregiune de importanță geostrategică, aflându-se la confluența intereselor geopolitice a trei mari puteri – Statele Unite ale Americii, Uniunea Europeană și Federația Rusă. Fiecare dintre acești actori majori pune în aplicare strategii, instituții și pârgii de care dispune: Statele Unite – strategia de securitate euroatlantică, Uniunea Europeană – asocierea și integrarea prin accesul la instituțiile și fondurile comunitare, Federația Rusă – agenții energetici și, în anumite cazuri, pârgia comunitatea slav-ortodoxă. De fapt, în subregiune sunt antrenate încă două instituții interregionale de cooperare, precum Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, care împreună cu Uniunea Europeană urmăresc să contribuie la asigurarea securității și stabilității regionale, inclusiv prin gestiunea crizelor din Kosovo și din Bosnia și Herțegovina. S. Kahn susține supoziția că în arealul balcanic interesele geopolitice ale Federației Ruse și ale Uniunii Europene se află în raport de conflict, dar trebuie de ținut cont, în același timp, că Uniunea Europeană este dependentă în parte de hidrocarburile importate din Rusia [41, p. 62-64], iar A. Baltag pune pe tapet lupta geoenergetică, având substrat geoeconomic, geopolitic și geostrategic. V. Naumescu exprimă părerea că creșterea prezenței și amplificarea influenței geopolitice a intereselor Federației Ruse în Europa Centrală, de Est și de Sud-Est, după criza globală din 2008, este neîndoielnică, din motive geopolitice evidente, care țin de procesele integraționiste regionale în Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică, dar și de rămânerea în zona gri a Europei Centrale, de Est și de Sud-Est care trebuie tratate distinct. Dacă influența geopolitică substanțială a Federației Ruse în vecinătatea estică a Uniunii Europene este oarecum de înțeles, observația că această influență este în creștere și în subregiunea Balcanii de Vest sau chiar în țările integrate în Uniunea Europeană și în Alianța Nord-Atlantică ar putea să dea de gândit. În opinia expertului, este util de menționat că Federația Rusă a motivat anexarea Crimeii din 2014 prin precedentul Kosovo, a cărui secesiune de Serbia a fost proclamată de separatiștii kosovari și recunoscută de Statele Unite ale Americii și majoritatea țărilor occidentale în

2008. La vremea respectivă, cinci state membre ale Uniunii Europene nu au recunoscut independența Kosovo, menținându-și poziția de principiu până în prezent: Spania, România, Slovacia, Grecia și Cipru. Poziția acestor câteva state s-a bazat exact pe motivul și temerea că o asemenea atitudine ar putea crea un precedent periculos pentru stabilitatea Europei postbelice [42, p. 180-181]. Considerăm că în lumina evenimentelor din subregiunea Balcanilor de Vest, referindu-ne la integrarea în 2004 a Sloveniei în Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică, aderarea în 2009 a Croației și Albaniei la Organizația Nord-Atlantică, în 2013 a Croației la Uniunea Europeană, dar și în 2017 a Muntenegrului și în 2020 a Macedoniei de Nord la Alianța Nord-Atlantică, ultima fiind respinsă în 2009 de Grecia din motive simbolice, însă care a insistat constant pe această dimensiune de securitate, semnând în 2018 un Acord cu Grecia privind schimbarea titlaturii din Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei în Republica Macedonia de Nord, context care denotă pierderea influenței asupra spațiului geopolitic de către Federația Rusă și retragerea acesteia în regiunea statelor postsovietice. De asemenea, Bosnia și Herțegovina este stat partener, care aspiră la obținerea calității de membru al Organizației Nord-Atlantice, finalizând procesul de negocieri privind Planul de Acțiuni, s-a plasat în zona de așteptare a intrării în vigoare a acestuia. Totodată, Serbia și Kosovo, semnând deja un Plan Individual de Acțiuni privind Parteneriatul cu Alianța Nord-Atlantică, se bucură de obținerea statutului de parteneri. Cât privește relațiile de cooperare ale statelor nonmembre din subregiunea Balcanilor de Vest cu Uniunea Europeană, putem menționa că în 2005 Macedonia a primit statutul de țară candidată, în 2010 este stabilit statutul de candidat și pentru Muntenegru, iar Serbia în 2012 și Albania în 2014 și-au obținut aceleași statute în raport cu Uniunea Europeană, ceea ce a determinat structurile comunitare să demareze în 2020 negocierile cu Albania și Macedonia de Nord privind aderarea la Uniunea Europeană. În același timp, Bosnia și Herțegovina și Kosovo au semnat Acordul de Stabilizare și Asociere la Uniunea Europeană, asumându-și angajamente și demonstrând capacitatea de țări potențial candidate pentru aderarea la Uniunea Europeană. Prin urmare, influența geopolitică a Federației Ruse asupra statelor din regiunea Balcanică este treptat diminuată, cedând sfera de influență Occidentului, care vine cu oferte mai tentante privind stabilizarea economică și asigurarea securității în această zonă [43, p. 431-432].

Un alt actor major este China, care grație unei ascensiuni economice fulminante bazată pe export și-a modernizat și fortificat armata sa națională,

având și cel mai mare număr de populație dintre statele de pe mapamond, manifestă consecvent aspirații geopolitice mondiale, dar, totodată, confruntându-se cu multiple probleme de ordin geostrategic la nivel regional și subregional. În opinia lui T. Marshall, granița dintre China cu Vietnam este în permanență un motiv de iritare de-a lungul anilor, deoarece ambele state au aceleași pretenții teritoriale în zona cu o graniță lipsită de orice baraj natural prin care armatele acestor state pot trece nestingherit pe teritoriul statului vecin. În condițiile amplificării capacității militare a Chinei, Vietnamul se arată mai puțin dispus să fie atras într-o confruntare cu China și va consolida relațiile de cooperare cu Statele Unite ale Americii în domeniul apărării, pentru a-și asigura protecția suveranității și integrității teritoriale, sau Vietnamul va intensifica mecanismele diplomatice pentru a beneficia de o relație de parteneriat strategic cu China, care vor soluționa toate diferențele dintre aceste două state. Însă Vietnamul este abordat de către China ca o amenințare minoră și o problemă ce poate fi ținută sub control. Munții Himalaya formează regiunea Tibet, care este vital importantă pentru China, asigurând un zid natural întinzându-se de-a lungul graniței cu India înainte de a pierde din înălțime și de a deveni lanțul Karakorum, ce se învecinează cu Pakistanul, Afghanistanul și Tadjikistanul, astfel despărțind cele mai populate țări de pe mapamond, cu un potențial enorm atât militar, cât și economic. Disputa teritorială dintre China și India constă în aspirația Chinei de a obține provincia indiană Arunachal Pradesh, iar India pretinde la Aksai Chin, ceea ce determină o tensionare în relațiile dintre aceste două țări, fiecare fiind nevoită să trateze securitatea din această regiune cu multă precauție. Granița tibetano-indiană reprezintă o zonă geostrategică importantă pentru ambele țări, iar eventuala tentativă din partea Indiei de a modifica granița pentru a controla Tibetul și înălțimile Platoului Tibetan, regiune care îi va oferi avantaj strategic pentru a forța atât înaintarea spre centrul Chinei, cât și controlul asupra celor trei mari fluvii ale Chinei – Fluviul Galben, Yangtze și Mekong, la fel ar putea provoca un conflict regional extins dintre China și India, ambele fiind state deținătoare de arme nucleare. Expertul consideră că o altă vulnerabilitate în sistemul de apărare al Chinei ce reprezintă o breșă între munți și deșert ar fi granițele cu Pakistanul, Tadjikistanul, Kârgâzstanul, Kazahstanul și Mongolia, deoarece regiunea Chinei care se află la hotarele cu aceste țări este provincia Xinjiang, cu un statut semiautonom, cu o populație de etnie uigură ce împărtășește religia musulmană, care promovează ideea unui stat independent – Turkistanul de Est. Xinjiang-ul este prea important

pentru China, din punct de vedere strategic constituind o *zonă-tampon* între China și statele vecine, dar și din cauza zăcămintelor de petrol din această regiune precum și a poligoanelor de testare a armelor nucleare [35, p. 54-59].

Vom sublinia că securitatea hotarelor terestre, a apelor teritoriale și a rutelor maritime comerciale din mările limitrofe este o prioritate fundamentală pentru existența Chinei, care poate fi asigurată prin promovarea intereselor geopolitice regionale și mondiale, realizarea cărora este posibilă prin fortificarea capacității flotei maritime de a controla Marea Galbenă, Marea Chinei de Est și Marea Chinei de Sud precum și zonele geostrategice în care se află strâmtoarele ce îi garantează ieșirea spre Oceanul Planetar. China are nevoie de trei decenii ca flota sa maritimă să rivalizeze cu cea mai puternică flotă din lume – a Statelor Unite ale Americii, însă pe termen mediu sau scurt flota chineză oricum se va confrunța cu rivalii săi, mai ales cu flota Statelor Unite ale Americii ce va influența echilibrul dintre marile puteri și va determina redimensionarea arhitecturii geopolitice mondiale. T. Marshall susține că China treptat va lansa tot mai multe nave în largul coastelor și în Oceanul Pacific, fapt ce va îngusta spațiul de manevră a flotei Statelor Unite ale Americii în mările Chinei. De asemenea, între China și Oceanul Pacific se află un arhipelag pe care China îl numește „Primul lanț de insule” și „Linia celor nouă puncte”, care în 2013 a devenit linia celor zece puncte prin includerea Taiwanului ca parte componentă a teritoriului său. Această linie îi asigură Chinei accesul la cele mai importante căi de navigație ale lumii din Marea Chinei de Sud. Pe timp de pace, ruta este deschisă în mai multe locuri, iar pe timp de război, ruta poate fi ușor blocată, astfel izolând China. Accesul liber al Chinei la Oceanul Planetar ar mai putea fi împiedicat de Japonia. Navele chineze care ar ieși din Marea Galbenă și ar ocoli Peninsula Coreeană ar trebui să treacă prin Marea Japoniei, apoi prin strâmtoarea La Perouse, mai sus de Hokkaido, ca abia după aceea să intre în Oceanul Pacific. Multe dintre acestea sunt ape teritoriale ale Japoniei sau ale Federației Ruse și, în momente de mare tensiune sau chiar în timpul unor ostilități, ar fi inaccesibile Chinei. Disputele teritoriale dintre China și Japonia asupra lanțului de insule nelocuite pe care chinezii le numesc Diaoyu, de la Nord-Est de Taiwan, iar japonezii Senkaku, precum și posibilitatea izbucnirii unui conflict regional dintre aceste două state din cauza accesul la zăcămintele de gaze naturale din Marea Chinei de Est, intensifică și mai mult situația geopolitică regională, ce amplifică nivelul de securitate din regiune. De asemenea, o altă problemă regională ar fi revendicarea de către China a teritoriului

secesionist Taiwan, pe care îl consideră a douăzeci și treia provincie chineză, însă Taiwanul se opune, fiind un aliat al Statelor Unite ale Americii este susținut politic și militar, dispunând de o forță navală și aeriană modernă capabilă să-i riposteze Chinei. Expertul relevă că orice ieșire a navelor maritime ale Chinei din Marea Chinei de Sud, îndreptându-se fie spre Oceanul Pacific, fie spre Oceanul Indian, precum și întoarcerea lor, ar putea fi supuse unui blocaj de către statele din regiune aflate în competiție geopolitică cu China, acestea fiind principalele căi navigabile pentru transportul de gaz și de petrol, astfel, exercitând o constrângere a securității energetice a Chinei. Prin urmare, navele chineze transportatoare de hidrocarburi ca să ajungă la statele producătoare de petrol din Golful Persic trebuie să treacă pe lângă Vietnam, prin apropierea Insulelor Filipine, înainte să pătrundă prin Strâmtoarea Malacca dintre Malaysia, Singapore și Indonezia, care întotdeauna a fost un punct nevralgic pentru China, făcându-i extrem de vulnerabili. Toate statele aflate de-a lungul acestei strâmtoari – Malaysia, Taiwanul, Vietnamul, Insulele Filipine și Brunei – sunt protejate politic și militar de către Statele Unite ale Americii, deoarece majoritatea dintre ele au dispute teritoriale cu China, aceasta revendicând aproape întreaga Mare a Chinei de Sud, precum și zăcămintele de petrol și de gaze naturale din subsolul ei [35, p. 62-67].

Interesele geopolitice ale Chinei se extind asupra Mării Chinei de Sud, considerând-o ca fiind proprietatea sa, realizând miza geopolitică care constă în obținerea trecerii libere pe timp de pace și în condițiile unui conflict cu statele riverane Mării Chinei de Sud. În contextul unei eventuale blocări a rutelor maritime prin Marea Chinei de Sud, China este nevoită să asigure securitatea lor, pentru a-și transporta atât exportul mărfurilor, cât și importul materiilor prime (petrolul, gazele naturale și metalele prețioase), totodată examinând și alte opțiuni ce ar garanta importul de hidrocarburi fără nici un obstacol, cum ar fi, conductele terestre, șoselele și porturile. Interesul geopolitic al Chinei pe termen lung este să devină o putere peste două oceane (Pacific și Indian), realizând investiții în porturi cu apă adâncă din Myanmar, Bangladesh, Pakistan și Sri Lanka, care consolidează relațiile de cooperare cu statele respective asigurând un parteneriat strategic. Porturile din Oceanul Indian și Golful Bengal sunt parte dintr-un plan complex de asigurare a statutului geopolitic de mare putere a Chinei pe termen lung. De asemenea, concesionarea noului port cu apă adâncă Gwadar din Pakistan este privit de către China ca unul esențial pentru crearea unei rute terestre alternative. Totodată, de pe coasta de Vest a Myanmarului, China a construit conducte

de gaze naturale și de petrol care leagă Golful Bengal de Sud-Vestul Chinei, obiectivul fiind de a reduce din riscurile pe care le creează Strâmtoarea Malacca, prin care este transportat aproape 80% din necesarul de hidrocarburi pentru China [35, p. 68-69].

În concluzie vom accentua că dinamica redimensionării intereselor geopolitice ale marilor puteri a determinat reconfigurarea arhitecturii geopolitice mondiale, care, la rândul său, a influențat procesul de reedificare a sistemului internațional postrăzboi rece. După încheierea războiului rece s-a constituit gradual o structură unipolară-policentristă a sistemului internațional, ce a fost bulversată de anexarea Crimeii de către Federația Rusă și de conflictul armat din regiunea Donbas din Ucraina în 2014, marcând trecerea spre multipolaritate. În același timp, marile puteri urmăresc în continuare extinderea și realizarea intereselor geopolitice atât pe contul altor actori majori, cât și în arealul unor agenți de factură medie și mică. Cert este că gradul de stabilitate/instabilitate sistemică depinde în mare măsură de procesele geopolitice de conflict ce se produc pe arena mondială, determinate de nivelul de complexitate și de antagonizarea intereselor geopolitice ale marilor puteri promovate într-un spațiu geopolitic regional, fiind degajate oportunitățile și constrângerile de caracter geopolitic. Tiparul de ordine mondială s-a caracterizat, în linii mari, prin stabilitate relativă și nivel acceptabil de cooperare între actorii majori, interesele lor geopolitice fiind concentrate în Eurasia, care a rămas un spațiu disputat geopolitic.

1.2. Remodelarea structural-geopolitică a sistemului internațional postrăzboi rece: repere teoretico-metodologice

În condițiile structurii bipolare a sistemului internațional, unii cercetători, St. Hoffmann, D. Bell, dar și alții, au elaborat unele eventuale scenarii postbipolare ancorate pe reducerea intensității conflictului dintre cele două supraputeri și sporirea ponderii Organizației Națiunilor Unite. Reflecțiile avansate nu s-au adevărit, chiar și în pofida eforturilor conjugate ale actorilor statali majori de la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90 ai sec. XX de a spori gradul de eficiență a activității organizației internaționale de caracter universal și nivel global [1, p. 69, 70], nemaivorbind de convergența actorilor majori.

Sfârșitul conflagrației bipolare și trecerea la configurația de tip nou a ordinii mondiale s-a produs pe cale pașnică și n-a fost instituționalizată prin tratate. Dacă aranjamentele westfalice din 1648 practic au totalizat Războiul de 30 de Ani și au trasat parametrii modelului de ordine internațională mul-

tipolară, iar după cel de-al Doilea Război Mondial s-au creat circumstanțele favorabile pentru instituționalizarea și consolidarea bipolarității din cauza conflictului genetic dintre cele două sisteme, situația postrăzboi rece a debutat absolut într-un alt cadru și în alte condiții, deși predominante erau stările de spirit prodemocratice nu numai la nivel teoretic (F. Fukuyama), dar și în aspectul politic practic (G. Bush, F. Mitterand). Similitudinea cu perioada postwestfalică rezidă în faptul că au existat învingători și învinși, chiar dacă mulți cercetători, cu predilecție din mediul rusesc (A. Utkin), neagă existența unui învingător în războiul rece. Însă după încheierea confruntării globale cei care au reputat victoria s-au pomenit într-o totală incertitudine, fiind nevoiți din mers să-și ajusteze strategiile și instituțiile la realitățile noi, cum este cazul Organizației Tratatului Atlanticului de Nord. Asemănarea cu perioada postbelică este că inițial se considera că s-a constituit un regim de cooperare, dar care după scurt timp a cedat în fața conflictului: în primul caz, aliații de ieri au devenit inamici și *viceversa*, dușmanii se regăseau în tabere comune, în condițiile că gradul de intensitate al conflictului global multiaspectual a fost ridicat, iar în cel de-al doilea, în contextul supremației Statelor Unite ale Americii, adversarii majori din perioada precedentă (Federația Rusă ca moștenitoare a Uniunii Sovietice, China și Statele Unite ale Americii) n-au cunoscut nici apropieri importante și nici crize de proporții, cauza principală fiind aprofundarea și extinderea proceselor de cooperare multilaterală relativă. În condițiile bipolarității, situația internațională s-a caracterizat printr-un grad înalt de centralizare, exprimată prin monopolurile aplicării violenței și ale armamentului nuclear, ultimul alcătuind factorul determinant care n-a permis ciocnirea frontală dintre cele două supraputeri, pe când în perioada postbipolară are loc descentralizarea relațiilor internaționale prin apariția sau reactualizarea unor factori generatori de conflict, existența unor state rebele, asistemice sau eșuate, extinderea „clubului nuclear”, sporirea ponderii și prezenței actorilor nestatali, aprofundarea și diversificarea globalizării, apariția pe harta politică a lumii a mai multor entități statale, replieri geostrategice operate de mai multe state, având impact asupra situației geo-regionale. Dificultățile derivate din nouitatea și complexitatea problemelor anunțate erau amplificate de deficiențe de caracter epistemologic și metodologic, în sensul că din cauza asimetriei structural-sistemice pe orizontală, principiul balanței de forțe nu mai funcționa, anarhia mediului internațional a devenit mai pronunțată, amplificarea ponderii în plan mondial revenindu-i și dimensiunii geoeconomice, iar „polul” și-a consolidat treptat poziția geo-

politică în structura sistemului internațional în contextul demarării cea de-a treia perioadă a evoluției gândirii geopoliticii, cea a „renașterii”, care debutează la începutul anilor '80 sub forma reluării ideilor în discursurile politice, pentru a cunoaște după 1990 un reviriment și o largă acceptare, inclusiv academică, după prima perioadă cea „clasică a geopoliticii” fiind marcată de apariția primelor idei, concepte, teorii și a formării primelor școli de gândire geopolitică precum și a cristalizării disciplinei științifice de mai târziu, care a cuprins sfârșitul sec. XIX și prima jumătate a sec. XX, până în 1945, și cea de-a doua – după 1945, perioada „geopoliticii de declin” datorată în special evoluției negative a gândirii geopolitice în perioada premergătoare celui de-al Doilea Război Mondial în cadrul școlii geopolitice germane. Globalizarea în extindere a favorizat eroziunea suveranității de stat, demolându-se „stat-centrismul” relațiilor internaționale, baza politico-ideologică a conflictului global a fost surpată, oferind loc construcțiilor teoretice speculative sau chiar fiind necesar de a fundamenta noi abordări ale istoriei universale, având ca suport realitățile globale, dar și exigențele științei postneclasice, ancorate pe interdisciplinaritate și pluridisciplinarității.

Dezintegrarea Uniunii Sovietice nu numai că a pus punctul final războiului rece, chiar dacă, potrivit unor supoziții, a mai continuat sau periodic este reanimat, dar, totodată, s-a soldat cu apariția unor state independente noi, inclusiv Republica Moldova, care trebuiau în regim de urgență să-și găsească locul în cadrul relațiilor internaționale, definindu-și interesele naționale, care reprezintă catalizatorul și vectorul dezvoltării statului și a societății. Vom specifica lapidar că recunoașterea diplomatică internațională, afirmarea și consolidarea pe arena mondială, cu precădere în spațiul european, angajarea și participarea în cadrul proceselor și mecanismelor de cooperare bilaterală și multilaterală, soluționarea unor probleme de caracter intern prin eforturi internaționale pe motivul caracterului lor complex (conflictul din raioanele de est), edificarea statului de drept și a societății democratice, aceste și alte obiective cu titlul de noutate trebuiau codificate, asumate, susținute și implementate. Însă comparativ cu mai multe state ex-sovietice, nemaivorbind de cele din Europa Centrală și de Sud-Est, situația Republicii Moldova s-a dovedit a fi mai complicată, din cauza că nu-și exercită suveranitatea și jurisdicția pe întregul său teritoriu, a profitat puțin de prioritățile derivate din calitatea de stat membru al Comunității Statelor Independente, a întârziat în angajarea și realizarea proceselor de integrare europeană, n-a știut să mobilizeze în mod eficient instrumente de drept pentru a-și soluționa problemele, a

promovat un curs politic duplicitar și în mare parte lipsit de credibilitate și susținere externă, balansând între diferite strategii insuficient fundamentate și implementate, n-a fost capabilă să contracareze serios amenințările și riscurile la adresa securității naționale. Conflictul armat din Ucraina a demonstrat că asigurarea securității naționale prin aplicarea statutului de neutralitate într-un context geopolitic nefavorabil nu este decât o iluzie și, deci, se impun alte soluții, inclusiv în contextul neutralității autoproclamate.

Încheierea războiului rece a bulversat profund mediile oamenilor politici și cercurile de specialiști în materia relațiilor internaționale, privându-i, reiterăm, pe de o parte, de subiecte intens exploatate și valorificate științific în trecut, iar pe de alta, confruntându-se cu realitățile noi, insuficient cunoscute, explicate și înțelese, au fost nevoiți să se angajeze în elaborarea conceptelor și soluțiilor noi, necesare pentru gestiunea și fundamentarea teoretică a acțiunilor și proceselor postbipolare. Considerăm necesar de a preciza că nici F. Fukuyama și nici S. Huntington n-au dezvoltat ulterior ideile care i-au făcut celebri: rămânând la părerea că nu există alternativă economiei libere și normelor democratice, primul a făcut opțiune pentru alte probleme de cercetare, cu predilecție de factură morală, pe când al doilea a abordat ordinea mondială din alte perspective, cu precădere de factură realistă, una dintre acestea fiind polaritatea. Astfel, în articolul „The Lonely Superpower” [2] S. Huntington se pronunță asupra evoluției ordinii mondiale postrăzboi rece, susținând că după un moment de unipolaritate lumea va traversa câteva decenii de uni-multipolaritate, urmând ca sec. XXI să fie al multipolarității. Sesizăm că S. Huntington, ca și unii realiști, precum K. Waltz, consideră unipolaritatea ca fiind de scurtă durată și că va evolua imanent spre o structură multipolară, aserțiune care a devenit magistrală și este aproape general acceptată în plan academic. În același timp, observăm că în lucrarea „Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale” cercetătorul a invocat multipolaritatea ordinii mondiale postrăzboi rece, pe când în articolul din revista *Foreign Affairs* creditul este acordat uni-multipolarității. Considerăm că asemenea evoluții concepționale, care, de altfel, nu figurează cu titlul de raritate, s-ar explica prin regândirea criteriilor de evaluare, în sensul unor abordări sectoriale și diferențiate ale configurației ordinii mondiale, identificându-se actorii majori și cu influență pe domenii de activitate la nivel atât global, cât și regional. J. Nye-jr. și L. Thurrans pledează pentru „o tratare mult mai nuanțată a ordinii mondiale”, inclusiv a rolului Statele Unite ale Americii în lume, în sens de schimbare a raporturilor reale dintre state în domenii esențiale ce

caracterizează o mare putere. Conform supoziției lui C. Hlihor, comportamentul actorilor în relațiile internaționale contemporane cunoaște o mare diversitate și complexitate în orientarea, atitudinea și intensitatea de manifestare, gradul de implicare în rezolvarea problemelor pe arena mondială fiind diferit [3, p. 217]. Considerăm că teza lui S. Huntington cu privire la ciocnirea civilizațiilor având la bază religiile în mai mare parte a fost infirmată, principala cauză fiind primordialitatea interesului național în raport cu alți factori, precum solidaritatea fondată pe apartenența comună civilizațional-religioasă. A. și H. Toffler de asemenea invocă ciocnirea de civilizații, dar în calitate de factori perturbatori nu includ numai religia, ci o totalitate, inclusiv afacerile, politica și tehnologiile. Civilizațiile se găsesc în concurență și în conflict într-o „lume triseționată” în valuri, asociate simbolic cu plugul, linia de asamblare și computerul. Istoria reprezintă o succesiune majoră de valuri ale schimbării, acestea fiind dinamice și când intră în coliziune, se produce ciocnirea lor. Primele două valuri, agricol și industrial, vor face alianță împotriva celui de-al treilea, care vinde informații, management și alte servicii, primele două îl amenință cu războiul ecologic, urmărind să contracareze tendințele de a stabili hegemonia mondială. În opinia noastră, criteriul de conflict intercivilizațional identificat de A. și H. Toffler se dovedește a fi unul relevant și de actualitate, amplificată și de fluxurile de emigranți ilegali, însă este puțin probabilă o alianță dintre statele agrare și cele industriale îndreptată împotriva statelor postindustriale, ca dovadă servind prezența și rolul neesențial al Mișcării de Nealinie în viața internațională din perioada postrăzboi rece. Însă cercetătorii au remarcat absolut corect că sistemul mondial postrăzboi rece primește caracteristicile pe care I. Prigojine le-a numit „structuri disipative”, în cadrul cărora părțile sistemului se află în fluctuație continuă, în sensul că devin extrem de vulnerabile față de influențele externe, prezența acestor trăsături fiind asigurată de mai mulți factori, inclusiv de interdependență.

În același timp, nu pot fi trecute cu vederea alte două figuri celebre, foarte bine cunoscute și cu merite mari în activități de politică externă, Zb. Brzezinski și H. Kissinger, care au revenit în forță pe câmpul cercetărilor științifice, primul cu „Marea tablă de șah” [4], iar al doilea cu „Diplomația” [5]. Elaborările lor nu sunt mai puțin cunoscute și continuă să aibă o rezonanță pe măsură, ele reflectând punctul de vedere al Statelor Unite ale Americii referitor la replierile geostrategice care s-au produs la începutul perioadei postrăzboi rece sau urmau să se producă și, totodată, urmăresc conservarea hegemo-

niei americane pe termen scurt și mediu. Diferența dintre ei este că primul se dovedește a fi promotor militant al imperativelor geostrategice ale Statelor Unite ale Americii în Eurasia, dar se pronunță pentru instituționalizarea unei cooperări globale eficiente într-un viitor mediu și îndepărtat, pe când al doilea se dovedește a fi mai flexibil, arealul investigațiilor sale științifice cuprinde toate regiunile globului, el înclinând, mai degrabă, contrar poziției lui Zb. Brzezinski, spre multipolaritate decât spre o structură unipolară, în sens de extindere a numărului responsabililor prin gestiunea sectorială și georegională în comun a lumii. Aceste viziuni și-au găsit dezvoltare și concretizare în altă elaborare științifică importantă, numită „Are nevoie America de politică externă?” [6], canalizată pe elucidarea ordinii mondiale postrăzboi rece, fiind concepută ca un studiu al diplomației și al relațiilor internaționale din sec. XXI, spre deosebire de monografia capitală menționată mai sus, care se înscrie în lista studiilor de valoare ale istoriei diplomației și a relațiilor internaționale, incluzând, de asemenea, mai multe pasaje de memorialistică. Ambii cercetători consideră că partenerul principal al Statelor Unite ale Americii trebuie să fie Eurasia, deși situația Statelor Unite se dovedește a fi paradoxală, afirmă H. Kissinger, dat fiind că nu pot nici să se retragă din lume, nici s-o domine, pe când Zb. Brzezinski subliniază în altă carte, „The Choice. Global Domination or Global Leadership”, că puterea Americii reprezintă ultimul garant al stabilității globale, întrunind dubla calitate: forță hegemonică internațională și democrație. Însă noutatea problemei constă în faptul că pentru prima dată în istorie o putere neeuropeană a devenit nu numai arbitru principal în relațiile dintre statele europene, dar și cea mai puternică țară din lume, instituindu-se, astfel, sistemul global american, deși Eurasia își păstrează importanța geopolitică, rămânând o „tablă de șah” pe care continuă competiția pentru supremația mondială, luptă care afectează geostrategia – gestiunea strategică a intereselor geopolitice. În opinia noastră, asumție confirmată indirect și de Zb. Brzezinski, actualmente își păstrează semnificația cu tendința de amplificare a teoriei „Pământul de mijloc” descrisă de H. Mackinder, în contextul intensificării relevanței științifice a metodei geopolitice de cercetare a relațiilor internaționale din cauza sporirii substanțiale a importanței factorului teritorial în evaluarea gradului de influență a unui actor statal pe arena mondială. Actualmente, utilizarea conceptelor „Talasocrație”, care explică statutul geopolitic de supraputere, dominând militar în calitate de putere maritimă Oceanul Mondial pentru a-și asigura căile comercial-maritime, exercitând și o influență geopolitică pe

continentul Eurasia, și „Telurocrație”, care îi este atribuit Federației Ruse ca mare putere continentală eurasiatică cu aspirații geopolitice de supraputere, explică ipoteza imposibilității unei cooperări pe termen lung dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă, rezumându-se doar la unele colaborări pe termen scurt și cu interese de moment pentru ambii actori. Un alt actor care în viitorul mediu ar putea fi considerat stat talasocratic, care ar concura cu Statele Unite ale Americii pentru supremația puterii maritime, sau stat telurocratic, care ar rivaliza cu Federația Rusă pentru controlul asupra teritoriilor din Asia Centrală, Siberia Centrală și de Est, este China, care, fiind o putere regională, se confruntă deocamdată cu probleme secesioniste ce subminează ambițiile geopolitice mondiale. În accepția lui H. Kissinger, eforturile Statelor Unite ale Americii trebuie să fie canalizate pe georegiunea atlantică, considerând, contrar mai multor supoziții, că aceasta rămâne centrul global. Dacă H. Kissinger este preocupat aproape în exclusivitate de prezent și de viitorul imediat, urmărind conservarea dominației Statelor Unite ale Americii, dar într-o cooperare cu alte centre de putere mondială, prioritar cu Uniunea Europeană, evaluările lui Zb. Brzezinski se extind pentru o perioadă mai îndepărtată, medie și pe termen lung, încercând să identifice acel „concurrent de succes” care va fi în măsură să pună la îndoială supremația globală a Statelor Unite. Însă contrar mai multor supoziții, viitorul concurrent de succes nu este nominalizat, însă cele mai mari șanse le are China.

Dacă H. Kissinger și mai ales Zb. Brzezinski în spiritul fundamentelor teoriei realismului politic continuă să acorde prioritate conceptelor de putere și securitate, fiind preocupați în mod prioritar de determinarea caracterului replierilor geostrategice care s-au produs după încheierea conflagrației bipolare, atunci S. Huntington, din contra, avansează pe prim-plan factorul civilizațional având la bază religiile, considerând că în lumea postrăzboi rece diferențele de natură ideologică, politică sau economică cedează întâietatea în fața celor de proveniență cultural-civilizațională, în timp ce comportamentul statelor naționale, deși rămân unitățile principale de analiză în relațiile internaționale, este influențat decisiv nu de imperativul cuceririi, puterii și bogăției, ci de preferințele, asemănările și deosebirile cultural-civilizaționale ancorate pe factorul confesional. S. Huntington nu face distincție esențială dintre Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană în lumea postrăzboi rece, incluzându-le în cadrul civilizației occidentale, aceasta fiind edificată pe creștinism, pluralism, individualism și suveranitatea legii, Zb. Brzezinski și H. Kissinger indică asupra diferențelor, în sensul că hegemonia de tip nou,

potrivit primului, sau supremația americană, conform celui de-al doilea, sunt evidente, însă Statele Unite ale Americii au nevoie de parteneri pentru a gestiona afacerile mondiale, Uniunea Europeană fiind cel mai sigur aliat, supoziție împărtășită mai ales de H. Kissinger, dar nu numai de el, alții fiind G. Modelski și W. Tompson. De asemenea, S. Huntington a pronosticat eventuale conflicte dintre civilizații atât la micronivel, cât și la macronivel, iar pentru a le preîntâmpina se impune cu necesitate de a respecta trei reguli, care practic nu au fost aplicate, Zb. Brzezinski este preocupat în special de conservarea hegemoniei Statelor Unite ale Americii pe termen scurt, indicând, în același timp, că în viitorul mediu Statele Unite au nevoie de parteneri compatibili strategic, pe când H. Kissinger este de părere că Statele Unite ale Americii dispun de potențial suficient pentru a modela evenimentele în Eurasia, urmărind, în spirit instituționalist, edificarea unor regimuri de securitate. Precizăm că F. Fukuyama până în jumătatea a doua a anilor '90 ai sec. XX a invocat triumful democrației, iar I. Rammonet a indicat asupra extinderii listei statelor democratice și, implicit, instituirea unui regim mai puțin conflictual în relațiile internaționale, S. Huntington, A. și H. Toffler din contra, anunță axe și factori noi de conflict global, iar Zb. Brzezinski și H. Kissinger au continuat să acorde credit percepțelor realiste și geostrategice, aserțiuni care sunt împărtășite mai târziu și de S. Huntington prin analiza tipurilor de polaritate.

Potrivit estimărilor lui M. Mureșan, volumul elaborat de către C. Hlihor „Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane” [3] urmărește de a se integra eforturilor de studiere a fenomenului politic contemporan din perspectivă interdisciplinară și transdisciplinară, fiind conceput nu numai ca un demers teoretic, ci și ca un instrument de lucru, deoarece propune o metodologie de analiză care se fundamentează pe explicarea paradigmatelor de bază ale teoriei geopolitice: actorii, raportul de putere, interesul și percepția sunt instrumente „din sfera disciplinelor de graniță, dar transcend nu numai conținutul, ci și semnificația pe care le au în istorie”. Obiectivul declarat de autor este de a demonstra că, deși geopolitica nu este o știință, totuși dispune de paradigmele proprii, care oferă instrumente valide pentru a cunoaște evoluțiile de putere și interes din lumea contemporană, remarcând că formulele clasice nu pot să ajute la descifrarea evoluțiilor posibile dintr-un câmp geopolitic din cauza că nu este luat în calcul faptul că spațiul-țintă este locuit și nu se ține cont de voința și interesul populației din acest teritoriu. Convingerea lui C. Hlihor este că viața internațională a devenit atât de complexă și de diversificată, încât a o înțelege doar în baza unei singure

discipline este insuficient, „analiza din perspectivă istorică, sociologică, economică și antropologică trebuie completată cu dimensiunea geopolitică”, impunându-se însăși redefinirea geopoliticii în cadrul disciplinelor academice care studiază relațiile internaționale.

Edificarea noului sistem internațional după încheierea războiului rece s-a dovedit a fi un proces complex și multiaspectual, care și-a găsit expresie în mai multe elaborări și scenarii globale propuse de către diferite școli științifice, lideri de opinie și reprezentanți ai diverselor culturi și religii. Chiar dacă se exprimă oportunitatea identificării unor forme mai constructive și mai puțin violente de interacțiune ale actorilor internaționali, multe modele poartă amprenta logicii conflictuale dintre poluri, acestea din urmă primind alături de tratarea tradițională, în spirit realist, altă dimensiune, extrasă fie din reflectarea noilor realități, fie din speculații intelectuale. Cert este că polaritatea rămâne problema de bază a configurației structurii sistemului internațional, polul fiind abordat în sens geopolitic, dar și dintr-o perspectivă mai largă, incluzând aspecte geostrategice, geoeconomice, geoenergetice, georeligioase, geoculturale și de altă sorginte, care în totalitatea lor, sau în parte, imprimă acestui concept un conținut nou.

Considerăm că actualmente, „polul” reflectă realitățile structural-geopolitice ale sistemului internațional postrăzboi rece, deoarece lui îi revine un statut conceptual și organizațional în explicare și înțelegere a conținutului relațiilor internaționale postrăzboi rece. Abordarea tradițională a polarității, exprimată prin confruntarea geopolitică dintre puterile majore, la nivel global, este prezentă în continuare în elaborările științifice din perioada postrăzboi rece, chiar dacă și-a pierdut parțial caracterul important în cercetările empirice de structură a sistemului internațional postrăzboi rece din cauza diminuării prestanței ideilor conflictului planetar linear pe motivul creșterii ponderii mai multor niveluri și ierarhii în organizarea relațiilor internaționale. Încercând să readucem importanța gândirii geopoliticii și necesitatea aplicării acesteia în analiza reconfigurării sistemului internațional, ne pronunțăm în favoarea utilizării termenului de „pol” de sorginte geopolitică ca element fundamental de organizare a structurii sistemului internațional, venind cu unele precizări că această abordare exprimă o viziune mai complexă prin extinderea conceptului geopolitic care înglobează dimensiuni ce justifică actualitatea acestei supoziții, chiar și din perspectiva termenului de „centru”, care este ancorat pe geoeconomie, aceasta fiind parte componentă a geopoliticii, precum și pentru consolidarea puterii regionale de către „centre”, statele

membre ale acestor actori internaționali identifică, promovează și realizează interesele geopolitice atât de grup, cât și cele naționale. Mai mulți cercetători, ca Zb. Brzezinski, Ch. Krauthammer, P. O'Brien, au indicat asupra tipului unipolar de sistem, care, în ultimă instanță, se reduce la hegemonia globală a Statelor Unite ale Americii. Ch. Krauthammer a motivat configurația „unipolară a sistemului internațional postbipolar” și „dominația fără precedent a singurei puteri” prin faptul că forța economică a Japoniei a cunoscut o perioadă de declin, Germania a stagnat, Uniunea Sovietică a dispărut, transformându-se într-o Rusie mai mică și mult mai slăbită, Uniunea Europeană s-a orientat în interior pe aprofundarea integrării și construcția infrastructurii sociale, neglijând dezvoltarea într-o mare măsură capacităților militare și doar potențialul Chinei a crescut, însă recuperarea handicapului va solicita mai multe decenii, dar respectându-se condiția continuării creșterii curente și, prin urmare, „cea mai extraordinară trăsătură a lumii după încheierea războiului rece constă în unipolaritatea ei” [8, p. 5-7]. Zb. Brzezinski este de părere că imperiile precedente, Roman, Chinez și Mongol, au fost de nivel regional, chiar dacă dominația lor s-a dovedit a fi deplină, pe când Statele Unite ale Americii au edificat „un sistem global fără concurenți”, depășind hotarele teritoriale, reflectând experiența internă și acordând atenție deosebită metodelor cooptării [4, p. 28, 32, 36-37].

Punând sub semnul întrebării ideile lui F. Zakaria despre „lumea post-americană”, în sensul că Statele Unite ale Americii trebuie să acorde sprijin Rusiei, Chinei, Indiei și Braziliei, după cum au susținut restabilirea Germaniei și a Japoniei în perioada postbelică, V. Kremeniuk menționează că „secolul american”, contrar mai multor opinii, nu s-a încheiat din cauzele potențialului militar, tehnologiilor avansate de care dispune și rețelei de relații care include state democratice, state care s-au lansat recent în realizarea reformelor, organizații internaționale și „state eşuate”, ultimele având nevoie de asistență urgentă, sursa principală fiind Statele Unite. Plus la acestea, Statele Unite ale Americii au creat un sistem flexibil de raporturi și de obligațiuni care înglobează fluxuri financiare, fluxuri de mărfuri, precum și legături culturale, științifice și informaționale” [8, p. 9-10]. I. Moiseev, fiind în acord cu supozițiile lui K. Waltz, consideră că lumea unipolară nu poate să dureze mult timp, iar Iu. Kașlev, trecând în revistă opțiunile strategice de politică externă ale Statelor Unite ale Americii îndreptate spre a-și conserva hegemonia globală, în consonanță cu Zb. Brzezinski și H. Kissinger, dar din altă perspectivă, a indicat asupra „Europei Occidentale tratată în calitate de partener strategic

minor”, Statele Unite ale Americii urmărind edificarea nu Pax Americana, ci Pax Atlantica. Zb. Brzezinski susținea că Organizația Tratatului Atlanticului de Nord reprezintă principala verigă de legătură dintre America și Europa, fiind asigurate nu numai mecanismele de bază în realizarea influenței americane în afacerile europene, ci și prezența militară în Europa Occidentală [4, p. 65, 66]. Conform lui H. Kissinger, după dispariția pericolului din partea Uniunii Sovietice, parteneriatul atlantic continuă să rămână pentru Statele Unite ale Americii pilonul determinant al ordinii mondiale: în afară de principiile strict determinate ale asigurării apărării comune, caracteristice alianțelor tradiționale, statele aliate nord – atlantice au creat o rețea de relații care servesc atingerii obiectivelor formării și consolidării fundamentelor viitorului politic comun [6, p. 11]. A. Bogaturov a considerat că tot mai evidentă se dovedea a fi prioritatea „eurasiatică” a politicii externe a Statelor Unite ale Americii, cauza fiind că rolul de partener principal în strategia globală americană revine Eurasiei Centrale, devenită în sec. XXI centrul geopolitic nou al lumii, în timp ce semnificația Europei deja se dovedește a fi alta, una complementară, dar continuă să rămână importantă [9, p. 34, 35]. Totuși, H. Kissinger și Iu. Kașlev au sesizat replierile geopolitice la nivel global, primul invocând ponderea în creștere a economiei Asiei asupra dezvoltării Statelor Unite ale Americii și lumii, în ansamblu, cel de-al doilea a remarcat transferarea centrului financiar-economic și comercial în Asia de Est și Sud-Est. Astfel, identificarea celor mai importante centre geopolitice eurasiatice, dar și protejarea lor reprezintă un aspect de principiu al geostrategiei globale americane, susține Zb. Brzezinski.

Vom reliefa aspectul important ce vizează polaritatea în determinarea influenței distribuției puterii în cadrul sistemului internațional asupra stabilității lui, opiniile cercetătorilor variind în funcție de numărul polilor, abordați în parte sau în combinații. V. Juc subliniază că stabilirea sistemică a relațiilor internaționale prezintă temelia pentru edificarea ordinii mondiale, investigațiile fiind canalizate pe determinarea structurilor care asigură cel mai eficient echilibrul și stabilitatea, tratate sau că sunt identice, sau deosebindu-se. Important este de precizat că marea majoritate a elaborărilor științifice sunt ancorate pe tipologii cantitativiste, chiar dacă unii cercetători, cum ar fi A. Wendt, resping în general această metodologie, considerând-o, în spirit constructivist, că este nefondată, din cauza că încercările de a deduce modele de stabilitate și pace prin analiza distribuirii diferite a puterii între entitățile statale se dovedesc a fi inadecvate în aspect istoric în lipsa examinării teoretice

a modului în care unii actori statali înțeleg natura și identitatea amenințărilor din partea altor entități de același tip, deoarece „acționează în baza semnificațiilor constituite social pe care le au obiectele pentru ei” [10, p. 179-185]. Totuși, deși consideră că cel mai bun mecanism de studiere a stabilității sistemului internațional nu este numărul variabil de mari puteri din cauza că asemenea analiză statică se dovedește a fi un obstacol în calea concentrării atenției asupra unor procese mai semnificative de interacțiune dintre state, modernștii K. Deutsch și D. Singer, prin aplicarea tehnicilor matematice sofisticate ajung la concluzia că sistemul multipolar compus din cel puțin cinci mari puteri este din punct de vedere istoric mai stabil decât sistemele care includ mai puțini actori majori [11, p. 290]. În cadrul sistemului multipolar se atestă o distribuție relativ egală a puterii în rândurile actorilor majori, deci este imposibil ca unul să predomine asupra celorlalți, ordine care ar trebui să restrângă aria opțiunilor de natură violentă și să garanteze stabilitatea sistemului internațional. Totodată, K. Deutsch este de părere că acest tip de sistem internațional se dovedește a fi predispus la instabilitate structurală internă, determinată de concentrarea de forțe în formatul unei coaliții în raportul nu de trei la doi, ci de patru la unu.

Obținând prin utilizarea metodelor statistice dependența dintre numărul războaielor produse pe arena mondială și numărul centrelor de forță, M. Haas identifică 21 de subsisteme internaționale, luând ca bază „repartiția resurselor”, iar „stabilitatea”/„instabilitatea” fiind determinate de numărul războaielor care au loc. M. Haas a conchis că monopolaritatea se distinge prin gradul cel mai înalt de stabilitate, bipolaritatea se asociază cu războaie îndelungate, dat fiind că unii actori încearcă să modifice „repartizarea resurselor”, iar în cadrul multipolarității există un număr mare de conflicte, dar care de cele mai multe ori nu provoacă schimbări cardinale în sistem. Multipolaritatea este mai stabilă decât bipolaritatea, „stabilitatea” fiind concepută ca păstrare a numărului centrelor de forță, iar „instabilitatea” este determinată de numărul războaielor care se desfășoară în cadrul sistemului internațional. P. Hassner, din contra, este de părere că numărul mare al centrelor de forță riscă să devină, mai degrabă, o sursă a evenimentelor imprevizibile și a dezordinii necontrolate decât de reținere, subliniind că în lumea bipolară s-a stabilit echilibrul nuclear între supraputeri. E. Mansfield și J. Ikenberry, în special ultimul, de asemenea consideră că ordinea unipolară se dovedește a fi cea mai eficientă formă de asigurare a stabilității în sistemul internațional datorită capacității puterii-hegemon de a predomina asupra oricărei coaliții și de a

intervenii în conflicte generatoare de instabilitate prin inhibarea dispozițiilor belicoase [12, p. 22-24]. În aceeași ordine de idei, D. Wilkinson susține că „sistemul unipolar asigură cel mai eficient stabilitatea internă și poate dura mai multe decenii, configurația unipolară dispune de factori interni care se reglează de la sine” [13, p. 141].

Argumentând că „mai mic” este mai preferabil decât „mic”, K. Waltz exprimă convingerea că sistemele internaționale mai mici la număr sunt mai stabile, iar membrii lor se dovedesc a fi capabili într-o măsură mai mare să administreze afacerile în beneficiul lor reciproc, sistemele stabile fiind „autoconsolidante, deoarece înțelegerea comportamentului celorlalți, încheierea de acorduri cu ei și menținerea sub control a respectării lor devin mult mai ușor de realizat printr-o experiență continuă”. În condițiile sistemului bipolar interdependența este scăzută, liderii de alianță alcătuiesc strategiile pornind de la calculele proprii cu privire la interese, fiind liberi să-și urmeze linia strategică trasată, care este îndreptată, cu predilecție, spre înfruntarea principalului adversar. Supraputerile trebuie să se înfrunte reciproc, principalele constrângeri fiind provocate nu atât de acțiunile propriilor asociați, cât de acțiunile adversarului global. În lumea multipolară, pericolele sunt distribuite difuz, responsabilitățile sunt neclare, interdependența fiind ridicată din cauza că statele deseori își pun resursele în comun pentru a le servi interesele. În cadrul sistemului multipolar puterile depind una de alta, „dificultățile ies la iveală mai ales în momentul în care unele state le amenință pe altele, în timp ce alinierea se dovedesc a fi incerte” [14, p. 225].

J. Mearsheimer este mult mai „ofensiv” în comparație cu K. Waltz, susținând că în condițiile anarhiei și dilemei securității actorii majori caută să-și maximizeze puterea relativă în raport cu ai lor competitori, urmărind să-și instaureze hegemonia. El definește structura internațională prin două criterii: distribuția capacităților prezente fie la vedere, fie latente din sistem și decalajul dintre primele două state. În baza primului criteriu se deosebesc sisteme multipolare și bipolare, conform celui de al doilea – sisteme echilibrate și neechilibrate. Ca rezultat al combinării acestor criterii, cercetătorul identifică patru tipuri de sisteme: multipolar echilibrat, multipolar neechilibrat, bipolar echilibrat și bipolar neechilibrat, precizând că numai primele trei întrunesc corespondent în realitate. Sistemele multipolare se dovedesc a fi mai instabile și mai predispuse către război decât cele bipolare, cauzele fiind următoarele: numărul mai mare de actori importanți sporește oportunitățile de război, deoarece apar mai multe situații de conflict; asimetriile de

putere, acordându-se prioritate transferării responsabilității în dauna contrabalansării, fapt care face dificilă prevenirea războiului; sporește riscul erorilor de calcul cu privire la puterea relativă, dar și hotărârea statelor de a-și realiza interesele. Multipolaritatea neechilibrată este mult mai predispusă către război decât cea echilibrată, dat fiind că există tendința hegemonului potențial de a forța obținerea hegemoniei regionale și, respectiv, gradul sporit al fricii la nivelul celorlalte state, care poate să le inspire către adoptarea politicilor riscante.

Cercetând în exclusivitate numai relațiile interstatale din domeniul strategic-diplomatic, R. Aron definește prin sintagma „configurația raporturilor de forțe” două tipuri de sisteme, iar binomul „omogenitate/eterogenitate” este aplicat pentru a determina modalitățile de asigurare a echilibrului și stabilității lor. Sistemul echilibrului multipolar este rezultat al compromisului între starea naturală și dominația legilor: statele recunosc dreptul reciproc la existență, tind să păstreze echilibrul și manifestă un anumit grad de solidaritate. Sistemul echilibrului bipolar se distinge printr-un nivel mai înalt de eterogenitate, statele fiind împărțite în trei grupuri: liderii de alianțe, statele afiliate în coaliții și statele neangajate în conflicte. În acest sens, sistemul bipolar nu se dovedește a fi mai instabil și mai afectat de războaie decât sistemul multipolar, însă mai degrabă poate să provoace un război global, din cauza că fiecare conflict local zdruncină sistemul internațional. Totuși, R. Aron nu precizează deliberat tipul de sistem care ar fi mai stabil: făcând uz de categoria echilibrului de forțe în calitate de instrument definitiv de investigație științifică și supraapreciind neîntemeiat, în opinia noastră, ponderea conflictelor locale în relațiile internaționale din lumea bipolară (relațiile internaționale sunt caracterizate ca fiind „multiplicitate a centrelor de decizie și, în această bază, riscul crescând al războiului” [15 p. 28]. Cercetătorul consideră, ca și M. Kaplan sau St. Hoffmann, că tipul de structură bipolară se dovedește a fi mai instabil în comparație cu multipolaritatea. „În cadrul sistemelor bipolare, menționează St. Hoffmann, comparativ cu structura multipolară, predomină mai degrabă dialectica ostilităților” [16, p. 81]. Ideea comună împărtășită de acești trei cercetători de marcă este că nu contează atât aspectul numeric în asigurarea stabilității sistemului, cât relațiile dintre poli, deși în mod natural nu pot să nu existe diferențe care provin din definirea rolului structurii: potrivit opiniei lui R. Aron, modul de constituire a polilor sistemului internațional se dovedește a fi cu mult mai relevant decât numărul lor, în timp ce M. Kaplan susține că politica internațională în general este dominată de subsisteme, dar care se erodează ușor. Considerăm că R.

Aron a exagerat într-o anumită măsură influența perturbatoare a conflictelor de nivel subregional asupra stabilității sistemelor bipolare, această estimare fiind relevantă în cazul bipolarității descrise de Tucidide. De fapt, K. Waltz a remarcat absolut corect că în lumea contemporană bipolară terții, inclusiv cu statut de mari puteri, n-au fost în stare „să distorsioneze în mod dezastruos echilibrul” între supraputeri, ponderea globală redusă a Mișcării de Nealinere confirmând justetea acestei idei, precizăm noi.

Nici St. Hoffmann n-a nominalizat deschis tipul cel mai stabil de sistem internațional, alături de R. Aron el înclinând spre echilibrul multipolar, care „a funcționat efectiv” în urma tratatelor de la Westfalia, chiar dacă a fost „tulburat... de numeroase războaie limitate, însă acestea rareori au afectat populația civilă”. Sistemul contemporan bipolar s-a caracterizat prin eterogenitate în valori și mai multe niveluri ale competiției și rivalității, fiind compus din centrul care cuprindea taberele supraputerilor și periferia neomogenă, fragmentată în subsisteme în funcție de gradul de prezență și de influență ale celor doi actori majori. Schimbarea sistemelor internaționale s-a succedat prin „mijlocirea războaielor generale, care... n-au fost întotdeauna inevitabile” [16, p. 111]. Elaborând concepția mizelor conflictului în calitate de instrument de analiză care include structura sistemului și starea tehnologiei conflictului, el face distincție dintre sisteme stabile și sisteme revoluționare: mizele conflictului într-un sistem stabil sunt limitate, iar relațiile dintre actori se caracterizează prin moderație în amploare și mijloace, pe când sistemul revoluționar este extrem de instabil, din cauza că moderația dispare și în plus, se produce o revoluție în tehnologia conflictului sau o transformare a structurii lumii. Distincțiile dintre sistemele stabile și sistemele revoluționare sunt determinate de impactul binomului „acceptare și acord/neacceptare și dezacord” asupra valorilor și regulilor de desfășurare a competiției între actori, în special între protagoniștii principali. Sistemele stabile sau „moderate” se caracterizează prin multipolaritate în distribuirea puterii și omogenitate în scopurile trasate și mijloacele utilizate de state, pe când sistemele revoluționare se dovedesc a fi bipolare în distribuirea puterii și eterogene în calitățile actorilor. În tentativa de a identifica particularitățile „sistemului politic mondial bipolar”, St. Hoffmann consideră că acesta se dovedește a fi, în același timp, „și revoluționar, și moderat”, invocând posibilitatea „distrugerii reciproce asigurate”. Această „inconsecvență” a fost numită de K. Waltz o „neclaritate descurajantă” de poziție, dar nu este mai puțin adevărat că el însuși a crezut că „armamentul nuclear face ca lumea bipolară să fie moderată”, chiar

dacă, potrivit aprecierilor lui H. Mouritzen, care face mai multe comentarii la adresa teoriei waltziene, îl consideră important în contextul teoriei sale, deși secundar în raport cu distribuția capabilităților.

Conform aserțiunii lui H. Kissinger, sistemul internațional este compus din elemente aflate în interconexiune și, totodată, în mișcare neîntreruptă, însă traiectoriile lui sunt determinate doar de caracteristicile unităților de bază. Deși „ordinea mondială reflectă tendințele către permanență”, tipul acesteia depinde de aspirațiile actorilor „care o configurează” și, pe măsură ce componentele sistemului internațional își transformă caracterul, „se produce inevitabil perioada zdruncinărilor” [5, p. 734-735]. Cercetătorul și omul politic face distincție între ordinea internațională legitimă și ordinea internațională revoluționară, în primul caz acest aranjament este acceptat de toate marile puteri și tinde către stabilitate și pace, pe când în cel de-al doilea, unul sau mai mulți actori majori o resping, în sensul că refuză să trateze cu alte state în conformitate cu regulile prestabilite și devin evidente aspirațiile către instabilitate și război. „Ordinea legitimă deloc nu anulează posibilitatea conflictelor, dar le reduce esențial proporțiile, războaiele se produc numai dacă se desfășoară în numele menținerii structurii existente”, în timp ce ordinea revoluționară apare în circumstanțele în care unul sau mai mulți actori majori urmăresc modificarea structurii sistemului internațional în ansamblu: „Trăsătura distinctivă a puterii revoluționare este că nimic nu poate s-o liniștească decât securitatea absolută, adică distrugerea oponentului, care este considerată a fi garanție satisfăcătoare: dorința unei puteri de a fi în securitate absolută înseamnă pentru celelalte insecuritate absolută” [17, p. 90].

Reflectând, potrivit opiniei lui H. Kissinger, tradiția internaționalismului wilsonian în tratarea relațiilor internaționale și pronunțându-se asupra dezarmării, H. Morgenthau susține că „o pace durabilă instituită în baza unui echilibru stabil de putere este construită în raport cu un cadru moral comun, care exprimă angajamentul tuturor națiunilor interesate de a respecta unele principii morale elementare, printre acestea se numără și conservarea echilibrului de putere”; dezarmarea contribuie la stabilirea ordinii internaționale și apărarea păcii mondiale prin îmbunătățirea situației politice, prin relaxarea tensiunilor și încrederea reciprocă rezultată în interesele statelor implicate [18, p. 435-438]. M. Levy de asemenea se înscrie în formula universală wilsoniană, susținând că „obiectivele prioritare” în afacerile internaționale „constau în modernizarea societăților relativ nonmodernizate și menținerea stabilității atât în interiorul, cât și între societățile relativ modernizate”. Însă fondul comun de idei n-a fost un obstacol în calea pluralismului de opinii

tactice, dacă H. Morgenthau a recomandat intervenția în afacerile interne în numele necesității politice internaționale, M. Levy a considerat că stabilitatea națională determină stabilitatea internațională.

În tentativa de a elabora un model stabil de sistem internațional, R. Rosecrance a propus „utopia relevantă”, care reprezintă, prin esență, sinteza avantajelor oferite atât de sistemul bipolar (posibilitatea de a controla conflictele de la periferii), cât și de cel multipolar (posibilități mai multe de a preîntâmpina un conflict atotcuprinzător), rezultatul sintezei fiind „sistemul bimultipolar”, în cadrul căruia actorii majori se situează pe pozițiile de reglatori ai conflictelor dintre cei doi poli. Considerăm necesar de a preciza că structurile de sistem de tip hibrid treptat au câștigat teren, înlocuindu-le pe cele clasice, de caracter strict și rigid, fiind aplicate, cu predilecție, pentru a pune în lumină trăsăturile sistemului internațional postrăzboi rece.

V. Juc consideră că polaritatea se referă la aspectul cantitativist al sistemelor internaționale, tipurile de structură fiind determinate de numărul centrelor majore de putere și relațiile dintre acestea. Fiind, prin esența sa, un termen de nuanță realistă, polaritatea definește structura relațiilor dintre actorii principali din cadrul sistemului internațional, ei au ca misiune să asigure menținerea unei anumite configurații a ordinii mondiale, iar relațiile lor reciproce scot în evidență ierarhia puterilor majore într-o perioadă istorică [19, p. 42]. Polurile reprezintă subsisteme care formează puncte extreme ale axei globale pe care este edificat sistemul internațional, ele întrunind, potrivit lui E. Batalov, diferite valori și orientări. Polurile configurează sistemul prin potențialul disponibil, fapt care le permite să se echilibreze reciproc, ele îndeplinesc rolul de garant al configurației ordinii internaționale pe care au edificat-o și o reflectă, având nevoie unul de altul, pentru a menține situația internă și externă stabilă, dar, în același timp, urmăresc să se anihileze mutual, fiind concurenți. Axiomatic în acest sens de idei: la dispariția unui pol se surpă întreaga construcție mondială pe care au zidit-o.

Referind-ne la dimensiunea verticală a ordinii internaționale și, implicit, la structura ierarhică a relațiilor dintre diferite puteri în sistemul internațional, ținem să subliniem că St. Hoffmann este unul dintre puținii cercetători care au propus tipologii atât în baza polarității, cât și a stratificării internaționale, chiar dacă, în ultimul caz, elaborarea sa este mai degrabă de suprafață și urmărește să-i întregască investigațiile științifice desfășurate. Spre deosebire de I. Wallerstein, care partajează sistemul mondial în termenii dependenței, considerându-l ca fiind organizat în baza formulei lume-economie, St. Hoffmann abordează sistemul internațional în termenii puterii, identificând

conflicte dintre supraputeri atât la nivel global, cât și la cel regional, dar n-a trecut cu vederea nici rivalitățile dintre puterile subregionale în ariile lor geopolitice. Însă teoria „lume-sistem” a lui I. Wallerstein rămâne, în opinia noastră, cea mai importantă realizare din cadrul elaborărilor științifice ancorate pe analiza stratificării sistemului mondial, chiar dacă este canalizată, cu precădere, pe dimensiunea economică și nu demonstrează, potrivit evaluării lui St. Hoffmann, cum dezvoltarea sistemului capitalist influențează asupra evoluției organizării politice internaționale și deci, se confruntă cu deficiențe la capitolul explicarea schimbărilor de sistem.

Se impune de specificat totuși, că tipologiile fondate pe structurarea pe verticală a sistemelor internaționale întrunesc mai puțin exegeți în condițiile bipolarității și se dovedesc a fi de referință mult mai mică, una dintre principala cauză fiind, considerăm, tradiția realistă de a defini relațiile internaționale pe orizontală, în termenii polarității și conflictului, mai ales între actorii majori din sistemul internațional: lumea bipolară, în condițiile căreia au fost fundamentate științific relațiile internaționale, a fost partajată pe axa Vest – Est, între capitalism și comunism, între democrație și totalitarism, caracterizându-se prin eterogenitate și diversitate. Tipologiile calitativiste edificate pe analiza stratificării sistemului internațional și ancorate pe dimensiunea verticală a ordinii mondiale se dovedesc a fi mult mai puțin prezente, deoarece o trăsătură esențială și, totodată, o deficiență a majorității lor rezidă în determinismul economic, în timp ce, după cum am specificat, mai ales în Statele Unite ale Americii prioritatea a fost acordată altor abordări, cu predilecție de nuanță realistă, behavioristă și liberală. Incontestabil este totuși, că teoriile fondate pe descrierea ierarhiilor din sistemele de state abordează aspecte importante ale relațiilor internaționale, reflectând raporturile atât de dominație și supunere, cât și de cooperare asimetrică. În acest context de poziții este de subliniat că minimizarea gradului de asimetrie și exercitarea cooperării ar putea fi asigurată și prin intermediul regimurilor internaționale, care, fiind expresie a interdependenței, sunt, potrivit lui K. Goldmann, „aranjamente mai specializate... ce vizează activități, resurse și arii geografice bine definite” [20, p. 366]. Este de specificat însă, că noțiunile „centru” și „periferie” devin tot mai relative, dat fiind că structurile și spațiile geopolitice cu statut de „centru” dintr-un context se dovedesc a fi „periferie” în alt aspect și viceversa. Din această perspectivă, menționează M. Ceșkov, reprezentările despre posibilitatea existenței într-un termen mai mult sau mai puțin îndelungat a „centrului unic global de putere” nu pot fi catalogate altfel decât forțate logic și naive, dar nu și arhaice, după cum afirmă cercetătorul din Federația Rusă.

Precizăm că unipolaritatea sistemului internațional postrăzboi rece este considerată a fi de caracter provizoriu și de o durată relativ restrânsă de funcționalitate, majoritatea absolută a elaborărilor în materie rezervându-i circa trei decenii. A. Bovin susține că lumea monopolară este comodă, atacul asupra „polului” fiind exclus prin excelență, iar supremația decisivă a „centrului” permite de a menține disciplina și echilibrul: însă „această stare se dovedește a fi relativă” și în situații critice sunt posibile rebeliuni, motiv din care hegemonul este nevoit să se surpe, menținând permanent prudență sporită [21, p. 175]. Din altă perspectivă, de factură politico-economică, supunând analizei sistemice istoria Imperiului Roman, R. Gilpin a conchis, reiterăm, că structura unipolară practic durează atât timp cât beneficiile predomină asupra costurilor. Însă acest demers este puțin aplicabil pentru definirea realităților postrăzboi rece, polul unic nu dispune de potențial economic proporțional cu volumul cheltuielilor necesare pentru menținerea dezvoltării stabile a sistemului, cu atât mai mult că în interiorul societății americane un curent influent de opinie se pronunță sistematic împotriva prezenței exagerate și suprasolicitare în afacerile mondiale prin acordarea suportului financiar, dar și de altă natură, unor regimuri. F. Voytolovskii exprimă părerea că nu există temeii suficiente pentru a remarca degradarea substanțială a supremației supraputerii, dar s-au cristalizat premise pentru limitarea influenței americane în anumite domenii și în anumite regiuni, reflectându-se scăderea motivației elitei de a edifica un „imperiu global”.

Unipolaritatea poate fi mai bine explicată prin categoriile realiste „pol” și „echilibru”, în sensul că apariția unei sau mai multor supraputeri echilibrează ponderea globală a hegemonului și se formează un nou tip de structură a sistemului internațional. În această bază conceptual – teoretică, transformarea structural-sistemică se dovedește a fi una imanentă, dat fiind că sistemul fondat pe un stat-hegemon, care alcătuiește nucleul ordinii mondiale, inevitabil se va schimba, subliniază L. Șevțova, din cauza că în conformitate cu doctrina realismului politic, fiecare centru de putere întotdeauna provoacă o situație de confruntare și deci, este un factor provizoriu [22]. În ordinea de idei reliefată se includ propunerile expuse de E. Primakov privind formarea unei multipolarități de alternativă, îndreptată împotriva Statelor Unite ale Americii și ale lui D. Trenin de a edifica o contrabalantă influenței americane, aceste supoziții fiind ancorate pe alianța Federația Rusă – China, declarațiile comune cu privire la lumea multipolară și edificarea ordinii mondiale noi. Însă această construcție s-a dovedit a fi lipsită de un suport consistent, provocând diferite controverse și suspiciuni generate de mai mulți factori:

obiectivele geostrategice urmărite de fiecare parte și interesele manifestate nu numai de către actorii importanți, dar și de cei de factură mai mică, cu precădere din vecinătatea apropiată, potențialul disponibil de fiecare protagonist, capacitățile de valorificare a lui, problemele teritoriale și diferențele demografice, atitudinea față de relațiile cu Statele Unite ale Americii, la care poate fi adăugată memoria istorică a relațiilor sovieto-chineze. Pare a fi întemeiată aserțiunea cercetătoarei Song Yimin, care, supunând analizei relațiile reciproce din cadrul „triunghiului de puteri Republica Populară Chineză – Federația Rusă – Statele Unite ale Americii”, consideră că, deși sunt evidente mai multe disensiuni între părți, „nu există temeii suficiente pentru a presupune că două dintre aceste trei țări se vor uni împotriva celei de-a treia” [23, p. 80-81]. Vizând un context mult mai larg, dar exprimând același sens de idei, A. Bovin insistă absolut fondat că „lumea multipolară nu trebuie să fie nici antiamericană, nici antirusă, antichineză sau antioricarenaltă” [21, p. 178], în caz contrar devine premisă pentru un război mondial nou.

Marea majoritate a cercetătorilor care invocă unipolaritatea sistemului internațional postrăzboi rece consideră că aceasta va dura o perioadă relativ restrânsă de timp, urmând să cedeze locul, conform lui K. Waltz, Ch. Krauthammer, C. Vlad sau L. Șevțova, unei structuri de tip multipolar. Song Yimin din contra, estimând din interior perspectivele dezvoltării globale ale Chinei, exprimă opinia că hegemonia americană în lumea unipolară va fi de lungă durată, asumție care nu este lipsită de relevanță din cauza amplificării unor dificultăți imanente în calea dezvoltării accelerate a acestei țări. Conform lui W. Wohlforth, superioritatea militară, nivelul investițiilor în tehnologiile noi și suspiciunile reciproce dintre potențialii concurenți (Federația Rusă revitalizată, Uniunea Europeană germanizată, Japonia sau China), sunt factorii determinanți care fac mai puțin probabilă posibilitatea formării unei coaliții eficiente îndreptată împotriva puterii americane, asigurându-se, în același timp, stabilitatea lumii unipolare” [24, p. 8-40]. Zb. Brzezinski, potrivit lui D. Dungaciu, prin luările tranșante și consecvente de poziție susține că America rămâne „actorul principal pe scena securității globale. Ideea lumii „multipolare”, cu care au flirtat într-o vreme Rusia sau China ghidate de dorințe „anti-hegemonice”, rămâne, deocamdată, o iluzie” [25, p. 94], chiar dacă tot mai frecvent este remarcată oportunitatea aliaților în vederea administrării mai eficiente a unor probleme de nivel regional. Din altă perspectivă, dar vizând aceeași idee magistrală de identificare a modalităților de menținere a stabilității și asigurare a securității globale, S. Huntington exprimă părerea, considerată justificată și îndrăzneată de Zb. Brzezinski, că în lumea

privată de dominația americană va fi mult mai multă violență și dezordine și mai puțină democrație și creștere economică comparativ cu situația în care Statele Unite ale Americii va continua să influențeze mai mult decât altă țară asupra soluționării problemelor globale. Ideea lui S. Huntington privind violența și dezordinea, specificăm noi, deloc nu este lipsită de suport real, ținând cont de problemele cu care se confruntă autoritățile naționale din Afganistan, Irak și Siria în urma evacuării prezenței armate americane.

V. Juc afirmă că supozițiile ancorate pe conexiunile nemijlocite dintre supremația globală a Statelor Unite ale Americii și asigurarea/promovarea stabilității, democrației și dezvoltării nu sunt lipsite de suport, luând în calcul injecțiile financiare americane și livrările de armamente, sprijinul politic și intervențiile în scopuri umanitare. Totodată, aserțiunile de acest conținut se dovedesc a fi forțate și suferă de apologetică, dat fiind că Statele Unite ale Americii pot să-și treacă în cont realizări modeste la capitolul implementarea democrației și economiei de piață, a stabilității sociale și securității internaționale. În linii mari însă, chiar dacă a beneficiat de sprijin internațional constant, în special după evenimentele din 11 septembrie 2001, care au demonstrat vulnerabilitatea lumii unipolare, Statele Unite ale Americii n-au reușit să propună și să creeze un sistem de securitate generală, iar intervențiile militare cele mai consistente în unele zone generatoare de terorism și insecuritate, Afganistan, Irak și Siria, s-au prelungit destul de mult, dar fără ca obiectivele trasate să fie valorificate în totalitate. Statele Unite ale Americii n-au fost în stare să asigure aprofundarea și extinderea democrației, dat fiind că se dovedește a fi foarte dificil sau chiar imposibil de a o impune forțat și „de sus”, nu fiecare societate este pregătită de a accepta modelul american, în rezultat tentativele de formare a „comunității democratice globale” în baza acestui model sunt considerate indezirabile de mai multe țări, inclusiv din rândul democrațiilor. Este de precizat cu titlu de concluzie preliminară că trăsătura esențială a „lumii unipolare” a fost bine definită de către J. Nye, în a cărui accepție se produce unificarea spațiului normativ-juridic și social-politic în baza sistemului liberal de valori, pe când securitatea internațională, exprimată prin reglementarea conflictelor regionale și locale, se asigură prin eforturi colective ale comunității mondiale coordonate de singura supraputere, aceasta dispunând de avantaje globale de natură militară, economică și politică [26, p. 53-54].

Evenimentele din 11 septembrie 2001 au demonstrat că nici concepția lumii multipolare nu prezintă în sine o construcție destul de solidă a sistemului internațional postrăzboi rece, din cauza că polurile de putere nu se

dovedesc a fi în stare să se autoprotejeze fiecare în parte, fiind vulnerabile în aceeași măsură, iar structurile abilitate cu asigurarea securității internaționale, precum Organizația Națiunilor Unite sau Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, s-au arătat a fi nesolicitate. Din punctul de vedere al tratării multipolarității în calitate de alternativă sau a unipolarității, sau a bipolarității, dar reflectând aceeași oportunitate globală de căutare a reperelor pentru asigurarea securității, A. Bovin remarcă, nu fără temeii, că în general comunitatea mondială fondată pe interacțiunea, pe echilibrul câtorva centre de putere este incomparabil mai complexă și potențial mai periculoasă decât lumea monocentristă sau cea bicentristă și „nu este întâmplător că ambele războaie mondiale au rezultat din încălcarea balanței multidimensionale. Logica se dovedește a fi simplă: cu cât este mai mare numărul elementelor independente care formează sistemul, cu atât se dovedește a fi mai dificil de a le contrabalansa și le menține în asemenea condiție” [21, p. 176]. Raționamentul lui A. Bovin de factură mecanicistă se înscrie în spiritul conflictului tradițional-geopolitic exprimat prin împărțirea lumii în spații de influență și prin competiția dintre poluri, pe când actualmente confruntarea dintre centrele de putere nu mai poate fi abordată ca fiind un joc „cu suma zero”, modelul multipolarității presupunând prioritatea relațiilor fondate pe logica pragmatismului.

Potrivit lui Zb. Brzezinski, care a utilizat principiile metodologiei geopoliticii clasice indicând discret asupra Eurasiei, „dominația globală a Americii depinde nemijlocit de durata și eficacitatea menținerii supremației pe continentul eurasiatic”, marea majoritate a cercetătorilor și analiștilor în materie sunt mai expliciti, înscriind această calitate în primul rând Chinei, Japoniei și Uniunii Europene, urmate de India, Rusia și rareori Brazilia, iar uneori sunt nominalizate unele state comunitare – Germania, Franța, Marea Britanie. Totuși, statutul de eventuală putere mondială este cel mai frecvent atribuit Chinei, din cauza resurselor demografie enorme, concepțiilor despre lume fondate pe confucianism și memoriei istorice, ritmului creșterii economice, volumului investițiilor străine și capacităților pieței interne, aspirațiilor geopolitice de factură expansionistă, potențialului militar în plină fortificare, în special pe contul flotei maritime, dar și poziției reținute a Japoniei. Aceasta din urmă este o „putere mondială”, conform estimării lui Zb. Brzezinski, dar care, în accepția noastră, substanțial este limitată în posibilități din cauza că a transferat către Statele Unite ale Americii asigurarea securității sale naționale, i-a fost impusă constituțional interdicția de a produce și a deține armament nuclear, nu dispune de aliați în Asia și se conduce de strategia expansionismului tehnologic pentru a beneficia în plan economic, adică nu

este un actor geostrategic activ și rămâne fidelă principiilor de politică externă formulate încă la mijlocul anilor '50 ai sec. XX de Premierul S. Eshida. Nu este deloc întâmplător că Song Yimin scrie despre „îndelungata epocă a dominației americane globale”, manifestând scepticism și poziție rezervată față de capacitățile Chinei de a deveni, cel puțin într-un viitor mediu, o nouă supraputere, capabilă să concureze eficient și sub toate aspectele cu Statele Unite ale Americii. Această aserțiune este susținută de mai mulți cercetători, precum: Zb. Brzezinski, care o numește „putere regională”, pe motiv că nu este absolut obligatoriu să se reușească menținerea ritmurilor înalte de dezvoltare economică, nu se dovedește a fi inevitabilă o criză politică determinată de oportunitatea democratizării controlate și transferului de putere către generația tânără a elitei politice și, în plus, China va rămâne o țară relativ săracă, cu venit redus pe cap de locuitor și repartizat disproporționat [4, p. 191-195]; H. Kreft, în a cărui opinie, chiar dacă China va dezvolta accelerat în viitorul mediu o economie gigantică, confirmând estimările Băncii Mondiale, va rămâne, totuși, o țară cu venituri relativ modeste pe cap de locuitor, mai mic decât dispun actualmente Coreea de Sud sau Taiwan [27, p. 29]; Iu. Kașlev, care exprimă părerea că China poate să devină cea mai mare economie a lumii în viitorul mediu, însă la capitolele vizând influență militaro – politică și nivel de viață nu va depăși Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană [28, p. 125]; S. Lanțov și V. Acikasov, care susțin că structura bipolară a sistemului internațional este imposibilă în viitorul imediat din cauza că China nu poate ocupa locul celei de-a doua supraputeri, deoarece rămâne și va mai fi mult timp o țară relativ agrară, influența politică fiind destul de limitată datorită scăderii autorității ideologiei comuniste [29, p. 139]; Th. Kristensen a identificat unele conflicte de natură istorico-psihologică (istoria relațiilor dintre China și Japonia) și teritorial-geografică (Taiwan), care nu-i vor asigura calitatea de supraputere; G. Friedman menționează că China nu va fi viitorul potențial adversar al Statelor Unite ale Americii din cauza izolării fizice și instabilității națiunii, situație care provoacă tensiuni și conflicte, decizii economice adoptate din motive politice și rezultând atât din ineficiență, cât și din corupție: tendințele ultimilor treizeci de ani nu vor continua la infinit și din anii 2020 evoluția va trece în următoarea fază, dinamismul actual al economiei chineze nu se va traduce în succes pe termen lung. În schimb, către mijlocul sec. XXI se vor ridica alte noi puteri: Japonia nu va mai rămâne mult timp o putere pacifistă, vulnerabilitatea ei va determina o schimbare a politicii; Turcia este o platformă stabilă în mijlocul haosului, influența ei crește pe măsura în care economia și armata devin cele mai puter-

nice din regiune; Polonia va fi în ascensiune din cauza declinului Germaniei și sprijinului acordat de către Statele Unite ale Americii și va deveni putere dominantă într-o coaliție de state care se vor opune Federației Ruse [30, p. 50-51].

Revenind la pretinsa alianță ruso-chineză, numită de A. Pisarev „retorică oarbă de politică externă și reacție de conjunctură” [31, p. 111], este de precizat că în cazul funcționalității, Chinei i-ar reveni locul de frunte în cadrul parteneriatului, dar nu putem să ne așteptăm la contrabalansarea solidă a supraputerii, deoarece potențialul însumat se dovedește a fi inferior în raport cu potențialul Statelor Unite ale Americii. Mai susținem că liderul continuă să se confrunte cu o criză de eficiență, provenită și din perceperea tradițională a suveranității naționale, impediment care nu favorizează o deschidere mai largă și o participare mai profundă și mai diversificată în procesele de cooperare multilaterală, acordând prioritate, potrivit opiniei noastre, colaborării bilaterale, abordată în calitate de mecanism de pătrundere și consolidare a pozițiilor sale atât în statele industrial dezvoltate, dar mai ales în țările subdezvoltate. W. Wohlforth de asemenea consideră că China și Federația Rusă nu dispun de mijloace suficiente pentru a face față Statelor Unite ale Americii, supoziție contestată de către J. Mearsheimer, în a cărui accepție Statele Unite nu este un hegemon global, dar rămân principala putere economică și militară a lumii: în sistemul internațional mai sunt prezente două mari puteri, China și Rusia, ele dețin arsenale nucleare importante, dar fără a putea atinge nivelul potențialului militar american și dispun de capacități limitate de proiectare a puterii. J. Anderson din contra, abordând limitele parteneriatului strategic sino-rus, menționează că aceste două țări și-au exprimat clar nemulțumirea față de unele aspecte ale politicii externe americane, dar n-au format o coaliție serioasă contra Statelor Unite ale Americii și puțini cred că o vor face în viitor, chiar și grație, în opinia noastră, inaugurării primului gazoduct din Federația Rusă spre China „Puterea Siberiei”, care reprezintă o aprofundare a relațiilor dintre aceste două mari puteri, în contextul competiției geostrategice tot mai intensificate cu Statele Unite ale Americii, urmând să consolideze poziția Rusiei de cel mai mare exportator mondial de gaze naturale, dar și a Chinei, devenind un partener strategic pentru Federația Rusă, care încearcă să-și diversifice piețele de export, nu va contribui la edificarea unei alianțe împotriva Statelor Unite ale Americii, deoarece, cu predilecție China, are nevoie atât de investiții tehnologice de ultima generație pe care le poate oferi Statele Unite ale Americii, cât și de piața de desfacere cu potențial financiar enorm de peste ocean. În aceeași ordine de idei, G. Achcar susține că Federația Rusă și China vor căuta să promoveze o politică de stimulare

a „concrenței strategice de intensitate slabă cu Statele Unite ale Americii, obiectivul fiind de a reduce sau de a compensa influența americană în regiunile considerate zone proprii de influență, însă practic nu vor deveni un competitor mondial de o putere echivalentă Statelor Unite, capabil să prezinte mari provocări strategice” [32, p. 30-34].

Bineînțeles, nu trebuie și nu pot fi negate interesele reciproce ancorate pe mai multe domenii, însă parteneriatul strategic sino-rus nu se sprijină pe baze solide ale încrederii mutuale și a fost gândit mai degrabă pentru moment, fie ca o amenințare, fie ca un mijloc de schimb pentru a obține alte concesiuni, flexibilizări și beneficii. Pronosticul lui C. Vlad cu privire la posibilitatea evoluției „apropierii ruso-chineze în direcția unei provocări strategice la adresa rolului de lider mondial al Statelor Unite ale Americii și într-o sfidare credibilă a Alianței Nord-Atlantice” s-a dovedit a fi unul optimist și cu șanse reduse de a deveni realitate, în sensul de a se transforma într-o construcție solidă, viabilă și a forma edificiul ordinii mondiale noi. Nu este deloc întâmplător că unul dintre promotorii acestui parteneriat, E. Primakov, deja în decembrie 1998 propune de a-l extinde prin crearea „triumfului strategic” Moscova-Dehli-Beijing, preconizat să devină nu pur și simplu o alianță militaro-politică a trei mari puteri neoccidentale, ci temelia configurației ordinii mondiale noi, de model multipolar, iar fiecare „unghi”, la rândul său, urmează să construiască o rețea extinsă de relații multilaterale cu alte state. Fiind gândit pentru a contribui la asigurarea posibilității tuturor actorilor internaționali de a participa la adoptarea deciziilor politice globale, transferarea responsabilității pentru asigurarea securității colective către Națiunile Unite și aprofundarea parteneriatului strategic bilateral, dar și multilateral de durată, adică urmărindu-se formarea ordinii mondiale multipolare, acest „triumf” a complicat datele problemei, în sensul înmulțirii aspectelor de soluționat între protagoniști, cum ar fi disputele teritoriale, efectuarea experiențelor nucleare, migrația ilegală, factorul confesional, diferențele cultural-civilizaționale și economice, sărăcia în masă și subdezvoltarea. Această idee, având și o vădită tentă antiamericană, potrivit evaluării lui A. Bovin, „i-a speriat mai mult pe chinezi și indieni, decât pe americani”, dar, în același timp, a contribuit, în anumită măsură, la normalizarea relațiilor bilaterale dintre părți, reflectând tendințele generale inițiate în jumătatea a doua a anilor '80 ai sec. XX. Se impune de notat în același context că relațiile ruso-indiene nu sunt marcate de conflicte dificil de rezolvat, ci din contra, au moștenit cooperarea fructuoasă de pe timpul ex-Uniunii Sovietice, pe când în cazul raporturilor sino-hinduse situația este alta, fiind, conform opiniei lui

H. Kreft, „puțin probabil un parteneriat veritabil” dintre cele două țări, chiar și în condițiile ameliorării legăturilor bilaterale din cauza că China tratează India ca pe un potențial concurent în Asia de Sud-Est și menține relații strânse cu Pakistan [27, p. 28]. Apelarea Indiei se dovedește a fi justificată sub mai multe aspecte, cel mai relevant fiind, potrivit unor investigații realizate de Grupul Goldman-Sachs, că aceasta posedă, în comparație cu ceilalți parteneri, inclusiv cu Brazilia, a cărei situație în cadrul alianței cvadruple vom aborda-o în cele ce urmează, potențialul cel mai mare de creștere economică în următorii 30-50 de ani datorită „scăderii vârstei de muncă a populației”. Însă la etapa actuală aceste țări, după cum sugerează mai multe estimări, inclusiv ale Grupului Goldman-Sachs, se confruntă cu „lipsa de eficacitate în domeniul utilizării energiei” și, în plus, „economii lor practic sunt prezente insuficient pe piețele globale de la capital”. Totuși, în ultimul timp, China a devenit principalul creditor al economiei americane, fiind și un deținător important al hârtiilor de valoare emise de stat și nu este întâmplător că problema ce ține de respectarea drepturilor omului nu și-a găsit suficientă abordare la întrevederile de nivel înalt.

„Triunghiul” strategic Rusia-China-India n-a devenit nici „alianță geopolitică firească”, nici bază a configurației altei odini mondiale nu numai din cauza dificultăților sus-menționate, ci și a contextului internațional nefavorabil, însoțit de insuficiența potențialului de care dispun partenerii, cu precădere de caracter politico-militar. După evenimentele din 11 septembrie 2001, Asia Centrală a fost declarată principalul focar și promotor al terorismului internațional, decizie care s-a realizat prin declanșarea intervenției militare în frunte cu Statele Unite ale Americii, aceasta și-a consolidat pozițiile în regiune, dar, în același timp, fără a submina esențial și în regim automat ponderea celor trei țării. Atât până la, cât și după inițierea operațiunii antiteroriste în Afganistan, comportamentele parteneriatului tripartid sunt preocupate de vecinătățile apropiate, reflectând capacitățile și, totodată, interesele lor geopolitice limitate și confirmând în anumită măsură justetea „legii principale a vieții internaționale” elaborată de L. Gumplowicz, care se rezumă la „lupta permanentă dintre statele vecine din cauza liniilor de hotar”.

Brazilia este următorul stat care a fost cooptat în coaliția aspiranților la statutul de putere majoră, instituționalizându-se în noiembrie 2001, în conformitate cu acronimul propus de J. O'Neal, Grupul BRIC (Brazilia, Rusia, India, China). Gruparea formalizată prezenta în sine o structură de caracter comercial-economic, dar care urmărea să transforme ascensiunea economică în influență politică: păstrând liniile magistrale trasate anterior, precum „cooperarea dintre țări cu diferite culturi în scopul constituirii ordinii multipo-

lare, conjugarea eforturilor politico-diplomatice în asigurarea securității internaționale, reformarea instituțiilor politice și celor economice globale, contracararea terorismului internațional, garantarea dezvoltării” [33, p. 82-84]. Acest „club politic”, considerăm noi, prin obiectivele urmărite și caracterul său reprezintă mai degrabă un conglomerat geopolitic ghidat de predispoziții frustrante antihegemoniste. Brazilia a fost în trecut un aliat sigur al Statelor Unite ale Americii, însă în august 2007 a susținut țările latino-americane care s-au opus propunerii lui G. Bush-jr. de a forma o zonă a comerțului liber cu includerea ambelor Americi, schimbându-și prioritățile geopolitice. Aderarea la 18 februarie 2011 a Republicii Sud-Africane a transformat Grupul țărilor BRIC în BRICS, acronimul având o încărcătură simbolică și presupunea că economiile acestor țări într-un viitor mediu vor asigura creșterea economiei mondiale luată în ansamblu și a piețelor, tratate în particular. Conform estimărilor Goldman-Sachs, aceste țări nu vor forma însă un bloc economic sau o asociație comercială, ci mai degrabă un „club politic”, am adăuga „de interese”, urmărind să-și sporească esențial influența economică și geopolitică, date fiind bogățiile disponibile în resurse. Nu este exclus, în ordinea reliefată de idei, că amploarea economiilor statelor BRICS le va permite să transforme creșterea economică în influență politică, contribuind la formarea elitei economice noi și scăderea ponderii „miliardului de aur”.

V. Juc accentuează că puțin probabilă apariția în viitorul apropiat a unui „concurrent de succes” care ar echilibra supraputerea, termenul plauzibil ar trebui devansat cu două-trei decenii, dar cu precizarea că această contrabalansare va cuprinde numai anumite domenii. Rapoartele analitice prezentate de Goldman-Sachs Group estimează că cele patru țări abordate ca totalitate, exceptând Republica Sud-Africană, se vor egala către 2032 cu Grupul celor 7 la capitolul Produsul Intern Brut, însă nivelul repartiției pe cap de locuitor va rămâne inferior actualelor economii industriale dezvoltate. Numai China de sine stătător ar putea deveni într-un viitor mediu a doua supraputere, manifestând aspirații expansioniste, întrunind potențial militar avansat, economie dezvoltată și populație cu nivel relativ mediu de trai, dar în condițiile repartizării geografice neuniforme a veniturilor. Totodată, este puțin probabil că mentalitatea și cultura de masă chineză se vor răspândi într-un ritm vertiginos pe scară globală, captând miliarde de aderenți în alte spații decât regiunea Sud-Est asiatică. Suntem de părere că par a fi iluzorii șansele ca BRICS să devină un bloc comercial-economic eficient, nemaivorbind de o alianță politică autosuficientă, cauzele constând în diferențe de natură economico-tehnologică și social-demografică, cultural-civilizațională și geopo-

litică, la care se adaugă neacceptarea unor ierarhii în interior și lipsa unui lider incontestabil. Obiectivul strategic urmărit de această instituție rezidă în descentralizarea procesului de adoptare a deciziilor de caracter și la nivel global prin extinderea numărului decidenților și crearea mediului internațional favorabil dezvoltării durabile în baza consolidării Grupului celor 20 de economii avansate. Însă nu este mai puțin adevărat că la moment tentativele de instituționalizare a unor entități menite să cînsolideze cooperarea în cadrul acestei structuri s-au soldat cu succese destul de modeste [34, p. 173].

În opinia noastră, sistemul internațional postrăzboi rece în prima sa etapă de existență, prin conținut și carater, a fost unul unipolar, dar nu în sensul tradițional-geopolitic al termenului de „pol”, care presupune că relațiile internaționale sunt reglementate de echilibrul de puteri, ci din punctul de vedere al statutului geopolitic de supraputere al Statelor Unite ale Americii, care și-au păstrat statele-satelit din zonele de interes, sferele de influență, precum și capacitatea acesteia de a deține un potențial incontestabil politico-militar, economico-financiar, tehnologico-informațional și cultural-civilizațional a unui singur stat-hegemon care deținea putere de decizie în problemele ce vizau politica mondială. Suntem de acord cu afirmațiile lui S. Huntington, care subliniază că Statele Unite ale Americii, în pofida statutului său de supraputere, s-au confruntat cu dificultăți privind soluționarea principalelor probleme internaționale de una singură, revizuindu-și politica sa externă care presupune acțiunea Statelor Unite ale Americii, însă în colaborare cu alte state importante care predomină în anumite regiuni ale lumii, dar fără a avea posibilitate să-și extindă interesele și capabilitățile la nivel global, în sensul în care i-a reușit Statelor Unite: grupul „puterilor regionale majore” înregimentează coaliția franco-germană în Europa, Rusia – în Eurasia, China și, potențial, Japonia – în Asia de Est, India – în Asia de Sud, Iran – în Asia de Sud-Vest, Brazilia – în America Latină, Republica Sud-Africană și Nigeria – în Africa; „puteri regionale secundare”, ale căror interese se află în conflict cu „statele regionale majore”, sunt Marea Britanie în raport cu „combinația” franco-germană, Ucraina în relația cu Rusia, Coreea de Sud față de Japonia, iar aceasta din urmă în relația cu China, Pakistan în raporturile cu India, Arabia Saudită față de Iran și Argentina în relația cu Brazilia [35, p. 35-36]. Ulterior, unipolaritatea a fost contestată de către Federația Rusă prin reconfigurarea arhitecturii geopolitice mondiale care a determinat încheierea primei etape de evoluție a sistemului internațional postrăzboi rece și începerea celei de a doua etapă prin transformarea structurală a sistemului internațional postrăzboi rece.

În ordinea reliefată de idei, considerăm necesare următoarele precizări. S. Huntington, potrivit lui Ch. Brown, susține că China va domina Japonia, care, după toate probabilitățile, va accepta tacit statutul de subordonare [36, p. 232]. Eventualitatea unui asemenea aranjament, în accepția noastră, are puține șanse de a deveni realitate, din cauza că niponii, de asemenea, consideră civilizația lor ca fiind de caracter unicat: chiar și în pofida unor interferențe cu civilizația chineză, ei nu vor accepta calitatea de satelit al unui stat asiatic și nu doresc să „redevină o țară asiatică” prin abandonarea sau restrângerea vectorului occidental. Cât despre Ucraina, aceasta este o mare decepție și practic nu a contrabalansat Federația Rusă, după cum au așteptat S. Huntington și Zb. Brzezinski. Sugestivă și actuală este constatarea lui G. Kolodko de la sfârșitul sec. XX, care presupune că Ucraina pentru a câta oară se află la răscrucea istoriei.

Ținem să menționăm că dispariția inopinată a unui pol a generat replieri geostrategice atât în plan numeric, cât și sub aspecte calitative ale stării relațiilor internaționale. Este de precizat că majoritatea absolută a cercetătorilor științifici și a analiștilor ruși în domeniu pun semnul egalității între noțiunile „pol” și „centru de putere”, asemenea calitate fiind atribuită actorilor majori, care dispun de potențial, voință și capacitate de a reglementa procesele mondiale, pe când elaborările de sorginte americană înscriu „polului” un statut organizatoric mai înalt. A. Bogaturov și E. Batalov fac puținele excepții de la linia magistrală din cadrul științei rusești de specialitate, plasând „polul” pe o treaptă calitativ superioară în comparație cu „centrul de putere”. T. Șakleina subliniază că A. Bogaturov rămâne adept al terminologiei precedente și se înscrie în cercul apologeților diferitor variante ale americano-centrismului, considerând justificată categoria „policentrism” pe care a introdus-o, în timp ce E. Batalov exprimă părerea că în lumea postbipolară în general nu există nici un pol, lumea nefiind nici unipolară, nici multipolară, din cauza că „polurile, prin esența lor, nu se dovedesc a fi altceva decât subsisteme contrare de nivel mondial, ele formează punctele extreme ale axei globale pe care se menține sistemul-lume, reprezintă diferite civilizații și întruchipează diverse orientări valorice și de idei, sunt simetrice și pot fi măsurate prin potențialul disponibil, situație care le permite să se echilibreze mutual, fiind concomitent garanți ai sistemului internațional și determinanți ai regulilor jocului politic de care trebuie să țină cont toți sau aproape toți actorii prezenți pe scena politică mondială. Relațiile dintre poluri practic sunt edificate pe principiul atracției și respingerii reciproce, polurile au nevoie unul de altul pentru a păstra statu-quoul intern și extern, dar, totodată, urmăresc să se înlăture în calitate

de concurenți. Însă odată cu înlăturarea unui pol, celălalt dispare în regim expres, iar împreună cu acestea și sistemul internațional vechi, după cum s-a produs la sfârșitul anilor 1980 – începutul anilor 1990” [37, p. 55-56]. Trăsătura esențială a polarității, potrivit concluziilor lui E. Batalov, este opoziția dintre două forțe determinante, lumea formată la sfârșitul sec. XX nu este alta decât una „cu mai multe blocuri”, însă nici unul dintre acestea nu se distinge prin caracteristici polare în raport cu altele: „lipsa polurilor” deloc nu exclude posibilitatea existenței supraputerii și interacțiunii/conflictului dintre blocuri cu potențiale diferite, această asociație provizorie asociindu-se cu o stare de instabilitate globală.

Tipul de configurație a sistemului internațional de la sfârșitul sec. XX a fost numit de către A. Bogaturov „unipolaritate temperată”, în sensul că cea mai puternică țară din lume nu dispune atât de posibilități de control strict asupra evenimentelor, cât de influență dificil de contestat, iar polul ar prezenta în sine o totalitate integră a unui cerc restrâns de state care sunt abilitate cu reglementarea dezvoltării globale [35, p. 35-36]. Prin urmare, supoziția exprimată de către cercetătorul rus, dar și de alți apologeți ai unipolarității, în special cei care se pronunță pentru abordarea ei extinsă și acomodată la noile realități, se rezumă la ideea că liderul mondial nu dispune de un potențial suficient pentru a hotărî și a acționa unilateral nu numai în problemele ce țin de dezvoltarea globală, dar și multe ecuații de nivel regional, fiind nevoit să coopereze, să-și asigure sprijinul din partea altor actori cu pondere importantă, cu atât mai mult că nu poate fi pusă la îndoială ierarhia complexă în interiorul acestui tip de structură.

Configurația unipolarității descrisă de A. Bogaturov conține, mai degrabă, un pol și jumătate sau chiar două, dar cu precizarea că cel american îl depășește cu mult pe celălalt în condițiile că Statele Unite ale Americii și Federația Rusă au păstrat un decalaj consistent față de restul actorilor prin totalitatea potențialelor militare de care dispun. În aceeași ordine de idei, contestând însăși posibilitatea existenței structurii unipolare a sistemului internațional, K. Waltz a exprimat opinia că în prima jumătate a anilor '90, bipolaritatea s-a menținut, dar într-o formă modificată, din cauza că Rusia și-a păstrat capacitățile de contralovitură nucleară, poate să-și asigure securitatea și încă n-au apărut alte mari puteri. Folosind același argument, adică deținerea armamentului nuclear de către Statele Unite ale Americii și de Federația Rusă, „care constituie o forță determinantă pentru pace”, J. Mearsheimer de asemenea a invocat structura bipolară în Europa, aceasta s-a păstrat după încheierea războiului rece, pe când în Asia de Nord-Est s-a format un sistem multipolar

echilibrat, a treia „mare putere relevantă” dovedindu-se a fi China, însă nici una nu „posedă însușirile unui hegemon potențial”. Propunând în calitate de criteriu de departajare gradul de coeziune, A. Iakovlev deosebește Occidentul monolit și restul lumii, alcătuită din componente autonome, din „poluri de semnificație locală”, dar care nu sunt bine sudate prin conceperea priorității supreme a intereselor comune și a formelor organizaționale”, chiar dacă Rusia, India și China „real și potențial se dovedesc a fi factori influenți în cadrul sistemului relațiilor internaționale”. Totodată, cercetătorul este de părere că evenimentele care au avut loc în Kosovo în primăvara-vara anului 1999 au demonstrat „inconsistența concepției lumii multipolare”, deoarece Occidentul, acționând ca un pol de putere mai mult sau mai puțin consolidat, se contrapunea eficient în raport cu alte centre, inclusiv prin propagarea și implementarea idealurilor democrației și ale pieței pe care le împărtășește. Din altă perspectivă, evitând antiamericanismul descalificant, dar înscriindu-se în ordinea de aserțiuni ce vizează aspectele negative ale multipolarității, se pronunță și A. Bovin, care insistă că acest tip de structură se dovedește a fi, prin esență, o construcție de caracter oligarhic, dat fiind că puterea reală, exprimată prin posibilități reale de a influența decisiv evoluția proceselor politice și economice internaționale, va fi deținută de oligarhia mondială a sec. XXI: „Formarea oligopoliei mondiale este inevitabilă și după toate probabilitățile, această etapă de dezvoltare a ordinii mondiale nu va putea fi depășită” [21, p. 180-181]. T. Şakleina din contra, nota că „pluralitatea/multipolaritatea” nu diminuează valoarea și potențialul unor țări, nu le privează din drepturile de a promova politici în conformitate cu interesele lor naționale, de a aspira și deține rolul de răspundere mai mare în afacerile mondiale și, în plus, policentrismul corespunde mai adecvat proceselor de globalizare, dat fiind că amenințările la adresa stabilității și supraviețuirii lumii sunt de caracter mondial și pot fi soluționate în baza abordării lor multilaterale.

Vom menționa că disocierea accelerată a blocului sovietic i-a făcut pe unii cercetători să reactualizeze ideea „noului medievalism”. J. Friederich invocă prezența simultană a două logici organizaționale aflate în competiție: sistemul național de state (universalismul politic) și economia transnațională de piață (universalismul economic), iar A. Tanaka afirmă că această perspectivă nu trebuie asociată expres cu dezordinea și haosul, ci cu „o rețea complexă de autorități suprapuse și loialități multiple” [38, p. 85-86]. Trebuie de precizat că haosul, în accepția lui A. Tanaka, nu este unul clasic, ci unul dinamic, care poate fi gestionat. Gradul de complexitate al datelor ce vizează problemele formării configurației ordinii mondiale și structurii sistemului internațional postrăzboi rece este amplificat de unele dificultăți esențiale de

caracter conceptual-metodologic, în sensul că nu s-a ajuns la o opinie, cel puțin majoritară, cu privire la categoriile în care urmau să fie descrise aceste procese. Dacă s-a convenit că pe verticală „centrul” se asociază cu statele tehnosferei, iar „periferia” este dependentă de țările postindustriale și stratificată în interior, sub aspectul polarității, adică pe orizontală, au fost elaborate mai multe variante ale „configurației geometrice a sistemului relațiilor internaționale”, luările de poziție extinzându-se de la unipolaritatea hegemonică până la pluripolaritatea compusă din mai multe centre reale sau potențiale de putere. Astfel, luând ca fond de referință, spre exemplu, mediul analitic rusesc, remarcăm o diversitate de viziuni, cum ar fi: A. Obuhov a menționat că lumea este obiectiv multipolară, incluzând Statele Unite ale Americii, China, Europa Occidentală și Japonia, la care se vor adăuga India și Brazilia, epoca hegemoniilor devenind istorie și fără șanse de izbândă” [39, p. 22-23], iar I. Maximâcev a susținut că perioada postrăzboi rece sau astfel zis „postconfrunțională” a păstrat caracteristicile etapei precedente - cursa înarmărilor, măsuri economice de presiune, blocuri politico-militare, fiind justificat termenul „postbipolaritate” [40, p. 18-19]. Aceeași varietate de concepții este atestată și în alte spații de investigații științifice, precum în cel american. Zb. Brzezinski și W. Wohlforth au invocat unipolaritatea materializată prin supremația Statelor Unite ale Americii, K. Waltz și, într-o anumită măsură, J. Mearsheimer au considerat că bipolaritatea s-a păstrat într-o formă asimetrică, dat fiind că dilema securității n-a dispărut, în timp ce H. Kissinger a indicat asupra multipolarității, definind câteva centre majore de putere.

În opinia noastră, cel puțin într-un viitor mediu în structura geopolitică a sistemului internațional postrăzboi rece ar putea avea loc noi transformări care ar confirma tendința actorilor majori, ce determină evoluția evenimentelor internaționale, spre multipolarism, în contextul că marile puteri care s-au profilat geopolitic în perioada postbipolară vor contesta supremația Statelor Unite ale Americii, asigurându-și parametrii necesari unui statut de „pol”. V. Juc precizează că evenimentele din 11 septembrie 2001 au demonstrat elocvent vulnerabilitatea Statelor Unite ale Americii și, gradul relativ sporit de insecuritate, cu atât mai mult că în condițiile bipolarității supraputerile n-au fost supuse atacurilor într-o asemenea manieră directă. Celelalte puteri majore nominalizate real sau potențial la calitate de supraputere, actualmente, se confruntă cu diferite handicapuri pe care încearcă să le depășească, ele fiind de factură politico-militară și cultural-civilizațională (Japonia), socială și politico-ideologică (China), georeligioasă și socială (India), geolingvistică și socială (Brazilia), geopolitică și economică (Federația Rusă), instituțional-in-

tegraționistă în cadrul Uniunii Europene (Germania și Franța) [38, p. 87], iar situația Marii Britanii urmând să fie clarificată cel puțin într-un termen mediu după ieșirea din Uniunea Europeană.

V. Juc este de părere că Federația Rusă riscă să rămână fără aliați în Europa sau, în cel mai bun caz, să întrunească doar câțiva sateliți, prin Uniunea Eurasiatică, principalele cauze fiind memoria istorică provenită din trecutul socialist, expansionismul proimperial din perioada posttotalitară și sancțiunile impuse în urma declanșării conflictului din Ucraina, inclusiv anexarea Crimeii: nu este întâmplător că majoritatea absolută a țărilor postsocialiste de pe continent se află deja în sferele de influență europeană și euroatlantică, realizând replieri geostrategice semnificative la nivel regional. Conflictul armat din Ucraina a demonstrat că Federația Rusă, pe de o parte, practic rămâne un actor important, date fiind resursele disponibile de hidrocarburi și capacitățile militare, iar pe de alta, este izolată de „clubul marilor puteri” prin transformarea Grupului 8 în Grupul 7 și impunerea măsurilor punctate. Însă această situație nu înseamnă întoarcerea la bipolaritate, ci ține de reconfigurări în spațiul est-european, dar antrenând repercusiuni globale. Implicarea în conflictul din Siria denotă că Federația Rusă urmărește să-și schimbe statutul internațional, însă acțiunile de autoizolare, cu precădere de lumea europeană, și de izolare de către actorii majori continuă [34, p. 181-182].

Considerăm, că procesele complexe de reconfigurare a structurii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece se află într-o dimanică permanentă, deoarece sunt determinate de evoluția redimensionării arhitecturii geopolitice mondiale care se perindează în perioade de la conflict la cooperare și viceversa în cadrul evoluției de intensificare sau de diminuare a relațiilor geopolitice dintre actorii majori. Prin umare, putem constata că sistemul internațional postrăzboi rece în linii mari s-a definitivat către anul 2014. Prima perioadă practic a luat sfârșit, an în care evenimentele din Ucraina au impulsionat începerea celei de a doua etapă a perioadei de dezvoltare a sistemului internațional postrăzboi rece. Timpul care s-a scurs de la încheierea războiului rece n-a cuprins decât două decenii și n-a inclus durata medie de existență a unei generații, indicator utilizat ca unitate cronologică convențională pentru cercetarea derulării proceselor internaționale, prioritară pentru analiza politicii internaționale.

Așadar, relațiile internaționale, fiind spațiu al cooperării și conflictului, se caracterizează printr-un grad relativ înalt de eterogenitate geopolitică din cauza diversificării prin descentralizare și extindere a listei actorilor internaționali și a interdependenței globale, amplificată de transnaționalizare și revoluția informațională. Sistemul internațional postrăzboi rece s-a format într-un

mediu descentralizat, alinear și sinergetic, dată fiind extinderea numărului de participanți ai procesului colectiv de adoptare a deciziilor la nivel internațional, chiar și în condițiile polarității și stratificării. Statele naționale și organizațiile internaționale guvernamentale continuă să dețină calitatea de cei mai importanți și mai influenți actori internaționali, în timp ce în lista actorilor transnaționali pozițiile de lideri revenind corporațiilor transnaționale și mișcărilor teroriste. În contextul evenimentelor din Ucraina și din Siria, modelul sistemului internațional postrăzboi rece este supus unor tentative geopolitice de a fi schimbat, dat fiind că un actor major, Federația Rusă, formator de sistem, pune la îndoială tiparul geopolitic stabilit și consolidat la începutul sec. XXI.

În concluzie vom sublinia că aranjamente din cadrul sistemului internațional sunt determinate de structura geopolitică a sistemului și de trăsăturile mediului internațional, care este: un proces, din cauza că se manifestă prin succedarea în plan istoric a diferitor configurații geopolitice ale relațiilor internaționale; este o stare, deoarece se exprimă în forma unor interese și valori internaționale sau naționale, cuprinzând totalitatea actorilor care prin acțiunile și interacțiunile lor formează structura. Mai multe teorii ale sistemelor internaționale atribuie structurii, acestui element abstract, rolul definitiv, însă tradițiile realiste sunt preocupate preponderent de dimensiunea ei politică/geopolitică, iar elaborările neomarxiste se canalizează pe aspecte economice, puține fiind intențiile de a le integra. Vom sublinia că V. Juc se declară convins în structura determinantă a sistemului internațional care reflectă și condiționează diferite tipuri de configurații ale ordinii mondiale, iar schimbările s-au produs, ca regulă, prin războaie. Sfârșitul lumii bipolare a pus sub semnul întrebării mai multe aserțiuni teoretice considerate drept axiomatice în trecut, precum „schimbarea de sistem se produce prin război”, și a provocat discuții controversate privind tipul de structură a sistemului internațional și la configurația ordinii mondiale aflată în proces de reclădire [41, p. 113]. În condițiile ierarhiei globale managementul sistemului internațional postrăzboi rece este asigurat de actorii majori, în contextul că hegemonia sectorială este realizată nu numai de state, dar mai ales de asociațiile lor comercial-economice, corporațiile multinaționale și de piețele financiare globale, cu precizarea că primele două ocupă numai anumite segmente ale economiei, iar influența ultimelor este cu adevărat globală. Asigurarea securității internaționale și menținerea păcii continuă să rămână cauza actorilor majori și a alianțelor politico-militare, contrar mai multor supoziții, ambii subiecți și-au păstrat tendința de a-și extinde sferile de influență geopolitică, astfel determinând rolul factorului politico-militar care nu și-a pierdut decisiv din relevanță.

2. TRANSFORMĂRILE GEOPOLITICE REGIONALE DIN EUROPA DE SUD-EST DUPĂ ÎNCHEIEREA RĂZBOIULUI RECE

În acest capitol sunt supuse cercetării procesele transformării geopolitice regionale din Europa de Sud-Est după încheierea războiului rece și de afirmare geopolitică a Republicii Moldova în perioada postrăzboi rece în condițiile determinării stabilității mediului securității regionale din Europa de Sud-Est de către nivelul de rivalitate geopolitică dintre marile puteri. Primul subcapitol include investigarea particularităților situației geopolitice regionale din Europa de Sud-Est și analiza reconturării mediului securității regionale care este determinată de relațiile de securitate dintre marile puteri, exercitând și un impact asupra securității naționale a statelor din regiune. Al doilea subcapitol cuprinde analiza procesului de afirmare geopolitică a Republicii Moldova, fiind identificate oportunitățile și constrângerile de asigurare a securității naționale, evidențiind necesitatea modificării statutului de neutralitate permanentă ca factor de consolidare a dimensiunii geopolitice în contracararea provocărilor de ordin geopolitic la adresa securității naționale a Republicii Moldova.

2.1. Situația geopolitică regională din Europa de Sud-Est în contextul reconturării mediului securității regionale

Relațiile geopolitice dintre marile puteri pentru dominația regiunii Europei de Sud-Est au fost întotdeauna determinate de interesele geostrategice de a constitui o *zonă-tampon* menită să separe sferile de influență geopolitică pentru a le proteja. Actualmente, confruntările geopolitice în competiția globală a marilor puteri pentru supremația Europei de Sud-Est sunt transformate în procese integraționiste cu apartenența la Uniunea Europeană, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, pe de o parte, sau Comunitatea Statelor Independente, Uniunea Euroasiatică, Uniunea Economică Euroasiatică, Organizația Tratatului de Securitate Colectivă, pe de altă parte, care rămân a fi importante și pot fi considerate o necesitate pentru edificarea acțiunilor de asigurare a unui nivel înalt al mediului de securitate regională, ce poate fi influențat de provocările externe provenite din alte spații

de interese. V. Naumescu susține, conform supozițiilor lui H. Mackinder, N. Spykman, F. Ratzel, R. Kjellen și K. Haushofer, că de-a lungul timpului, de la teoria geopolitică a *pivotului geografic al istoriei*, considerată esențială pentru controlul masei continentale eurasiatice *Heartland*, iar mai târziu *Rimland*, până la *Drang nach Osten* al germanilor aflați în identificarea *Lebensraum*-ului (spațiul vital), ori *zona-tampon* pe care o promovează Federația Rusă în prezent, Europa de Sud-Est va rămâne o parte componentă a Europei de Est pe scena unei competiții geopolitice dintre marile puteri pentru expansiune geostrategică și influență de putere [1, p. 14-15].

Politica externă ale marilor puteri, fundamentată pe acțiuni de identificare, promovare și protejare a intereselor geopolitice, determină conjunctura geopolitică regională și influențează mediul de securitate în diverse regiuni ale spațiului mondial. Concentrarea asupra unei regiuni geostrategice a intereselor mai multor actori internaționali în scopul transformării acesteia într-o zonă de interes și, ulterior, în sferă de influență, inevitabil duce la o rivalitate acerbă dintre marile puteri în spațiul geopolitic contemporan. Aceste procese concurențiale de impact geopolitic se răsfrâng eminent ca repercusiuni de redimensionare a relațiilor de cooperare dintre marile puteri reconfigurând structura complexului de securitate regională, totodată, determinând și nivelul de funcționare a sistemelor de asigurare a securității naționale ale statelor din regiune în care au loc asemenea evenimente geopolitice.

Prăbușirea sistemului internațional bipolar a determinat o nouă configurație a raporturilor de forțe ale marilor puteri în Europa de Sud-Est, suprimând vechea hartă geopolitică a securității regionale și edificând o nouă arhitectură a evoluției relațiilor internaționale. Importanța geopolitică a Europei de Sud-Est a fost întotdeauna actuală. Această regiune reprezintă și în prezent confluența intereselor geopolitice ale marilor puteri, miza fiind dominația Europei de Est și a spațiului geostrategic ponto-caspic pentru exercitarea influenței geopolitice în zonele adiacente, cum ar fi: regiunea de Vest a spațiului postsovietic, Caucazul și Orientul Mijlociu. Relevanța geopolitică a regiunii Europa de Sud-Est este caracterizată de următorii factori: se găsește la confluența a șapte regiuni de mare importanță geopolitică: Europa Centrală, Europa de Est, Europa de Sud, Asia Mică, Orientul Apropiat, spațiul pontic și spațiul mediteranean; este poziționată aproape de zona conflictuală a Orientului Apropiat; formează un segment al frontierelor de Sud-Est ale Uniunii Europene și de Sud-Est ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord; țările din estul acestei regiuni sunt state limitrofe ale spațiului pontic,

în cadrul căruia mai multe state se confruntă cu *războiul hibrid* pe teritoriile sale declanșat de Federația Rusă, acestea fie că se află într-o stare „înghețată”, fie într-o stare „fierbinte”, care s-au soldat cu apariția regiunilor secesioniste sau chiar cu pierderi de teritoriu prin anexare; deține controlul asupra Strâmtoării Bosfor și Dardanele, care reprezintă unica poartă de ieșire la Oceanul Planetar pentru statele limitrofe ale spațiului pontic; este conectată la axa energetică Asia Centrală – Marea Caspică – Caucazul de Sud – Marea Neagră și este străbătută de diverse rute energetice ce asigură cu hidrocarburi statele europene sau prin care se preconizează construcția altor proiecte energetice pentru transportul petrolului caspic și al celui din zona Asiei Centrale, sau a gazelor din Orientul Mijlociu spre consumatori din Occident; include un important număr de porturi militare și civile; este mediu propice pentru cooperarea economică, militară și culturală și deține un potențial demografic și economic foarte important pentru Europa [2, p. 422-423].

Noile transformări ale arhitecturii geopolitice regionale din Europa de Sud-Est exprimate, pe de o parte, prin evenimentele din Ucraina, care au impulsionat replierea intereselor geostrategice ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord și Federației Ruse, iar pe de altă parte, jocurile de putere marcate de eforturile statelor mici de a ieși din sferele de influență a unor state și de a intra în altele unde pot să-și promoveze pe deplin propriile interese, precum și să-și asigure securitatea națională, a determinat reconfigurarea securității regionale. Abordarea fenomenului securității regionale, care constituie structuri subsistemice de relații de securitate instituite de un grup de state situate geografic în apropiere unele față de altele, duce la o mai bună percepție a securității naționale a acestora. Subsistemele securității regionale provin din mecanismul prin care riscurile și amenințările, în special cele politice și militare, sunt cel mai puternic resimțite atunci când se manifestă pe o rază mai restrânsă. Conferirea unei identități ferme subsistemelor regionale determină edificarea a două niveluri intermediare de analiză între sistem și stat, acestea fiind: subsistemele și modelul relațiilor dintre ele. Ideea de subsistem tradițional, cu un potențial pentru scopul analizei securității, este noțiunea echilibrului de putere regională, care, în opinia lui B. Buzan, nu s-a dovedit niciodată foarte utilă, deoarece a fost restrânsă la o singură dimensiune – puterea, cu ajutorul căreia marile puteri au zdruncinat arhitectura regională. Deși echilibrele regionale ale puterii funcționează, fiind o trăsătură substanțială a mediului de securitate, ele pot fi distorsionate de acțiunile globale ale marilor puteri, dat fiind faptul că nivelul de susceptibilitate în raport

cu influențele externe este unul sporit [2, p. 423].

Conceptul privind subsistemele regionale, abordat din perspectiva integrării prin prisma idealistă și funcționalistă, au constituit preocupările lui B. Russett, L. Cantori și S. Spiegel despre fundamentarea integrării regionale, întreprinzând și o încercare ambițioasă de a constitui un întreg cadru comparativ la nivel regional pentru studiul relațiilor internaționale. În viziunea lor, este necesară excluderea nivelurilor de analiză a statului și sistemului în favoarea abordării conceptului de apropiere geografică în stabilirea regiunilor și rolul subsistemelor regionale în relațiile internaționale [3, p. 234-245; 4, p. 320-328]. K. Kaiser acreditează supoziția că subsistemele regionale sunt definite, în general, drept structuri de relații ce se desfășoară într-o oarecare proximitate geografică și sunt caracterizate de un anumit grad de intensitate, precum și de conștientizarea existenței acestora de către actorii implicați [5, p. 86]. M. Brecher susține că pentru a fi considerat subsistem regional nu sunt suficiente doar structuri de relații, dar este necesară și recunoașterea acestuia atât de către actorii implicați, cât și de către ceilalți actori internaționali [6, p. 220]. Totodată, W. Agor și A. Suarez completează ideea lui M. Brecher, identificând numărul minim de actori pentru a forma o regiune, accentuând existența a trei subiecți internaționali, admitând și situații în care unele supraputeri, împreună cu un alt stat vecin mai mic, formează un subsistem regional distinct [7, p. 163]. E. Adler și M. Barnett consideră că actorii subsistemului regional pot fi nu doar statele naționale care păstrează monopolul în acest domeniu, dar și diverse structuri, de la organizații și alianțe regionale până la comunități regionale de securitate și mișcări sociale sau revoluționare regionale [8, p. 53-62]. E. Haas și J. Nye afirmă că, conceptul de subsistem regional se mai poate referi la procese de integrare regională și la fluxuri (economice și/sau societale), recurente și non-instituționalizate [9, p. 105]. Conform lui K. Kaiser, încercările de a sistematiza varietatea de actori și de interacțiune dintre ei în contextul evoluțiilor proceselor regionale s-a soldat cu identificarea unei structuri ce include următoarele elemente: subsisteme regionale, subsisteme regionale transnaționale, subsisteme regionale interguvernamentale, subsisteme regionale complexe integrate [5, p. 90-93]. H. Morgenthau, R. Axelrod, R. Keohane, R. Jervis și T. Risse menționează importanța impactului pe care îl pot avea subsistemele regionale, lăsând pe planul secund clasificarea lor, acceptând faptul că relațiile regionale interguvernamentale pot genera noi relații regionale interguvernamentale, ceea ce înseamnă că alianțele regionale pot crea fie contra-alianțe, fie imitatori de

alianțe [9, p. 105]. R. Falk, A. Bailes și A. Cottey consideră că subsistemele regionale sunt mai degrabă complexe integrate decât strict interguvernamentale sau transnaționale și că dimensiunile de securitate sunt din ce în ce mai strâns legate unele de altele, mai ales la nivel regional [9, p. 106].

În opinia lui M. Haas, ideea de subsistem regional, considerată subgrup din sistemul internațional, reprezintă o viziune generală despre felul în care ar putea fi definită regiunea, încercând cu M. Brecher să formuleze concepte privind subsistemele subordonate, bazate pe noțiuni deosebit de largi despre ceea ce constituie o regiune [10, p. 100; 6, p. 225]. L. A. Ghica susține că, în cazul subsistemelor regionale, atenția era îndreptată, în special, asupra posibilelor relații dintre nivelul național și cel regional, în cazul sistemelor subordonate principalul obiect de studiu a fost dinamica relațiilor dintre sistemul internațional (sistem dominant) și subunitățile sale (sistem subordonat). Conform modelului teoretic, orice sistem subordonat reproduce, în mod necesar, conflictul ideologic și problemele generate de bipolaritatea sistemului dominant, astfel că este suficientă înțelegerea dinamicii relațiilor geostrategice dintre supraputerile sistemului dominant pentru a descrie și prezice modul de comportament internațional în orice zonă de pe mapamond [9, p. 106]. M. Brecher, la rândul său, specifică existența mai multor grade de apropiere și relevanță pentru politica externă și de securitate a statelor din sistemul subordonat cu supraputerile din sistemul dominant, care sunt reliefate sub formă de cercuri concentrice, iar alteleori în termeni dihotomici. Indiferent de modul de abordare, termenii cei mai frecvent folosiți sunt cei de centru și periferie, care prin definiție determină zona existenței a celor mai importante amenințări de securitate regională, acestea fiind în apropierea centrului, iar cele mai puțin importante aflându-se într-o zonă periferică sau chiar în afara sferei de interes. În opinia sa, dacă un stat aflat în zona periferică începe să genereze probleme de securitate, atunci el trebuie re poziționat într-o zonă mai centrală față de statul din punctul de vedere al căruia este analizat sistemul subordonat [11, p. 118-120, 138]. În opinia sa, pentru majoritatea statelor, subiectele de securitate și politică externă derivă din contextul regional și că transferarea în plan regional a logicii sistemului dominant poate duce la distorsionări în cercetarea relațiilor internaționale [6, p. 213].

B. Buzan este de părere că, în pofida încercării de a investiga regiunea pe întreaga agendă a relațiilor internaționale în termenii subsistemului regional și sistemului subordonat, edificarea unui cadru comparativ detaliat s-a dovedit a fi prea complexă și dificilă pentru a rezolva o problemă regională, precum și a defini o noțiune a regiunii acceptată pe larg [12, p. 195].

W. Thompson, de asemenea, constată lipsa de progres pe calea dezvoltării oricărui suport teoretic epistemologic [13, p. 115]. Ulterior, M. Ayoob, B. Buzan, G. Rizvi și O. Waever au eludat în procesul cercetării multe din dificultățile cu care s-au confruntat predecesorii, focalizându-se asupra regiunilor în termenii relațiilor de securitate, realizând o abordare mai îngustă și mai flexibilă cu o geneză mai fermă în realitățile relațiilor regionale decât cea a integraționiștilor, considerând domeniul de securitate ca fiind unul mai larg decât domeniul puterii și având utila trăsătură de a încorpora o bună parte din percepțiile derivate din analiza puterii [12, p. 195]. B. Buzan reliefează în definirea securității regionale elementul principal care trebuie să fie adăugat relațiilor de putere, insistând asupra modelului de amicitie și inimizitate, ce rezultă dintr-o varietate de probleme care nu puteau fi prevăzute printr-o simplă luare în considerație a distribuției puterii. În opinia sa, suplinind cercetările securității regionale cu dimensiunea amicitie/inimizitate, acestea obțin o viziune mai explicită a modelului relațional și a caracterului insecurității, altul decât cel oferit de abstracția brută a punctului de vedere al echilibrului de putere. Pe această bază, subsistemele de securitate regională pot fi văzute în termenii unor modele de amicitie/inimizitate substanțial restrânse în anumite zone geografice, B. Buzan catalogându-le drept complexe de securitate pe care le definește ca un grup de state ale căror primordiale preocupări de securitate le asociază suficient de îndeaproape, încât securitățile lor naționale să nu poată fi luate în considerare în mod realist separat una de alta. Complexele de securitate indică atât caracterul trăsăturilor care definește grupul de state ce determină securitatea regională, cât și noțiunea de interdependență intensă a rivalității și a intereselor împărtășite, distingând un grup anumit de state de vecinii săi [12, p. 196-197]. În opinia noastră, conceptul complexelor de securitate este o metodă general-științifică care permite realizarea unei analize și sinteze, deducții și inducții a comportamentului atât al actorilor interni din cadrul complexelor regionale ale sistemului subordonat, cât și al actorilor externi din cadrul sistemului internațional dominant, utilizând conceptul behaviorist, care servește și pentru a reliefa gradul de securitate regională în cadrul cercetărilor privind securitatea internațională, și pentru asigurarea unui suport teoretico-practic în identificarea subiecților regionali distincți, dar și intereselor geopolitice ale marilor puteri în diferite regiuni în cadrul studiilor de securitologie.

L. A. Ghica exprimă supoziția că, spre deosebire de subsistemele regionale, care tratează anume state apropiate geografic în baza unui singur criteriu de percepție a unor probleme comune, și sistemele subordonate care

percep calitatea unicului principiu, acesta fiind gradul de restructurare a sistemului dominant, complexe de securitate aduc în prim-plan chestiunea existenței unei interdependențe semnificative între actorii regionali. Aceste interdependențe nu sunt exclusiv militare, diplomatice sau politice, ele manifestându-se și la nivel societal, precum și în domeniul economic sau în probleme de securitate [9, p. 108-109]. Conform lui B. Hettne și A. Hurrell, procesul de creștere a interdependenței regionale, în special pe dimensiunea societală, a fost numită regionalism sau integrare informală [14, p. 26; 15, p. 352], însă potrivit lui L. Fawcett, E. Mansfield și H. Milner, termenul de „regionalism”, în studiile de securitate, descrie apariția unui număr semnificativ de noi organizații regionale într-o anumită perioadă [16, p. 25; 17, p. 625], iar în opinia lui F. Soderbaum și M. Farrell, regionalismul mai degrabă favorizează acordurile regionale în defavoarea celor multilaterale pentru a obține un anumit rezultat pe plan internațional [18, p. 468; 19, p. 28]. Complexul de securitate poate fi privit drept rezultat al regionalismului, dar și ca element corelat acestuia. L. A. Ghica subliniază că, actualmente, este tot mai frecvent demonstrată complexitatea fără precedent a problemelor actuale de securitate, acestea nemaiputând fi tratate exclusiv din punct de vedere militar și cu atât mai puțin exclusiv din perspectivă strict națională. Avantajul conceptului complexe de securitate este că oferă legitimitate non-ideologizată nivelului regional de analiză, introducându-l ca o categorie intermediară dintre statul național și sistemul internațional [9, p. 109]. Această tendință teoretică a complexelor de securitate apare ca o constatare precedată de reflecțiile lui L. Fawcett, A. Hurrell și B. Hettne, care susțin că se conturează din ce în ce mai clar modalități de acțiune și structuri recurente la nivel regional ce nu pot fi studiate în manieră concludentă din perspectiva națională sau a unui sistem global de relații internaționale [16, p. 32; 14, p. 28], conjunctură care are la baza edificării, pe de o parte, opinia lui B. Buzan și O. Waever, rezultatul procesului de decolonizare [20, p. 40-45], iar pe de alta, după părerea lui V. Cha, efectul secundar al interacțiunii la nivel global [21, p. 401].

Subliniem, complexe de securitate sunt un proces regional, care, din punct de vedere teoretic, rezultă atât din relațiile interstatale, la nivelul inferior, cât și din raporturile de putere ale actorilor majori din cadrul sistemului internațional, la nivel superior. Abordarea complexelor de securitate de la nivelul inferior spre cel superior exprimă interacțiunile dintre statele individuale, care reprezintă intensificarea preocupării acestora în sfera cooperării în condițiile amplificării amenințărilor politico-militare, precum și în con-

textul reconfigurării geostrategice a mediului de securitate regională. Întrucât amenințările operează mult mai puternic pe o rază mică, interacțiunile de securitate dintre statele vecine vor tinde să fie o prioritate absolută. Cercetarea complexelor de securitate de la nivelul superior spre cel inferior demonstrează interacțiunea dintre anarhie și geopolitică, confruntând toate statele cu dilema securității, care reprezintă structura politică a anarhiei, iar interdependența securității este puternic influențată de efectele geografiei. Prin urmare, ambele examinări ale complexelor de securitate pot fi percepute drept produse caracteristice ale unui sistem internațional anarhic [22, p. 30]. În ordinea de idei reliefată, W. Thompson susține realitatea existenței unor complexe de securitate care explică efectul mediator pe care îl au asupra relațiilor dintre marile puteri și statele regionale, rezidând mai mult în coordonatele individuale ale amicitiei și inimizității sau indiferenței dintre state decât în noțiunea de subsistem regional. Expertul constată că un complex de securitate poate exista și funcționa ca un echilibru de puteri indiferent dacă actorii implicați recunosc sau nu acest fapt, deoarece recunoașterea marchează o analiză distinctă între modelele echilibrului de putere în care nu este obligatoriu recunoașterea de către protagoniști tiparele ce le modelează comportamentul [13, p. 93-101]. De aceeași părere este și B. Buzan, punctând că recunoașterea complexului de securitate, ca în cazul echilibrului de putere, nu este o condiție necesară pentru existența lui, dacă are loc recunoașterea, ea poate influența politica actorilor implicați, făcându-i mai conștienți de contextul relațional mai extins de la baza problemelor politice [12, p. 198].

B. Buzan acreditează ideea existenței complexelor de securitate de nivel inferior și de nivel superior. Un complex de nivel inferior este compus din statele unei regiuni a căror putere nu se extinde în afara regiunii, dar se concentrează asupra statelor din imediata vecinătate din interiorul zonei. Această restrângere a puterii constituie elementul-cheie în existența unor dinamici de securitate locală relativ independente între grupurile de state învecinate. Complexul de nivel superior include marile puteri, a căror putere se extinde în afara contextului regional imediat și este suficientă pentru a influența alte regiuni, grație enormelor dimensiuni fizice ale marilor puteri, edificând un vast mediu regional. Complexele de nivel superior determină analiza de securitate la nivel global, care diferențiază complexele de nivel inferior și cele de nivel superior, reintegrându-le într-o metodă de cercetare complexă a securității la nivel intern, regional, interregional și global. Marea

deosebire dintre nivelul superior și cel inferior privind exercitarea puterii la nivel regional determină existența unei trăsături ordinare a sistemului internațional, provocând dezbateri largi nu pe marginea subiectului privind granițele dintre complexe de securitate, ci referitor la ponderea dinamicii securității regionale în relație cu marile puteri care exercită presiuni asupra regiunii din exterior, deoarece complexe de securitate sunt entități geografice ce includ adesea un număr de state mici. Datorită puterii lor reduse în comparație cu statele vecine, în cazul marilor puteri, aceste state produc un impact minor asupra complexului regional de securitate, fiindcă propriile lor securități sunt determinate de influența externă a marilor puteri și nu pot deveni o amenințare pentru acestea în virtutea alinierii lor la relațiile cu marile puteri [12, p. 200-201]. În același timp, existența condițiilor generale care explică dificultatea identificării complexelor de securitate și localizarea granițelor acestora, a căror existență nu este pusă la îndoială, demonstrează importanța cercetării subiectului care influențează procesele din cadrul sistemului de securitate internațională. Prima condiție, ce clarifică problema identificării complexelor de securitate, se manifestă prin faptul că în unele zone statele locale sunt atât de slabe, încât puterea lor nu se proiectează prea mult spre exterior, astfel că perspectivele de securitate a acestor state sunt orientate către interior, neexistând suficientă interacțiune de securitate între statele din această zonă pentru a genera un complex regional de securitate. Cea de-a doua condiție constă în prezența directă a puterilor exterioare într-o regiune geopolitică în care acestea sunt suficient de solide ca să suprimă acțiunea firească a dinamicii securității în rândul statelor regionale, implicând staționarea extinsă a forțelor armate ale marilor puteri în zona acoperită, ceea ce este distinct de procesul de intervenție a marilor puteri în problematica complexelor de securitate regională. Intervenția puterilor din exterior intensifică dinamica securității regionale, subordonând-o modelelor mai largi care admit rivalitatea dintre marile puteri [12, p. 203-204]. O. Waeber relevă faptul că sub acoperire nu putem distinge cu claritate care este dinamica securității regionale, tocmai de aceea nu putem identifica un complex regional, observând doar dinamica înainte de acoperire. În același timp, prezentând un punct de vedere diferit și susținând că un complex de securitate ar trebui definit prin specificitatea regională a dinamicii securității și nu prin gradul de autonomie a dinamicii securității endogene, precizând că complexe de securitate au existat dintotdeauna, deși nu este clar prin ce logică s-au putut trasa granițele lor [12, p. 204]. Expertul reliefează trei

condiții care elucidează impedimentele privind localizarea granițelor complexelor de securitate regională. Prima este că granițele dintre două complexe de securitate dispar în contextul transformării majore a modelului dinamicii securității regionale. Cea de-a doua implică existența unei interdependențe unilaterale a securității, care se produce atunci când complexele superioare și inferioare sunt adiacente. Argumentul de bază nu este că asemenea relații ar trebui să fie ignorate prin definirea lor în afara complexului de securitate, ci mai degrabă pentru a lua în considerare interacțiunea dintre complexul de nivel superior al sistemului și cel de nivel inferior, stabilite în anumite regiuni. Reflecția este legată de relativa autonomie și interacțiune dintre dinamicele celor două niveluri. Cea de-a treia presupune cauzarea de situații în care interdependența a două sau mai multe componente ale securității regionale pot exista într-un grup de state, care oferă temeiul pentru a fi considerate drept un singur complex [12, p. 204-205].

Potrivit lui K. Waltz, complexele de securitate nu fac parte din structura sistemului internațional, ele sunt fenomene de acțiune – reacțiune, fiind astfel similare cu modelele recurente, cum ar fi cursa înarmărilor sau războaiele comerciale, procese care contează în analiza unității. Totodată, este relevantă perceperea complexelor de securitate drept subsisteme cu structuri proprii în cadrul cărora există anarhie de proporții reduse. Întrucât complexele de securitate sunt trăsături mai degrabă durabile decât permanente ale anarhiei generale, conceperea lor drept subsisteme cu propriile lor structuri și modele de interacțiune oferă oportunitatea de a identifica și stabili modelele securității regionale [23, p. 95-101]. B. Buzan se pronunță în favoarea utilizării ideii de structură esențială ca un standard după care să se măsoare schimbarea semnificativă dintr-un complex de securitate. Cele două componente-cheie ale structurii esențiale dintr-un complex de securitate sunt, mai întâi, structura amicitiei și inimitiei și, în al doilea rând, distribuția puterii în rândul statelor principale. Transformările majore în fiecare dintre aceste componente ar necesita o abordare a securității regionale în termeni atât statici, cât și dinamici, ceea ce ne-ar permite să redefinim complexul de securitate. Dacă complexele de securitate posedă structuri, atunci putem remarca anumite rezultate din producerea efectelor structurale sau din procesele schimbării structurale [12, p. 215]. În același timp, expertul identifică patru componente structurale pentru formularea impactului schimbării unui complex de securitate.

Prima este *menținerea statu-quoului*, care semnifică că structura esențială

a complexului regional este distribuția lui de putere, ca și structura ostilității ce rămâne fundamental intactă. Dacă această repercusiune s-a produs, nu înseamnă că nu a avut loc nici o schimbare, mai degrabă schimbările care au avut loc au tins, fie să sprijine, fie să submineze grav structura. Susținerea structurii existente constituie exercitarea influenței actorilor majori asupra complexului regional de securitate, acest suport extern devenind un element secundar, dar vital pentru statu-quo. Dacă existența structurii complexului se bazează mai mult pe sursele externe decât pe cele interne ale puterii, atunci durabilitatea sa rămâne dependentă de implicarea continuă din partea statelor ale căror interese principale se află atât în interiorul complexului său de securitate regională, cât și în afara acestuia.

Cea de-a doua, *transformarea internă* a complexului de securitate regională, are loc atunci când structura se modifică în interiorul contextului granițelor sale exterioare existente. O asemenea schimbare poate avea loc fie ca rezultat al unor modificări decisive în distribuția puterii, fie în urma unor alternări majore în structura ostilității [12, p. 221-222]. K. Waltz este de părere că într-un complex, schimbările în distribuția puterii pot avea aceleași repercusiuni structurale ca și cele folosite pentru descrierea sistemului internațional în ansamblu. Oricare ar fi numărul de pornire al polilor de putere dintr-un complex, schimbarea poate duce către o mai mare concentrare sau către o mai mare răspândire. La una din extreme există posibilitatea edificării unui complex monopolar, hegemonic, în care o singură putere domină un grup de puteri minore, realizând o perspectivă de securitate mai largă și cu implicații rapide pentru structura securității regiunilor învecinate sau pentru modelul intervențiilor în acestea. În opinia expertului, la cealaltă extremă se află o distribuție difuză, în care mai multe puteri, mai mult sau mai puțin egale, se confruntă pentru influență. Cu cât componența membrilor unui complex este mai largă, cu atât perspectivele pentru modificarea structurii din bipolară în tripolară sau cvadripolară este mai reală, iar cu cât este mai mic numărul de actori majori în cadrul complexului, cu atât se va modifica mai semnificativ structura, ceea ce reprezintă o schimbare de la șapte la șase puteri, care ar putea să nu constituie o transformare semnificativă, dar o mutare de la trei la două ar însemna una substanțială [23, p. 163]. O. Waever admite că schimbările în structura ostilității sunt mai greu de definit, deoarece amicitia și inamicia sunt calități mai flexibile decât puterea și constituie o transformare internă. În orice complex regional de securitate există un spectru al posibilităților relaționale de amicitie și inamicie

ce definesc interdependența securității, la extremele acestuia aflându-se haosul și comunitatea de securitate. În haos, toate relațiile sunt definite prin inimizție, fiecare actor fiind dușmanul tuturor celorlalți [12, p. 223], iar la capătul opus, conform lui R. Jervis, se află comunitatea de securitate pe care o caracterizează ca *regimuri de securitate*, în care un grup de state cooperează pentru a-și soluționa disputele și a evita războiul între toți membrii în asemenea măsură încât nimeni nu se mai teme și nu se pregătește pentru un atac politico-militar din partea celorlalți, încercând să atenueze dilema securității prin propriile lor acțiuni și prin pronosticurile asupra comportamentului statelor comunității de securitate. Dincolo de comunitatea de securitate se află integrarea regională, care pune capăt anarhiei, mutând astfel problematica securității regionale din sfera națională și internațională în cea internă [24, p. 68-75].

A treia componentă structurală este *transformarea externă*, care are loc atunci când structura esențială a complexului este alterată prin expansiunea sau restrângerea granițelor externe existente, iar statele încep să ajusteze necesitățile hotarele, fără a afecta structura fundamentală în mod semnificativ, în timp ce apariția sau dispariția unor state majore în mod sigur are un impact substanțial asupra distribuției puterii și a modelului amicitiei și al inimizției. Odată ce un complex de securitate a fost edificat, transformările externe vor fi rare și vor marca schimbări în dinamica securității regionale. Deocamdată nu există exemple contemporane de transformare externă, chiar și transformarea complexelor marilor puteri la nivelul sistemului este percepută ca una internă.

A patra componentă structurală este *acoperirea*, ceea ce înseamnă că una sau mai multe puteri externe se transferă în complexul local, având ca efect suprimarea dinamicii indigene de securitate. Acest proces este distinct de evoluția firească de intervenție din partea marilor puteri în afacerile complexelor locale de securitate. Preocupările pentru securitatea locală sunt subordonate orientării de securitate a puterii dominante, iar această orientare este consolidată prin staționarea forțelor militare ale acelei puteri direct în interiorul complexului local, statele locale acceptând propria lor subordonare fie de temerea, în mod colectiv, de vreo putere exterioară, fie de temerea de unele acțiuni ulterioare nestăpânite ale dinamicii proprii lor securități locale. Rezultatul acoperirii este acela că suprimarea dinamicii securității locale și protecția împotriva altei puteri externe este obținută cu costuri considerabile în îmbinarea cu o mai largă dinamică a puterilor externe [12, p. 224-225].

B. Buzan susține că complexe de securitate sunt un produs tipic al structurii anarhice internaționale care reflectă mult mai mult mediul operațional al majorității celor care alcătuiesc politicile naționale de securitate decât

abstracțiile referitoare la distribuția puterii în sistem. Aproape fiecare țară își poate stabili în relație perspectivele sale de securitate cu unul sau mai multe complexe de securitate, iar conceptul oferă atât un instrument util pentru organizarea structurilor relațiilor, cât și pentru aranjarea lor în categorii pe orizontală (complex față de complex) și pe verticală (superior față de inferior). Complexele de securitate definesc nu doar structuri locale intense și relativ durabile, ci servesc drept ghid și modelează impactul unor puteri externe mai mari asupra acestor modele locale. Structurile locale și externe tind să fortifice rivalitățile reciproce prin sporirea resurselor și aliaților, însă impactul acestei relații între nivelurile superior și inferior este mai mare asupra modelului local din cauza disproporției resurselor. Statele locale au o influență considerabilă asupra felului în care puterile externe interacționează cu afacerile lor, or ele au o posibilitate extrem de redusă de a controla penetrarea externă, iar dacă nu pot soluționa rivalitățile locale care generează insecuritatea regională, apelează la forțele externe. Și dimpotrivă, puterile externe nu pot modera sau controla dinamica locală a securității, deoarece depind de ea pentru accesul în regiune, iar procesul rivalității dintre marile puteri consolidează în mod automat rivalitățile locale existente într-un model dificil de clarificat. În opinia sa, complexele de securitate oferă o abordare sistemică a analizei securității, care necesită acordarea de atenție macronivelului impactului marii puteri asupra sistemului, nivelului mediu al relațiilor dintre state și micronivelului afacerilor interne. Examinând aceste trei niveluri prin prisma complexelor de securitate, expertul specifică mutualitatea impactului dintre ele, în care influențele externe tind să amplifice problemele locale, iar acestea la rândul lor modelează și constrâng cooperările și influențele externe. Ca instrument de analiză, complexele de securitate cuprind prioritățile puterilor tradiționale, făcând posibile ierarhiile legate de complexe, totodată, accentuând importanța structurilor relațiilor și surselor de insecuritate la toate nivelurile prin care sunt mediate relațiile de putere [12, p. 227].

Semnificația răspândirii puterii în cadrul sistemului internațional postrăzboi rece este exprimată prin faptul că este amplificată importanța actorilor de la baza ierarhiei puterii în funcționarea sistemului în ansamblu, ei mai servind drept obiecte ale rivalității dintre marile puteri, totodată posedând și unele trăsături durabile proprii cu ajutorul cărora constituie modele în interiorul lor și între ele, care condiționează, în oarecare măsură, comportamentul marilor puteri. În opinia lui R. Väyrynen, anume acestea sunt trăsăturile și modelele pe care ideea de complexe de securitate tinde să le capteze și să le aducă în câmpul cercetării științifice. Complexele de securitate

sunt acceptate ca elemente caracteristice de bază ale anarhiei internaționale, oferind în mod automat o contrapondere presiunilor etnocentrice în analiza securității naționale. Asigurarea securității naționale a unui stat derivă din presupunerea unei anarhii relativ imature ce tinde să concentreze atenția asupra reconfigurării geostrategice regionale, ceea ce statul însuși poate să realizeze pentru a-și fortifica propria securitate. Securitatea națională în această abordare este tratată ca un bun produs într-o mare măsură prin eforturile actorilor interesați [25, p. 337-339]. B. Buzan precizează că cercetarea complexelor de securitate își concentrează atenția asupra grupurilor de state ale căror probleme de securitate sunt strâns interconectate. Securitatea este percepută ca fiind doar parțial divizibilă, un segment substanțial din ea rezidând în structurile relaționale esențialmente indivizibile dintre state. Etnocentrismul este evitat, deoarece fiecare trebuie să-și perceapă propriul stat nu doar în contextul complexului din care face parte, ci să aplice aceeași logică și altor state, fie acestea aliate sau rivale [12, p. 229].

Considerăm că un complex de securitate poate fi constituit atunci când transformările arhitecturii geopolitice regionale sunt determinate de contextul internațional care este orientat în interiorul regiunii, fiind caracterizat ca unul puternic, exercitând o influență asupra relațiilor de securitate dintre un grup de state vecine aflate într-o zonă geopolitică, iar contextul regional – ca interacțiune de securitate dintre statele vecine din cadrul complexului de securitate care este orientat spre exteriorul regiunii în plan internațional poate fi estimat ca unul slab. Interdependențele și interacțiunile regionale din cadrul complexelor de securitate sunt mai puternic focalizate în rândul membrilor grupului de state decât între statele din afara lui [2, p. 427-428].

Evidențiem că analiza problemelor nivelului regional de securitate rămâne în continuare extrem de importantă în contextul evoluției transformărilor geopolitice regionale, dat fiind faptul că marile puteri, manifestându-se pe plan regional, intensifică dinamica redimensionării arhitecturii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece și își amplifică propria autoritate în procesul decizional la nivel regional și mondial. Din perspectiva conceptual-teoretică a securității regionale, paradigma complexelor regionale de securitate s-a dovedit a fi una utilitară, flexibilă, cu un potențial sporit de aplicabilitate, elucidând arhitectura geopolitică regională, interdependența dintre actorii unei regiuni și interacțiunea acestora cu marile puteri. Totodată, pentru a realiza o analiză pertinentă a mediului securității regionale, mai este necesar de ținut cont și de aspectele securității naționale ale actorilor din regiune, dar și de contextul internațional. Actualmente, procesele de

transformare a conjuncturii geopolitice regionale din Europa de Sud-Est și de reconturare a mediului securității regionale determină utilizarea unei noi abordări privind semnificația regiunii în evoluția redimensionării arhitecturii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece, de asemenea, ele impun și aplicarea unei noi viziuni în analiza rolul și locul regiunii în ecuația de identificare, promovare și realizare a intereselor geopolitice globale ale marilor puteri [2, p. 440].

Noile reconfigurări geopolitice regionale din Europa de Sud-Est care se manifestă, pe de o parte, prin tendința marilor puteri ale scenei internaționale de a-și exercita puterea în plan regional, iar pe de altă parte, prin jocurile de putere, marcate de eforturile statelor mici și mijlocii de abandonare a sferei de influență a unor state și de a intra în sfera de influență a altor state, unde pot să-și realizeze și să-și protejeze mai bine interesele de securitate națională. Transformarea arhitecturii geopolitice a securității regionale din Europa de Sud-Est în perioada postrăzboi rece este determinată de reconfigurarea intereselor geostrategice ale Alianței Nord-Atlantice și ale Uniunii Europene, prin realizarea continuității a acțiunilor de intensificare a proceselor integraționiste din subregiunea Balcanilor de Vest, pe de o parte, și ale Federației Ruse, care, respingând edificarea modelului unipolar de ordine mondială postrăzboi rece și pledând pentru o structură multipolară, și-a anunțat revenirea geopolitică în forță prin consolidarea poziției sale geostrategice în spațiul pontic după implicarea directă în declanșarea evenimentelor din 2014 de dezintegrare a unor teritorii din componența Ucrainei, pe de altă parte, au contribuit la amplificarea confruntării și diminuării nivelului de securitate regională [26, p. 80-81]. De asemenea, punctăm că Federația Rusă consideră acțiune de ingerință în spațiul Comunității Statelor Independente, percepută drept sferă de influență exclusivă rusă, a inițiativei, lansată la 28 mai 2008 de către Polonia și Suedia și susținută de toți membrii Uniunii Europene, de a institui proiectul „Parteneriatul Estic” în cadrul Politicii Europene de Vecinătate, menit să consolideze relațiile de vecinătate în baza cooperării avansate a Uniunii Europene cu Republica Moldova, Ucraina, Georgia, Azerbaidjan, Armenia și Belarus pentru o eventuală aderare a acestor state la Uniunea Europeană [2, p. 432]. A. Burian precizează că una dintre cele mai importante priorități geopolitice strategice pentru Uniunea Europeană este zona Balcanilor de Vest, care ocupă o poziție-cheie în geopolitica securității regionale europene. În același timp, pentru Federația Rusă, zona Balcanilor de Vest reprezintă o direcție geostrategică primordială, care și-a păstrat rolul principal în agenda geopolitică a politicii externe, identificând

câteva obiective majore: neadmiterea izolării diplomatice a Federației Ruse în Balcanii de Vest; asigurarea rolului fundamental în reglementarea problematicii din zona Balcanilor de Vest; neadmiterea Uniunii Europene și Alianței Nord-Atlantice soluționarea securității naționale ale statelor din zona Balcanilor de Vest excluzând prezența Federației Ruse în regiune. Scopul principal a acestor obiective este prevenirea acțiunilor de luptă în Balcani. Federația Rusă, în plan geostrategic, întotdeauna a depus eforturi pentru prevenirea încercărilor Occidentului de a transforma Alianța Nord-Atlantică într-un pivot de bază al sistemului securității europene, însă în virtutea unui șir de cauze, inițiativa geopolitică în spațiul Balcanic le aparține Statelor Unite ale Americii și Germaniei [27, p. 261-262], iar Federația Rusă, în opinia noastră este nevoită să se limiteze la un rol nesemnificativ de echilibrare a evoluției proceselor integraționiste regionale din Balcanii de Vest, mai ales în contextul implicării acesteia în evenimentele din regiunea Donbas a Ucrainei și Siria.

C. Bogzeanu abordează situația geopolitică regională din Europa de Sud-Est și nivelul de asigurare a stabilității mediului securității regionale prin evoluția sintagmei „război/confruntare hibrid(ă)” legată de modul în care a izbucnit și s-a desfășurat criza ucraineană, precum și de specificul relațiilor dintre Occident și Federația Rusă. Cu toate acestea, dinamica securității regionale din spațiul Europei de Sud-Est, unde conflictualitatea a depășit punctul de apogeu și este caracterizată prin instabilitate și printr-un potențial considerabil de conflicte primejdioase ce pot depăși zona de conflagrație a regiunii Europei de Sud-Est, nu trebuie ignorată, în special zona Balcanilor de Vest. Cercetătorul relevă zona Balcanilor de Vest cu cele mai violente confruntări în perioada postrăzboi rece, adiacentă teritoriului Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene, reprezentând constant o zonă de interes geopolitic pentru cele două organizații. În același timp, Federația Rusă, Turcia și, mai recent, China se numără în egală măsură printre puterile notabile cu interese în regiune, puteri ale căror relații au avut un pronunțat caracter conjuncturist, mai ales în perioada recentă. În această ordine de idei, nu sunt întâmplătoare avertizările mai multor decidenți politici europeni și americani, în contextul escaladării crizei ucrainene, declarații care făceau referire la posibilitatea unei amplificări a instabilității din Zona Extinsă a Mării Negre în cea a Balcanilor de Vest și în eventualitatea unei extinderi depășind regiunea Europei de Sud-Est. C. Bogzeanu precizează că apropierea geografică a subregiunii Balcanilor de Vest de comunitatea euroatlantică, implicarea directă a actorilor euroatlantici în acest spațiu, precum și interesele Turciei, dar și potențialul rol jucat de aceasta, prin legătura cu comunitatea etnică musulmană din statele Alba-

nia și Bosnia și Herțegovina, sunt factori care oferă o valoare considerabilă a Balcanilor de Vest în ecuația mediului de securitate regională din Europa de Sud-Est. Destabilizarea Balcanilor de Vest s-ar transpune și într-o destabilizare a actorilor occidentali (Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană) și ar contribui la decredibilizarea acestora ca actori de securitate, atrăgând, mai departe, și diminuarea gradului de atractivitate pe care organizațiile euroatlantică și eurocomunitară o exercită asupra actorilor din vecinătatea comună [28, p. 8-9].

Potrivit asumției lui A. Korybko, *războiul hibrid* este un tip de război indirect realizat de Statele Unite ale Americii în regiunea Europei de Sud-Est, care are două componente majore: revoluțiile colorate și războiul neconvențional. Expertul menționează că revoluțiile colorate sunt noi modele de destabilizare a statelor, în care actorii externi pot nega în mod plauzibil implicarea în afacerile interne ale unui stat [29, p. 77]. De asemenea, identificarea unui grup interregional de state susceptibile la revoluțiile colorate se întinde din Europa Centrală până în Asia Centrală. Statele incluse în acest grup se identifică prin două caracteristici: a) sunt vulnerabile în fața amenințării unei revoluții colorate; b) succesul unei schimbări de regim ar avea repercusiuni negative directe asupra politicii externe și marii strategii ale Federației Ruse. În acest context de idei, statele vest-balcanice sunt incluse parțial într-una dintre cele trei categorii de state identificate de A. Korybko, acestea fiind: Regiunea Extinsă a Balcanilor (Ungaria, Serbia, Macedonia de Nord, Grecia), Regiunea Extinsă a Orientului Mijlociu (Turcia, Armenia, Iran) și Asia Centrală (Turkmenistan, Uzbekistan, Kârgâzstan). În politica externă a Federației Ruse sunt identificate seturi de interese strategice în raport cu statele din cele trei categorii reliefate, iar în ceea ce privește statele din regiunea Balcanilor de Vest, acestea sunt evidențiate ca cea mai bună oportunitate posibilă pentru a elibera Europa de lumea unipolară și de a disemina multipolaritatea pe continentul european, reprezentând astfel una dintre contra-ofensivele asimetrice majore pe care Federația Rusă le utilizează în echilibrul geopolitic global, doar după eșuarea relațiilor de cooperare strategică cu Germania, Italia, Ungaria și Austria. Expertul accentuează ideea contracarării de către Federația Rusă a influenței actorilor occidentali, în special a Statelor Unite ale Americii în Europa, interesul fundamental al Rusiei fiind posibilitatea de a valorifica spațiile geopolitice în direcția afirmării Federației Ruse ca mare putere [29, p. 96-98].

Considerăm că noile evoluții geopolitice regionale din Europa de Sud-Est, în contextul relațiilor tensionate dintre Federația Rusă și actorii secu-

rității euroatlantice, determină stabilitatea sau instabilitatea regiunii Balcanilor de Vest, care devine o miză geopolitică importantă. Dezvoltarea într-o direcție pozitivă a mediului de securitate regională din Europa de Sud-Est se echivalează cu menținerea influenței geopolitice occidentale în regiune și cu creșterea securității euroatlantice, așa cum o evoluție în sens negativ din regiune consolidează terenul pentru sporirea influenței geostrategice a Federației Ruse, oferindu-i pârghii pentru destabilizarea securității regionale. C. Bogzeanu exprimă aserțiunea că, similar Regiunii Extinse a Mării Negre, Balcanii de Vest sunt un spațiu de convergență a intereselor actorilor occidentali și ai Federației Ruse, constituind, de asemenea, o regiune în care spectrul instabilității și conflictualității a rămas constant în urma războaielor iugoslave din perioada postrăzboi rece, în pofida eforturilor de stabilizare și reformare în care Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană au fost angajate constant. În acest sens, sunt elocvente raporturile dintre Serbia și Kosovo, care se mențin ca sursă de tensiune și destabilizare regională, iar implicarea directă a actorilor euroatlantici și a Federației Ruse în menținerea stabilității regionale sau în parteneriate strategice face posibilă exportarea destabilizării la nivelul întregii Europe. Într-un scenariu sumbru și puțin probabil, care ar implica accentuarea instabilității interne a comunității euroatlantice, concomitent cu pierderea capitalului de încredere al actorilor vest-balcanici față de instituțiile euroatlantice și escaladarea tensiunilor, am putea vorbi despre irosirea a cel puțin două decenii de investiții în stabilitatea acestei regiuni și accentuarea instabilității aferente, ceea ce s-ar răsfrânge cu siguranță și asupra securității europene. Într-un scenariu moderat, mult mai probabil, Balcanii de Vest vor rămâne obiectul unui interes secundar din partea Federației Ruse. Menținerea unei instabilități relative, în care disensiunile și conflictele nu își vor găsi o soluționare, cel puțin pe termen scurt, este unul dintre cele mai probabile scenarii de evoluție. În această ordine de idei, este puțin probabilă soluționarea conflictului dintre Serbia și Kosovo. Similară este și situația relațiilor dintre structurile centrale ale Bosniei și Herțegovinei și Republica Srpska. În opinia cercetătorului, importanța stabilității și/sau instabilității regiunii vest-balcanice trebuie analizată în contextul european de securitate actual, caracterizat de fenomenul confruntării hibride. Atât relațiile conflictuale care pot fi identificate între entitățile politice din acest spațiu geopolitic, cât și vulnerabilitățile lor structurale, caracterul inadecvat al soluțiilor implementate după finalizarea războaielor de pe teritoriul fostei Republici Socialiste Federative Iugoslave, dificultatea de a identifica soluții viabile nu doar pentru conflictele interstatale, ci și pentru cele intrastatale

se constituie într-un teren propice pentru aplicarea unei strategii orientate către accentuarea disensiunilor. Astfel, dincolo de volatilitatea relațiilor vest-balkanice și a stabilității mediului de securitate regională din Europa de Sud-Est, un alt risc aferent acestei regiuni este cel al valorificării acestor caracteristici în scopul creșterii influenței și, mai departe, în scopul îndepărtării ultimului grup de state de la finalizarea proceselor integraționiste din subregiunea Balcanilor de Vest, în pofida dezideratului acestora de integrare euroatlantică și, implicit, de aspirație de a atinge standardele eurocomunitare necesare, existența acestor provocări ar putea crea perpetuarea instabilității în regiunea Balcanilor de Vest. Cu toate acestea, îngrijorarea ar trebui să fie temperată de progresele înregistrate de acești actori pe calea democratizării, de angajamentul față de parcursul european și euroatlantic și de deschiderea către negociere. Prezența activă și îndelungată a instituțiilor euroatlantice, deși controversată din perspectiva succeselor, creează un mediu propice pentru ca statele vest-balkanice să acționeze pe arena internațională în mod independent. Autonomia acestora în ceea ce privește politica externă o depășește cu mult pe cea a actorilor din estul granițelor Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene [28, p. 17-18].

În viziunea noastră, Politica Europeană de Vecinătate pe flancul estic a suferit eșec prin faptul că n-a oferit instrumentarul geopolitic necesar pentru a fi în măsură să neutralizeze amenințările ce provin din zona Mării Negre și să valorifice oportunitățile geostrategice regionale, deoarece politicile actuale promovate de Uniunea Europeană, care se referă la Parteneriatul Estic, nu pot asigura securitatea și stabilitatea regională contrar intereselor geopolitice ale Federației Ruse promovate în spațiul pontic, care, utilizând toate pârghiile, inclusiv și cea militară, își amplifică ponderea în sfera sa de influență geopolitică, astfel menținând și generând noi conflicte prin susținerea politică, militară și economică a mișcărilor secesioniste din Republica Moldova, Georgia și Ucraina, prin care își extinde perimetrul maritim geostrategic, periclitând securitatea europeană. Urmărind drept scop fortificarea securității și stabilității spațiului din imediata vecinătate, ar fi necesar ca Uniunea Europeană să-și regândească Politica de Vecinătate și să redimensioneze Strategia de Securitate în contextul existenței problemelor de ordin intern ca: gestiunea fluxului masiv de refugiați și migranți din Orientul Mijlociu și de pe continentul african, ca urmare a conflictelor militare din aceste regiuni; criza economico-financiară generată de repercusiunile pandemiei globale Covid-19; și dificultatea procesului de negocieri privind viitoarele relații de cooperare în diferite domenii dintre Marea Britanie și Uniunea Europeană

în perioada de tranziție post-Brexit, care va dura până la finele anului 2020, pentru a definitiva retragerea completă din spațiul comunitar, după ce Marea Britanie a părăsit oficial Uniunea Europeană la 1 februarie 2020 în condițiile declanșării art. 50 al Tratatului Uniunii Europene de la Lisabona, pe 29 martie 2017, atunci când premierul britanic Theresa May l-a anunțat pe președintele Consiliului European, Donald Tusk, că Marea Britanie intenționează să părăsească Uniunea Europeană în urma referendumului care a avut loc pe 23 iunie 2016, precum și de ordin geopolitic, ca: intensificarea amenințării cu război hibrid din partea Federației Ruse, care au drept scop prevenirea unei eventuale extinderi a Organizației Nord-Atlantice și a Uniunii Europene până la hotarele Rusiei și restructurarea sistemului european de securitate, dar și reconfigurarea sistemului internațional postrăzboi rece, pledând pentru unul multipolar, în care Federației Ruse îi va reveni rolul unui actor revizionist. Totodată, urmare a confruntărilor geopolitice dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă pentru sfera de influență din Europa de Sud-Est, se constată existența repercusiunilor care impulsionează dinamica evoluției mediului securității regionale, context în care Statele Unite ale Americii se concentrează pe problemele de securitate euroatlantică creând premise favorabile pentru consolidarea Uniunii Europene în calitate de actor autonom în cadrul relațiilor internaționale. Prin urmare, ultima va fi capabilă să soluționeze mai eficient și în termene rezonabile problemele interne, ceea ce va însemna fortificarea Politicii de Securitate și Apărare a Uniunii Europene, dar și a politicilor în domeniul extinderii [30, p. 279-280].

E. Bădălan accentuează rolul determinant al Statelor Unite ale Americii și al Federației Ruse în Europa de Sud-Est asupra procesului de stabilizare și securitate regională, precedat de o acomodare geopolitică de lungă durată, cu impact asupra securității naționale a actorilor din regiune. Statele din Europa de Sud-Est vor continua să aibă dificultăți în conturarea politicii externe, dar se vor manifesta și ca elemente-cheie în relațiile dintre Occident și Federația Rusă. Pentru soluționarea problemelor de securitate din această zonă se impune implicarea mai mare a Uniunii Europene prin Politica de Securitate și Apărare Comună [31, p. 22-23]. Considerăm acțiunile de aderare ale statelor din Europa de Sud-Est la Organizația Nord-Atlantică și Uniunea Europeană ca fiind procese integraționiste de rivalitate geopolitică cu Federația Rusă, care provoacă indubitabil reacție simetrică din partea acestora pentru a-și reitera poziția sa de mare putere în raport cu Statele Unite ale Americii. În cele din urmă, miza efortului Statelor Unite ale Americii este rolul pe termen lung în Europa, dat fiind faptul că o nouă Europă încă se conturează,

în condițiile noilor transformări ale arhitecturii geopolitice regionale, rămânând în continuare, din punct de vedere geopolitic, o parte a spațiului euroatlantic, extinderea Alianței Nord-Atlantice fiind una esențială. Urmare a confruntărilor geopolitice dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă pentru sfera de influență în Europa de Sud-Est, se constată existența unor repercusiuni care determină dinamica evoluției proceselor de asigurare a securității naționale a statelor din regiune. În opinia noastră, declanșarea războaielor hibride de către Federația Rusă, în perioada postrăzboi rece, împotriva statelor din spațiul postsovietic reprezintă acțiuni ale politicii externe de semnificație geopolitică cu scopul de a proteja sfera sa de influență, apelând inclusiv și la forța militară pentru a contracara procesul de extindere a Organizației Nord-Atlantice și Uniunii Europene spre Est [2, p. 432].

Un alt aspect important al reconfigurării arhitecturii geopolitice regionale se referă la nerespectarea angajamentelor de către Federația Rusă în cadrul unor acorduri de securitate regională. În opinia autorităților centrale ale Federației Ruse, respectarea acestora subminează securitatea națională. Astfel, în cadrul Summitului OSCE de la Istanbul din 1999 a fost adoptată Declarația Finală în care s-a consemnat intrarea în vigoare a Tratatului Forțelor Armate Convenționale în Europa revizuit, iar Federația Rusă și-a asumat angajamentul privind retragerea armamentului și trupelor sale staționate pe teritoriul Republicii Moldova și al Georgiei, prevederi care n-au fost respectate, ulterior fiind condiționate de Germania în timpul negocierilor inițiate de Federația Rusă cu privire la modificarea mecanismului de asigurare a securității regionale, fapt ce urma să se soldeze cu instituirea unui nou sistem de securitate europeană. Este puțin probabil ca și Rezoluția privind retragerea completă și necondiționată a forțelor militare străine de pe teritoriul Republicii Moldova, adoptată la 22 iunie 2018 de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, precum și Declarația Finală a Adunării Parlamentare a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, adoptată la 11 iulie 2018 (Berlin, Republica Federală Germania) și la 8 iulie 2019 (Luxembourg, Marele Ducat de Luxembourg), în care se reiterează chemarea la retragerea trupelor militare ale Federației Ruse de pe teritoriul suveran al țării, documente care au caracter de recomandare, să fie onorate de Federația Rusă [2, p. 432-433]. În acest context, I. Chifu reliefează că angajamentele în cauză nu vor fi respectate, și, mai mult ca atât, Federația Rusă a sistat în 2007 aplicarea Tratatului Forțelor Armate Convenționale în Europa, iar în 2015 a luat decizia să întrerupă participarea la întrunirile grupului comun consultativ, suspendarea devenind astfel completă și definitivă în cadrul Tra-

tatului Forțelor Armate Convenționale în Europa [32, p. 19]. Acest fapt, în accepția noastră, îi va permite în mod unilateral asigurarea contingentelor militare cu armament convențional, dislocate pe teritoriul statelor din spațiul postsovietic, în contextul ultimelor evenimente din Ucraina, fără înștiințarea partenerilor occidentali, înclinând balanța de securitate regională în favoarea sa. Relevanța acțiunilor geostrategice de extindere a sferei de influență a Alianței Nord-Atlantice asupra statelor din subregiunea Balcanilor de Vest și amplasarea în Europa de Est a noilor elemente ale scutului american de apărare antirachetă amplifică confruntarea dintre Occident și Federația Rusă în realizarea intereselor geopolitice în Europa de Sud-Est, edificând un nou context de securitate regională. Potrivit lui I. Chifu, instalarea sistemului de apărare antirachetă de la Deveselu din România și dislocarea bazelor militare ale Organizației Nord-Atlantice în proximitatea spațiului pontic produc eminamente reacția Federației Ruse de a fortifica escadrila aeriană din Crimeea cu bombardiere strategice pentru a echilibra balanța militară regională. Pe lângă escadrila de bombardiere Federația Rusă urmează să desfășoare în Crimeea și complexe de rachete inclusiv cu capacitate nucleară [32, p. 19-20].

Specificăm că rivalitatea regională pentru Europa de Sud-Est în cadrul relațiilor geopolitice dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă este generată și de suspendarea participării ambelor părți în cadrul Tratatului Forțelor Nucleare Intermediare, semnat în 1987 de către liderii ambelor state, care interzicea dezvoltarea, producerea și amplasarea rachetelor nucleare cu lansare de la sol cu o rază de acțiune cuprinsă între 500 și 5500 de km, invocat în repetate rânduri de Federația Rusă pentru a contesta amplasarea scutului antirachetă de la Deveselu din România și din Polonia, care ar putea fi folosit nu doar pentru găzduirea și lansarea interceptorilor antirachetă cu rol defensiv, ci și pentru instalarea rachetelor balistice cu capacitate nucleară MK-41 (ofensive) împotriva sa, precum și de Statele Unite ale Americii, care a argumentat că Federația Rusă a încălcat prevederile Tratatului prin dezvoltarea unor rachete nucleare de ultima generație, dar și prin faptul că China ar trebui să fie parte a unui nou Tratat negociat de către părți, considerând că vechiul Tratat a dezavantajat Statele Unite, deoarece China a dezvoltat rachete nucleare cu rază intermediară, neconfruntându-se cu nicio constrângere care ar trebui să fie reglementată la nivel internațional [30, p. 272].

H. Kissinger își exprimă opinia despre comportamentul rațional și adecvat din partea Statelor Unite ale Americii în raport cu acele forțe regionale, care sunt în stare să submineze arhitectura geopolitică din Europa de Sud-Est și să determine mediul de securitate regională. De asemenea, expertul

punctează că politica Statelor Unite ale Americii față de Federația Rusă trebuie să fie gândită în conformitate cu interesele geopolitice permanente și nu în funcție de fluctuațiile politicii interne a Rusiei, care manifestă permanent interes geopolitic față de statele din Europa de Sud-Est, iar problema-cheie trebuie să se refere la faptul dacă relațiile Federației Ruse cu noile state independente din Europa de Sud-Est trebuie tratate ca pe o problemă internațională ce se supune regulilor acceptate de politica externă și codificate de dreptul internațional sau ca fiind drept rezultat al deciziei unilaterale a Rusiei de a extinde sfera sa de influență geopolitică asupra întregii regiuni. Este de subliniat că evenimentele din Ucraina, dar și ingerințele în afacerile interne ale statelor postsovietice din regiunea Europei de Sud-Est, inclusiv lipsa de progres în reglementarea „conflictelor înghețate”, demonstrează că administrațiile americane n-au rezolvat această dilemă, tratând spațiul ex-sovietic ca pe un segment al intereselor geopolitice ale Federației Ruse.

Ținem să precizăm, în contextul ideilor reliefate mai sus, că nici marii doctrinari, precum Z. Brzezinski, S. Huntington sau G. Friedman, nu s-au dovedit a fi în stare să estimeze evoluția și evenimentele din regiunea Europei de Sud-Est, în speță din Ucraina în anul 2014, dat fiind că gândeau rațional, în baza și în conformitate cu legile dezvoltării globale postbipolare pe care le-au trasat ei înșiși, pe când conducerea Federației Ruse a acționat geopolitic, fără a ține cont de prescripțiile stabilite și de normele dreptului internațional, oferind prioritate geopoliticului în detrimentul prevederilor juridice stabilite în Memorandumul de la Budapesta din 1994, semnat și ratificat de către Ucraina, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Federația Rusă, care se referă la dezarmarea nucleară a Ucrainei și prevede garanții de securitate pentru independența sa. După procesul de dezintegrare a Uniunii Sovietice, Ucraina, proclamându-și independența, a devenit a treia putere nucleară din lume, având stocuri de arme nucleare mai mari decât Marea Britanie, Franța și China luate împreună. Prin acest tratat, Ucraina a renunțat la armele nucleare sovietice de pe teritoriul său, care au fost transferate către Federația Rusă, iar în schimb Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Federația Rusă s-au obligat să respecte independența, suveranitatea, integritatea teritorială și frontierele existente ale Ucrainei [30, p. 273-274]. T. Marshall consideră că Statele Unite ale Americii au influențat parțial desfășurarea evenimentelor din Ucraina în 2014, cu intenția de a scoate Ucraina de sub influența geopolitică a Federației Ruse, pe care a ancorat-o, și de a neutraliza câștigurile acesteia exprimate prin recuperarea poziției de forță în state precum Republica Moldova și o parte ocupată din Georgia [33, p. 86].

Conform reflecțiilor lui T. Marshall și I. Delanoë, poziția geostrategică regională a Federației Ruse în Europa de Sud-Est, în general, și la Marea Neagră, în particular, s-a schimbat radical după anexarea Crimeii în martie 2014, grație căreia Federația Rusă a devenit stat pontic cu cel mai lung litoral la Marea Neagră, care și-a redobândit pe deplin suveranitatea asupra celui mai important port din bazinul pontic, Sevastopol, și asupra bazei sale navale. Pentru Federația Rusă portul Sevastopol este un punct geostrategic în Marea Neagră și unicul port cu apă caldă, care ar trebui să asigure pe tot parcursul anului accesul navelor militare spre toate oceanele de pe mapamond, însă nici pe de parte nu este așa, din cauza că ieșirea din Marea Neagră și trecerea prin Strâmtoarea Bosfor, Marea Marmara, Strâmtoarea Dardanele, Marea Egee și intrarea în Marea Mediterană este restricționată de Convenția de la Montreux din 1936, prin care Turcia, actualmente membră a Alianței Nord-Atlantice, exercită controlul asupra acestei regiuni geostrategice, monitorizând statutul navelor, numărul acestora și perioada traversării. Totodată, chiar și după ce au intrat în Marea Mediterană ca să ajungă în Oceanul Atlantic navele Federației Ruse trebuie să traverseze Strâmtoarea Gibraltar, iar ca să ajungă în Oceanul Indian trebuie să li se permită traversarea Canalului Suez. Există, totuși, o prezență navală redusă a Federației Ruse în Marea Mediterană, pe coasta mediteraneeană a Siriei în orașul Tartus, însă nu putem vorbi despre existența unei forțe navale importante, ci mai degrabă despre o bază navală mică, având drept sarcină reprovizionarea tehnicii militare și asigurarea logistică a militarilor din Federația Rusă implicați în acțiunile de susținere militară a conducerii guvernului sirian Bashar al-Assad și păstrarea Siriei în sfera sa de influență din Orientul Mijlociu [33, p. 30]. De asemenea, Federația Rusă preia controlul asupra celor două țărmuri ale Strâmătorii Kerci și asupra zăcămintelor de gaze și petrol de la Pallas, recuperând, totodată, și o parte din platoul maritim continental ucrainean, Marea Azov devenind o mare interioară rusă. Federația Rusă a recuperat aproape 1000 km de coastă la Marea Neagră, cu porturile Sevastopol, Feodosia și Kerci. După dezintegrarea Uniunii Sovietice și până la anexarea Crimeii, Federația Rusă rămăsese cu un țărm pontic de circa 400 km lungime, predominant stâncos și impropriu navigației și activităților portuare, situat între Peninsula Taman și frontiera cu Georgia, precum și cu o a doua deschidere maritimă pontică la Marea Azov, cu o lungime de 570 km. După războiul din Georgia, Federația Rusă și-a extins interfața maritimă prin stabilirea unui protectorat militar asupra Abhaziei, recuperând încă 200 km de coastă la Marea Neagră. Prin anexarea Crimeii, Federația Rusă a sporit prezența sa strategică în regiunea Mării Negre.

Crimeea se afla de acum în centrul dispozitivului militar ponto-caucazian rus și poate fi considerat „bastionul strategic de sud” al Federației Ruse în Europa. El are dubla misiune de a zădărnici expansiunea influenței occidentale, dar și de a reactiva influența rusă în Marea Neagră. Anexarea Crimeii și a Sevastopolului bulversează fundamental datele strategice în spațiul pontic și permite Federației Ruse să rezolve cu un cost militar o serie de deficiențe de securitate moștenite în contextul strategic pontic apărut după prăbușirea Uniunii Sovietice. Pierderea suveranității Federației Ruse asupra Crimeii în 1991 este apreciată ca fiind unul dintre elementele care au favorizat redimensionarea influenței geopolitice ruse în regiunea Mării Negre. Extinderea Alianței Nord-Atlantice în 2004, precum și a influenței Statelor Unite ale Americii în Caucaz și până la Marea Caspică, au condus la diminuarea influenței geopolitice ruse în sfera sa de interese privilegiate (vecinătatea apropiată). Acest proces și-a inversat însă cursul, mai întâi, după conflictul ruso-georgian din august 2008, care a pus capăt procesului de diminuare a influenței geopolitice ruse în regiunea Mării Negre, iar apoi prin anexarea Crimeii, care deschide noi perspective pentru reînnoirea puterii maritime și a prezenței Federației Ruse în Marea Neagră și, de aici, în Marea Mediterană. Prezența strategică a Federației Ruse în spațiul pontic va fi și mai consistentă în condițiile în care Rusia a lansat în 2011 un program de reînarmare a forțelor sale armate care cuprinde și reînnoirea capacităților militare din bazinul pontic, iar în 2019 o nouă Doctrină militară care stipulează imperativul Federației Ruse de a deveni o țară cu o armată preeminentă, care va asigura o superioritate tehnică, tehnologică și organizațională în raport cu orice inamic potențial [34].

Transformările arhitecturii geopolitice regionale din Europa de Sud-Est au fost impulsionate de promovarea consecventă de către Federația Rusă în ultimele două decenii, prin intermediul realizării politicii sale externe, a ideii neacceptării modelului de ordine mondială existentă, pe care o numește unipolară, fiindcă se dovedește a fi „instabilă și amenințată de conflicte”, exprimând preferința pentru multipolaritate, astfel aspirând la redobândirea statutului geopolitic de mare putere și de actor major în stabilirea și realizarea agendei politicii mondiale. Federația Rusă, manifestând o diplomatie abilă, și-a reformat și modernizat capacitatea militară, a revizuit strategia de securitate și doctrina militară, a dezvoltat și a aplicat în practică noi tehnici și tehnologii de luptă, declanșând desfășurarea *războiului hibrid* împotriva statelor vecine care au demarat procesul de gravitare spre polul occidental, păstrând *zona-tampon* constituită din state neutre și loiale față de Federația Rusă, precum și pentru a contracara extinderea spre Est a Alianței Nord-Atlantice și

a Uniunii Europene. Prin urmare, aceste acțiuni au contribuit la schimbarea paradigmei sistemului de securitate europeană, fapt ce caracterizează politica de asigurare a securității naționale a Federației Ruse și importanța protejării sferelor de influență prin realizarea intereselor geopolitice la nivel regional [30, p. 277-278].

În accepția noastră, eterogenitatea geopolitică a spațiului pontic demonstrează cu certitudine importanța sa geostrategică pentru regiunea Europei de Sud-Est, și fiind suplinit de către marile puteri vidul de securitate din regiune, moștenit după încheierea războiului rece. Abordarea statelor Zonei Extinse a Mării Negre, care este un spațiu extrem de complex, din punctul de vedere al tipurilor de state, ca nivel de putere și ca sistem de guvernare, calitatea de spațiu de tranzit cu impact major asupra securității energetice a statelor membre ale Uniunii Europene, dar și asupra securității economice a statelor exportatoare de hidrocarburi, în special Federația Rusă, existența multiplelor subregiuni, fiecare cu specificul său etnic, confesional, lingvistic și cultural, influența geopolitică a Statelor Unite ale Americii, a Uniunii Europene și a Alianței Nord-Atlantice, pe de o parte, și Federația Rusă, Comunitatea Statelor Independente și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă, pe de altă parte, asupra statelor din Zona Extinsă a Mării Negre determină evoluția mediului de securitate regională din Europa de Sud-Est [35, p. 21].

M. Ionescu susține că importanța geopolitică a spațiului pontic a fost întotdeauna actuală, chiar și în prezent aceasta reprezintă regiunea de confluență a realizării intereselor geopolitice ale marilor puteri care determină procesul de redimensionare a arhitecturii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece, iar riscurile și amenințările de securitate prezente în regiune, convenționale sau asimetrice, sunt în cea mai mare parte cele care se regăsesc și la nivelul mediului securității internaționale. În același timp, asistăm la recrudescența unor factori convenționali ai conflictualității interstatale, materializați prin perpetuarea unor focare de conflict (din raioanele de est ale Republicii Moldova, din regiunea Donbas din Ucraina și din Caucazul de Sud), ai crizei economice, precum și ai intensificării riscurilor și amenințărilor asimetrice de securitate, cum ar fi: conflictele/rivalitățile interetnice, terorismul, procesele legate de disoluția autorității statului prin amplificarea mișcării secesioniste și migrația necontrolată către Uniunea Europeană. În acest context, regiunea pontică dobândește o importanță geopolitică și geostrategică incontestabilă în ansamblul securității și stabilității regionale din Europa de Sud-Est [36, p. 367]. Gh. Calopăreanu este de părere că nivelul de stabilitate al statelor riverane spațiului pontic determină subsistemul

de securitate regională din Europa de Sud-Est, motiv pentru care regiunea Mării Negre este tot mai mult privită ca una dintre componentele fundamentale ale arhitecturii de securitate euroatlantică [37, p. 65]. O. Minchev consideră că resursele energetice care tranzitează spațiul pontic, importanța strategică pe care o ocupă acest spațiu în ecuația de securitate europeană, delimitarea spațiului ca nou teren de confruntare pentru interese geopolitice și geostrategice în condițiile reafirmării și impunerii Federației Ruse în calitate de mare putere, precum și prezența fenomenului conflictelor înghețate în Republica Moldova și Georgia, dar și evoluțiile militare dintre Ucraina și Federația Rusă, toate acestea identifică noul tablou geopolitic al mediului de securitate regională din Europa de Sud-Est [38, p. 12-18].

Conform aserțiunii lui M-C. Neacșu și S. Neagu, spațiul pontic reprezintă o necesitate geopolitică pentru Alianța Nord-Atlantică, Uniunea Europeană și Federația Rusă, reliefând încărcătura geopolitică diferită pentru cele două centre de putere, ori această diferență rezultă din însăși raportarea diferită a acestora față de Zona Extinsă a Mării Negre. În contextul geopolitic postsovietic Marea Neagră are o dublă valență geoeconomică pentru Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană. Pe de o parte, integrarea în Uniunea Europeană a țărilor din Europa de Sud-Est și accesul la piețele considerabile din proximitatea Mării Negre, iar pe de altă parte, accesul la imensele resurse și materii prime esențiale, în special energetice, prin interconectarea spațiului pontic cu cel caspic și central-asiatic. Dimensiunea geoeconomică a spațiului pontic este dublată de cea geostrategică și militară, realizată prin extinderea Alianței Nord-Atlantice, implementarea componentelor scutului american în proximitatea vestică a Mării Negre, și de cea geopolitică, materializată prin extinderea structurilor euroatlantice în sfera de influență a Federației Ruse [39, p. 41-42]. În accepția lui Gh. Calopăreanu, complexul de relații ale Alianței Nord-Atlantice în spațiul pontic include trei state membre (România, Bulgaria și Turcia) și intensificarea relațiilor de cooperare cu Georgia și Ucraina, ca urmare a conflictelor militare cu Federația Rusă care și-au pierdut integritatea teritorială, Georgia – controlul asupra regiunilor Abhazia și Osetia de Sud, iar Ucraina – asupra Peninsulei Crimeea și regiunii Donbas. Riscul de dezintegrare pentru Georgia și Ucraina persistă în continuare datorită exercitării presiunii geopolitice din partea Federației Ruse pentru a influența vectorul de dezvoltare a acestor țări, creând, totodată, premise pentru consolidarea parteneriatelor strategice dintre Georgia și Ucraina cu Alianța Nord-Atlantică în vederea reformării sistemelor de securitate națională pentru contracararea amenințărilor secesioniste. În această ordine

de idei, Alianța Nord-Atlantică susține dezideratul Georgiei și Ucrainei, astfel demonstrând importanța Zonei Extinse a Mării Negre în promovarea politicilor sale de securitate cooperativă și apărare colectivă, cu toate costurile, responsabilitățile și consecințele pe care le implică confruntarea geopolitică pentru regiunea Europei de Sud-Est [37, p. 66].

Succesul Uniunii Europene în Zona Extinsă a Mării Negre potrivit lui Gh. Calopăreanu, presupune o serie de demersuri geopolitice, cum ar fi implicarea mai activă în soluționarea conflictelor înghețate din raioanele de Est ale Republicii Moldova, Abhazia, Osetia de Sud și din Nagorno-Karabah, care, aflate într-o stare latentă, pot re izbucni oricând, destabilizând întreaga regiune a Europei de Sud-Est. Prevenirea unui asemenea dezastru necesită ca eforturile Uniunii Europene să se concentreze pe internaționalizarea forțelor de menținere a păcii și de extindere a formatului de negocieri, obiectiv aflat în legătură directă cu evoluția relațiilor dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă, relații care au o importanță strategică pentru ambii actori. Necesitatea armonizării intereselor geopolitice a marilor puteri în Zona Extinsă a Mării Negre ar putea fi sprijinul de care are nevoie Uniunea Europeană, aflându-se în plin proces de fundamentare a propriilor politici externe și de securitate, fiind actorul cel mai indicat pentru a contribui la stabilizare, dezvoltare și modernizare, devenind motorul integrării la nivel subregional în regiunea Europei de Sud-Est. Pentru a obține realizări în domeniul securității regionale din Europa de Sud-Est, în contextul unor perspective previzibile de extindere a comunității europene și euroatlantice, sunt necesare reforme democratice, pe care Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică le pot obține doar împreună corelând agendele sale geopolitice. Alianța Nord-Atlantică în calitate de actor important în regiunea Europei de Sud-Est continuă să contribuie la stabilizarea și apărarea spațiului pontic. Indiferent de poziția statelor din Zona Extinsă a Mării Negre față de prezența Alianței Nord-Atlantice în zonă, aceasta ajută la îmbunătățirea climatului economic din regiune, deoarece ameliorarea condițiilor de securitate regională conduce la condiții economice mai solide. Elementul esențial al asigurării condițiilor de securitate regională, cadrul de cooperare regională din zona Mării Negre, include Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră și Procesul de Cooperare din Europa de Sud-Est. Dacă acceptăm ideea că există o necesitate geopolitică de dezvoltare a identității spațiului pontic, în condițiile unui nivel sporit de securitate regională, și că Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană vor manifesta un interes comun, devine evident că cele două organizații internaționale regionale ar trebui să coopereze în vederea integrării

interne și externe a regiunii și pentru realizarea obiectivelor de securitate regională și euroatlantică [37, p. 66-69].

Considerăm cauza tensiunilor ascunse din Zona Extinsă a Mării Negre, care periodic se transformă în criză regională, trebuie abordată geopolitic, deoarece geopolitica securității regionale a spațiului pontic este una complexă și multidimensională în care se confluează o gamă largă de interese a mai multor actori majori, realizarea cărora scoate în evidență marea diversitate a potențialului de putere și diferita capacitate de comportament al subiecților, acțiunile cărora pot fi prognozate în timp și în spațiu, datorită efectuării unei analize geopolitice pertinente a evenimentelor din regiune. Zona Extinsă a Mării Negre trebuie percepută de Uniunea Europeană ca un spațiu în care securitatea regională este imperativul fundamental pentru realizarea politicilor europene de vecinătate atât pe coordonata estică, cât și pe cea sudică, iar Alianța Nord-Atlantice trebuie să joace un rol principal în dezvoltarea unei strategii pentru extinderea cooperării militare în spațiul pontic, ceea ce ar putea conduce la reducerea numărului problemelor care ar putea afecta securitatea în regiune. În acest caz, dacă statele din această zonă geopolitică nu găsesc o modalitate de soluționare a conflictelor existente, probabilitatea că Zona Extinsă a Mării Negre să capete propria identitate, în condiții de securitate, rămâne scăzută. Existența diferenței de interese geopolitice dintre Alianța Nord-Atlantice, Uniunea Europeană, pe de o parte, și Federația Rusă, pe de altă parte, în spațiul geostrategic abordat sunt determinante în reglementarea conflictelor înghețate și active, diminuând semnificativ orice succes politic coerent în statele mici, Federația Rusă fiind marele beneficiar geopolitic. Cu toate acestea, extinderea Alianței Nord-Atlantice în Zona Extinsă a Mării Negre trebuie să fie însoțită de o schimbare a politicilor de cooperare cu statele partenere în vederea sporirii nivelului de interoperabilitate practică, asigurând o bază metodologică pentru identificarea și evaluarea forțelor și capacităților militare, urmărind scopul de a stabili transparența, informarea oficială și veridică, precum și acordarea de ajutor reciproc dintre Alianță și statele partenere în toate aspectele ce țin de domeniul securității și apărării, prin atingerea obiectivelor de interoperabilitate generală ce ar contribui la edificarea unui subsistem ce ar fortifica securitatea regională din Europa de Sud-Est, altminteri, Federația Rusă va acționa în continuare în Zona Extinsă a Mării Negre potrivit propriilor interese, care, actualmente, nu sunt direcționate spre rezolvarea problemelor subregionale și crearea unei zone de securitate în spațiul pontic, în contextul necesității amplificării mediului securității regionale din Europa de Sud-Est.

M.-C. Neacșu și S. Neguț urmăresc să acrediteze ideea că pentru Federația Rusă spațiul pontic reprezintă o „clemă geopolitică” prin care își asigură prezența în Europa. Vitalitatea interesului Federației Ruse la Marea Neagră rezultă din destinul geopolitic de a fi o putere eurasiatică, ceea ce ar corespunde așezării sale geografice inedite, iar dimensiunea geopolitică eurasiatică este asigurată de două ancore teritoriale: prezența la Marea Baltică și prezența la Marea Neagră, la ambele pierzând considerabil odată cu implozia Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste. Mai importantă în contextul geopolitic actual este prezența Federației Ruse la Marea Neagră, unde aceasta a pierdut cel mai mult, Ucraina moștenind o bună parte din litoralul ex-sovietic, cele mai mari porturi, Peninsula Crimeea și proximitatea gurilor Dunării, Federației Ruse revenindu-i o mică bucată de litoral, fiind lezate propriile interese geopolitice, mai ales în contextul ascensiunii relațiilor Ucrainei cu Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică [39, p. 42-43]. I. Chifu este de părere că Federația Rusă a interpretat evenimentele geopolitice constatând pierderea Ucrainei din noua formulă de integrare euroasiatică drept semnal al eșecului proiectului Uniunii Euroasiatice, care trebuia lansat la începutul anului 2015. Federația Rusă a acționat pentru a-și proteja interesele vitale și a recurs la intervenție armată pentru apărarea rușilor și a vorbitorilor de limba rusă din Ucraina [40, p. 11]. L.-C. Dumitru exprimă opinia că, în prezent, Federația Rusă depune eforturi considerabile pentru a-și păstra statutul de supraputere politică și militară în plan mondial, și de actor internațional activ. În acest context, Federația Rusă a elaborat o strategie a întâietății în „vecinătatea apropiată” și chiar de acțiune preventivă împotriva amenințărilor majore prin utilizarea unilaterală a armelor nucleare. Totodată, se constată o dependență energetică în creștere a unor state membre ale Uniunii Europene față de Federația Rusă, fapt ce consolidează poziția geopolitică a Rusiei și îi favorizează nemijlocit interesele în spațiul postsovietic. Federația Rusă n-a acceptat ușor rolul și locul ce îi reveneau în noua ecuație de securitate postrăzboi rece a spațiului pontic, acționând pentru recâștigarea pozițiilor pierdute. Pe lângă demersurile sale de creare a Comunității Statelor Independente din fostele republici sovietice, Federația Rusă a generat și a întreținut în propriul interes conflictele înghețate din Caucazul de Sud (Abhazia, Osetia de Sud, Nagorno-Karabah), din raioanele de est ale Republicii Moldova, Crimeea, precum și recentele tensiuni secesioniste din estul Ucrainei, prefigurând instabilitate pe un imens spațiu în nordul arealului Mării Negre. În fond, este vizată perpetuarea prezenței militare ruse în fostul spațiu imperial, de unde nu se evidențiază perspectiva retragerii. Noua doctrină militară

rusă fundamentează conceptul de „vecinătate apropiată” și reprezintă materializarea eforturilor de recâștigare și de fortificare a pozițiilor pierdute după încheierea războiului rece [41, p. 38].

Conform opiniei lui M.-C. Neacșu și S. Neaguț, importanța Ucrainei pentru Federația Rusă constituie un spațiu tampon între structurile Uniunii Europene, Alianței Nord-Atlantice și Rusia. Din punct de vedere al Federației Ruse, aderarea Ucrainei la Alianța Nord-Atlantică reprezintă o amenințare de proporții la adresa intereselor geopolitice și securității naționale a Federației Ruse, aceasta promovând cu predilecție ideile dezintegrării Ucrainei în estul de orientare prorusă și vestul de orientare proeuropeană, federalizării sau acordării statutului special raioanelor Lugansk și Donețk, periclitanând parcursul de integrare în Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică a Ucrainei [39, p. 44]. Reliefăm că, aceste ipoteze pot fi realizate în contextul conflictului militar din raioanele de est ale Ucrainei (Lugansk și Donețk) și anexării de către Federația Rusă a Peninsulei Crimeea. Totodată, în aceste condiții, este puțin probabil ca procesul de apropiere a Ucrainei de Alianța Nord-Atlantică și ieșirea ei din sfera de influență a Federației Ruse să fie dejucat, în pofida exercitării presiunilor din partea Rusiei de ordin geopolitic, utilizând numeroase instrumente din sfera politică, economică, energetică și etnolingvistică. În situația în care Federația Rusă nu va merge mai departe din punct de vedere militar, vor fi create premise ce se vor solda cu realizarea dezideratului Ucrainei de intensificare a relațiilor de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică în vederea fortificării capacităților de apărare și securitate națională, având drept scop contracararea provocărilor provenite din partea Federației Ruse, și inclusiv pentru consolidarea securității regionale din Europa de Sud-Est [35, p. 27].

În accepția noastră, includerea Mării Negre într-un format extins de cooperare interregională, a platformei politice a țărilor din *Intermarium*, în baza căreia a fost constituită la propunerea Poloniei și Croației, *Inițiativa celor Trei Mări*, în 2015 la Summitul de la Dubrovnik, susținută geopolitic de Statele Unite ale Americii, menită să stimuleze cooperarea economică, de infrastructură și energetică, este o recunoaștere elocventă a importanței acestei regiuni în confruntarea geopolitică dintre marile puteri. V. Naumescu realizează o analiză a statelor membre ale *Inițiativei celor Trei Mări*, format care își propune să acopere regiunea extinsă cuprinsă între Marea Baltică, Marea Neagră și Marea Adriatică, acestea fiind: Austria, Bulgaria, Cehia, Croația, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, România, Slovacia, Slovenia și Ungaria, constatând că toate țările componente sunt membre ale Uniunii Europene

și ale Alianței Nord-Atlantice, cu excepția Austriei, care, având statutul de neutralitate, nu este membră a Alianței Nord-Atlantice, însă în calitate de membră a Uniunii Europene având menirea de a realiza în mod tradițional legătura între țările mai vechi ale Uniunii Europene și economiile competitive occidentale, pe de o parte, și noile membre ale Uniunii Europene, cu economii mai puțin dezvoltate, dar cu creștere rapidă, pe de altă parte, nu putea fi decât foarte motivată să participe la acest format plin de oportunități [1, p. 152-153]. V. Rotaru și A. Umland atenuază dimensiunea economică a *Inițiativei celor Trei Mări* prin promovarea aserțiunii că Polonia și România sunt principalii actori ai acestui format regional care dispun de capacitatea de a contribui semnificativ la asigurarea îmbunătățirii securității regionale [42]. Totodată, V. Naumescu este de părere că participarea statelor postcomuniste din Europa de Est integrate în Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică la formatul *Inițiativa celor Trei Mări* este absolut firească și previzibilă, deoarece perimetrul geopolitic al unui *Trimarium* care pare să continue și să extindă vechiul proiect *Intermarium* de acum 100 de ani al mareșalului Pilsudski, liderul Poloniei moderne care propusese crearea unei alianțe a țărilor din *zona-tampon* cuprinsă între Marea Baltică și Marea Neagră, pentru a se opune deopotrivă amenințărilor noii Uniuni Sovietice și Germaniei. În condițiile sec. XXI, ale sfârșitului războiului rece și dezintegrării Iugoslaviei, regiunea de interes s-a extins în mod firesc, incluzând și subregiunea Mării Adriatice a regiunii Europei de Sud-Est, întregind astfel perimetrul unei Europe Centrale [1, p. 153-154].

Precizăm că spațiul geopolitic Europa de Sud-Est are o importanță majoră în evoluțiile de securitate regională, mai ales în contextul relațiilor geostrategice dintre actorii majori din Occident și Federația Rusă, precum și a tendinței de erodare a securității și apărării colective euroatlantice și a fisurării solidarității europene. Încetinirea parcursului euroatlantic și cel eurocomunitar pentru statele vest-balcanice și incertitudinea aderării a unor state din „Parteneriatul Estic” la Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană este un scenariu verosimil, în condițiile în care nu sunt identificate soluții politico-diplomatice eficiente pentru a răspunde la acțiunile Federației Ruse de realizare a intereselor geopolitice care produc o instabilitate regională. Ignorarea contramăsurilor, ca o eventuală extindere a spațiului geopolitic euroatlantic și eurocomunitar îndreptat împotriva dezideratelor geopolitice ale Federației Ruse, ar putea discredita Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, îndepărtând statele din Balcanii de Vest și din spațiul Zonei Extinse a Mării Negre.

Așadar, procesul evolutiv al situației geopolitice regionale din Europa de Sud-Est, care se manifestă prin acțiuni de reconfigurare a arhitecturii geopolitice regionale determinând contextul geopolitic internațional, este impulsivat de concurența intereselor geopolitice ale actorilor majori pentru sferile de influență, acestea exercitând un impact asupra relațiilor de securitate dintre marile puteri și statele din regiune, asupra relațiilor de securitate dintre un grup de state vecine aflate într-o zonă geopolitică, asupra securității naționale a statelor regionale și în final asupra mediului general al securității regionale. Actualmente, analiza evenimentelor geopolitice regionale și globale în contextul redimensionării arhitecturii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece rămâne a fi una pertinentă pentru reflecțiile privind asigurarea securității naționale a micilor puteri și stabilității mediului securității regionale, dat fiind faptul că marile puteri, manifestându-se geopolitic pe plan regional, intensifică dinamica mediului de securitate regională și își amplifică propria autoritate în procesul decizional de realizare a politicilor de asigurare a securității naționale a statelor din regiune.

2.2. Afirmarea geopolitică a Republicii Moldova între oportunități și constrângeri de securitate

După proclamarea independenței, Republica Moldova s-a angajat într-un proces de identificare a identității sale geopolitice, situație care și-a găsit expresie în stabilirea priorităților geopolitice în politica de securitate, în determinarea statutului geopolitic și a poziției geopolitice în cadrul arhitecturii securității regionale și internaționale a sistemului internațional postrăzboi rece. Adoptarea Constituției Republicii Moldova, la 29 iulie 1994, a legiferat prin art.11 statutul de neutralitate permanentă, care nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul suveran al său. Această clauză constituțională, în accepția noastră, a supraapreciat situația geopolitică a Republicii Moldova, considerând-o ca fiind favorabilă pentru a fi realizată, însă prevederea enunțată nici pe departe n-a fost realizată, dat fiind că Republica Moldova și-a supraevaluat potențialul său geopolitic și practic n-a sesizat transformările geostrategice cardinale care se produceau în cadrul arhitecturii geopolitice mondiale, inclusiv în sistemul de securitate europeană. Prezența alternativei geopolitice de fortificare a securității naționale, ce reprezintă realizarea aprofundării relațiilor de cooperare în cadrul procesului integraționist euroatlantic, s-au dovedit a fi un beneficiu și o oportunitate pentru dezvoltarea și modernizarea sistemului național de securitate și apă-

rare, însă Republica Moldova nu le valorifică deocamdată, considerându-le un pericol la adresa integrității teritoriale.

Declarația de Independență circumscrie geopolitic Republica Moldova în spațiul de securitate central-european atribuind relațiilor cu statele din această subregiune un rol important, dar care au manifestat interese ce nu se înscriu în spațiul geopolitic al Comunității Statelor Independente, una dintre cauze fiind trecutul socialist. La rândul ei, Uniunea Europeană a tratat Republica Moldova ca pe un actor din sfera de influență geopolitică a Federației Ruse, iar tentativele sporadice ale Republicii Moldova de revizuire a politicii de orientare geopolitică conjuncturală, prin acceptarea participării în cadrul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est nu s-au soldat cu succese durabile, dat fiind că a fost tratată de către Uniunea Europeană ca o țară din arealul est-european, fiind inclusă în Politica Europeană de Vecinătate prin semnarea, în 2005, a Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, prin admiterea, în 2009, a participării în cadrul Parteneriatului Estic, și semnarea, în 2014, a Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, care permite asocierea politică și integrarea economică. Totodată, situația incertă în definirea statutului geopolitic al Republicii Moldova nu s-a dovedit a fi o oportunitate benefică de valorificat, ci s-a soldat cu precarități și incertitudine în realizarea priorității de interes național privind consolidarea securității naționale.

V. Juc exprimă supoziția că Republica Moldova s-a afirmat geopolitic grație consolidării poziției sale ca subiect geopolitic în spațiul european, în sensul că independența ei nu este pusă sub semnul întrebării de niciun actor internațional, dar totodată are de soluționat mai multe probleme ce vizează asigurarea securității naționale și participarea activă la realizarea stabilității subregionale, cu repercusiuni la nivel regional. Însă, dinamica transformărilor geopolitice regionale din Europa de Sud-Est determină Republica Moldova să se afle într-o situație geopolitică precară, provenită nu numai din cauza factorilor obiectivi, cum ar fi situația geopolitică nefavorabilă, fiind poziționată la interferența intereselor geostrategice ale unor actori majori, dar și a celor de nuanță subiectivă, în sensul că rămâne sub incidența monitorizării din partea Consiliului Europei, statutul de neutralitate permanentă nu este respectat, n-au fost identificate soluții durabile ale conflictului din raioanele de est [1, p. 177]. Considerăm că Republica Moldova n-a reușit să elaboreze o strategie geopolitică viabilă ancorată pe valorile europene și euroatlantice care ar stabili irevocabilitatea vectorului de dezvoltare și de modernizare a

țării, astfel, subminând perpetuarea incertitudinii geopolitice care este determinată de conjunctura politică internă provizoriu edificată de partidele politice în scopul menținerii la putere și nu pentru realizarea intereselor naționale. Complexitatea acestui obiectiv derivă din faptul că statele din regiunea Europei de Sud-Est, inclusiv și unele din spațiul postsovietic s-au angajat în procese de transformări profunde, însoțite, ca regulă, de numeroase perturbări atât în interior, cât și în plan subregional. Republica Moldova se regăsește la interferența intereselor geopolitice ale actorilor majori, doar factorii externi fiind în măsură să influențeze decisiv asupra asigurării securității unui stat mic, el fiind o figură ușoară pe tabla de șah, în același timp, un stat mic este impus de situație să promoveze o geopolitică univectorială activă care să-i ofere oportunitatea de a valorifica contextul geopolitic pentru asigurarea securității naționale și regionale.

Potrivit lui V. Juc, deja a devenit axiomatică prezumția că Republica Moldova se află geopolitic poziționată într-o „zonă gri”, exprimată prin riscuri politico-militare elevate și cu interes redus din partea investitorilor din străinătate. În acord cu O. Serebrian și în dezacord cu Concepția politicii externe a Republicii Moldova, cercetătorul afirmă că datorită amplasării sale geografice și conjuncturii regionale Republica Moldova nu are la moment o semnificație nici geopolitică și nici geoeconomică deosebită, aflându-se la periferia spațiului integrării europene și securității euroatlantice. Contrar așteptărilor optimiste, expuse de O. Serebrian, dar și de alți experți, V. Juc este de părere că valoarea geopolitică a Republicii Moldova nu s-a mărit cu extinderea Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene spre Est, continuând să rămână vulnerabilă din punctul de vedere al independenței economice și asigurării „suveranității reale”, în special la capitolul resurse energetice. Cercetătorul susține că din punctul de vedere al situației geopolitice, Republica Moldova se află într-un spațiu geopolitic de intensitate majoră, la hotarele sferelor de influență a două mari puteri cu care trebuie să coopereze abordând pragmatic aspectul neutralității permanente care va determina o nouă perspectivă în soluționarea problemelor din domeniul securității și apărării naționale, în contextul elaborării unei noi paradigme care să prevadă strategia etapizării acțiunilor concrete pe termen scurt, mediu și lung. În același timp, Republica Moldova nu poate să facă abstracție de interesele Federației Ruse, care rămâne un partener strategic, important fiind de a le canaliza nu în detrimentul, ci în beneficiile sale. În aceeași ordine de idei se înscrie necesitatea de a imprima relațiilor cu vecinii imediați, România și Ucraina, un spirit mult mai pragma-

tic, deoarece România este membru deplin al Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene și poate promova interesele și pozițiile Republicii Moldova în structurile euroatlantice și instituțiile comunitare, iar Ucraina o desparte teritorial de Federația Rusă, fiind un obstacol serios în calea presiunilor și tentativelor de a o recruta în structurile pe care le dezvoltă [1, p. 177-178].

Considerăm necesară cercetarea conceptului *securității statului mic/puterii mici*, în contextul că Republica Moldova întrunește toate condițiile geopolitice de securitate pentru aplicarea acestei paradigme în asigurarea funcționării tuturor componentelor securității naționale. În pofida utilizării frecvente a noțiunii de *securitate a statului mic*, până în prezent nu există o unanimitate plauzibilă de păreri referitoare la acest concept. Ca noțiune metodologică general acceptată, *securitatea statului mic* a apărut în teoria relațiilor internaționale în perioada postbelică, odată cu începutul destrămării imperiilor coloniale. În rezultat, pe harta politică a lumii s-au proliferat mai multe formațiuni politice noi, majoritatea absolută a cărora aveau dimensiuni teritoriale mici, resurse insuficiente și capacități reduse pentru asigurarea securității naționale. Pentru desemnarea acestui tip de state a intrat în utilizare noțiunea de *stat mic/putere mică*.

Problemele legate de securitatea statelor mici au început să fie studiate încă în anii '50-'60 ai sec. XX de către A. Fox, R. Rothstein și D. Vital, pentru a menționa doar o parte din marii înaintași. Aceștia și-au consacrat lucrările fundamentării ideii susținând că „statele mici sunt ceva mai mult decât marile puteri cu literă mică” [2, p. 169], astfel contestând ideea studiilor pozitive că statele mici sunt niște calchieri deficiente ale statelor mari [3, p. 38]. Abordând concepția lui K. Waltz, că „statele mici nu contează în competiția geopolitică dintre marile puteri”, nu putem fi de acord cu ea, dat fiind faptul că, în opinia noastră, realitatea a demonstrat importanța unor astfel de state ce pot exercita un impact deosebit asupra sistemului internațional, determinând percepții și reacții care depășesc dimensiunea reală a statului în cauză. Vietnamul, Afganistanul, Cuba sau Iranul sunt doar câteva exemple de state mici care au încercat să extindă religios, ideologic și geopolitic influența lor în regiunile de care aparțin, simbolizând șansele unei lupte care depășea posibilitățile lor concrete. Un alt exemplu de state mici, ce pot să-și mărească puterea în cadrul sistemului internațional, îl constituie statele producătoare de petrol din Orientul Mijlociu, care, prin monopolul pe care îl dețin asupra acestui zăcământ și, mai ales, gruparea lor în organizații internaționale puternice, pot exercita presiuni asupra întregului sistem, generând crize

politice și economice grave ce afectează toate statele, indiferent de mărime. Țările Baltice, după dezintegrarea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, au reușit, prin atractivitatea lor, să demonstreze Occidentului că joacă un rol important în interesele geopolitice ale marilor puteri. Datorită așezării lor geopolitice, după aderarea la Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, Federația Rusă a fost subminată din punct de vedere geostrategic din regiunea Mării Baltice. Alt exemplu asemănător este Georgia, care utilizează la maxim așezarea sa geopolitică și geostrategică ca țară de tranzit a petrolului și gazelor naturale din bazinul Mării Caspice spre Occident, creând concurență exportului de hidrocarburi din Federația Rusă, fapt ce deranjează foarte mult conducerea acestei țări. Aceste exemple cu certitudine demonstrează faptul că statele mici numai în cadrul organizațiilor internaționale pot fi tratate la egal cu marile puteri, indiferent de interesele sale naționale.

Reprezentanții conceptului *realismului politic* clasifică statele mici prin prisma puterii, pentru care puterea este „capacitatea de a influența deciziile altor state”. Puterea este intrinsec asociată posesiei resurselor umane, naturale, militare, teritoriului, potențialului economic, stabilității politice, coeziunii naționale etc. Combinate în mod diferit de la caz la caz, aceste resurse, plus capacitatea și voința guvernanților de a le gestiona adecvat, determină puterea unui stat [3, p. 38-40]. O altă opinie privind securitatea statelor mici este relevată de către R. Rothstein prin prisma conceptului *putere mică*, echivalentul statului mic, care consideră că „puterea mică este statul care recunoaște că nu-și poate asigura securitatea prin folosirea propriilor capacități și că trebuie să se bazeze pe ajutorul altor state, instituții, procese sau alianțe. Credința puterii mici în insuficiența propriilor sale mijloace trebuie, de asemenea, să fie recunoscută de către celelalte state implicate în politica internațională” [4, p. 58]. Potrivit supoziției lui H. Wiberg, pentru asigurarea securității politico-militare și economice, în contextul aranjamentele geopolitice dintre marile puteri, statele mici au de ales între următoarele opțiuni: o alianță bilaterală cu o mare putere; o alianță a două sau mai multe state mici; membru al unei alianțe multilaterale, în jurul uneia sau mai multor mari puteri; nealinierea, fie mizând spre neutralitate în cazul oricărui război, fie fără un asemenea angajament generalizat.

În contextul aserțiunii reliefate de A. Burian, că dimensiunea geopolitică a concepției securității naționale prevede supraviețuirea fizică a statului, apărarea și menținerea suveranității și integrității teritoriale a statului, capacitatea statului de a reacționa în mod adecvat la orice amenințări reale și po-

tențiale din exterior [5, p. 196], A. Sens desprinde din această idee subiectul generalizat de referință *statul*, particularizând-ul în *stat mic*, susținând că definirea intereselor de securitate ale statelor mici din Europa în perioada postrăzboi rece este influențată de caracteristicile contextului geopolitic și de particularitățile mediului de securitate europeană, în cadrul căreia pot fi identificate câteva interese generale pe care le împărtășesc toate statele mici din spațiul geopolitic european: menținerea suveranității teritoriale și cerința de a acționa ca entități independente și suverane; instituirea unor garanții de securitate; menținerea unei ample adeziuni la normele de neconfruntare și nonviolență; prevenirea extinderii conflictelor etnico-religioase existente; prevenirea creșterii sentimentelor secesioniste sau iredentiste interne; menținerea formelor de cooperare instituțională și funcționarea organizațiilor internaționale cu caracter regional în domeniul politic, economic și de securitate, precum și includerea statelor mici în procesele consultative ale acestor entități; prevenirea, pe cât posibil, a dominării de către o mare putere sau de către o înțelegere a marilor puteri [6, p. 185].

O. Knudsen exprimă supoziția că geopolitica securității statelor mici este de interes să se realizeze atunci când apar unele inegalități între marile puteri, totodată, materializându-se prin intermediul a șase variabile fundamentale: importanța strategică a poziției geografice a statului mic, așa cum este văzută de una sau alta dintre marile puteri; gradul de tensiune dintre marile puteri; faza ciclului de putere în care se află cea mai apropiată mare putere; evoluția istorică a relațiilor dintre statul mic și cea mai apropiată mare putere; politica față de statul mic a altor mari puteri rivale; existența unui cadru de cooperare multilaterală de securitate, care să poată fi în măsură să contracareze inegalitatea de putere [7, p. 140]. P. J. Katzenstein a încercat să abordeze problema securității statelor mici europene analizând elementul securității din perspectiva a două dimensiuni: mărimea fizică mică și amplasarea geografică la periferia Europei. Pentru P. J. Katzenstein, Polonia, Belgia și Spania sunt state mici. Expertul argumentează necesitatea atribuirii etichetei de stat mic atât de dimensiunile fizico-geografice, cât și de cadrul geopolitic. Amplasarea la periferia centrului decizional și inevitabila marginalizare politică ce survine ca consecință a amplasării geografice conferă statului, indiferent de dimensiunile sale, caracteristicile unui stat mic, care nu poate influența considerabil afacerile politice și economice la nivel mondial sau chiar nici măcar regional [8, p. 243-248]. Subliniem că Republica Moldova, conform criteriilor convergente evidențiate de P. J. Katzenstein, exprimate prin popu-

lație redusă, teritoriul mic și amplasarea periferică, indică că este unul dintre statele mici din regiunea Europei de Sud-Est. Suntem de părere că pentru asigurarea securității unui stat mic contează întrunirea criteriului geopolitic, și nu atât a dimensiunii geografice, cât a amplasării geografice, dar nu în sens eurocentrist, cum demonstrează P. J. Katzenstein, ci prin prisma importanței pe care o are pentru realizarea intereselor geostrategice ale unor actori majori. Această aserțiune mai scoate în evidență un aspect important, și anume acela că un stat mic nu este în mod obligatoriu și un stat slab, deși, în realitate, majoritatea statelor mici, inclusiv și Republica Moldova, sunt state slabe [9, p. 121-122].

În ordinea de idei reliefată, B. Buzan vine cu o abordare distinctă în cadrul analizei securității, în care persistă clasificarea statelor conform criteriului de eficientizare a politicii interne, în *state puternice* (cu un nivel avansat de coeziune politică și socială) și *state slabe* (cu legitimitate internă scăzută și control fragil asupra instituțiilor centralizatoare ale puterii), și conform criteriului de diferențiere a potențialului de realizare a politicii externe, în *puteri de forță* (cu o capacitate semnificativă militară și economică în relație unele cu altele) și *puteri slabe* (cu posibilități reduse de a contracara factorul extern care determină influența asupra politicilor de asigurare a securității naționale). B. Buzan accentuează distincția dintre statele puternice, care nu au neapărat o mare putere pe scena internațională (de exemplu, Austria, Elveția, Danemarca, Finlanda, Suedia, Norvegia etc.), și statele slabe, din anumite puncte de vedere, care au influență (de exemplu, India, Pakistan, Turcia, Iran, Rusia etc.). Aceste nuanțe sunt vitale pentru a înțelege natura securității și faptul că statele reacționează la riscuri și amenințări în funcție de vulnerabilitățile pe care le au. În statele slabe securitatea are legătură mai mult cu grupurile care le compun decât cu instituțiile statului în sine și există de multe ori riscul de a securiza un guvern sau un regim mai degrabă decât un stat. Analiza realizată de B. Buzan este susținută de O. Waeber, care propune o concepție bidimensională a securității cu privire la stat și la societatea care face parte dintr-un stat [10, p. 106-107]. În opinia noastră, dezvoltând ideea analizei securității lansată de B. Buzan privind departajarea statelor conform nivelului de coeziune a instituțiilor ce dețin puterea în stat și ponderea acestora pe arena mondială, putem admite că actualmente Republica Moldova se încadrează în categoria țărilor cu nivel sporit de insecuritate. Cât privește semnificația Republicii Moldova pe scena internațională, ea este una neînsemnată, iar datorită conjuncturii geopolitice în care s-a pomenit se atestă o tendință sporită a im-

portanței Republicii Moldova asupra securității regionale [9, p. 122].

V. Prohnițchi abordează securitatea statelor mici acordând preferință dimensiunii economice. În accepția sa, similitudinile existente între statele mari și cele mici sunt doar la nivelul instituțional-administrativ, legislativ, procesului politico-decizional etc., însă comportamentul și atitudinea este diferită față de provocările similare. Dată fiind dimensiunea redusă a teritoriului și resursele naturale, umane și, prin urmare, economice, destul de limitate, problema securității naționale capătă o importanță cu totul deosebită pentru unele state mici. Asigurarea acesteia depinde de combinarea factorilor spațiali, relativ stabili (amplasare și relief, resurse naturale și umane, componența etnică etc.) cu cei conjuncturali, temporari (natura, gradul și originea amenințărilor interne și externe). Reieșind din considerentul că o bază fizico-geografică mică nu poate acoperi totalitatea pericolelor potențiale (sau o face la un nivel comparativ mai scăzut decât în statele mari), este firesc ca statul de dimensiuni mici să resimtă un grad sporit de vulnerabilitate la amenințările externe. Prin excepție însă, succesele economice ale unor țări est-asiatice *tigri asiatici* demonstrează că dotarea precară cu resurse naturale nu înseamnă în mod obligatoriu și incapacitatea de a asigura securitatea economică. Prin urmare, ancorarea *tigrilor asiatici* în comerțul și finanțele internaționale este un factor-cheie pentru asigurarea securității lor economice [11, p. 9].

În viziunea noastră, apariția unor opinii care diminuează importanța științifică și atenuază aprecierea necesității utilizării noțiunilor de *stat mic* și de *securitatea statului mic*, considerându-se că sunt lipsite de o valoare teoretică și analitică distinctă de cea furnizată de teoria securității marilor puteri, sunt combătute de evenimentele și procesele ce au avut loc după dezintegrarea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste și a Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, materializându-se prin faptul că sistemul internațional „s-a îmbogățit” cu mai multe state independente aflate în spațiul postsovietic, în Europa de Est și de Sud-Est, din care cauză studiile referitoare la securitatea statelor mici și semnificația acestora în relațiile geopolitice dintre marile puteri au revenit în actualitate și sunt deosebit de captivante, mai ales datorită reducerii importanței inegalității de forță și sporirii interesului geostrategic din partea actorilor majori asupra poziționării geografic avantajoase a unor state mici. În majoritatea cazurilor, noțiunea de *stat mic* nu poate fi definită necondiționat, nici din punct de vedere demografic, nici teritorial. Un stat poate fi considerat mic doar în comparație cu altul. Spre exemplu, România este un stat mic în comparație cu Federația Rusă, dar este o putere mare față

de Republica Moldova. Contează nu dimensiunile statelor, ci natura relațiilor. Mai mult ca atât, Republica Moldova cu o suprafață teritorială mai mare și o populație mai mică este în poziție de inferioritate față de Israel, care are o suprafață teritorială mai mică și o populație mai mare. Chiar dacă din punctul de vedere al suprafeței și al populației aceste țări sunt similare, prima nu poate controla o parte din teritoriul său, regiunea estică fiind ocupată de un regim secesionist, în timp ce a doua luptă cu întreaga lume arabă [9, p. 123].

Punctăm că doar factorii externi sunt pe măsură să influențeze major securitatea unui stat mic/putere mică, fie că se are în vedere procesele de transformări structurale ale arhitecturii geopolitice pe dimensiunile globală, interregională sau regională (extinderea Alianței Nord-Atlantice sau a Uniunii Europene), fie de rivalitatea relațiilor geopolitice dintre marile puteri, fie de promovarea unei politici externe de către marile puteri față de statele mici în scopul păstrării sau extinderii zonei de interes sau sferei de influență, în contextul realizării intereselor geopolitice. Dacă se întâmplă ca statele mici să supraviețuiască, este datorită faptului că îndeplinesc, fie chiar și temporar, anumite funcții în aranjamentele geopolitice de securitate ale marilor puteri. În această ordine de idei, V. Croitoru susține că sferile de influență geopolitică acoperă o suprafață mare a lumii, implicând relațiile dintre marile puteri și statele mici, în contextul unei competiții geopolitice care angajează practic toți actorii statali internaționali, promovând și realizând interesele sale naționale, însă nu toți au capacitatea de a fi actori geopolitici, celorlalți revenindu-le statutul de *stat-satelit*. În același timp, sferile de influență geopolitică aparțin ordinii internaționale, nu numai prin dimensiunile spațiale, ci și prin faptul că sunt consecințe ale jocului de putere al actorilor majori geopolitici. De asemenea, ca rezultat al acestui joc, dimensiunile sferelor de influență geopolitică nu reprezintă forme cu caracter imuabile, ci sunt într-o dinamică continuă, reprezentând rezultatul reconfigurării permanente a raporturilor de putere dintre actorii geopolitici [12, p. 153-154].

Ca și în cazul oricărui alt stat mic/putere mică, analiza problemelor legate de geopolitica securității Republicii Moldova nu poate fi înscrisă în cadrul unui model metodologic universal. O serie de factori geopolitici și de variabile specifice îi conferă particularități deosebite. Astfel, au fost adoptate un set de acte legislative (la 22 mai 2008 noua Concepție a Securității Naționale și la 15 iulie 2011 Strategia Securității Naționale), elaborarea cărora a fost determinată de schimbările geopolitice în plan regional și internațional, care au determinat ca epuizate efectele politice ale vechii Concepții adoptată

în 1995. Documentele stabilesc statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, ceea ce presupune că țara noastră nu este parte și nici nu va intra în blocuri militare, nu va participa la acțiuni militare și nu va admite prezența pe teritoriul său a unor trupe militare și armamente străine, statutul de neutralitate permanentă este principiul de bază și piatra de temelie a asigurării funcționalității sistemului național de securitate al Republicii Moldova. Potrivit lui D. Mînzărari, statutul de neutralitate permanentă al Republicii Moldova este considerat de criticii „pro-NATO” ca fiind unica opțiune justă și corectă pentru Republica Moldova. În realitate, aceste eforturi sunt concentrate spre menținerea statu-quo-ului, deoarece anume neutralitatea permanentă declarată de Republica Moldova în 1994 este factorul care subminează suveranitatea statului. Federația Rusă, care a insistat asupra neutralității Republicii Moldova, este și statul care violează neutralitatea și până în prezent. Federația Rusă a investit eforturi considerabile pentru a menține sau atrage Republica Moldova în structurile sale regionale pe care le-a înființat și le domină [13, p. 22].

O. Serebrian și V. Croitoru specifică că, din punctul de vedere al amplasării geopolitice în contextul noilor transformări ale arhitecturii geostrategice regionale din Europa de Sud-Est, Republica Moldova se află la confluența intereselor geopolitice ale Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene, pe de o parte, și ale Federației Ruse și Organizației Tratatului de Securitate Colectivă, pe de altă parte, ce edifică o *zonă-tampon* de securitate, cu exercitare de presiune geopolitică asupra securității naționale a Republicii Moldova. Importanța ce îi este atribuită Republicii Moldova se exprimă prin interferența a doi factori geostrategici regionali semnificativi, fiecare din actorii geopolitici depunând eforturi pentru a-și consolida pozițiile, și anume: importanța strategică pentru Federația Rusă din perspectiva vecinătății cu Organizația Nord-Atlantică și Uniunea Europeană; relevanța securității regionale pentru Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, care se încadrează în categoria amenințărilor asimetrice, dar și convenționale. V. Teosa, Gr. Vasilescu și V. Croitoru relevă că în situația geopolitică contemporană, Republica Moldova își exprimă poziția sa pe baza promovării intereselor sale naționale vitale: integritatea teritorială, stabilitatea internă, dezvoltarea economică [14, p. 342], în opinia noastră – interese care stau la baza edificării principiilor fundamentale ale geopoliticii securității naționale a Republicii Moldova. Această supoziție este susținută și de O. Serebrian, completând-o cu o caracteristică geostrategică a Republicii Moldova, ce constă în poziția-tampon a acesteia

între două grupări politico-militare – Alianța Nord-Atlantică și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă. Chiar dacă rivalitatea dintre aceste două blocuri militare nu este una declarată, este evident că ele se află într-o stare de antagonism latent, ultimele extinderi ale Alianței Nord-Atlantice, când au aderat Republica Croația și Republica Albania în 2009 și Muntenegru în 2017, demonstrând cu prisosință acest lucru. O altă caracteristică importantă, în viziunea lui O. Serebrian, este interesul geopolitic și strategic pentru Republica Moldova al unei mari puteri ca Federația Rusă, care continuă să-și mențină aici și o prezență militară [15, p. 76-77]. În ordinea de idei reliefată, opinăm că reconfigurările arhitecturii geostrategice regionale denotă gradul înalt de intensitate al relațiilor de rivalitate dintre Occident și Federația Rusă, ambele având interese specifice în zona Europei de Sud-Est, care determină geopolitica securității naționale a Republicii Moldova. Astfel, în domeniile politicii externe, securității și apărării, ambele părți își acomodează pozițiile datorită învecinării, exercitând presiuni de ordin geopolitic pentru a putea influența geopolitica securității naționale a statelor aflate în *zona-tampon*.

Considerăm că procesul de reconfigurare a arhitecturii geostrategice din Europa de Sud-Est determină geopolitica securității naționale a Republicii Moldova, care stabilește nivelul relațiilor de cooperare dintre Uniunea Europeană – Republica Moldova, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord – Republica Moldova. Totodată, aceste relații trebuie evaluate și prin prisma gradului de interacțiune dintre Uniunea Europeană – Federația Rusă, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord – Federația Rusă în realizarea intereselor geopolitice, mai ales că aceste mari puteri au aspirații specifice în zona la care ne referim. Astfel, în domeniul politicii externe, securității și apărării, ambele părți (Organizația Tratatului Atlanticului de Nord/Uniunea Europeană și Federația Rusă) își acomodează pozițiile datorită învecinării, exercitând presiuni de ordin geopolitic pentru a putea influența geopolitica securității naționale a statelor aflate în *zona-tampon*. Prin urmare, Republica Moldova se află într-un permanent proces de identificare a locului și rolului său în contextul geopolitic regional, adică a statutului său geopolitic, ea tinde să-și fixeze propriile obiective reieșind din necesitatea asigurării intereselor naționale vitale. Astfel, potențialul geopolitic de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova nu este sub nici o formă avantajos în raport cu marile puteri, ordine care provine din indicatorii economici, demografici și spațiali, dar și statutul său de neutralitate permanentă, care, în condițiile noilor reconfigurări geopolitice din Europa de Sud-Est, nu este în stare să asigure

securitatea națională a Republicii Moldova. Astfel, marile puteri abordează Republica Moldova din perspectiva în special geostrategică, deoarece reprezintă un element al unei scheme geostrategice cu mult mai extinse, a cărei centru se regăsește în spațiul Mării Negre [16, p. 89]. Cu certitudine, coliziunea dintre Occident și Federația Rusă este orientată asupra controlului spațiului pontic, Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană abordând-o din punct de vedere geoeconomic ca pe o punte de legătură cu zonele cele mai bogate în resurse energetice, cum ar fi Bazinul Caspic, Asia Mijlocie și Golful Persic, iar Federația Rusă tratând-o ca pe o valoare geostrategică, atât pentru exercitarea presiunilor de ordin militar asupra statelor limitrofe Mării Negre, cât și pentru redobândirea statutului de mare putere, determinând edificarea unei noi ordini mondiale. În acest context geopolitic regional de securitate, Republica Moldova este importantă din punct de vedere geostrategic atât pentru Alianța Nord-Atlantică, cât și pentru Federația Rusă, ambele părți depunând eforturi pentru a-și consolida pozițiile. Federația Rusă încearcă să-și mențină influența în Republica Moldova prin conservarea conflictului transnistrean și susținerea comunității rusești. Problema raioanelor de est reprezintă unul dintre cele mai dificile aspecte ale relațiilor dintre părți, deoarece refuzul Rusiei de a accepta soluționarea ei rezultă nu doar din raporturile cu Republica Moldova, dar și cu Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană. Pentru Federația Rusă, menținerea controlului asupra raioanelor de est ale Republicii Moldova reprezintă o modalitate de blocare a extinderii Organizației Tratatului Atlanticului de Nord și a Uniunii Europene, Rusia depunând toate eforturile pentru a-și menține statutul de actor geopolitic regional important, folosind diverse instrumente politico-militare, economico-financiare și informațional-propagandiste, astfel diminuând securitatea națională a Republicii Moldova [17, p. 283].

Accentuăm că pentru asigurarea securității unui stat mic cum este Republica Moldova contează nu atât dimensiunea geografică, cât amplasarea sa geopolitică prin prisma importanței pe care o are pentru realizarea intereselor geostrategice ale marilor puteri în Europa de Sud-Est. Existența avantajelor, dar și a riscurilor securității naționale a Republicii Moldova, ca urmare a reconfigurării arhitecturii geopolitice regionale și a mediului securității regionale, indică prezența atât a enormelor oportunități privind diminuarea provocărilor la adresa securității naționale, care poate fi consolidată prin abandonarea *zonei-tampon* în care se află Republica Moldova, și anume prin mecanisme integraționiste de orientare euroatlantică, cât și a probabili-

tății conservării statutului de *stat-tampon* între Occident și Federația Rusă cu păstrarea statutului de neutralitate permanentă, desconsiderat de Rusia prin păstrarea contingentului militar și a munițiilor în raioanele de est ale Republicii Moldova și sistarea relațiilor de cooperare cu Organizația Nord-Atlantică și Uniunea Europeană pe dimensiunea de securitate și apărare, acțiuni ce vor amplifica amenințările și intensifica riscurile diminuând capacitatea de asigurare a securității naționale [18, p. 55]. Potrivit lui C. Manolache, Republica Moldova depune eforturi pentru asigurarea securității naționale prin contracararea sau minimizarea amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților de sorginte externă, care se manifestă cu intensitate variată în diferite perioade. Unele amenințări și riscuri se perpetuează, important fiind de a regândi politicile de asigurare a securității și de a reconfigura sistemul național de securitate în contextul proliferării pericolelor reale și potențiale, sistemice și asistemice [19, p. 298]. Suntem de acord cu supoziția susținută de V. Jucă că Republica Moldova se regăsește la interferența intereselor geopolitice din Europa de Sud-Est ale actorilor majori și doar factorii externi sunt în măsură să influențeze decisiv asupra asigurării securității unui stat mic, care este impus să promoveze o politică externă activă [1, p. 177]. În opinia noastră, datorită situației geopolitice regionale create, Republica Moldova încearcă să intre în scheme geostrategice ce ar permite să părăsească zona de coliziune dintre Occident și Federația Rusă, iar perspectiva posibilă de transcendere a situației geopolitice de conflict poate fi regândită și prin abordarea ideii de integrare în structurile euroatlantice, care presupune includerea Republicii Moldova cu întregul teritoriu recunoscut internațional. Ignorarea acestor oportunități ar suprima reforma sectorului de securitate și, ulterior, ar duce la stagnarea procesului de modernizare și la lipsa de atractivitate pentru statele europene. Actualmente, capacitatea Republicii Moldova de a depăși amenințările externe la adresa securității naționale este insuficientă. Prin urmare, diminuarea lor trebuie să devină un obiectiv fundamental în redimensionarea securității naționale, dat fiind faptul că acestea sunt generate, în special, de conjunctura geopolitică regională din Europa de Sud-Est și de statutul geopolitic al Republicii Moldova [20, p. 435-436].

M. Leonard și N. Popescu sunt de părere că statutul de stat membru al Alianței Nord-Atlantice al Republicii Moldova ar provoca mecanismul faptului împlinit, făcând controlul și influența Federației Ruse asupra Republicii Moldova mult mai dificile și mai costisitoare. Este incontestabil că vulnerabilitatea unui stat întotdeauna a provocat agresiune din exterior. Costul

agresiunii împotriva Republicii Moldova în calitate de membru al Organizației Nord-Atlantice ar crește, pe când potențialele beneficii ale agresiunii ar deveni mai puțin evidente. Experții precizează că acest lucru ar descuraja comportamentul beligerant, fie direct sau indirect al Federației Ruse, și în schimb ar impune autoritățile să caute o strategie de cooperare mai conciliantă cu Republica Moldova [21, p. 13]. În accepția lui M. Walker, pe lângă necesitatea de a obține o securitate mai eficientă, Republica Moldova are nevoie de Alianța Nord-Atlantică pentru a accelera aderarea sa la Uniunea Europeană. Autoritățile Republicii Moldova trebuie să conștientizeze faptul că Organizația Nord-Atlantică și Uniunea Europeană sunt două părți ale aceleiași monede [22, p. 471-474]. De aceeași părere este și R. Art, susținând că unicul mijloc de a urgenta procesul de aderare la Uniunea Europeană este afilierea la Alianța Nord-Atlantică. Dezvoltarea unei cooperări mai intensificate cu Alianța Nord-Atlantică în cadrul altor programe avansate de tip Parteneriatul pentru Pace nu ar înlocui în niciun caz beneficiile oferite de calitate de membru deplin al Organizației Nord-Atlantice. Expertul reliefează că Republica Moldova necesită obținerea statutului de membru al Alianței Nord-Atlantice pentru a-și asigura toate componentele securității naționale, în contextul că Organizația Nord-Atlantică, de-a lungul existenței sale, a asigurat securitatea statelor membre utilizând factorul de descurajare și oferă securitate, fiindcă este o organizație care are drept scop prevenirea agresiunii prin descurajarea ei. Republica Moldova, fiind un stat mic/putere mică, îi este necesar un garant real al securității naționale care ar descuraja un eventual atac militar din exterior și care va consolida instituțiile sale modernizându-le prin reformarea sistemului național de securitate și apărare, făcându-le mai rezistente în fața agresiunii externe indirecte. Tendința crescândă de a utiliza forțele militare în contextul geopolitic actual și sporirea nivelului de agresiune militară contra unui stat din spațiul postsovietic determină caracterul și mai stringent al acestei necesități [23, p. 28].

V. Juc acreditează aserțiunea că „securitatea națională a Republicii Moldova ar putea fi asigurată cel mai eficient, având o dimensiune geopolitică pregnantă, în condițiile integrării euroatlantice”. Fără îndoială, amendarea prevederilor constituționale ce se referă la statutul de neutralitate permanentă, recunoscut de N. Osmochescu ca fiind „o ficțiune” [24, p. 183], art. 11(1) și 142(1) din Constituția Republicii Moldova, „prezintă în sine un proces complex, anevoios și de lungă durată care solicită voință politică, eforturi de caracter instituțional, transformări la nivel conceptual, menținerea dia-

logului permanent cu partenerii europeni, realizarea studiilor de fezabilitate privind beneficiile și costurile de integrare etc.” [25, p. 207]. Considerăm fondată supoziția lui V. Juc că „abrogarea statutului de neutralitate permanentă nu presupune expres integrarea euroatlantică a Republicii Moldova, însă calitatea de stat membru al Alianței Nord-Atlantice este în măsură cel mai eficient să-i asigure securitatea națională, datorită art. 5 al Tratatului de la Washington din 4 aprilie 1949” [25, p. 208], pe când integritatea teritorială, conform lui A. Burian, prea puțin probabil, din cauza că „regiunea transnistreană va deveni imediat un fel de Kaliningrad la Marea Neagră”, „separându-se de Moldova” [5, p. 357]. S. Nazaria este de altă părere, considerând că însăși solicitarea de aderare la Alianța Nord-Atlantică vine în contradicție cu interesele cardinale ale Republicii Moldova și cetățenilor săi [26, p. 630], opinie combătută de Ig. Munteanu, presupunând înțelegerea beneficiilor, costurilor și mizei acestei relații strategice cu Alianța Nord-Atlantică, întemeiate pe un anumit sistem de valori care fac societatea noastră cu mult mai apropiată de comunitatea europeană decât se crede și de oportunități în realizarea intereselor securității naționale a Republicii Moldova, remarcând că asigurarea securității naționale a Republicii Moldova presupune cel puțin „o echilibrare” a relațiilor asimetrice cu Federația Rusă prin apropierea de structurile euroatlantice.

În opinia noastră, deși Federația Rusă consecvent prezintă Alianța Nord-Atlantică ca o organizație, care practică o extindere agresivă a hotarelor sale spre Est, ea nu manifestă un interes deosebit pentru acceptarea Republicii Moldova în calitate de stat membru, astfel, respectând statutul de neutralitate permanentă care constituie baza relațiilor de cooperare dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică. În același timp, este în interesul Republicii Moldova de a adera la Organizația Nord-Atlantică, deoarece sistemul național de securitate și apărare, în general, și Armata Națională, în special, necesită a fi modernizate, iar potențialul militar neînsemnat al Republicii Moldova nu oferă o contribuție considerabilă la capacitățile militare ale Alianței Nord-Atlantice, și este de fapt un candidat pentru beneficii. Unele state membre ale Alianței Nord-Atlantice sunt de asemenea îngrijorate de apariția anumitor costuri politice în legătură cu o posibilă integrare a Republicii Moldova dată fiind opoziția puternică a Federației Ruse [9, p. 129-130]. Reflecțiile lui T. Sandler se înscriu în logica convențională, potrivit căreia până când Ucraina nu va adera la Alianța Nord-Atlantică, acceptarea Republicii Moldova va fi mai costisitoare, deoarece Republica Moldova nu va

contribui la reducerea hotarelor interioare, necesare de protejat. Dacă Ucraina devine membru, atunci Alianța Nord-Atlantică ar putea avea un interes mai mare să o integreze și pe Republica Moldova. Aceasta se explică prin faptul că Republica Moldova, având statut de țară neutră în interiorul spațiului Alianței Nord-Atlantice, va semnifica hotare mai lungi pe care Organizația Nord-Atlantică urmează să le apere. Totodată, în acest caz vor exista și considerente geopolitice, deoarece Republica Moldova având statutul de neutralitate permanentă ar putea să devină un satelit al Federației Ruse, găzduind sub anumite pretexte inventate, fie „pentru menținerea păcii” sau „antiterorism”, o bază militară a Federației Ruse [27, p. 735-738].

Conform lui W. Thompson, orice stat care tinde să acționeze ca actor politic suveran în relațiile internaționale trebuie să întreprindă măsuri pentru asigurarea propriei securități și să plătească pentru ea. Aceasta este o năzuință costisitoare, și încercând de a o promova de unul singur este și mai costisitor, decât atunci când un stat s-ar afilia la o înțelegere de securitate colectivă. Expertul specifică că asigurarea securității naționale și realizarea integrității teritoriale de unul singur, pentru statele mici cum este Republica Moldova, este în majoritatea cazurilor o afacere imposibilă [28, p. 158-162]. O. Knudsen abordează noțiunea de neutralitate prin prisma opțiunii de acomodare. Potrivit acesteia, neutralitatea se solicită din partea unui stat vecin pentru a garanta că nu va fi lansat niciun atac asupra „marii puteri” de pe teritoriul statului vecin. Republica Moldova nu este vecinul imediat al Federației Ruse, fiind separată de o suprafață semnificativă a teritoriului ucrainean. Cererea neutralității Republicii Moldova de către Federația Rusă este mai curând determinată de intenția Federației Ruse de a nu permite Republicii Moldova aderarea la Alianța Nord-Atlantică, deoarece ar diminua din vulnerabilitățile curente din sectorul de securitate și apărare națională al Republicii Moldova. Federația Rusă impune neutralitatea Republicii Moldova în scopul de a preveni plecarea ei sub umbrela protectoare a Occidentului [29, p. 61-65]. C. Hemmer și P. Katzenstein sunt de părere că există o explicație suplimentară de ce Federația Rusă ar dori să prevină aderarea Republicii Moldova la Alianța Nord-Atlantică, fiindcă Federația Rusă dorește să mențină regionalismul cu rădăcini sovietice, ce atașează Republica Moldova de Federația Rusă prin legături economice, sociale și politice. Aderarea Republicii Moldova la Alianța Nord-Atlantică va diminua treptat din influența regionalismului geopolitic care nu are hotare stabilite geografic, deși sunt descrise în termeni geografici. Însă, chiar și regiunile firești și nealterabile sunt produsul creării geopolitice și sunt susceptibile tentativelor de reconfigurare [30, p. 587-588].

Actualmente, noțiunea de *stat mic/putere mică* desemnează state cu un potențial geopolitic redus, lipsite de suficientă capacitate de a se impune în cadrul relațiilor internaționale pentru a determina evoluția politicii mondiale și existența unui nivel redus de capabilitate pentru asigurarea securității naționale. Securitatea lor este diminuată dacă nu se regăsesc într-o coaliție de state cu o pondere majoră în sistemul de securitate internațională și dacă nu au vreo importanță pentru realizarea intereselor geopolitice/geostrategice ale unor mari puteri sau ale actorilor non-statali. Din acest punct de vedere, Republica Moldova este eminentă o putere mică, a cărei securitate se dovedește a fi vulnerabilă la riscurile și amenințările care sunt furnizate ca urmare a impactului intereselor geopolitice ale marilor puteri asupra *zonei-tampon* în care este poziționată. Subliniem că Republica Moldova are nevoie de reforme substanțiale în domeniul securității naționale. Realizarea acestui deziderat depinde în mare măsură de relațiile geopolitice ale marilor puteri, la baza cărora se află interesele geostrategice din regiunea Europei de Sud-Est, care exercită un impact asupra dimensiunii geopolitice a securității naționale a Republicii Moldova. Totodată, riscurile și amenințările ce periclitează componentele securității naționale sunt generate de factorul extern și necesită a fi abordate în termeni geopolitici. De asemenea, un rol substanțial în consolidarea securității naționale îl va juca locul pe care îl va ocupa Republica Moldova în aranjamentele arhitecturii geopolitice ale securității regionale, ceea ce ar contribui în final și la modificarea statutului Republicii Moldova din cel de consumator în furnizor de securitate regională [9, p. 131].

Necesitatea consolidării dimensiunii geopolitice în paradigmă de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova este determinată de noile transformări ale arhitecturii geopolitice regionale postrăzboi rece care produc un impact asupra securității naționale. Considerăm că abordarea securității naționale din perspectiva reflecției geopolitice este un imperativ în realizarea politicilor contemporane de asigurare a securității naționale pentru orice stat ce aspiră la edificarea unui nivel înalt de securizare și care va oferi un cadru analitic mai profund al situației la zi privind reconfigurarea conjuncturii geopolitice mondiale și evoluția evenimentelor geopolitice regionale ce definesc mediul de securitate regională care generează o serie de riscuri și amenințări cu repercusiuni asupra tuturor componentelor securității naționale a Republicii Moldova. De asemenea, discursul geopolitic va contribui la o mai bună percepție de către societate în general și clasa politică în particular privind statutul geopolitic al Republicii Moldova de *stat-tampon*

care nu asigură securitatea națională, ci generează multiple vulnerabilități la adresa acesteia. Rezultatul analizelor geopolitice va demonstra existența provocărilor de ordin extern, precum și eventualitatea prezenței acestora pe termen mediu și lung la adresa securității naționale cu care se va confrunta Republica Moldova. Totodată, va reliefa oportunitățile și soluțiile pentru fortificarea securității naționale, care sunt oferite de contextul geopolitic regional, în condițiile utilizării strategice de către Republica Moldova a amplasării sale geopolitice regionale importante în realizarea intereselor geostrategice ale actorilor majori, aderând la valorile de securitate cooperativă și apărare colectivă euroatlantică [17, p. 269-270].

În opinia noastră, reedificarea sistemului internațional postrăzboi rece a determinat o nouă transformare geopolitică regională a raporturilor de forțe ale marilor puteri, suprimând vechea hartă geopolitică a securității regionale. Procesul de redimensionare a arhitecturii geopolitice regionale, determinat de realizarea evenimentelor geopolitice din Ucraina, care au impulsionat reconfigurarea intereselor geostrategice dintre Occident și Federația Rusă, a contribuit la remodelarea sferelor de influență geopolitică regională dintre marile puteri, în care acestea pot să-și promoveze pe deplin propriile interese, totodată valorificând și oportunitatea de consolidare a capacității de asigurare a securității naționale, diminuând astfel nivelul de stabilitate al mediului securității regionale. În contextul potențialului redus al statutului geopolitic al Republicii Moldova, al nivelului insuficient al capacităților instituțiilor de forță de a asigura securitatea națională pe cont propriu, precum și perpetuarea imposibilității pe căi politico-diplomatice de a evacua armamentul, munițiile și trupele militare ale Federației Ruse de pe teritoriul Republicii Moldova, care generează insecuritate regională, în pofida acceptării de către Republica Moldova a statutului de neutralitate permanentă impus de Federația Rusă, marile puteri tratează Republica Moldova ca pe un element al unui joc geostrategic regional. Situația geopolitică a Republicii Moldova, fiind condiționată de *zona-tampon* în care se află, unde se ciocnesc interesele geopolitice ale marilor puteri europene – Uniunea Europeană și Federația Rusă, dar și între două blocuri politico-militare – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă, creează o presiune geopolitică puternică asupra securității naționale a Republicii Moldova. Totodată, securitatea națională a Republicii Moldova, fiind dependentă de fluctuațiile intereselor geopolitice ale actorilor majori, solicită în permanență o abordare pragmatică cu o viziune geopolitică regională pe termen mediu și

lung. Subiectul neutralității permanente, care se regăsește la baza fundamentării și instituționalizării politicii de securitate națională a Republicii Moldova, se impune a fi reevaluat în contextul reedificării unei noi conjuncturi geopolitice regionale postrăzboi rece, care produce noi amenințări, riscuri și vulnerabilități la adresa securității naționale a Republicii Moldova, și a căror diminuare ar putea fi efectuată prin tranșarea *zonei-tampon*, utilizând mecanismele integraționiste de orientare euroatlantică. În condițiile în care reformele în domeniul sistemului național de securitate și apărare nu sunt realizate pe deplin, statutul de neutralitate permanentă reprezintă o provocare geopolitică pentru identificarea căilor eficiente de dezvoltare, modernizare și fortificare a securității naționale a Republicii Moldova [17, p. 270-271].

Subliniem că transformările arhitecturii geopolitice regionale din Europa de Sud-Est în care se află Republica Moldova au fost determinate de promovarea consecventă de către Federația Rusă în ultimele două decenii prin intermediul realizării politicii sale externe a ideii neacceptării modelului de ordine mondială existentă pe care o numește unipolară, deoarece se vedește a fi „instabilă și amenințată de conflicte”, exprimând preferința pentru multipolaritate, astfel aspirând la redobândirea statutului geopolitic de mare putere și de actor major în stabilirea și realizarea agendei politicii mondiale. Federația Rusă, manifestând o diplomatie abilă, și-a reformat și modernizat capacitatea militară, a revizuit strategia de securitate și doctrina militară, a dezvoltat și a aplicat în practică noi tehnici și tehnologii de luptă, declanșând desfășurarea *războiului hibrid* împotriva statelor vecine din spațiul postsovietic, care au demarat procesul de gravitare spre polul occidental, păstrând *zona-tampon* constituită din state neutre și loiale față de Federația Rusă, precum și pentru a contracara extinderea spre Est a Alianței Nord-Atlantice și a Uniunii Europene. Prin urmare, aceste acțiuni au contribuit la schimbarea paradigmei sistemului de securitate europeană, fapt ce caracterizează politica de asigurare a securității naționale a Federației Ruse și importanța protejării sferelor de influență prin realizarea intereselor geopolitice la nivel regional [17, p. 277-278].

În ordinea de idei reliefate, V. Juc acreditează opinia că Republica Moldova se află într-un spațiu de înaltă intensitate geopolitică, reprezentând teritorial linia de demarcațiune dintre sferele de influență a doi actori majori și este indispensabil de a transfera această linie spre Est, redimensionând aranjamentele de cooperare și securitate prin aprofundarea relațiilor cu Alianța Nord-Atlantică, dar și luând parte la programele și politicile care ar permite

realizarea procesului de consolidare a dimensiunii geopolitice în noua paradigmă de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova [1, p. 178]. Acest proces, consideră cercetătorul, poate fi asigurat în condițiile integrării euroatlantice, precizând că abrogarea statutului de neutralitate permanentă, care este un complex de acțiuni multidimensionale, nu presupune expres integrarea euroatlantică a Republicii Moldova, însă calitatea de stat membru al Organizației Nord-Atlantice este în măsură să-i asigure securitatea națională cel mai eficient, datorită art.5 al Tratatului de la Washington din 4 aprilie 1949” [25, p. 207-208]. V. Juc exprimă aserțiunea că relațiile dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică sunt marcate esențial de doi factori – statutul autoproclamat de neutralitate și prezența forțelor militare ale Federației Ruse pe teritoriul Republicii Moldova, ambii având repercusiuni în procesul de fortificare a securității naționale. Republica Moldova nu poate să facă abstracție de parteneriatul cu un asemenea actor important cum este Organizația Nord-Atlantică, cu suportul căruia va evolua redimensionarea securității naționale, iar evenimentele din Ucraina din 2014 au demonstrat, cu lux de amănunte, precaritatea acestui statut de neutralitate [1, p. 175]. În opinia noastră, statutul de neutralitate permanentă, care se regăsește la baza fundamentării și instituționalizării securității naționale a Republicii Moldova, determină incoerență în viziunea strategică privind asigurarea securității naționale, reprezentând și o provocare la adresa securității naționale și un impediment pentru dezvoltarea și modernizarea Republicii Moldova. Considerăm că menținerea statutului de neutralitate permanentă de către Republica Moldova, care nu oferă mecanisme clare de funcționalitate a sistemului național de securitate și apărare, necesitând resurse enorme pentru asigurarea securității naționale, precum și lansarea ideii de consolidare a statutului de neutralitate permanentă prin adoptarea unei concepții/strategii cu privire la statutul de neutralitate permanentă în condițiile prezenței trupelor militare ale Federației Ruse (GOTR) pe teritoriul Republicii Moldova, va diminua din capacitatea securității naționale, dat fiind faptul că la baza elaborării nu se regăsește asigurarea securității naționale, ci condiționalitatea Federației Ruse pentru intensificarea relațiilor bilaterale cu Republica Moldova, având drept scop obținerea garanției din partea Republicii Moldova de diminuare a relațiilor politico-militare și de neaderare la Alianța Nord-Atlantică, precum și reconfirmarea, o dată în plus, a atașamentului față de statutul de neutralitate permanentă, astfel, contracarând extinderea valorilor euroatlantice spre hotarele Federației Ruse. Acceptarea de către Republica Moldova a acestei

constrângeri demonstrează exercitarea puterii geopolitice de către Federația Rusă și intenția de a păstra Republica Moldova în sfera sa de influență, ceea ce va oferi o viziune eronată în asigurarea securității naționale pe termen lung, fapt care, puțin probabil, va contribui la fortificarea capacității și funcționalității sistemului național de securitate și apărare și va exclude posibilitatea unei cooperări consolidate cu Alianța Nord-Atlantică, limitând instrumentele de interacțiune și interoperabilitate, eliminând, totodată, toate oportunitățile de edificare a unei noi paradigme de asigurare a securității naționale [17, p. 285-286]. V. Juc acreditează ideea că participarea Republicii Moldova la Programul Parteneriatul pentru Pace este importantă pentru aprofundarea cooperării între aliați și parteneri prin dezvoltarea în comun a unui set de instrumente, iar transformarea ideilor în acțiuni de a elabora o nouă paradigmă de asigurare a securității naționale i-ar permite Republicii Moldova aplicarea experienței internaționale în reconstrucția sectorului național de apărare și securitate. Programul reprezintă un mecanism de cooperare și nu presupune obligativitatea aderării la această structură, ci identificarea soluțiilor pentru stabilirea încrederii și realizarea proiectelor comune pe filiera Alianță – state partenere. În condițiile statutului de neutralitate permanentă, participarea Republicii Moldova la Parteneriatul pentru Pace reprezintă singura oportunitate de cooperare activă cu Organizația Nord-Atlantică, fiind elaborat în acest scop un program individual [31, p. 713]. Subliniem că statutul de neutralitate permanentă este elementul esențial în realizarea procesului de redimensionare a unei noi paradigme de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova în care dimensiunea geopolitică va fi una fundamentală, ce va oferi noi viziuni de diminuare a vulnerabilităților și de fortificare a capacităților de identificare, prevenire și contracarare a noilor riscuri și amenințări cu caracter geopolitic fluctuant la adresa securității naționale. Prin urmare, Republica Moldova a devenit o sursă de insecuritate latentă, însă grație contextului geopolitic regional încearcă să edifice o nouă abordare a securității naționale care va elimina toate constrângerile în aprofundarea relațiilor de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică, asumându-și, totodată, un rol important în arhitectura de securitate europeană și devenind un partener predictibil și furnizor de securitate regională [17, p. 286].

Reflectând asupra impactului exercitat de statutul de neutralitate permanentă în ceea ce privește procesul de redimensionare a securității naționale a Republicii Moldova, reliefăm distingerea a trei curente de opinii în societate. Primul vizează menținerea statu-quoului neutralității Republicii Moldova

în plan internațional și acceptarea tacită a nerespectării pregnante de către Federația Rusă a acestui statut prin păstrarea trupelor, armamentelor, munițiilor și echipamentului în raioanele de est ale Republicii Moldova, iar în plan național – nealiniera la politicile oricărei organizații politico-militare și neparticiparea la nici o acțiune militară indiferent de caracterul acesteia: fie exerciții militare, fie misiuni de pacificare, astfel autoizolându-se pentru a se axa pe propriile resurse și propriul potențial privind asigurarea securității naționale, totodată pledând pentru demilitarizarea țării sau pentru o armată numeric redusă, oferindu-i doar calitatea de atribut statal. Cel de al doilea curent prevede oportunitatea de consolidare a securității naționale prin promovarea neutralității în cadrul politicii externe în scopul recunoașterii de către comunitatea internațională și garantarea de către marile puteri a respectării acesteia, acceptând relațiile de cooperare cu Organizația Nord-Atlantică în limita statutului de neutralitate, precum și participarea la misiunile de pacificare, astfel amplificând capacitatea și interoperabilitatea armatei naționale și sporind numărul militarilor în așa fel ca Republica Moldova să contribuie la securitatea regională în calitate de partener predictibil. Al treilea curent de opinii se referă la acțiunile diplomației populare privind inocularea în gândirea societății postsovietice a unor concepte noi de asigurare a securității naționale, menite să zdruncine stereotipurile formate în perioada războiului rece și, ulterior, demararea acțiunii de redimensionare a securității naționale prin renunțarea la statutul de neutralitate permanentă și aderarea la Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, care, eminent, va contribui la fortificarea securității naționale. Alianța Nord-Atlantică este unica organizație politico-militară cu un potențial militar major de a reacționa operativ pentru apărarea statelor membre în eventualitatea expunerii acestora unor provocări. Statutul de neutralitate permanentă, fiind perceput ca o stare perimată, care nu reflectă dinamica transformărilor relațiilor internaționale, reconfigurarea contextului geopolitic și capacitatea de interacțiune eficientă pentru combaterea noilor riscuri și amenințări în adresa securității internaționale/naționale, este considerat o constrângere în procesul de modernizare a sistemului de securitate națională. Promotorii primelor două curente sunt de părerea că fiecare țară cu statut de neutralitate permanentă trebuie să-și propună o formă proprie a neutralității, care să răspundă necesităților de ordin intern și extern ale statului și cu posibilitatea de a fi adaptată la noile replieri geostrategice ale mediului regional de securitate, astfel determinând capacitatea statului de a riposta împotriva provocărilor curente în adresa securității naționale.

De asemenea, neutralitatea permanentă este considerată o oportunitate și un element esențial în asigurarea securității naționale a Republicii Moldova, precum și o componentă indispensabilă în edificarea sistemului de securitate europeană. În cadrul acestui sistem, gradul de interacțiune dintre statele cu statut de neutralitate cu statele membre ale Organizației Nord-Atlantice este unul înalt, care este determinat de angajamentele asumate de către marile puteri în calitate de garant al securității statelor cu statut de neutralitate, precum și statele neutre, la rândul său, generând securitate regională, amplificând interoperabilitatea dintre state, astfel contribuind la consolidarea securității regionale. În opinia susținătorilor conceptului de neutralitate permanentă al Republicii Moldova, modelul statelor neutre din Europa poate servi drept exemplu de referință în procesul oficializării și obținerii garanțiilor privind respectarea neutralității și asigurării, în caz de necesitate, a apărării militare, în baza unui tratat din partea statelor terțe, care poate fi preluat și implementat în cazul Republicii Moldova. Apologeții curentului trei acreditează supoziția că neutralitatea nu este capabilă să răspundă adecvat la situația de securitate națională cu care actualmente se confruntă Republica Moldova. Prin acceptarea unui statut de neutralitate permanentă, Republica Moldova exclude, prin definiție, inclusiv și posibilitatea unei cooperări mai profunde cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, ceea ce limitează instrumentele de interacțiune și finalitatea cooperării propriu-zise. Necesitatea realizării dezideratului privind protejarea Republicii Moldova de riscuri și amenințări asimetrice și hibride în adresa securității naționale este condiția esențială de integrare într-un sistem stabil de alianță militară. În prezent, statutul de neutralitate permanentă, adoptat și susținut unilateral, reprezintă un blocaj și nu mai oferă Republicii Moldova posibilitatea de a acționa pe cont propriu, liber și independent, ci presupune doar o vulnerabilitate majoră față de presiunile exercitate de marile puteri geopolitice, soldându-se cu izolare și pierderea suveranității. În condițiile actuale de redimensionare a sferelor de influență geopolitică, neutralitatea nu mai asigură securitatea statului la parametri înalți și nu mai este percepută ca un concept valid și aplicabil ce ar totaliza interesele unei națiuni într-o lume în care competiția ideologică a războiului rece a luat sfârșit. De remarcat că proclamarea neutralității poate intensifica potențialele aspirații ale statelor vecine în raport cu teritoriul acestui stat, deoarece, în caz de conflict, acesta nu va fi apărat de nimeni. În acest context, se pune la îndoială corectitudinea politicii conform căreia Republica Moldova ar fi dispusă să renunțe la forțele sale armate, care întotdeauna au constitu-

it un atribut de bază al unui stat suveran, susținând că fortificarea acestora determină nivelul de asigurare a dimensiunii militare a securității naționale. Susținătorii acestui curent manifestă scepticism și în raport cu posibilitatea Republicii Moldova, poziționată geopolitic în *zona-tampon* între două blocuri politico-militare, să-și poată asigura securitatea cu propriile resurse și prin garanții de neutralitate. Avansarea ideii privind justificarea analogiei neutralității Republicii Moldova cu neutralitatea statelor din Europa ca cea mai reușită soluție de asigurare a securității naționale este combătută de protagoniștii conceptului de integrare a Republicii Moldova în Organizația Nord-Atlantică, reliefând deosebirea situației geopolitice a acestor state, precedată de reconfigurarea intereselor geostrategice ale marilor puteri și respectarea de către acestea a neutralității statelor europene, precum și inexistența problemelor secesioniste pe teritoriile statelor neutre din Europa, dar și nivelul de stabilitate politică, economică și socială – toate împreună formând o diferență considerabilă dintre statutul de neutralitate al Republicii Moldova și cel al statelor europene [20, p. 437-439].

Considerăm că statutul de neutralitate permanentă al Republicii Moldova, care a fundamentat și instituționalizat sistemul național de securitate, s-a dovedit a fi unul perimat, generând instabilitate pluridimensională în domeniul securității. Utilizarea mecanismelor integraționiste de aderare la Organizația Nord-Atlantică ar contribui la renunțarea la statutul geopolitic de *stat-tampon* și la sporirea capacităților de contracarare a noilor amenințări, riscuri și vulnerabilități cu care se confruntă Republica Moldova. Posibilitățile politico-militare, oferite de Alianța Nord-Atlantică, vor impulsiona fortificarea sistemului național de securitate al Republicii Moldova, iar angajamentele asumate vor consta în amplificarea interoperabilității și atașarea la standardele euroatlantice. În acest sens, Republica Moldova este interesată să materializeze un cadru de relații mult mai dezvoltat cu structurile de securitate euroatlantice, prin constituirea Comisiei de cooperare NATO – Republica Moldova, care ar reprezenta nu doar un factor de stabilizare a statului, dar și un instrument-cheie de aderare la Alianța Nord-Atlantică [20, p. 441-442]. Deocamdată, relațiile de cooperare dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică se rezumă doar la implementarea prevederilor Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO actualizat, în contextul participării Republicii Moldova la Programul Parteneriatul pentru Pace. Punctăm asupra importanței realizării de către Republica Moldova a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO

care este un element destinat individualizării, sistematizării și concretizării relațiilor de cooperare, intensificării dialogului și consultărilor între parteneri și Alianța Nord-Atlantică la nivel interstatal. Prin adoptarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO țara noastră și-a exprimat dorința de a intensifica dialogul politic și cooperarea cu Organizația Nord-Atlantică în domeniile: militar, științific, protecția mediului, urgențe civile etc, implicând în acest proces majoritatea instituțiilor naționale [32, p. 54].

V. Juc menționează că menirea planurilor individuale de acțiuni ale Parteneriatului este de a oferi suport de cooperare prioritară și preferențială dintre Tratat și fiecare partener pentru a asigura valorificarea obiectivelor și dezvoltarea abilităților incluse în Documentul de prezentare. Fiind prin conținut mecanisme de angajare și armonizare a relațiilor dintre Alianța Nord-Atlantică și parteneri în baza Programului Parteneriatul pentru Pace, planurile oferă posibilitatea statelor partenere de a alege și de a realiza activitățile individuale, pe care și le asumă, în conformitate cu necesitățile reformării și modernizării sectorului de securitate națională [1, p. 172]. Drept urmare a schimbării contextului geopolitic regional din Europa de Sud-Est și a vectorului geostrategic de dezvoltare al Republicii Moldova, la 19 mai 2006, Consiliul Nord-Atlantic al Alianței și, respectiv, la 24 mai 2006, Republica Moldova a adoptat Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, care a urmărit aprofundarea cooperării cu structurile și instituțiile europene și euroatlantice, promovarea reformelor democratice în diverse domenii, reformarea și modernizarea sectorului de securitate și apărare națională, consolidarea controlului democratic asupra forțelor armate. Documentul conține mai multe linii magistrale de dezvoltare a Republicii Moldova, însă, în accepția lui V. Juc și Gh. Cojocaru, primordialitatea revine reformării prin modernizare a sectorului de securitate și apărare națională, prin realizarea unui pachet de acțiuni și racordării reformelor democratice la standardele europene. În ambele cazuri, rolul determinant este rezervat promovării dialogului politic dintre părți și cooperării cu instituțiile europene și euroatlantice. Potrivit Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, principalele obiective strategice asumate de Republica Moldova constau în realizarea integrării europene, intensificarea dialogului și aprofundarea relațiilor de cooperare cu structurile euroatlantice. Una dintre acțiunile importante fiind ca forțele sale armate să servească și să protejeze dezvoltarea democratică a statului, inclusiv prin exercitarea

controlului democratic comprehensiv asupra acestui element de bază al securității naționale. În acest sens, politicile sectoriale care urmau să fie întreprinse au presupus angajarea persoanelor civile în instituțiile militare și consolidarea prezenței lor în sistemul securității naționale, implementarea standardelor euroatlantice în procesul de reformare a forțelor armate, perfecționarea legislației în domeniul reglementării repartizării responsabilităților între structurile supreme din stat și încurajarea participării societății civile la examinarea problemelor ce se referă la securitate și apărare, inclusiv prin asigurarea accesului la informație [33, p. 252-253].

În opinia noastră, consolidarea relațiilor de cooperare politico-militară dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică necesită realizarea dezideratelor atât din partea Alianței Nord-Atlantice care constă în oferirea oportunităților în cadrul Programului Parteneriatul pentru Pace, cât și din partea Republicii Moldova prin implementarea angajamentelor asumate în cadrul Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, care stau la baza colaborării dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică. Cooperarea Republicii Moldova cu Organizația Nord-Atlantică este fundamentată pe respectul neutralității constituționale a statului. În condițiile statutului său de neutralitate, Republica Moldova, prin implementarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, nu urmărește deocamdată dezideratul aderării la Alianța Nord-Atlantică, dar intenționează să implementeze acest Plan pentru avansarea în procesul de reformare și modernizare a sectorului de securitate și apărare națională. În același timp, apariția noilor provocări la adresa securității naționale generate de reconfigurarea geostrategică a mediului de securitate regională va determina Republica Moldova, în pofida deținerii statutului de neutralitate permanentă, să intensifice dialogul cu Alianța Nord-Atlantică, chiar și ulterior să renunțe la acest concept de neutralitate, în eventualitatea aderării la valorile euroatlantice, care s-a dovedit a fi unul perimat ce nu a contribuit la fortificarea securității naționale ci dimpotrivă a sporit vulnerabilitatea sistemului național de securitate și apărare [32, p. 56-57].

Ținem să menționăm că, reieșind din perspectiva reconfigurării arhitecturii geopolitice și a realității evoluției mediului securității regionale, procesul de actualizare a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO este o necesitate, dat fiind faptul că documentul este axat pe eficientizarea procesului de reforme în sectorul securității și apărării naționale.

Unele dintre aspectele benefice pentru Republica Moldova, ca urmare a realizării mecanismului de implementare a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, este nu doar aprofundarea relațiilor de cooperare cu statele membre ale Alianței Nord-Atlantice, dar și promovarea unei imagini favorabile a Republicii Moldova pe plan extern, în contextul edificării unui stat de drept, democratic și prosper. În această ordine de idei, Alianța Nord-Atlantică este dispusă să susțină în continuare eforturile Republicii Moldova în reformarea și modernizarea sistemului de securitate și apărare națională, pentru a face față noilor provocări ale sec. XXI. Mai mult ca atât, ea este gata să-și extindă acest sprijin asupra unor reforme mai profunde în domeniul politic și al instituțiilor de apărare. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO rămâne a fi în continuare un document conceput în funcție de necesitățile individuale ale fiecărui stat partener, ceea ce înseamnă că Republica Moldova este liberă să-și aleagă domeniile prioritare sau de interes, scopurile și sarcinile pe care le-a inserat în acest Plan. Unul dintre obiectivele-cheie ale mecanismului Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, capabil să favorizeze și să mențină un mediu intern propice reformelor democratice, este consolidarea dialogului și a consultărilor politice între Republica Moldova și Organizația Nord-Atlantică. Astfel, Republica Moldova își poate exprima și demonstra voința și capacitatea de a avansa sub câteva aspecte primordiale: cel al politicii interne și externe sau cel al implementării principiilor fundamentale, stipulate în Documentul-cadru al Programului Parteneriatul pentru Pace și în documentul de bază al Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic [32, p. 54-55]. O altă etapă, nu mai puțin relevantă în procesul de implementare a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, este realizarea mecanismului de actualizare a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, care, până în prezent, s-a realizat în trei etape (2010, 2014, 2017), fiind este un element substanțial în intensificarea relațiilor de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică, iar extinderea colaborării de la sectorul de apărare la cel de securitate – ca urmare a adoptării Hotărârii Guvernului nr.736 din 13 septembrie 2017 privind Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO actualizat pentru anii 2017-2019 – de o importanță deosebită pentru procesul de promovare a reformelor, nivelul cărora poate fi atenuat dacă factorii de decizie în timpul cel mai apropiat nu vor actualiza Planul pentru următorii trei ani [32, p. 55-56].

Accentuăm că relațiile de cooperare politico-militare dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică în cadrul Programului Parteneriatul pentru Pace au contribuit la determinarea importantelor transformări paradigmatică a politicilor ce vizează realizarea procesului de promovare a reformelor democratice în diverse domenii și de modernizare a acestora, în special în sectorul de securitate și apărare națională, dar și la aprofundarea cooperării Republicii Moldova cu structurile și instituțiile euroatlantice, evoluții care au o influență benefică asupra procesului general de fortificare a componentei militare a securității naționale a Republicii Moldova. Valorificarea oportunităților oferite de Programul Parteneriatul pentru Pace în ajustarea sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova la standardele euroatlantice și normele democratice occidentale se va solda eminentemente cu amplificarea gradului de asigurare a securității naționale, ceea ce înseamnă descurajarea realizării unui eventual pericol din partea unor potențiali inamici sau combaterea eficientă a riscurilor, amenințărilor și agresiunii militare în adresa securității naționale cu impact asupra domeniului apărării. Pentru realizarea acestui deziderat este necesară continuarea procesului de actualizare și implementare a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, care este pilonul fundamental în desfășurarea reformei și modernizării sectorului securității naționale. Totodată, este indispensabil ca autoritățile centrale responsabile de reformă să demonstreze voință politică, consecvență și transparență în acțiunile de realizare a angajamentelor asumate de Republica Moldova în relațiile de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică, manifestând interes în evoluția parcursului euroatlantic în calitate de stat partener sau în procesul de integrare în sistemul euroatlantic de apărare colectivă [32, p. 57-58].

Republica Moldova se află într-un permanent proces de identificare a locului și rolului său în contextul geopolitic regional, adică a statutului său geopolitic, care este elementul fundamental în asigurarea securității naționale a puterilor mici. Realizarea redimensionării securității naționale a Republicii Moldova prin valorificarea opțiunii de aderare la valorile euroatlantice necesită o abordare pragmatică și o abilitate politico-diplomatică, ceea ce ar asigura îndeplinirea obiectivelor intereselor securității naționale. Totodată, semnificația Republicii Moldova pe scena internațională este una neînsemnată, dar, datorită conjuncturii geopolitice în care se află și statutului său de furnizor de insecuritate regională se atestă o atenție sporită din partea Occidentului, în contextul noilor transformări ale arhitecturii geopolitice

regionale, care o percepe ca pe un element al unui joc geostrategic, situație ce generează un impact iminent asupra securității naționale. Din cauza potențialului geopolitic redus, Republica Moldova este considerată de către actorii internaționali drept o putere slabă, securitatea națională a căreia este dependentă de fluctuațiile intereselor geopolitice ale marilor puteri în Europa de Sud-Est și diminuată dacă nu se regăsește într-o coaliție de state cu o pondere majoră în sistemul de securitate internațională sau dacă nu are vreo importanță pentru realizarea intereselor geopolitice/geostrategice ale unor mari puteri [20, p. 440-441].

Așadar, datorită situației geopolitice regionale create, Republica Moldova încearcă, deocamdată, sporadic și neconvingător să părăsească arealul de coliziune dintre Occident și Federația Rusă, iar perspectiva de transcendere a statutului geopolitic al Republicii Moldova de *stat-tampon* poate fi redimensionată prin necesitatea de utilizare a dimensiunii geopolitice ca elementul fundamental care va defini noua paradigmă de asigurare a securității naționale. Realizarea unei cercetări continue a rolului și locului geopolitic al Republicii Moldova în contextul reedificării arhitecturii geopolitice regionale va permite formarea unei percepții complexe și exhaustive cu privire la riscurile și amenințările de ordin geopolitic la adresa securității naționale cu care se va confrunta Republica Moldova pe termen mediu și lung. Conjunctura geopolitică din regiunea Balcanilor de Vest și Zona Extinsă a Mării Negre, pe de o parte, și statutul geopolitic și neutralitatea permanentă a Republicii Moldova, pe de altă parte, context ce produce o influență majoră asupra securității naționale, provoacă o reflecție conștientă referitor la accentuarea dimensiunii geopolitice în condițiile necesității consolidării capacității instituționale și a fortificării capabilității militare a sistemului național de securitate și apărare a Republicii Moldova, realizarea căreia trebuie să devină o chestiune substanțială în noua paradigmă de asigurare a securității naționale [17, p. 287].

În concluzie vom reliefa că sistemul național de securitate și apărare a Republicii Moldova parcurge un proces plurivalent de identificare a reformei potrivite pentru fortificarea acestuia, dat fiind că se confruntă cu o multitudine de provocări de ordin geopolitic. Arealul sud-est european a devenit zona de confluență a intereselor geopolitice ale unor mari puteri care exercită presiuni asupra statelor din regiune și le determină politicile interne de securitate, precum și direcțiile de realizare a acestora, consolidând factorul geopolitic în regiune prin atribuirea rolului primordial în asigurarea secu-

rității naționale. Dimensiunea geopolitică a securității naționale a Republicii Moldova necesită o abordare academică permanentă, deoarece interesele geopolitice ale marilor puteri din cadrul sistemului internațional au un caracter fluctuant, determinând nivelul de stabilitate/instabilitate a mediului de securitate regională și declanșând apariția provocărilor geopolitice în adresa securității naționale, iar nivelul capacității Republicii Moldova de a depăși pe cont propriu amenințările geopolitice este unul redus, alternativa fiind examinarea oportunității combaterii colective a acestora, care trebuie să devină un imperativ în necesitatea realizării intereselor vitale ale Republicii Moldova și o chestiune fundamentală pentru asigurarea securității naționale [17, p. 287].

3. ASIGURAREA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA LA INTERFERENȚA SPAȚIILOR GEOPOLITICE RIVALE

În acest capitol sunt supuse cercetării problemele de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova accentuând investigarea evoluțiilor geostrategice la interferența spațiilor geopolitice rivale. Primul subcapitol conține examinarea influenței geopolitice asupra procesului de fortificare a securității politice, evaluând riscurile și amenințările generate de conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova care periclitează atât securitatea politică a Republicii Moldova, cât și securitatea regională, care necesită a fi abordate în termeni geopolitici, precum și asupra consolidării securității militare a Republicii Moldova, reliefând *războiul hibrid* drept o amenințare majoră în condițiile extinderii provocărilor asimetrice și a celor convenționale. Al doilea subcapitol include investigarea posibilității de asigurare a securității energetice a Republicii Moldova prin realizarea politicilor de diversificare a surseilor, diminuând dependența energetică de un singur furnizor, valorificând oportunitățile oferite de conjunctura geopolitică energetică regională.

3.1. Influența geopolitică asupra procesului de fortificare a securității politice și militare a Republicii Moldova în condițiile extinderii provocărilor asimetrice, convenționale și hibride

După încheierea războiului rece s-au produs multiple reconfigurări geopolitice și redimensionări ale intereselor geostrategice ale actorilor internaționali, (statali și nonstatali) care au determinat edificarea unui nou sistem internațional postrăzboi rece, în urma cărora mai multe state din spațiile postsovietic și postsocialist s-au văzut libere să-și hotărască destinul, inclusiv Republica Moldova, în contextul intensificării proceselor europene de democratizare și a extinderii valorilor euroatlantice de apărare colectivă. Federația Rusă de asemenea s-a angajat plenar în aceste procese, chiar dacă dispunea de un potențial slăbit, iar în tentativa de a nu pierde influența geopolitică asupra proximității europene a elaborat și aplicat unele strategii și doctrine noi care prevedeau susținerea mișcărilor secesioniste pe teritoriul postsovietic prin păstrarea contingentelor militare, armamentelor și munițiilor [1, p. 44]. După dezintegrarea sistemului comunist și prăbușirea Uniunii

Sovietice, susține C. Manolache, Federația Rusă nu a renunțat la pretențiile sale geopolitice hegemonice din spațiul postsovietic, iar lumea occidentală nu a oferit tot sprijinul politic, economic și militar în dezvoltarea democratică a țărilor din această parte a Europei [2, p. 67-68]. Ținem să subliniem că Federația Rusă, ca și orice alt stat suveran, independent și internațional recunoscut, are toate drepturile să-și realizeze interesele naționale, inclusiv pe coordonata geopolitică, însă nu prin intimidarea altor actor statali din spațiul postsovietic, realizând acțiuni de ingerință în afacerile interne exprimate prin intervenirea politico-militară, cultural-lingvistică și informațional-propagandistică în interiorul frontierelor naționale, încălcând principiile dreptului internațional, chiar dacă deseori este interpretat diferit, în special de marile puteri [3, p. 60].

Incontestabil este că marile puteri exercită presiuni prin diferite metode asupra statelor din zonele de interes geopolitic și sferelor de influență geopolitică. Rivalitatea relațiilor geopolitice dintre Statele Unite ale Americii/Organizația Nord-Atlantică/Uniunea Europeană, pe de o parte, și Federația Rusă/Organizația Tratatului de Securitate Colectivă/Comunitatea Statelor Independente, pe de alta, în spațiul Europei de Sud-Est influențează procesele de europenizare și euroatlantizare din Republica Moldova, având impact asupra dimensiunii politice a securității naționale. Necesitatea unei analize geopolitice pertinente a asigurării securității politice a Republicii Moldova, care rezidă în apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale, în contextul promovării intereselor geostrategice regionale de către marile puteri, va reliefa existența aspectului geopolitic în evoluția evenimentelor conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova, care urmează să fie contracarat de instituțiile de resort ca principala amenințare externă la adresa securității naționale ce periclitează realizarea intereselor naționale ale Republicii Moldova [3, p. 60].

În opinia noastră, acțiunile importante care au determinat intensificarea concurenței geopolitice postrăzboi rece dintre marile puteri în cadrul sistemului de securitate internațională au fost: declanșarea luptei împotriva terorismului internațional de către Statele Unite ale Americii după evenimentele din 11 septembrie 2001 prin operațiunile antiteroriste din Afganistan în 2002 și din Irak în 2003, urmate de desfășurarea de către Alianța Nord-Atlantică a misiunii Forța Internațională de Asistență pentru Securitate în Afganistan; coagularea eforturilor internaționale de luptă împotriva organizației teroriste Statul Islamic și rivalitatea dintre actorii majori pentru extinderea sferei de influență geopolitică în Orientul Mijlociu înglobând-o pe Republica Arabă

Siria; recunoașterea de către majoritatea statelor a comunității internaționale a independenței de stat a regiunii Kosovo; conflictul militar între Federația Rusă și Georgia din 2008, care s-a soldat cu recunoașterea de către prima a independenței Osetiei de Sud și a Abhaziei; anexarea în 2014 de către Federația Rusă a Peninsulei Crimeea și a orașului Sevastopol, urmate de declanșarea unui *război hibrid* în Ucraina în regiunea Donbas și impunerea de către Occident a contramăsurilor economico-financiare, financiar-bancare, tehnologico-informaționale, precum și sistarea relațiilor de colaborare militară în cadrul Consiliului NATO – Rusia; desfășurarea elementelor sistemului american de apărare antirachetă pe teritoriul statelor membre ale Alianței Nord Atlantice, România, Polonia, Cehia, urmând ca și Danemarca să se alăture la acest proiect; susținerea de către Statele Unite ale Americii a politicilor Georgiei și Ucrainei de aderare la Organizația Nord-Atlantică și Uniunea Europeană și a politicii Republicii Moldova de integrare în Uniunea Europeană, precum și intensificării relațiilor de colaborare cu Alianța Nord-Atlantică în domeniul securității și apărării naționale [3, p. 61].

Considerăm că ținta-cheie a Federației Ruse este consolidarea influenței geopolitice în cadrul spațiului postsovietic, de fapt negând acest lucru la nivel oficial în timpul comunicării cu Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană. Federația Rusă a recurs la astfel de retorică pentru a-și camufla dezideratele politicii externe în spațiul postsovietic. De asemenea, Federația Rusă a practicat în raport cu Occidentul diferite forme de avertizări ca să nu se avânte în confruntări pe marginea „sferelor de influență geopolitică”, afirmând că nu are drept scop dominarea statelor din cadrul Comunității Statelor Independente. În același timp, Federația Rusă a declarat că statele occidentale ar trebui să depună eforturi împreună cu Federația Rusă pentru a evita o confruntare geopolitică, având intenția să limiteze influența Occidentului asupra fostelor state satelit ale Uniunii Sovietice și, totodată, trimițând mesaje permanente în capitalele statelor Comunității Statelor Independente cu avertizări de a nu consolida relații de cooperare cu Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană. În această ordine de idei, Comisia Europeană a prezentat în 2008 o propunere pentru crearea unei dimensiuni specifice de Est a Politicii Europene de Vecinătate pentru menținerea și intensificarea relațiilor de cooperare cu Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina. Principiul de bază al noii inițiative este de a oferi asistență maximă posibilă, ținând cont de realitățile politice, economice precum și de nivelul de realizare a reformelor de stat ale fiecărui partener în parte. Ulterior, în 2009, la Praga a fost lansat Parteneriatul Estic, un proiect

geopolitic cu scopul ambițios de a pune în aplicare o asociere politică și integrare economică în Uniunea Europeană a partenerilor săi răsăriteni. Acest lucru a presupus noi acorduri de asociere, cu crearea zonelor de liber schimb profunde și cuprinzătoare și integrarea progresivă în economia Uniunii Europene. Aceasta le-a permis, de asemenea, facilitarea călătoriilor în Uniunea Europeană, prin liberalizarea treptată a regimurilor de vize, însoțite de măsurile de combatere a migrației ilegale [1, p. 45-46].

V. Teosa, Gr. Vasilescu și V. Croitoru precizează că competiția dintre Occident și Federația Rusă în spațiul postsovietic are valențe de ordin geopolitic, regăsindu-se și interese geostrategice, economice, însă schimbarea balanței geopolitice în favoarea unei sau altei părți determină statutul geopolitic al concurenților. Cu cât mai mult se va extinde Organizația Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, cu atât potențialul geopolitic al acestora se va mări, afectând nu doar capacitatea geopolitică a Federației Ruse, dar și statutul ei geopolitic internațional de mare putere. Federația Rusă, pierzând treptat sfera sa „tradițională” de control în favoarea altor puteri, Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, a declanșat componenta militară a secesionismului pe teritoriile Republicii Moldova (1992), Georgiei (2008) și Ucrainei (2014) în vederea destabilizării situației interne și, ulterior, dezintegrării acestora, cu recunoașterea independenței și anexării teritoriilor separatiste, ancorându-le astfel în sfera sa de influență geopolitică [4, p. 342-343]. D. Dungaciu este de părere că amenințările la adresa securității politice a Republicii Moldova se datorează mai ales condițiilor geopolitice specifice în care și-a făcut apariția și se dezvoltă Republica Moldova: un teritoriu mic, situat între Ucraina și România, lipsit de resurse naturale importante, cu populație în principal rurală, cu economie preponderent agrară, o regiune caracterizată de un vid de securitate, dominată de ambițiile geopolitice ale Federației Ruse de a o ține în propria zonă de interese, combinată cu lipsa unei strategii coerente a Uniunii Europene și Alianței Nord-Atlantice pentru zona în cauză, la care se mai adaugă lipsa unei viziuni strategice a clasei politice din Republica Moldova asupra ireversibilității vectorului politicii externe de dezvoltare și modernizare a țării [5, p. 272]. Subliniem că în ultimul timp s-au produs schimbări importante în spațiul geopolitic în care este plasată Republica Moldova, ce au reconfigurat arhitectura geostrategică a mediului de securitate regională din Europa de Sud-Est. Urmare a evenimentelor din Ucraina din 2014 și a unor procese integraționiste din regiunea Balcanilor de Vest, Occidentul a intensificat prezența sa în spațiul pontic, amplificând interesul geopolitic față de Republica Moldova, considerată un stat limitrof, cu prezență militară

a Federației Ruse pe teritoriul său, cu un conflict înghețat în raioanele de est, ceea ce reprezintă o amenințare la adresa securității regionale. În această ordine de idei, ținând cont de trăsăturile vulnerabile ale domeniului de securitate națională al Republicii Moldova în raport cu factorul geopolitic, dar și de valoarea lui substanțială în edificarea și realizarea politicilor de asigurare a securității naționale, ne-am propus să examinăm dimensiunea politică a securității naționale a Republicii Moldova prin prisma transformărilor geopolitice din Europa de Sud-Est în contextul relațiilor dintre marile puteri, care scoate în evidență starea de dependență și de subordonare a procesului de reglementare a conflictului din raioanele de est [3, p. 62].

Accentuăm că Republica Moldova nu va putea deveni un stat cu adevărat viabil atât timp cât va rămâne nesoluționată problema secesionismului din raioanele de est, oportunitățile de reintegrare presupunând expres o conjunctură internațională favorabilă, dar care trebuie încadrată într-un context geopolitic mult mai larg, însoțit și consolidat prin eforturi susținute și acțiuni concrete de caracter intern [3, p. 62]. N. Popescu atribuie conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova un aspect internațional prin extinderea Uniunii Europene și Organizației Nord-Atlantice, constituind contextul favorabil redefinirii geopoliticii regionale din Europa de Sud-Est și reconsiderării atitudinilor Occidentului asupra problemei transnistrene. În condițiile în care Republica Moldova se află la hotarele Uniunii Europene și Alianței Nord-Atlantice, ea rămâne un factor de instabilitate regională prin problemele sale interne care sunt legate de existența regiunii secesioniste din raioanele est, ce amenință securitatea națională, capătând, în același timp, o nouă dimensiune internațională. Instituțiile europene nu mai percep conflictul transnistrean conform vechii paradigme, în care Federației Ruse i se recunoșteau anumite „drepturi speciale” în gestionarea crizelor din cadrul Comunității Statelor Independente. Acest lucru este valabil, cu predilecție, în cazul conflictului transnistrean, care afectează mult mai mult securitatea regională a Uniunii Europene decât asigură securitatea națională a Federației Ruse [6, p. 10]. Expertul atribuie un impact deosebit trupelor militare ruse, care mențin statu-quo-ul pentru realizarea intereselor geopolitice ale Federației Ruse în regiunea Europei de Sud-Est, iar procesul de reglementare a conflictului transnistrean cunoaște un transfer din categoria unui conflict postsovietic „eurasiatic”, în care Federația Rusă ar avea un rol special, într-un conflict „european”, în care Uniunea Europeană ar trebui să joace un rol mai activ, mai ales în contextul determinării autorităților publice cu privire la implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană

și Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător între Republica Moldova – Uniunea Europeană, pentru că interesele sale sunt afectate direct [7, p. 109]. I. Stăvilă se pronunță în același context de idei, afirmând că implicarea directă în procesul de negocieri a Statelor Unite ale Americii și Uniunii Europene în calitate de observatori, de rând cu Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, Federația Rusă și Ucraina în calitate de mediatori, inspiră un optimism plauzibil în soluționarea problemei transnistrene. Luați împreună, actorii internaționali dispun de potențialul și mijloacele politice și economice necesare pentru a contribui efectiv la reglementarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova în baza unui compromis rezonabil, care să fie capabil să asigure un echilibru de interese geopolitice în această parte a Europei. Însă, în pofida multiplelor premise pozitive, planurilor rezonabile înaintate, eforturilor depuse și implicării mai multor actori cu pondere deosebită în afacerile internaționale, conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova nu a fost soluționat până în prezent din cauza caracterului său eminent geopolitic. Interesele geopolitice imuabile ale Federației Ruse în regiunea Europei de Su-Est, care sunt asigurate prin menținerea cu orice preț a Republicii Moldova în sfera sa de influență, au determinat-o să pledeze, mai degrabă, în favoarea „înghețării” conflictului, decât să sprijine o soluție de compromis care ar răspunde cât se poate de adecvat intereselor tuturor actorilor implicați [8, p. 153, 173].

V. Juc acreditează supoziția că conflictul din raioanele de est impus Republicii Moldova din exterior i-a marcat profund istoria politică și i-a restrâns substanțial posibilitățile de manevră politică și diplomatică. În general, în istoria statului Moldova, deseori este atestată preeminența subiectelor de politică externă asupra aspectelor de politică internă, dat fiind că se dovedesc a fi foarte puține problemele ale căror reglementare a fost sau este posibilă independent de împrejurările internaționale: plasarea problemelor de politică externă în fruntea ierarhiei priorităților, vizând, în special, neașezarea geopolitică a țării, a răsturnat ordinea firească a lucrurilor și a determinat o particularitate a evoluției sale istorice. Cercetătorul susține că eforturile, în mare parte timide și în spirit de pompier ale autorităților centrale îndreptate spre identificarea soluțiilor eficiente și durabile de soluționare a conflictului, nu s-au soldat cu rezultate palpabile, dat fiind că administrația neconstituțională tiraspoleană pune permanent condiții inacceptabile, mai ales pe fundalul că sunt lipsă orice progrese în evacuarea forțelor militare rusești din raioanele de est, iar pe malul drept al Nistrului crizele politice și, implicit, instituționale sunt frecvente. Drept urmare, dialogul politic frecvent s-a aflat

în impas, dat fiind că părțile percep într-un mod absolut diferit reglementarea definitivă a conflictului. V. Juc subliniază că în rezolvarea acestei probleme se impune aplicarea „responsabilități împărtășite”, iar din perspectiva de politică externă conflictul include câteva aspecte majore: 1. retragerea trupelor, armamentelor, echipamentului și munițiilor Federației Ruse care nu se află sub incidența Comisiei Unificate de Control din raioanele de est în conformitate cu angajamentele internaționale asumate; 2. soluționarea politică a conflictului prin elaborarea statutului juridic special al raioanelor de est în componența Republicii Moldova în conformitate cu interesele cetățenilor săi; 3. garantarea implementării și durabilității soluțiilor menite să asigure restabilirea suveranității și jurisdicției pe întregul teritoriu și, implicit, reîntregirea Republicii Moldova. Dat fiind că este absolut necesar ca realizarea deciziilor adoptate să fie asigurată și garantată de factori stabilizatori din exterior, procesele de implementare a ultimelor două blocuri de politici se află în strânsă conexiune și vin să confirme practicile internaționale de gestiune a situațiilor postconflict. Însă îndeplinirea primului bloc de sarcini nu poate fi condiționată de nimic, ci din contra, staționarea trupelor, armamentului și munițiilor rusești, adică a grupului operativ, fără acceptul sau monitorizarea din partea Republicii Moldova și contrar angajamentelor internaționale ale Federației Ruse reprezintă un impediment serios în identificarea unor aranjamente care ar permite „dezghețarea” conflictului [9, p. 202-203].

În accepția lui O. Serebrian, conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova reprezintă un conflict doar geopolitic. Afirmția că acest conflict ar fi unul de natură politică nu este relevantă, susține expertul, subliniind că în cazul de față nu putem vorbi despre o confruntare de idei de ordin politic, de doctrine, de viziuni diferite privind modul de organizare și conducere a societății, de divergențe interetnice, interconfesionale sau ideologice, deoarece regiunea transnistreană are valoare geopolitică, altfel Federația Rusă n-ar fi insistat de la bun început asupra originii geopolitice a conflictului. Valoarea geopolitică a zonei transnistrene este una care prevede nu controlul Balcanilor și nici amenințarea Ucrainei, ci controlul Republicii Moldova. Pentru Republica Moldova regiunea transnistreană este chiar un factor de geopolitică dominantă [10, p. 106 -114]. În opinia noastră, anume această valoare geopolitică este chintesența interesului geostrategic al Federației Ruse în regiune, care exercită un impact efectiv asupra securității politice și militare a Republicii Moldova [3, p. 64]. O. Serebrian relevă că conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova este de esență geopolitică prin faptul că servește Federației Ruse drept instrument pentru a o menține în sfera sa de

influență, oferindu-i o poziționare geostrategică într-o *zonă-gri*, exprimată prin riscuri politico-militare elevate și cu interes redus din partea investitorilor occidentali în eventualitatea unui viitor incert [10, p. 106 -114]. Specificăm că Federația Rusă, care a declanșat războaie hibride cu activarea componentei convenționale prin intermediul regimurilor secesioniste sau prin implicarea sa militară directă în Republica Moldova, Georgia și Ucraina, denotă adevărata valoare geopolitică a acestor acțiuni, fapt scos în prim-plan de către Federația Rusă în condițiile reducerii sferei sale de influență geopolitică și a diminuării statutului său geopolitic în plan internațional, ca urmare a continuării proceselor integraționiste exercitate de Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, dar și de intensificare a relațiilor de cooperare cu statele partenere din spațiul postsovietic, realizând dezideratul geostrategic de asigurare a stabilității și securității regionale la hotarele Europei de Sud-Est [1, p. 47].

M.-C. Neacșu și S. Neagu indică asupra complexității gradului de importanță geopolitică a regiunii transnistrene, aceasta constituind un „detonator” veritabil pentru Federația Rusă cu valențe mai largi, precum menținerea Ucrainei în „menghină” și Republicii Moldova departe de structurile euro-atlantice. Practic, zona transnistreană este genul de instrument geopolitic al Federației Ruse și anume, un teritoriu mic, avanpost, în care Rusia menține starea cu efectul de congelator, ce menține regiunea pentru o perioadă în care Rusia va depăși criza prin care trece și își va putea garanta prin alte mijloace prezența [11, p. 45-46]. O. Tomescu-Hatto exprimă opinia că, conflictul înghețat din regiunea estică a Republicii Moldova și prezența trupelor și munițiilor militare ale Federației Ruse pe teritoriul regiunii separatiste constituie o amenințare nu numai la adresa securității naționale a Republicii Moldova, dar și în plan regional. Regiunea a devenit o țintă a traficantilor de arme, droguri și ființe umane, fiind destinate Europei de Sud-Est. În aceste condiții, dezideratul Uniunii Europene este identificarea unei soluții care ar însemna confirmarea rolului său de actor geopolitic/geostrategic important la nivel regional [12, p. 272]. A. U. Gabanyi opinează că Republica Moldova „este un actor-cheie într-un nou joc geopolitic”, problema fundamentală pe dimensiunea securității politice a Republicii Moldova constituind conflictul transnistrean, soluționarea căruia rezidă în evacuarea contingentului militar, armamentelor și munițiilor de către Federația Rusă în contextul politicii de paritate a retragerii armamentelor din Europa de Sud-Est. În același timp, expertul susține că conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova, care rămâne nesoluționat, ar putea să se transforme într-un statu-quo, în care Federația Rusă este interesată să-și păstreze regiunea secesionistă transnistreană

pentru realizarea unui eventual scenariu de desprindere a acesteia de Republica Moldova, prin care autoritățile centrale nu ar avea nimic de pierdut prin faptul că Republica Moldova nu ar pierde nimic din teritoriul pe care îl controlează, în schimbul, apropierii de Uniunea Europeană [13]. De aceeași părere este și A. Severin, care susține că problema transnistreană este un conflict între Republica Moldova și Federația Rusă, generat de dorința celei de-a doua de a-și găsi locul și rolul în spațiul postsovietic. Expertul evaluează interesele geopolitice ale Federației Ruse în regiune, afirmând că politica externă a Rusiei este rațională și în baza acestor interese raționale poate fi constituit un dialog. Regiunea transnistreană este doar o parte a unei probleme care mai include Abhazia, Osetia de Sud, Crimeea și regiunea Donbas, soluția ar putea fi identificată la interferența intereselor Federației Ruse, Statelor Unite ale Americii și Uniunii Europene. În relațiile internaționale nu există legitimitate, ea se negociază de către marile puteri într-un context geopolitic prielnic, în care alternativa avantajoasă pentru Republica Moldova ar fi neunificarea cu România sau independența sa, ci integrarea în Uniunea Europeană, în urma căreia Republica Moldova ar fi ancorată în albia valorilor europene, iar regiunea transnistreană, având particularități față de celelalte probleme ale țării, ar putea fi decuplată, după modelul Ciprului [14, p. 2-3].

În ordinea reliefată de idei, considerăm necesară următoarea precizare, că o atare abordare a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova este în detrimentul interesului național, care ar submina securitatea politică și ar sfida pozițiile și politicile actorilor implicați în formatul de negocieri 5+2, în special al statelor care susțin integritatea teritorială și dreptul de suveranitate asupra întregii regiuni din stânga Nistrului. Totodată, o eventuală decuplare a regiunii transnistrene n-ar fi în beneficiul Republicii Moldova, deoarece și-ar pierde din credibilitate în fața majorității cetățenilor din raioanele de est ale Republicii Moldova, dar nu numai, fiind irelevantă și supoziția că aceștia n-ar contribui la realizarea dezideratului de integrare europeană, fenomen care se sprijină pe procesele democratizării și realizării reformelor instituționale, modernizarea economiei și competitivitatea produsului finit, consolidarea securității naționale, amplificarea rolului societății civile în procesul decizional al statului, dezvoltarea tehnologiilor informaționale, lucruri care vor demara procese centripete de reintegrare teritorială, ceea ce deocamdată este puțin vizibil în Republica Moldova, și nu pe acțiuni de dezintegrare teritorială [15, p. 154].

Conform lui Ig. Munteanu, cauza fundamentală datorită căreia Republica Moldova s-a pomenit în situație de incapacitate pentru soluționarea pro-

blemei transnistrene este gestionarea incorectă a conflictului. Prima metodă a fost încercarea de „naționalizare” de către Federația Rusă a zonei sale de influență geopolitică, fiind urmată de „internaționalizare”, prin implicarea Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, Uniunii Europene și Comunității Statelor Independente. Din nefericire, Uniunea Europeană nu a venit în ajutor Republicii Moldova, similar Țărilor Baltice, fiind cedate părți din suveranitate [16, p. 2]. I. Chifu evidențiază că nu există un conflict transnistrean propriu-zis și nici similitudini între acest conflict și alte „conflicte înghețate” din spațiul Comunității Statelor Independente, deoarece teritoriul din stânga Nistrului nu se învecinează nemijlocit cu Federația Rusă și nu există nici o justificare pentru prezența trupelor sale în raioanele de est ale Republicii Moldova, dat fiind faptul că majoritatea populației ruse trăiește legitim pe teritoriul Republicii Moldova. I. Chifu este de părere că în problema transnistreană există mai multe niveluri: geopolitic – avem de-a face cu o problemă post-colonială a Federației Ruse; regional – există trilaterală România – Republica Moldova – Ucraina, care se poate implica în soluționarea situației; național – este vorba despre integritatea teritorială a Republicii Moldova, dar, în același timp, Ucraina are libertatea de a-și alege propria politică de securitate; local – raioanele de est pot suferi un proces de transformare internă [17, p. 3].

I. Fota relevă o abordare critică a actorilor participanți la soluționarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova, susținând că problema transnistreană persistă din cauza slăbiciunii și lipsei de voință politică a actorilor implicați, totodată specificând apariția conflictului transnistrean ca fiind o continuare a unei noi forme a războiului rece dintre Federația Rusă și Occident, iar retragerea armamentelor, munițiilor și trupelor militare ruse din regiunea din stânga Nistrului este principala problemă, care nu poate fi realizată din cauza reconfigurării arhitecturii geostrategice a mediului de securitate regională, ca urmare a ultimelor evenimente din Ucraina [18, p. 3-4]. A. Pfaller tratează problema transnistreană prin prisma economică, principala miză fiind stabilitatea în regiune, care depinde și de investițiile străine, mai ales în domeniul economic. În opinia sa, Republica Moldova trebuie să se concentreze pe problema dezvoltării economice după modelul Taiwanului, prosperarea economică fiind generator important al democrației, prin intermediul căruia va realiza succese în conflictul transnistrean [19, p. 4]. D. Dungaciu precizează că în cazul conflictului transnistrean nu conflictul este „înghețat”, ci soluțiile. Decizia Curții Europene a Drepturilor Omului din 2004 a fost crucială în acest sens. Expertul punctează că nu se poate vorbi

de soluții viabile în soluționarea problemei transnistrene atât timp cât există acțiuni incoerente în spațiul euroatlantic, România va trebui și ea să se implice mai activ în procesul de cooperare cu Republica Moldova în cadrul euroregiunilor Politicii Europene de Vecinătate [20, p. 4]. N. Popescu se pronunță în aceeași ordine de idei, considerând că Federația Rusă a folosit în mod tradițional regiunea transnistreană ca instrument de menținere a influenței sale geopolitice și al prezenței militare în Republica Moldova și parțial în Ucraina. În opinia sa, regiunea secesionistă nu putea apărea fără Federația Rusă, după cum nici nu ar fi putut supraviețui ca stat de facto, doar datorită sprijinului politic, militar, economic și financiar oferit, precum și prin păstrarea trupelor militare, care numără circa 1.500 de militari și vreo 25.000 de tone de armament [7, p. 77]. N. Ecobescu exprimă supoziția că tergiversarea soluțiilor în problema transnistreană îi are ca protagoniști pe Federația Rusă și Statele Unite ale Americii, ale căror interese geopolitice sunt antagoniste, dar și din cauza contramăsurilor adoptate de ambele părți [21, p. 4].

Altă opinie este prezentată de către K. Buescher, care menționează că, consolidarea securității politice a Republicii Moldova prin soluționarea conflictului din raioanele de est, acordând regiunii statut autonom în componența Republicii Moldova, nu poate fi realizată prin negocieri exclusiv cu Federația Rusă, aceasta fiind hotărâtă să-și legalizeze pe căi legitime prezența militară și să modeleze o decizie categoric opusă Republicii Moldova. Acordarea autonomiei limitate a regiunii secesioniste în componența Republicii Moldova nu pare a fi în interesul Federației Ruse, iar îmbunătățirea de lungă durată a raporturilor dintre autoritățile Republicii Moldova și autoritățile din stânga Nistrului ar însemna nu doar limitarea prezenței militare în regiune, ci și pierderea rolului Federației Ruse de arbitru în regiune, astfel contribuindu-se la reintegrarea Republicii Moldova și consolidarea securității politice [22, p. 10]. M. Vahl precizează că Federația Rusă deține o pondere geopolitică semnificativă în spațiul postsovietic, permițându-i să aibă influență constantă asupra statelor din regiune. Totodată, această influență geopolitică trebuie analizată din mai multe puncte de vedere: relațiile Federației Ruse cu statele pe teritoriul cărora există mișcări secesioniste convertite fie în conflicte înghețate, fie aflate în faza activă; dialogul dintre Occident și Federația Rusă; dezvoltarea relațiilor dintre Statele Unite ale Americii, Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană cu state din arealul geopolitic postsovietic. Necesitatea Uniunii Europene de a se implica mai activ în soluționarea conflictului transnistrean se dovedește a fi un scenariu inevitabil, în contextul declanșării atacurilor teroriste în serie asupra statelor membre, precedate de amplificarea

amenințărilor asimetrice, generate de fluxul masiv de emigranți/refugiați din Orientul Mijlociu, o atenție sporită va fi acordată Republicii Moldova, deoarece se află la hotar cu Uniunea Europeană, iar regimul secesionist din raioanele de est nu poate fi controlat de autoritățile centrale ale Republicii Moldova, riscând să se transforme într-o zonă de tranzit ilegal spre Uniunea Europeană [23, p. 7].

V. Gheorghiu acreditează opinia că, conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova ocupă un loc aparte în relațiile cu Uniunea Europeană, fiind un domeniu tradițional al sferei de competență a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa. În condițiile în care mediatorii, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, Federația Rusă și Ucraina, n-au reușit să aducă o contribuție decisivă la soluționarea conflictului, Uniunea Europeană a început să manifeste interes tot mai mare față de procesul de reglementare, schimbările de atitudine s-au relevat începând cu anul 2002, iar în Planul de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, care a fost elaborat în cadrul Politicii Europene de Vecinătate și adoptat la Consiliul de Cooperare Republica Moldova – Uniunea Europeană în 2005, a fost inclusă clauza cu privire la susținerea în continuare a Republicii Moldova în soluționarea conflictului transnistrean ca fiind unul din obiectivele-cheie ale Uniunii Europene [24, p. 63]. Considerăm că relațiile geopolitice concurențiale dintre Statele Unite ale Americii/Uniunea Europeană și Federația Rusă comportă în raport cu Republica Moldova aspecte atât pozitive, cât și negative. Lista aspectelor pozitive include: participarea Republicii Moldova la diverse programe europene; monitorizarea de către Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM) a hotarului Republicii Moldova cu Ucraina pe perimetrul transnistrean; semnarea și intrarea în vigoare a Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, a Acordului de Liber Schimb, Aprofundat și Cuprinzător și a Acordului privind Liberalizarea Regimului de Vize; intensificarea relațiilor de cooperare dintre Republica Moldova și Organizația Nord-Atlantică prin prisma implementării prevederilor Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO actualizat. Din lista aspectelor negative pot fi evidențiate următoarele: lipsa progreselor notabile în identificarea soluțiilor de reglementare a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova în formatul de negocieri 5+2; tergiversarea procesului de evacuare a trupelor, armamentelor, munițiilor și echipamentului din zonă de conflict; transformarea contingentului de pacificare constituit din Forțelor Mixte de Menținere a Păcii din unul militar în unul civil sub egida unei organizații

internaționale cu asumarea desfășurării acțiunilor de stabilizare și asigurare a securității regionale, toate aceste acțiuni având un singur scop – menținerea Republicii Moldova în sfera de influență geopolitică a Federației Ruse pentru a compromite procesele integraționiste orientate spre est promovate de Organizația Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, astfel Federația Rusă protejându-și hotarele de proximitate Occidentului creând, *zone-tampon* din state neutre în care sunt susținute mișcările secesioniste pentru a submina vectorul euroatlantic al politicii externe de asigurare a securității naționale [15, p. 154-155].

În altă ordine de idei, V. Cibotaru a remarcat interdependența dintre soluționarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova prin evacuarea armamentelor și trupelor militare ale Federației Ruse cu respectarea prevederilor Tratatului cu privire la Forțele Armate Convenționale în Europa adaptat, precizând că acest Tratat, semnat în 1999 la Istanbul, consemnează noile schimbări ale tranziției europene în domeniul securității pe dimensiunea micșorării numărului de armamente convenționale, deținute de Federația Rusă și de Alianța Nord-Atlantică pe continentul european, precum și opțiunile de securitate ale statelor din spațiul postcomunist în contextul promovării de către Organizația Nord-Atlantică a politicilor „ușilor deschise”. Tratatul cu privire la Forțele Armate Convenționale în Europa adaptat nu a intrat niciodată juridic în vigoare, deoarece nu a fost ratificat de statele semnatare, în primul rând din cauza neîndeplinirii angajamentelor asumate în Actul Final al Summitului OSCE de la Istanbul de către Federația Rusă. Aceasta implica retragerea forțelor militare din Republica Moldova și Georgia, în baza principiului imposibilității staționării trupelor unui stat pe teritoriul altui stat suveran fără consimțământul său. Totodată, Federația Rusă a contestat legătura dintre angajamentele de la Summitului OSCE de la Istanbul și Tratatul cu privire la Forțele Armate Convenționale în Europa adaptat, deși ambele elemente au fost înscrise în Acordul Final al Tratatului cu privire la Forțele Armate Convenționale în Europa adaptat, semnat la Summitul OSCE de la Istanbul de toate statele membre, expertul precizând că nu există două tipuri de angajamente, unele ce țin de Tratatul cu privire la Forțele Armate Convenționale în Europa FACE adaptat și altele de retragerea armamentelor, precum susține Federația Rusă [25, p. 10-11]. În opinia noastră, nerespectarea angajamentelor asumate de către Federația Rusă la Summitul OSCE de la Istanbul din 1999, în 2007, sistarea de către Federația Rusă a aplicării prevederilor Tratatului cu privire la Forțele Armate Convenționale în Europa adaptat, iar din 2015, întreruperea de către Federația Rusă a parti-

cipării la întrunirile grupului comun consultativ, nu pot fi interpretate altfel decât suspendare a activității Federației Ruse în cadrul Tratatului cu privire la Forțele Armate Convenționale în Europa adaptat și arogare în mod unilateral a dreptului de suplinire a contingentelor militare cu armament convențional, dislocate pe teritoriul statelor din spațiul postsovietic, fără a înștiința partenerii occidentali, înclinând balanța de securitate regională în favoarea sa [26, p. 23].

V. Juc consideră că la Reuniunea Ministerială a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Istanbul din noiembrie 1999, Federația Rusă și-a asumat în mod deliberat angajamentul de a retrage ordonat și complet forțele militare, armamentul și munițiile sale până la finele anului 2002, angajament care n-a fost respectat. Deja la 21 decembrie 1999, Federația Rusă a invocat necesitatea sincronizării evacuării arsenalului său militar cu soluționarea politică a conflictului [9, p. 203-204], plasând „problema transnistriei, conform estimărilor lui Gh. Cojocaru, pe un cerc vicios” [27, p. 165]. Deși declarația Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Istanbul n-a fost anulată, acest argument a pierdut treptat din puterea sa de convingere și din capacitatea de mobilizare, fiind folosit de Republica Moldova cu incoerență și timiditate, ca și altele, spre exemplu: acuzarea de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului a Federației Ruse ca fiind agre-soare în conflict [9, p. 204]. Vom sublinia, în acest context, că un rezultat important obținut de Republica Moldova ține de adoptarea Rezoluției Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite A/RES/72/282 din 22 iunie 2018 cu privire la retragerea completă și necondiționată a forțelor militare străine de pe teritoriul Republicii Moldova. Expresia „trupe rusești care staționează ilegal în raioanele de est ale Republicii Moldova” încorporează grupul operativ care asigură paza depozitelor de muniții și armament ale Federației Ruse rămase din perioada sovietică, dar neavând acordul autorităților constituționale, fiind incompatibil cu suveranitatea, independența, integritatea teritorială și neutralitatea proclamată în aspect constituțional [28]. V. Juc precizează că pe teritoriul din stânga Nistrului staționează două categorii de forțe armate rusești: forțele de menținere a păcii, care staționează legal în conformitate cu prevederile Acordului privind principiile reglementării pașnice a conflictului armat din regiunea transnistreană a Republicii Moldova din 21 iulie 1992 [29], și grupul operativ de trupe ruse, care staționează ilegal. Staționarea neautorizată a forțelor militare ale Federației Ruse în raioanele de est ale Republicii Moldova și oportunitatea identificării mecanismelor pentru retragerea lor au condiționat decretarea inițial a statutului de zonă demilitarizată, iar mai târziu de neutralitate permanentă, stări care practic se dovedesc a fi incompatibile

cu „dislocarea de trupe ale altor state pe teritoriul său”. Această prevedere constituțională la început a fost gândită mai cu seamă ca fiind instituție de drept internațional public, în sensul că Rusia în regim expres trebuia să-și evacueze forțele militare de pe teritoriul suveran al Republicii Moldova. În opinia sa, neutralitatea permanentă proclamată unilateral și menținută prin propria voință, fără a avea garanții internaționale, care, frecvent nu valorează mult, n-a contribuit până la moment la atingerea obiectului strategic urmărit, fiind sfidată și depreciată de prezența forțelor militare străine (grupul operativ) pe o parte din teritoriul său, chiar dacă provizoriu se alină sub controlul autorităților tiraspolene. Încălcând permanent statutul Republicii Moldova de neutralitate, Federația Rusă încurajează menținerea acestei calități, dar urmărind obiectivul de a preveni apropierea statelor din vecinătatea sa imediată de Alianța Nord-Atlantică [9, p. 204-205].

F. Lukianov se pronunță în același context de idei, afirmând că evenimentele din Ucraina din 2014 transmit semnale negative clare ale unui revizionism geopolitic manifestat de către Federația Rusă, care a debutat cu realizarea intereselor geopolitice materializate în „conflicte înghețate” din raioanele de est ale Republicii Moldova, în Karabahul de Munte din Azerbaidjan, în Abhazia și Osetia de Sud din Georgia, asigurând baza separatistă, fiind mediator și garant în procesul de identificare a soluțiilor, fapt care îi asigură pârghii de menținere a tuturor acestor state în sfera sa de influență geopolitică. Ulterior, cetățenii acestor state au dobândit în masă cetățenia Federației Ruse și au devenit subiecți ai doctrinei de apărare a rușilor, creând un drept de intervenție militară autoasumat de către Rusia [30, p. 65]. S. Nazaria exprimă opinia că nu este corect să comparăm conflictul transnistrean cu cel din Caucaz, Ucraina sau Kosovo, deoarece aici nu există divergențe religioase sau de alt gen cu implicarea populației de pe cele două maluri ale Nistrului, ci doar fiind un conflict dintre elitele politice [31]. A. Vlasov se declară optimist cu privire la perspectivele de identificare a soluțiilor în problema transnistreană, care vor avea un impact asupra asigurării dimensiunii politice a securității naționale a Republicii Moldova, susținând că autoritățile centrale ale Republicii Moldova și autoritățile din stânga Nistrului, cu medierea Federației Ruse, vor putea ajunge la un acord care ar conveni părților, deoarece toate trei au nevoie de un compromis, însă trebuie să dispară atmosfera de neîncredere, în caz contrar nici un plan nu va putea conduce la reglementarea conflictului [31]. P. Felgenhauer relevă aceste compromisuri subliniind că în schimbul refuzului Republicii Moldova de a adera la Alianța Nord-Atlantică, Federația Rusă este gata să exercite presiuni asupra regiunii secesioniste din

raioanele de est, pentru a reanima „Memorandumul Kozak”. Cât de mari vor fi aceste presiuni, depinde de mai mulți factori. Dar o condiție obligatorie a Federației Ruse este de a menține prezența militară rusă pe teritoriul Republicii Moldova reunificate pentru o perioadă cât se poate de mare, preferabil pentru totdeauna [32].

Potrivit lui O. Nantoi, nu există premise pentru soluții rapide și viabile ale conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova, Federația Rusă n-a fost interesată să accepte propunerea Republicii Moldova de reglementare a conflictului „în pachet” și încă n-a renunțat la ideea de a crea în locul Republicii Moldova un nou stat comun (federație sau confederație) format din doi subiecți egali, Republica Moldova și regiunea secesionistă transnistreană, care va beneficia de un statut special și drept de veto [33]. A. Barbăroșie notează că pentru fortificarea securității politice a Republicii Moldova este necesar ca autoritățile să se concentreze pe problemele interne pentru a face atractiv acest teritoriu, în caz contrar cetățenii din stânga Nistrului vor fi pierduți, pentru că pro-paganda secesionistă este foarte eficientă [33]. V. Grosu exprimă supoziția că perspectivele reglementării conflictului din stânga Nistrului sunt destul de incerte în condițiile în care Federația Rusă realizează o politică externă imperialistă ascendentă, aflată în opoziție față de procesul de extindere a Organizației Nord-Atlantice și Uniunii Europene. Este de așteptat ca Federația Rusă să depună eforturi de corelare a reglementării conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova cu acțiunile de sistare a embargoului impus de Occident Rusiei în raport cu anexarea Peninsulei Crimeea și implicarea directă a acesteia într-un conflict armat în regiunea Donbas a Ucrainei. Sporirea prezenței Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene în regiune vor determina intensificarea cooperării dintre Federația Rusă și autoritățile separatiste în vederea blocării inițiativelor Occidentului, păstrând dreptul de inițiativă după sine [34, p. 3]. Împărtășim opinia lui A. Zagorski, care susține că elementul determinant al Federației Ruse cu privire la conflictul transnistrean este calculul geopolitic. Legăturile strânse cu regiunea secesionistă și menținerea trupelor, armamentelor și munițiilor militare permit Federației Ruse să își exercite influența geopolitică asupra Republicii Moldova. Acest aspect este important, întrucât mulți factori de decizie din Federația Rusă privesc lumea din perspectivă geopolitică, în care balanța de putere, zonele de interes, sferele de influență, vidul geopolitic și de securitate sunt elementele-cheie care determină cursul politicii internaționale [35, p. 71].

R. Ivan prezintă o analiză a unor tentative ale subiecților implicați în reglementarea conflictului transnistrean, menționând că prima dintre acestea

a fost „Memorandumul Primakov” din 1997, care prevedea că relațiile dintre raioanele de est și autoritățile centrale ale Republicii Moldova erau reglementate în baza conceptului de „stat comun”. Deși conceptul a fost acceptată de cele două părți, totuși a avut semnificații și interpretări diferite: pentru autoritățile centrale însemna autonomie regională acordată regiunii secesioniste, iar pentru regimul din stânga Nistrului percepția era constituirea unei confederații, în care cele două entități urmau să aibă un statut egal. În anul 2003 a fost elaborat alt plan, de federalizare a Republicii Moldova, numit „Memorandumul Kozak”. Planul prevedea dreptul regiunii transnistrene, dar și Unității Teritorial Administrative Gagauzia, de a solicita autodeterminare în urma unui referendum local și dreptul de veto în probleme de politică internă sau externă. Mai mult, Planul nu prevedea nici o garanție internațională, acesta fiind unul din motivele pentru care Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa l-a respins. Documentul nu a fost acceptat în Republica Moldova, ca urmare a demonstrațiilor populare și a intervențiilor diplomatice ale Statelor Unite ale Americii și ale țărilor europene. Altă inițiativă neoficială a Federației Ruse, lansată în 2004 de S. Belkovski, presupunea o soluție care prevedea independența regiunii secesioniste transnistrene, urmând pe termen mediu să se unească cu Federația Rusă, iar Republica Moldova cu România. Planul nu a fost discutat de către autoritățile oficiale din România și din Republica Moldova. La rândul său, în 2005, Ucraina a propus „Planul Iușcenko”, a cărui implementare să fie supusă medierii de către Federația Rusă, Ucraina și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa. Republica Moldova propune în anul 2005 „Planul Voronin-Șova”, care stabilește formatul de negocieri „3+3” (Republica Moldova, Federația Rusă, Ucraina, Statele Unite ale Americii, Uniunea Europeană și România). De asemenea, expertul remarcă și existența unor acorduri internaționale semnate sub egida Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa cu privire la retragerea trupelor militare ruse din regiunea transnistreană: primul datează cu 1994, și prevedea retragerea definitivă până în 2002, al doilea, semnat la Istanbul în 1999, reitiera acest termen, fixând calendare precise pe categorii de armament. Nici unul din aceste documente nu a fost respectat de Federația Rusă [36, p. 12-13].

Considerăm că în condițiile când actorii implicați în reglementarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova lansează proprii proiecte, care având drept scop realizarea intereselor geopolitice ale acestor entități, în detrimentul interesului național de asigurare a securității politice, subminează independența, suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii

Moldova [3, p. 71-72]. O. Nantoi propune Guvernului Republicii Moldova să elaboreze Strategia Națională de Reintegrare a Republicii Moldova, ținându-se cont de interesele naționale și ulterior interesele celor implicați în procesul de negocieri privind securitatea regională. În opinia expertului, această Strategie, fiind adoptată de Parlament, ar asigura realizarea următoarelor deziderate: ar fi devenit cadrul politico-juridic obligatoriu în promovarea politicii de stat, interne și externe, în problema transnistreană; ar fi conturat o perspectivă clară, inclusiv garanțiile raționale, asigurate prin lege, pentru cetățenii din regiunea din est; ar fi pus capăt încercărilor de realizare a intereselor geopolitice, dar și de alt gen, a altor actori prin inițierea diferitor documente pentru procesul de negocieri. Deocamdată în Republica Moldova lipsește asemenea abordare sistemică a problemei transnistrene, existența regimului secesionist din raioanele de est ale Republicii Moldova este tratat ca ceva separat de restul problemelor cu care se confruntă societatea și nici nu se încearcă abordarea ei în calitate de parte componentă a problemei complexe de încununare cu succes a proiectului de statalitate a Republicii Moldova. Cadrul juridic existent nu oferă o perspectivă clară și sigură de reintegrare a Republicii Moldova, provocând doar confuzii, iar elaborarea și aprobarea unei Strategii Naționale de Reintegrare a Republicii Moldova s-ar dovedi fi și o strategie de consolidare a statului de drept în limitele frontierelor recunoscute de comunitatea internațională [37, p. 4].

V. Cibotaru abordează problema transnistreană reliefând trei scenarii de reglementare: pozitiv, negativ și probabil. În scenariul pozitiv, autoritățile Republicii Moldova și autoritățile din stânga Nistrului ajung la o înțelegere reciprocă susținută de elitele politice din ambele părți asupra distribuirii competențelor și a modului de atingere a variantei de fuzionare într-un model „finalizat”, păstrându-se statutul Republicii Moldova de stat integru. În scenariul negativ intervin factorii externi „duri” (Federația Rusă recunoaște independența regiunii transnistrene față de Republica Moldova, aceasta din urmă intră în conflict cu mediatorii și observatorii procesului de negocieri), care condiționează dezvoltarea unor factori negativi interni, cum ar fi criza economică, energetică, politică pe ambele maluri ale Nistrului. Conflictul se termină prin dezintegrare teritorială cu consecințe proiectate într-un viitor îndepărtat. Scenariul probabil constă în începerea realizării în practică a „măsurilor de consolidare a încrederii dintre malurile Nistrului”, în urma căruia anumite probleme ar putea fi soluționate (economice, sociale, de transport, de telecomunicații, ecologice și, într-o măsură mai mică, cele de securitate), rezultatul negocierilor privind atingerea unor înțelegeri

viabile se va diminua din cauza delimitării atribuțiilor, iar soluția definitivă de rezolvare a conflictului va fi amânată până la apariția unor noi oportunități [38]. În opinia noastră, actualmente asistăm la o diminuare a eforturilor manifestate de observatori în cadrul procesului de negocieri de către Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană în raport cu problema transnistreană, pledând pentru continuarea procesului de negocieri în format „5+2”, chiar dacă doi subiecți (Federația Rusă și Ucraina) se află într-un conflict militar. Lipsa rezultatelor reglementării geopolitice a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova sunt determinate de confruntarea geopolitică dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă, ce contribuie la perpetuarea instabilității situației din Ucraina și a continuării evenimentelor militare din regiunea Donbas, care fiind precedate și de nerespectarea Acordurilor de Pace Minsk-1 și Minsk-2 de către părțile vizate, adoptate în cadrul formatului de negocieri „cvartetul normand” din care fac parte Germania, Franța, Federația Rusă și Ucraina, dar și de reconfigurarea forțelor în lupta cu terorismul internațional pe teritoriul Siriei, după plecarea militarilor americani, fapt ce a impulsionat amplificarea poziției geopolitice a Federației Ruse în zonă și dinamizarea acțiunilor Turciei în Siria, Statele Unite ale Americii păstrându-și interesele geopolitice în regiune prin intensificarea relațiilor de cooperare cu statul Israel.

O. Serebrian pune în lumină câteva soluții de reglementare a conflictului transnistrean, una dintre care este blocarea regimului secesionist transnistrean în cazul când tratativele intră în impas și Republica Moldova nu-și mai poate permite politica concesiilor, care nu s-a soldat cu nici un rezultat. În acest caz se va discuta cu Ucraina și nu cu Federația Rusă, datorită așezării și configurației geografice a regiunii transnistrene sau, geopolitic vorbind, ținând cont de topopolitica și morfopolitica ținutului, o blocadă a regiunii e foarte ușor de organizat. Ideea că regimul secesionist transnistrean ar recurge la decuparea energiei electrice și a gazului natural este exagerată, dat fiind că nu regiunea transnistreană este producător de gaze naturale, cărbune sau energie electrică. În același timp, Republica Moldova ar putea ușor să se conecteze la rețelele europene de electricitate și la conductele de gaz natural din România [39, p. 122-124]. O. Nantoi nu este de acord cu ideea lansată de O. Serebrian, că prin instituirea unei blocade economice a regimului secesionist transnistrean s-ar contribui la reglementarea conflictului, cauza principală constând în moravurile și realitățile societății din Republica Moldova, în special fiind vizați funcționarii de stat [40]. R. Gorincioi exprimă o atitudine critică similară, subliniind că am asistat la eșecul unei blocade sau a unui

război economic în raport cu regimul secesionist din zona transnistreană, care s-a dovedit a fi ineficientă, deoarece Republica Moldova a devenit dependentă de regiunea transnistreană în multe privințe. Statul nu este pregătit să aplice o decuplare bruscă, tranșantă a zonei transnistrene, cu toate rigoriile care decurg [41]. Altă variantă de soluționare a conflictului transnistrean examinată de O. Serebrian este fundamentată pe dialogul cu Federația Rusă, fiind mai puțin promițătoare decât formulele în care rolul principal este rezervat Ucrainei și vizează câștigarea susținerii din partea Federației Ruse pentru a obține acordul autorităților separatiste în cazul unui statut autonom în cadrul Republicii Moldova, identic celui obținut de Gagauz-Yeri. În schimbul acestui „serviciu”, Republica Moldova ar oferi Federației Ruse dreptul de a dispune de baze militare în raioanele de est [39, p. 127-128]. Considerăm că o asemenea variantă pare ademenitoare prin simplitate, dar aceasta comportă și mari riscuri. Primul este generat de caracterul imprevizibil al comportamentului Federației Ruse, a cărei viitor previzibil este incert, în contextul confruntărilor geopolitice cu Occidentul, și în condițiile scăderii prețurilor de comercializare a petrolului la bursele internaționale, al doilea constă în faptul că prin acest act s-ar confirma și mai mult atașamentul geopolitic față de Federația Rusă, contrar pledoariei proeuropene a Republicii Moldova și angajamentelor asumate față de Uniunea Europeană în cadrul Acordului de Asociere [3, p. 74].

În ordinea de idei reliefată, V. Lupan punctează două premise de bază pentru soluționarea conflictului transnistrean. Prima ar fi că Federația Rusă este interesată în rezolvarea conflictului, altminteri fiind discutabil dacă Federația Rusă va accepta să ofere un exemplu pozitiv, demonstrând comunității internaționale că poate soluționa un conflict, pierzând, în același timp, influență și pârghii geopolitice. A doua vizează menținerea statu-quoului în dosarul transnistrean, în acest caz, Republica Moldova trebuie să mizeze pe aliați naturali, cum ar fi Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană [42]. J. Sherr, reflectând asupra subiectului soluționării conflictului transnistrean exprimat prin reintegrarea teritorială a Republicii Moldova, deduce următoarele concluzii: dacă prin reintegrare se subînțelege crearea unui sistem politic, administrativ și birocratic în care regimul secesionist, deși cu o populație de circa 12-13% ar avea drept de veto asupra tuturor chestiunilor importante, atunci va trebui să ne întrebăm: „Ce este mai important: păstrarea suveranității sau reintegrarea teritorială a țării?” Conflictul ar putea fi soluționat foarte repede în cazul în care Republica Moldova ar fi dispusă să renunțe la suveranitate [43]. I. Stăvilă consideră că înlocuirea actualii operațiuni de

menținere a păcii cu o misiune multinațională civilă cu mandat internațional și asigurarea îndeplinirii pe deplin a deciziilor Summitului OSCE de la Istanbul din 1999 pot contribui substanțial la crearea condițiilor necesare pentru depășirea impasului în problematica Tratatului cu privire la Forțele Armate Convenționale în Europa adaptat, stimulând procesul de reglementare a conflictului [44, p. 92].

Accentuăm că eforturile autorităților Republicii Moldova îndreptate spre identificarea soluțiilor eficiente și durabile de dezamorsare a conflictului din raioanele de est nu s-au soldat cu rezultate palpabile. De fapt, în opinia noastră, conflictul cuprinde câteva aspecte majore: retragerea trupelor, armamentelor și munițiilor ale Federației Ruse din regiune în conformitate cu angajamentele internaționale asumate; soluționarea politică a conflictului prin elaborarea statutului juridic special al raioanelor de est în componența Republicii Moldova în conformitate cu interesele cetățenilor săi; garantarea implementării și durabilității soluțiilor menite să asigure restabilirea suveranității și jurisdicției pe întregul teritoriu și, implicit, reîntregirea Republicii Moldova. Trebuie de notat că este absolut necesar ca realizarea deciziilor adoptate să fie asigurată și garantată de factorii stabilizatori din exterior într-un context geopolitic favorabil edificat de ei înșiși, iar procesele de implementare a ultimelor două blocuri de politici să se afle în strânsă conexiune și să confirme practicile internaționale de gestiune a situațiilor postconflict. Suntem de părere că elaborarea unor soluții viabile de reglementare a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova se dovedește a fi un proces foarte dificil, complex și multidimensional, și că ar fi o greșeală dacă am insista în exclusivitate asupra lipsei totale de progrese, dintre cele mai importante pot fi menționate următoarele: cu titlul de realizări palpabile se înscrie inaugurarea Misiunii Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM), lansată la 30 noiembrie 2005 în vederea îmbunătățirii controlului la punctele de trecere gestionate în comun; Legea cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al raioanelor de est ale Republicii Moldova din 22 iulie 2005; inițiativele de consolidare a încrederii între cele două maluri și a securității, lansate în toamna anului 2007 în scopul elaborării unor proiecte comune de caracter social-economic și umanitar, dezarmării și demilitarizării întregului teritoriu al Republicii Moldova; luările de poziții cu privire la ineficiența actualului mecanism de pacificare și oportunitatea transformării lui într-o misiune multinațională de observatori civili [3, p. 75].

A. Țăranu, abordând subiectul reglementării politice a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova, ridică o problemă gravă, legată de funcționalitatea formatului de negocieri „5+2”, în contextul conflictului ru-so-ucrainean. Doi din mediatorii de bază internaționali ai acestui format de reglementare, Federația Rusă și Ucraina, se găsesc de facto în stare de război nedeclarat, iar Rusia folosește teritoriul regiunii secesioniste din Republica Moldova, unde sunt amplasate ilegal forțele sale militare, pentru destabilizarea Ucrainei. În aceste condiții, Republica Moldova are motive mai mult decât întemeiate pentru a insista asupra revizuirii actualului format internațional de mediere în sensul sporirii gradului de eficiență al lui. Analiza evoluției conflictului transnistrean continuă să rămână o amenințare la adresa securității politice a Republicii Moldova și o sursă de pericol și de instabilitate regională [45, p. 329].

V. Juc este de părere că lipsa de progres în asigurarea securității politice prin reglementarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova este determinată de mai mulți factori, primordiali și secundari, iar sarcinile de moment ar fi promovarea activă a politicilor de descentralizare administrativă și decizională, realizarea proiectelor comune, restabilirea dialogului și identiicarea unor măsuri menite să contribuie la asigurarea încrederii dintre cele două maluri ale Nistrului. Indiscutabil este că raioanele din stânga Nistrului nu pot fi nici abandonate, nici schimbate sau cedate, reîntregirii țării revenindu-i întâietate în raport valoric, or acest deziderat nobil nu trebuie să fie un obiectiv de soluționat cu orice preț și în detrimentul intereselor naționale: menținând dialogul și căutând soluții de consolidare a încrederii și de reglementare durabilă, conflictul ar putea să rămână mai mult timp „înghetat”, iar dezamorsarea definitivă să fie transferată altei generații de lideri politici și elite politice, după cum se încearcă în cazurile Ciprului sau Coreei. Cercetătorul reliefează că fărâmițarea teritorială și prezența regimului secesionist din stânga Nistrului reprezintă un impediment esențial în calea integrării europene a Republicii Moldova atât timp cât Uniunea Europeană încă nu s-a pronunțat asupra eventualității repetării variantei cipriote, a cărei probabilități pare actualmente a fi foarte mică. Este important totuși de conștientizat că reintegrarea țării, integrarea europeană și eventual integrarea euroatlantică reprezintă procese paralele care nu trebuie contrapuse, obiectivele strategice urmărite fiind modernizarea și consolidarea statului și a societății Republicii Moldova [9, p. 211-213].

Considerăm că în tentativele identificării soluțiilor de reglementare a conflictului transnistrean mai eficient ar fi pentru moment transformarea

formatului „5+2”, care s-a dovedit a fi nefuncțional, mai ales în contextul evenimentelor recente din Ucraina, în unul heptagonal, altă variantă ar putea fi „7+1”, prin ridicarea statutului celor doi observatori – Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană – și readucerea României la procesul de tratative, eliminată absolut nejustificat în luna mai a anului 1992, echilibrându-se în asemenea manieră raportul de forțe în cadrul negocierilor. Nu este mai puțin adevărat însă că formula actuală practic nu s-a soldat cu rezultatele scontate, iar doi participanți, Federația Rusă și Ucraina, practic se află în stare de război. Precizăm necesitatea aplicării conceptului securității cooperative, care presupune exercitarea politicii soft, consensualitate și cooperare între liderii puterilor mondiale, utilizarea mijloacelor pacifice pentru diminuarea intensității conflictelor și angajarea activă în procesul de tratative pentru identificarea soluțiilor reciproc acceptabile, urmărind realizarea obiectivelor de stabilire și menținere a dialogului între părți, de deschidere, de transparență și de predictibilitate [3, p. 76].

Specificăm că în contextul complexității procesului de reglementare a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova, care este un conflict ce amenință componenta politică a securității naționale, distingem două dimensiuni: internă (națională) și externă (geopolitică/geostrategică). Coordonația națională include elaborarea și adoptarea, în baza consensului național, a Strategiei de Reintegrare a Republicii Moldova, care va servi drept temei pentru alocarea surselor financiare în scopul realizării programelor social-economice în raioanele din stânga Nistrului. Succesele eventuale ale Republicii Moldova pe calea integrării europene, prin realizarea prevederilor Planului de Acțiuni privind implementarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, dar și prevederile Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO actualizat, ar putea deveni un factor semnificativ ce va eroda regimul secesionist tiraspolean din interior. Coordonația externă prevede atribuirea rolului principal marilor puteri (Statelor Unite ale Americii, Uniunii Europene și Federației Ruse), care își promovează consecvent interesele geopolitice în regiunea Europei de Sud-Est, în contextul reconfigurării arhitecturii geostrategice a mediului de securitate regională, în identificarea soluției privind reglementarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova prin edificarea consensului geopolitic. Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană au devenit parteneri ai Republicii Moldova fiind interesate în schimbarea statutului geopolitic al Republicii Moldova din consumator în furnizor de securitate regională, în același timp, contribuind și la asigurarea securității frontierelor de est ale Alianței Nord-Atlantice și

Uniunii Europene prin consolidarea stabilității regionale. Procesul de negocieri dintre marile puteri în vederea soluționării conflictului transnistrean este perceput ca un element de compromis geopolitic, însă acesta rămâne deocamdată incert în condițiile anexării Peninsulei Crimeea de către Federația Rusă și implicării acesteia într-un *război hibrid* împotriva Ucrainei, impunerii contramăsurilor de către Occident Federației Ruse și acțiunilor de răspuns din partea Rusiei, precum și divergențelor de opinii dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă cu privire la reglementarea conflictului militar și instaurarea păcii în Siria. Aceste, dar și alte aspecte nu pot să nu provoace neîcredere între participanții la procesul de reglementare a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova, inclusiv de edificare a unei strategii complexe și multidimensionale de securitate regională, incluzând și componenta conflictului transnistrean. Motivarea valorificării de compromisului geopolitic în relațiile dintre marile puteri va contribui substanțial la reglementarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova [3, p. 76-77].

Așadar, rivalitatea intereselor geopolitice ale actorilor majori, implicați în procesul de reglementare a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova, demonstrează că formatul actual de negocieri „5+2” nu generează transformări calitative, doar tergiversează fenomenul, în pofida eforturilor depuse, având impact negativ asupra asigurării dimensiunii politice a securității naționale a Republicii Moldova și realizării dezideratului de integrare europeană. Aceste circumstanțe scot în evidență necesitatea modificării paradigmei de abordare a procesului privind soluționarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova în contextul reedificării arhitecturii geostrategice a mediului de securitate din Europe de Sud-Est. Republica Moldova trebuie să descurajeze orice acțiune de sprijin direct ori indirect a regimului secesionist din stânga Nistrului, solicitând instituțiilor europene, comunității internaționale, condamnarea oricărui suport acodat separatismului. Lipsa de rezultate notabile de pe urma negocierilor pe marginea identificării soluțiilor fezabile și sustenabile ale conflictului transnistrean se datorează, nu în ultimul rând, unei viziuni eronate a autorităților Republicii Moldova privind interesele geopolitice reale ale actorilor implicați în negocieri, diferite de preferințele invocate în retorica oficială. Federația Rusă urmărește obținerea loialității necondiționate din partea Republicii Moldova, care ar exclude proiecte de europenizare, de euroatlantizare, dar și de orice autonomie decizională fără asentimentul său. Este preferabil ca autoritățile Republicii Moldova să elaboreze acțiuni concrete care să facă mai costisitor

sprijinul regimului secesionist din stânga Nistrului și implicarea Federației Ruse, dar și să evite confruntarea directă. Mecanismul de mediatori și garanți „5+2” este unul asimetric, care nu corespunde întru totul exigențelor și nici realităților geopolitice regionale în contextul extinderii Organizației Nord-Atlantice și Uniunii Europene. Pentru a obține o soluție durabilă a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova, este absolut necesar ca formatul de reglementare să țină cont de procesele integraționiste realizate de Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, dar și de interesul din partea acestor entități internaționale față de problema transnistreană. În același timp, este important ca Republica Moldova să stabilească și să mențină relații echilibrate cu Federația Rusă, actor important cu pondere geopolitică regională decisivă în acest spațiu, evident fiind că soluționarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova este imposibilă fără ca Rusia să nu participe în mod direct. În această ordine de idei, considerăm oportună ideea care prevede demararea procesului de negocieri privind modificarea statutului Statelor Unite ale Americii și Uniunii Europene din observator în mediator [3, p. 77-78].

Considerăm că este necesar de a realiza o analiză a provocărilor asimetrice, convenționale și hibride, acestea fiind percepute ca pericole reale la adresa dimensiunii militare a securității naționale a Republicii Moldova, mai ales în contextul actual de existență a trupelor militare, armamentelor și munițiilor pe teritoriul său, fără acordul țării gazdă, precum și declanșării unui *război hibrid* de către Federația Rusă în regiunea Donbas pe teritoriul Ucrainei. Amenințările asimetrice, precum terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflictele secesioniste nesoluționate, regimurile autoritare, statele eșuate, migrația necontrolată, criminalitatea organizată transnațională, alături de fizionomia noilor conflicte, cum ar fi disputele etnice, războiul de gherilă și nu în ultimul rând *războiul hibrid*, au determinat schimbări ale organizării și structurii forțelor militare, ale modului de acțiune, ale tehnicii și mijloacelor de luptă ale actorilor majori care își adaptează, modernizează și profesionalizează puterea militară, își revizuiesc strategiile de securitate și doctrinele militare și își dezvoltă noi tehnici și tehnologii. În această ordine de idei, Republica Moldova face primii pași în conștientizarea esenței riscurilor și amenințărilor asimetrice, convenționale și hibride în contextul transformării arhitecturii geopolitice regionale, realizând necesitatea evaluării lor constante. În același timp, lipsa voinței politice și a culturii de securitate în societate tergiversează procesul de elaborare a documentelor strategice pertinente în domeniul securității naționale, pla-

sând Republica Moldova într-o zonă de incertitudine geopolitică, amplificând vulnerabilitățile și susceptibilitatea la riscurile și amenințările de ordin extern.

Subliniem că după sfârșitul războiului rece puterea militară a căpătat noi sensuri și semnificații, nu se mai bazează primordial pe puterea nucleară, după cum a fost în condițiile bipolarității, dar nici din importanță nu și-a pierdut. Principalele forțe militare ale mapamondului acordă o relevanță mare componentelor economică, energetică și tehnologiilor informaționale ale puterii, cărora le revine un rol din ce în ce mai semnificativ, fiind determinante pentru puterea militară, care își păstrează importanța în calitate de instrument de promovare a intereselor geopolitice de către marile puteri în cadrul sistemului internațional postrăzboi rece. Potrivit lui T. Frunzeti, în condițiile de tranziție spre un mediu de securitate stabil, puterea militară a devenit mai puțin importantă pentru soluționarea problemelor politice și de securitate cărora trebuie să le facă față și să le găsească rezolvare [46, p. 66]. În opinia noastră, dimensiunea militară a puterii este utilizată în mod extensiv în contextul apărării spațiilor geopolitice/geostrategice, dar și a intereselor securității naționale, acestea fiind serios puse în pericol de riscurile și amenințările regionale [47, p. 7-8]. T. Frunzeti susține că puterea militară nu este principalul factor în asigurarea securității internaționale, însă deținerea unui instrument militar credibil și eficient al puterii naționale oferă posibilitatea modelării corespunzătoare a intereselor geopolitice și obiectivelor naționale strategice în concordanță cu cele ale mediului internațional [46, p. 68]. Această supoziție este contestată de C. Hlihor, considerând că dimensiunea militară a potențialului de putere este cea care identifică locul și rolul unui actor în ecuația de putere din sistemul relațiilor internaționale [48, p. 209].

A. Sarcinschi precizează că amenințările asimetrice pun în pericol stabilitatea și securitatea internațională. Unii actori statali și nonstatali au oportunitatea de a apela la mijloace asimetrice de atac. Amenințările asimetrice sunt favorizate de câțiva factori, cum ar fi: absența, în multe state a guvernelor capabile și responsabile de stabilitatea politică și prosperitatea economică; progresul rapid al tehnologiilor militare; proliferarea armelor de distrugere în masă, care determină, în actualul mediu de securitate, creșterea densității surselor și a impredictibilității locațiilor pentru desfășurarea unor eventuale conflicte, precum și apariția unor noi arene pentru competiția militară [49, p. 6]. Potrivit lui C.-C. Ioniță, în urma evoluției conflictelor militare la începutul sec. XXI, care au tendința de a-și schimba frecvent particularitățile în ceea ce privește gradul de sofisticare și caracterul plurivalent, numeroși

experți militari acordă atenție sporită complexității și diluării tipurilor de război, precum și combinării frecvenței crescute cu letalitatea acțiunilor. Cunoscut la nivel teoretic drept *război hibrid*, acest nou tip de război cuprinde o combinație unică de amenințări hibride care permit exploatarea multitudinii de provocări rezultate prin utilizarea tuturor acțiunilor strategice și tactice, de cele mai multe ori simultan [50, p. 64]. F. Hoffman și R. Glenn exprimă supoziția că războaiele hibride nu reprezintă o noutate, dar cele actuale sunt desfășurate altfel, mai diferit, prin amalgamarea și diversificarea nivelurilor de conducere cu metode noi și complicate de desfășurare a acțiunilor militare [51, p. 5]. C.-C. Ioniță este de părere că *războiul hibrid* reprezintă o nouă abordare a neconvenționalității împotriva unei tehnologii dezvoltate, în care actorii statali sau nonstatali ar putea alege dintr-o multitudine de tactici și tehnologii pe care să le combine în proceduri inovative care să le satisfacă propriile aspirații culturale, bazate pe poziția geostrategică și ideologia geopolitică în confruntarea forțelor armate ale lumii civilizate occidentale. Perioada industrializării din sec. XX a adus confruntări armate simetrice și proporționale, cunoscute sub denumirea de „conflicte convenționale”. Perioada informațională actuală se caracterizează prin reducerea armatelor masive și printr-un potențial tehnologic ridicat al câtorva state superdezvoltate, soldându-se cu decalaje tehnologice majore între state, concomitent cu reducerea substanțială a bugetelor militare și accesul restrictiv la resurse și la informații. Acest cumul de caracteristici a schimbat natura conflictelor armate, atribuindu-se un caracter neconvențional, fiind desfășurat de către o coaliție/alianță împotriva unui stat adversar sau asimetric, declanșat împotriva terorismului internațional, adăugând latura de disproporționalitate nu numai în potențialul economic și tehnic angajat, dar și în tehnologia și profesionalismul personalului participant. Pentru a contracara astfel de discrepanțe, adversarul, fie de nivel statal, fie nonstatal, a trebuit să mixeze acțiuni convenționale, neconvenționale și teroriste cu acțiuni specifice spațiului informațional. Ca urmare, tot mai mulți specialiști militari consideră, inclusiv și C.-C. Ioniță, că viitoarele conflicte militare vor manifesta trei tendințe, în special în funcție de capacitatea și posibilitatea combatanților de a face față noilor cerințe ale spațiului operațional contemporan: războiul convențional supertehnicizat, ultrarapid și extrem de costisitor, care poate fi susținut numai de un număr limitat de state superdezvoltate economic și militar; *războiul hibrid* în care va fi folosit un mixaj de tehnologii noi și doctrine vechi, combinarea inovativă cu diferite tipuri de tactici și tehnici a căror frecvență și letalitate vor crește; generalizarea conflictelor asimetrice în care

vor fi folosite forțe convenționale și neconvenționale, mijloace atipice ca terorismul și crima organizată [50, p. 65-66].

În opinia lui T. Frunzeti, în războiul convențional clasic nu se folosesc armele de nimicire în masă, ci numai mijloacele de luptă clasice, lupta desfășurându-se numai cu forțe armate regulate, deosebindu-se de războaiele duse cu forțe armate neregulate (miliții, gherile, partizani). Lupta se duce între două sau mai multe state într-o confruntare deschisă, forțele părților sunt bine definite, iar scopul general rezidă în a slăbi sau a distruge forța militară a inamicului și capacitatea de a se angaja în războiul convențional. Războiul neconvențional reprezintă forma de purtare a luptei politice cu mijloace nepolitice, dar și nonmilitare, transpunerea în practică, în mod planificat și coordonat, a măsurilor politice, economice, psihologice, propagandistice și militare împotriva unui stat pentru destabilizarea lui, înlocuirea puterii politice și aducerea ei în stare de dependență și de subordonare. Dezbaterea pe marginea dihotomiei convențional/neconvențional în cadrul acțiunilor militare trebuie să țină cont de categoriile principale care le vizează: pe de o parte, războiul cu formele diverse – convențional, nuclear, de gherilă, bazat pe rețea, terorist, împotriva terorismului, informațional, civil, hibrid, în mijlocul populației; pe de alta, acțiunile militare altele decât războiul, cum ar fi operațiuni militare postconflict, de stabilizare, de impunere/mentținere/susținere a păcii, umanitare sau psihologice [52, p. 7-8]. Conform lui J. McCuen, *războiul hibrid* reprezintă exemplul cel mai elocvent pentru a demonstra imposibilitatea delimitării clare a dimensiunii convenționale a acțiunii militare de cea neconvențională, îmbinând războiul convențional cu cel neregulat și cu cel cibernetic. Mai mult, *războiul hibrid* este o combinație între războiul simetric și cel asimetric, în care forțele desfășoară operațiuni militare convenționale împotriva forțelor și țintelor inamice și, totodată, încearcă să obțină controlul populației indigene din zona de conflict prin securizare și stabilizare [53, p. 108].

Din perspectiva evoluției conflictului hibrid, C. Gray afirmă că conflictul poate fi caracterizat ca o combinație hibridă de tactici tradiționale și neconvenționale, o planificare și o execuție descentralizată, precum și de acțiunea unor actori nonstatali care pot folosi tehnologii simple și sofisticate, într-un mod inovativ [54, p. 14], iar C.-C. Ioniță reliefează că, conflictul hibrid include amenințările hibride și provocările hibride (tradiționale, neconvenționale și teroriste), precum și dimensiunile fizice și conceptuale ale conflictului, prima fiind o luptă împotriva unui adversar înarmat, iar cea de-a doua – o luptă mai extinsă pentru controlul și susținerea populației locale în

zona de conflict, menținerea sprijinului public în interiorul statelor participante, precum și obținerea sprijinului comunității internaționale [50, p. 67]. F. Hoffman susține că în viitor războiul va cunoaște o combinație și mai accentuată, manifestată printr-un melanj de capacități denumit *război hibrid*, specificul căruia constă în faptul că implică orice inamic care întrebunțează, simultan și într-un mod adaptabil, o combinație complexă de armamente și mijloace convenționale, război neconvențional, terorism și abordare criminală în spațiul de luptă actual, amestecând letalitatea conflictelor interstatale cu fanatismul și fervoarea îndelungată a războiului neconvențional, pentru a-și atinge obiectivele politice [55, p. 4]. J. Mattis, susținând ideea lui F. Hoffman, exprimă supoziția că războaiele hibride nu sunt un fenomen nou, însă actualmente acestea sunt desfășurate diferit. În acest tip de război, forțele sunt greu de identificat în cadrul aceleiași armate sau în același spațiu operațional. Combinația de capacități neconvenționale cu forțe convenționale, integrate la nivel operativ sau tactic, poate constitui o provocare considerabilă pentru securitatea internațională. Totodată, J. Mattis acordă prioritate noțiunilor de inamici hibridi, forțe militare hibride, în cadrul *războiului hibrid* care se deosebește de forma clasică a războiului prin faptul că acesta permite adversarului să ocupe poziții de luptă paralele, în același timp înaintând un alt set de acțiuni pentru forțele militare [56, p. 30-32].

C. Popescu accentuează că *războiul hibrid* este derivat din paradigma războiului total, reprezentând o etapă mai complexă și extrem de eterogenă, în acord cu progresul tehnologic și informațional actual. *Războiul hibrid* nu este o noutate totală, tacticile hibride au fost aplicate și în trecut. Diferența este determinată de potențialul distructiv de mare amploare, de eterogenitatea mijloacelor, de extinderea fenomenului la scară planetară, subsecvent globalizării și interconectării sistemelor economico-financiare, de comunicații, de transport și de riscul declanșării conflagrației nucleare, fapt care limitează opțiunile de tip *hard power* în favoarea celor de tip *soft power* și *smart power* [57, p. 126]. Potrivit expertului, *războiul hibrid* reprezintă cea mai recentă, mai complexă și, probabil, cea mai extinsă în viitor expresie a războiului contemporan, amalgamează elemente ale conflictului armat convențional cu cel neconvențional de tip psihologic, informațional, propagandistic, imagologic, îmbrăcând forma clasică a confruntărilor armate și elementele specifice terorismului, războiului de gherilă, insurgenței și insurecției, ale conflictului armat simetric și asimetric [57, p. 125], pe când M. Galeotti consideră că *războiul hibrid* este unul postmodern, elementul principal fiind nedeclararea în mod oficial, dar și purtat în permanență cu mijloace militare și nonmilitare,

de la operațiuni sub acoperire la atacuri cibernetice și chiar până la operațiuni masive de lobby [58], iar D. Dungaciu definește *războiul hibrid* ca o îmbinare a intervențiilor militare cu cele nonmilitare, societale, agresorul urmărind exploatarea unor slăbiciuni ale inamicului său precum tensiunile etnice, corupția și labilitatea instituțiilor sale, dependențele și vulnerabilitățile economice ale acestuia [59]. V. Gorbulin exprimă opinia că *războiul hibrid* reprezintă o îmbinare a războiului clasic cu utilizarea elementelor noi, care se manifestă prin încheierea acordurilor dintre statul implicat într-un *război hibrid* cu participanții nonstatali de partea sa, cum ar fi: luptătorii voluntari, grupările populației locale, organizațiile paramilitare, fiind negată totalmente legătura directă [60]. Alți experți susțin contrariul, remarcând diferența clară dintre *războiul hibrid* și războiul clasic, subliniind că *războiul hibrid* nu este un război clasic în care sunt utilizate propaganda în masă, provocările, activarea acțiunilor grupărilor în interiorul statului. Pentru războiul clasic, principalul mijloc de realizare a scopurilor propuse este utilizarea forțelor militare regulate. *Războiul hibrid* este o varietate de conflict armat, care se poartă cu trupe regulate și manevre militare de tip clasic, dar mai ales prin folosirea unei largi palete de mijloace și metode de luptă neconvenționale, respectiv, atacuri cibernetice, acțiuni destabilizatoare în plan economic și social, precum și acțiuni de factură diversionistă purtate cu unități speciale, forțe neregulate, grupări paramilitare. S. Cebotari definește conceptul *războiului hibrid* abordându-l din perspectiva totalităților de operațiuni pregătite din timp de către stat cu implicarea acțiunilor cu caracter diplomatic, informațional, îndreptate spre atingerea scopurilor strategice [61, p. 33].

F. Hoffman acreditează supoziția în care distinge conceptele *război compozit* și *război hibrid*. În viziunea sa, *războiul compozit* reprezintă războiul de mare anvergură, care combină forțe regulate și neregulate, coordonate strategic de o comandă unică. În cazul *războiului hibrid*, această combinație devine mult mai complexă, variantele de operare fiind intricate și convergente. Dacă războiul compozit presupune sinergia la nivel strategic, nu și operativ sau tactic, forțele neregulate fiind utilizate mai mult ca auxiliare celor regulate și separate operațional, în cazul *războiului hibrid* asistăm la o sinergie pe toate planurile: strategic, tactic și operațional, cu un înalt grad de amalgamare a actorilor, tacticilor și modurilor de operare. *Războiul hibrid* combină caracterul letal al conflictelor interstatale cu fanatismul și feroviarea nelimitată a războiului asimetric, condiții în care potențialii adversari vor exploata accesul către capacitățile militare moderne, inclusiv sistemele de comandă criptate și alte sisteme letale moderne, totodată, promovând și

susținând insurgențe care utilizează ambuscade, dispozitive explozibile improvizate și asasinate la comandă [55, p. 34]. C. Popescu nu este de acord cu afirmațiile lui W. Mitchell conform cărora războiul limitat este menit să testeze statu-quo-ul sistemului internațional și capacitățile de reacție politico-diplomatică, economică și militară a marilor puteri, și că *războiul hibrid* ar fi, de fapt, un război limitat, cu riscuri și costuri reduse, anticipând un război total, susținând că *războiul hibrid* nu este un război limitat, dar un război limitat poate fi un *război hibrid*. Declanșarea *războiului hibrid* este determinat de interesul spațiilor globale, îmbrăcând forme extrem de diverse: militare și nonmilitare, convenționale și neconvenționale, poate fi extrem de costisitor și devastator și se poate prelungi atâta timp cât puterea este interesată să-l perpetueze. Din aceste motive, nu este un război limitat, perioada acestuia este determinată de puterea care conduce *războiul hibrid* și îi poate conferi un caracter limitat sau nelimitat, în funcție de gradul de realizare al obiectivelor urmărite inițial [57, p. 127].

Conform aserțiunii exprimate de F.-M. Barbu, viitoarele conflicte vor fi la fel de complexe ca și societatea umană, tendința fiind ca părțile combatante să desfășoare acțiuni militare specifice întregului spectru al operațiunilor atât convenționale, cât și neconvenționale, cel mai probabil într-o manieră simultană. Această abordare este percepută ca un element relevant al *războiului hibrid*, subiectul care lansează agresiunea face uz de întreaga gamă de tehnici asimetrice pentru a exploata vulnerabilitățile adversarului [62, p. 55]. În opinia sa, *războiul hibrid* este o combinație de strategii și tactici menite să combine metodele de luptă, să utilizeze succesul tactic pentru a obține efecte strategice prin exploatarea rapidă a avantajelor în domeniul cognitiv și moral. Un război nu poate fi hibrid doar prin capabilitățile utilizate și efectele produse, dacă nu este abordat prin perspectiva teoretică și logică, în special pentru înțelegerea și combaterea acestuia. Forțele militare, capabile să gestioneze orice amenințări hibride, trebuie să fie create astfel încât să aibă la bază un sistem de instruire profesionistă în plan militar, care să pună accentul pe formarea abilităților cognitive necesare pentru a recunoaște situațiile anacronice și pentru a se adapta rapid la acestea [62, p. 57]. Respingem ideea susținută de F.-M. Barbu, că apariția *războiului hibrid* nu reprezintă sfârșitul războiului tradițional sau convențional, dar adaugă mai multă complexitate procesului de planificare a apărării în sec. XXI. Considerăm că apariția unui nou fenomen ca *războiul hibrid*, specificat în strategiile și doctrinele militare, a contribuit la încheierea etapei războiului tradițional/convențional și începerea unei noi etape în evoluția războiului contemporan. F. Hoffman

afirmă că cea mai mare provocare în viitor va fi determinată de capacitatea beligeranților de a identifica cu precizie liniile de demarcațiune între formele în care se poartă războiul, pericolul real fiind reprezentat de statele sau entitățile nonstatale, care vor apela la utilizarea întregii panoplii de tactici și tehnologii în combinații inovatoare pentru a-și realiza obiectivele strategice stabilite în raport cu propria lor cultură și necesitățile impuse de spațiul geopolitic în care dețin interese [55, p. 35]. Potrivit opiniei sale, acțiunile de tip hibrid pot include o gamă largă și diversă de metode de luptă convenționale și, totodată, asimetrice, exercitate de către forțe militare clasice și grupări combatante neregulate, care pot include, într-o abordare extremă, acte teroriste și propagarea violenței generalizate asupra populației, precum și acțiuni care să favorizeze dezordinea publică. Aceste activități trebuie să fie direcționate operațional și tactic, pentru a obține efecte sinergice atât în dimensiunea fizică, cât și în cea psihologică a conflictului [63, p. 8].

În accepția lui C. Băhnăreanu, pe lângă acțiunile de luptă numite clasice, de regulă purtate de state, la începutul sec. XXI se manifestă insistent acțiuni asimetrice, neconvenționale și hibride exercitate de actori nonstatali [64, p. 59]. Vom nota supoziția exprimată de C. von Clausewitz, care menționa că fiecare epocă are propriul tip de război, propriile limitări și propriile percepții și, deci, pentru fiecare epocă conflictele și războaiele ar trebui analizate prin prisma particularităților sale [65, p. 593]. În această ordine de idei, M. Geoană, secretarul general adjunct al Alianței Nord-Atlantice, reliefează că în contextul crizei coronavirusului, declanșată la începutul anului 2020, Federația Rusă și China ar putea folosi această situație pentru a-și intensifica prezența militară și amplifica acțiunile asimetrice în unele regiuni de interes geopolitic de pe mapamond, ambele fiind elementele strategiei *războiului hibrid*, acțiuni care ar spori vigilența Alianței Nord-Atlantice pentru ca această criză sanitară să nu se transforme într-o provocare hibridă la adresa securității mondiale a lumii aflate în schimbare determinată de pandemia Covid-19, care va avea cu certitudine consecințe geopolitice [66]. F. Hoffman precizează că, deși actualmente nu este pe deplin acceptat de către experții militari, fiind un termen nedoctrinar, *războiul hibrid* reflectă cel mai bine particularitățile timpului, având în vedere faptul că statele și actorii nonstatali angajați în această formă de conflict exploatează toate modalitățile: convenționale, neregulate, teroriste și criminale pentru a destabiliza ordinea existentă. C. Băhnăreanu afirmă că susținătorii conceptului de *război hibrid* folosesc sintagma pentru a descrie zona unde războiul regulat și războiul neregulat se intersectează și se combină, și care, potrivit lui M. Isherwood, anulează di-

ferența dintre războiul convențional și războiul neregulat, iar conform lui F. van Kappen, reprezintă o îmbinare a războiului clasic cu utilizarea formațiilor armate neregulate, creându-se o nouă formă de război. Componentele, tacticile, tehnicile și procedurile specifice ambelor fațete ale războiului converg spre un nou tip de amenințare – hibridă, care, deși nu este ceva nou în evoluția războiului, acțiunile hibride reliefează o nouă manieră de combinare și utilizare a tacticilor și instrumentelor convenționale și neconvenționale, specifice ultimelor generații de războaie [64, p. 65, 67]. F. Hoffman menționează că amenințarea hibridă poate încorpora toată paleta de moduri de purtare a războiului, incluzând capacități convenționale, tactici și formațiuni neregulate, acte teroriste, alte forme de violență și crime [55, p. 9]. T. Huber, M. Knox și W. Murray exprimă dezacordul privind conceptualizarea *războiului hibrid* sub aspectul existenței ca noutate în doctrinele militare și amenințare la adresa securității militare, considerând că acest tip de război nu este ceva nou, doar instrumentele sale sunt mult mai sofisticate și mai distrugătoare, necesitând un răspuns de aceeași natură. În opinia lor, *războiul hibrid* nu este nimic altceva decât o manifestare a unui tip de conflict întâlnit periodic în istorie, diferențele constând în faptul că nu necesită două forțe distincte, una convențională și alta neconvențională, și nu implică existența a două tipuri de război, regulat și neregulat, ci o îmbinare eficientă a unor tactici specifice celor două fațete ale războiului [64, p. 65]. Împărtășim previziunea lui C. Băhnăreanu care îi contrazice, subliniind că, deși *războiul hibrid* continuă să nu fie acceptat în totalitate de experții militari în calitate de fenomen nou, fiind un termen nedoctrinar, el prezintă încă multe aspecte necunoscute care necesită în continuare a fi studiate și analizate din punct de vedere teoretic pentru a edifica o bază teoretico-conceptuală a fenomenului studiat. Acest tip de război, precum și tot ceea ce implică, va duce destul de rapid la reevaluarea reflecției a actualelor doctrine operaționale, astfel încât statele și forțele lor armate să fie pregătite să contracareze și să răspundă eficient unor tactici, tehnici și proceduri de tip hibrid [64, p. 67].

T. Frunzeti realizează o interconexiune între amenințările asimetrice și hibride, susținând că războaiele din sec. XXI, la capitolul acțiuni asimetrice, sunt purtate, aproape în exclusivitate, de către actorii nonstatali, ca neoterrorismul islamist, gherilele degenerate, organizațiile criminale transnaționale, narcoterorismul. Asimetria se manifestă la diferite niveluri: strategic, operativ și tactic, însemnând adaptarea la adversar sau la o amenințare de securitate. Parțial sau total, adaptarea poate să se integreze într-o formulă mai convențională de confruntare, deplasând și lărgind câmpul de conflictualitate

de la un simplu câmp de luptă la spațiul mediatic și politic [67, p. 9]. În ordinea de idei reliefată se pronunță și E. Antoine, în opinia căruia acțiunile asimetrice acoperă un spectru larg de moduri de operare, începând de la nonviolență până la violență politică, de la terorism la diferite forme de război informațional, ultimul fiind facilitat de revoluția produsă în tehnologiile informațiilor și comunicațiilor, asigurând acces deopotrivă statelor, dar și actorilor nonstatali. Acțiunile asimetrice se definesc prin faptul că unul dintre actori nu respectă regulile comune stabilite. În cazul unui război, regulile sunt adesea stabilite în beneficiul unuia dintre protagoniști, care astfel își găsește modalitatea de a-și asigura superioritatea. Este firesc ca după ce a încercat să respecte regulile jocului, fapt care nu l-a avantajat, adversarul să caute să le ocolească pentru a restabili echilibrul, reluându-și inițiativa, pentru a compensa o slăbiciune care i-ar fi fatală [68]. Conform aserțiunii lui T. Frunzeti, acțiunile hibride se vor include ca formă de manifestare a luptei armate, evoluția războiului tinde spre o hibridizare ce se va produce pe două niveluri: cel al modurilor de acțiune și cel al actorilor și al alianțelor lor. Acțiunile hibride combină capacități convenționale, asimetrice, teroriste, de tip crimă organizată, pentru a desfășura acțiuni singulare și adesea inovatoare, acestea pot simultan să releve simetrie și asimetrie. Organizațiile de tip gherilă, teroriste sau de crimă organizată urmăresc să dobândească abilități, priceperi și deprinderi specifice armatelor naționale: război electronic și cibernetic, drone, rachete sol-aer cu radare asociate. Convergența tehnicilor și modurilor de acțiune constituie relevanța unei dihotomii tot mai evazive între simetrie și asimetrie, fiind o combinație sistemică, hibridizarea alianțelor între actorii statali și nonstatali permițând regruparea capacităților simetrice și asimetrice. În viitor, adversarii cei mai capabili vor combina capacitățile distructive reale cu formele tradiționale, asimetrice sau catastrofice de război. În acest sens, mulți experți își exprimă previziunile referitor la complexitatea formelor de război prin combinarea frecvenței și letalității crescânde. Această construcție este descrisă drept un *război hibrid*, în care adversarul va prezenta foarte probabil amenințări hibride unice, vizând vulnerabilitățile statului. Acțiunile hibride vor fi un amestec simultan al tuturor formelor de război convențional, asimetric, terorist și tactici corespunzătoare. Actorii nonstatali care folosesc acțiunile hibride realizează un melanj inovator de strategii, tactici și tehnologii conforme culturii lor strategice, geografiei și obiectivelor vizate [66, p. 11-12]. W. Nemeth subliniază că forțele hibride pot să încoporeze sisteme tehnologice avansate în structura lor și apoi să le utilizeze altfel decât specificau parametrii prevăzuți inițial. Însă funcționalitatea forțelor militare

hibride este superioară în raport cu cea a forțelor occidentale în *războiul hibrid* pe care îl duc împotriva acestora [69, p. 6].

S. Roșca se pronunță în favoarea teoretizării și dezvoltării conceptului *război hibrid*, exprimând aserțiunea că *războiul hibrid* este o formă de conflict interstatal nedeclarat și neconvențional, desfășurat deschis sau acoperit pe multiple planuri: politic, militar, diplomatic, economic, energetic, financiar, propagandistic, mediatic, cibernetic și subversiv. *Războiul hibrid* s-ar putea traduce printr-o formă neconvențională și nelegiferată de război informațional, în care componentele cinetice desfășurate de forțele speciale dețin o pondere substanțial mai mare [70, p. 64]. Conform opiniei expuse de Iu. Gârneț, evenimentele actuale care au loc în regiunea Donbas a Ucrainei nu au produs nici o mutație în fenomenul războiului, rămânând a fi o continuare a politicii prin mijloace violente. Noțiunea de *război hibrid*, atât de frecvent promovată astăzi, rămâne a fi un procedeu de acțiune strategică mai veche, bine-cunoscută, care nu necesită o cercetare teoretico-conceptuală complementară, fiind reactivată de anumiți actori majori în scopul realizării unor obiective geostrategice în zonele de interes geopolitic. Totodată, lupta armată, la fel ca și celelalte componente ale războiului, a rămas aceeași și se desfășoară după aceleași legi și principii existente până acum la toate cele trei nivele: strategic, operativ și tactic [71, p. 22].

Nu suntem de acord cu ipoteza susținută de un grup de experți militari și polemologi că *războiul hibrid* este un război asimetric cu utilizarea minimă a potențialului militar în scopul realizării obiectivelor și intereselor geostrategice, precum și cu afirmația lui F. van Kappen, că *războiul hibrid* include un spectru larg de acțiuni în care componenta militară are un rol nesemnificativ, atribuindu-se importanță majoră altor mijloace nonletale, precum sunt cele politice, informaționale, psihologice și economice, care i-ar permite să obțină rezultate necesare, cauzând prejudicii mecanismului funcționării statului adversarului, astfel demoralizând societatea [61, p. 27]. Considerăm abordarea nonletală a *războiului hibrid* ca fiind una eronată, ce creează o stare de siguranță falsă a statului, situație în care este respinsă orice implicare militară din partea oricărui stat, precum și neacordarea atenției sporite cercetării în profunzime a premiselor și a contextului geopolitic favorabil declanșării fazei militare a *războiului hibrid*, aceasta fiind unica care contribuie eminent la realizarea intereselor geostrategice. Ținem să precizăm că cea mai importantă și una dintre primele faze ale *războiului hibrid* este cea militară, după informațional-propagandistică și politico-diplomatică, având un impact distructiv asupra infrastructurii și psihologic asupra populației civile, și abia

după constrângerile impuse de comunitatea internațională părții agresoare componenta militară este conservată, ulterior fiind aplicate alte mijloace nonletale pentru subminarea potențialului de dezvoltare al statului, fapt ce determină caracterul evolutiv al *războiului hibrid* [72, p. 36].

În opinia lui C. Manolache, actualitatea problemei asigurării securității militare a Republicii Moldova este determinată, în primul rând, de factori de natură obiectivă [73, p. 239]. Iu. Pîntea precizează că „analiza situației politico-militare la nivel global și regional confirmă că pericolele de bază la adresa intereselor naționale ale Republicii Moldova în domeniul militar se mențin în continuare, devin dinamice, unele poartă un caracter asimetric, iar altă parte interferează cu alte pericole, care nu sunt propriu-zis militare” [74, p. 21]. C. Manolache atribuie o importanță deosebită dimensiunii militare a securității naționale a Republicii Moldova, având drept obiectiv major asigurarea apărării militare a statului împotriva pericolelor militare externe și interne prin promovarea politicii de apărare, crearea forțelor armate capabile să respingă o eventuală agresiune armată. Securitatea militară are sarcina de a apăra statul împotriva agresiunii externe; să localizeze conflictele armate și să reprime violența militară ilegală la frontiera de stat și în interiorul țării; să apere frontierele aeriene; să sprijine organele securității de stat, ale afacerilor interne, ale protecției civile în timpul îndeplinirii misiunilor de asigurare a securității naționale. Securitatea militară se obține, specifică cercetătorul, prin aplicarea în complex a potențialului militar-politic, militar-economic, informațional, științifico-tehnologic, demografic și moral-psihologic al țării, în vederea realizării intereselor naționale în domeniul militar și reducerii nivelului pericolului militar. La estimarea nivelului de asigurare a securității militare se ține cont de indicatori care într-o măsură suficientă caracterizează starea organismului militar al statului (numărul, potențialul de luptă și de mobilizare, nivelul de dotare cu armament modern și cu tehnică militară, asigurarea cu resurse financiare și tehnico-materiale, nivelul pregătirii profesionale și moralul unităților militare), starea relațiilor internaționale (nivelul de tensionare a situației politico-militare, economico-militare, militar-informaționale și a celei militare), nivelul de stabilitate internă economică și social-politică, situația ecologică și demografică. C. Manolache consideră că funcționarea sistemului de asigurare a securității militare a Republicii Moldova este legată de direcțiile interne și externe de activitate a statului: aspectul extern constă în stabilizarea situației politico-militare în regiune și în lume, în reducerea nivelului pericolului militar la adresa Republicii Moldova din partea altor state; activitatea internă cuprinde aspectele legate de menținerea la un

nivel corespunzător a capacității de apărare a statului, inclusiv a potențialului organismului său militar, de soluționarea problemelor tehnice, economice, informaționale, ecologice și social-economice privind apărarea statului. Securitatea militară este o componentă esențială a securității naționale a Republicii Moldova, activitatea de asigurare și consolidare constituind sarcina de bază a statului, necesitând monitorizare permanentă și analiză a situației interne și a situației externe, prognozarea apariției unor situații de criză și adoptarea de măsuri argumentate, cu luarea în considerare a realităților geopolitice, economice, demografice și sociale [73, p. 265-268]. Supozițiile susținute de C. Manolache sunt împărtășite de Gh. Rusnac, precizând că securitatea militară constituie un criteriu de exercitare a politicii militare și caracterizează situația realizării intereselor naționale ale statului în domeniul militar și garanția apărării în fața pericolelor militare și agresiunii externe. Iată de ce asigurarea securității militare a Republicii Moldova este imposibilă fără consolidarea stabilității globale și regionale, precum și fără menținerea capacității de apărare la un nivel care să asigure neadmiterea declanșării de conflicte militare și riposta la orice forme de agresiune externă [75].

În concluzie vom sublinia că Republica Moldova imperios are nevoie de reglementarea durabilă a conflictului din raioanele de est, în interesul național, care presupune asigurarea independenței, suveranității și integrității teritoriale. Realizarea acestui deziderat de semnificație strategică depinde în mare măsură de evoluția relațiilor geopolitice dintre marile puteri, la baza cărora se află interesele geostrategice regionale din Europa de Sud-Est. Evaluarea riscurilor și amenințărilor generate de conflictul din raioanele de est demonstrează că acestea periclitează atât securitatea politică a Republicii Moldova, cât și securitatea regională, care necesită a fi abordate în termeni geopolitici. Un rol substanțial în procesul de identificare a soluțiilor de reglementare a conflictului transnistrean revine locului pe care îl va ocupa Republica Moldova în cadrul aranjamentelor de securitate regională, care vor contribui, în final, la redimensionarea statutului geopolitic al Republicii Moldova din consumator în furnizor de securitate regională. Incontestabil este însă că în lipsa reglementării conflictului din raioanele de est, Republica Moldova nu-și va definitiva procesul devenirii sale ca stat suveran și independent [3, p. 78]. În același timp, noua formă de amenințare la adresa securității militare a Republicii Moldova, care se manifestă ca un război militar complex și multidimensional, cu consecințe letale, înglobând strategii, tactici și tehnici de ordin simetric, asimetric, convențional și neconvențional, subiecții participanți fiind atât actorii statali, cât și actorii nonstatali, utilizând

tehnologii informaționale și ale comunicațiilor, necesită a fi cercetată sub aspect geopolitic/geostrategic pentru a identifica geneza, chintesența și repercusiunile acestui fenomen, având drept scop elaborarea unor strategii militare care să reglementeze acțiunile de prevenire, combatere și postconflict, astfel că rolul fundamental de asigurare a securității naționale revenindu-i dimensiunii militare. Suntem de părere că astfel de amenințare poate fi catalogată ca război neoconvențional de tip hibrid, elementul central indispensabil rămânând totuși componenta convențională care, în pofida diminuării rolului simetric și de aplicare clasică în cadrul unui război, și-a păstrat importanța militară, fiind completată cu multiple elemente operaționale de ordin tactic cu caracter dinamic și cu abilitatea de utilizare a acestora, ceea ce determină apariția unei noi paradigme militare în cadrul unei noi etape de organizare și desfășurare a războiului contemporan [72, p. 36-37].

3.2. Consolidarea politicilor de diversificare a surselor de asigurare a securității energetice a Republicii Moldova

În perioada postrăzboi rece s-a produs o aprofundare a interdependenței și o intensificare a interacțiunii dintre economiile actorilor majori, bazate fie pe consum, fie pe furnizarea resurselor energetice. Competiția intereselor geopolitice ale marilor puteri pentru hidrocarburi se manifestă prin crearea zonelor de interes și sferelor de influență, focalizând atenția pe statele din regiunile cele mai bogate cu resurse naturale cum ar fi: Golful Persic, bazinul Mării Caspice, spațiul Pontic, Marea Nordului, Oceanul Arctic, Orientul Apropiat, Siberia de Vest și de Est, Africa de Nord și de Vest, Asia de Sud-Est, nordul Americii de Sud și nordul și zona centrală a continentului America de Nord. Procesul de reconfigurare a arhitecturii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece este determinat în mare măsură de declanșarea sau amplificarea conflictelor în unele zone geopolitice de importanță energetică pentru marii actori ai relațiilor internaționale. Potrivit lui N. Dolghin, legea rarității resurselor prevede că volumul și calitatea resurselor energetice se modifică mai încet decât volumul și intensitatea necesităților umane, iar epuizarea în ultimii ani a resurselor energetice a făcut ca o parte însemnată a politicilor externe ale marilor puteri să fie preocupată de asigurarea accesului în regiunile strategice pentru construcția conductelor și terminalelor viitoarelor rute energetice precum și pentru consolidarea parteneriatelor energetice [1, p. 6]. C.-G. Balaban exprimă opinia că interesul de asigurare a securității energetice, a statelor economiile cărora sunt în mare parte dependente de

hidrocarburi, trebuie să fie îndreptat spre identificarea celor mai eficiente căi de utilizare și a posibilităților de substituire a resurselor energetice, ceea ce ar diminua dezechilibrul de mediu determinat de exploatarea, prelucrarea și utilizarea resurselor disponibile, însă, actualmente, deocamdată nivelul dependenței energetice rămâne unul suficient de înalt la nivel global, care garantează statelor exportatoare de hidrocarburi, ce dețin capacitatea de a explora și de exercita controlul asupra zonelor cu rezerve enorme de resurse energetice, poziții decisive în sistemul politic și economic mondial [2, p. 27].

L. Pachiu subliniază că în prima jumătate a sec. XX, securitatea energetică era privită, înainte de toate, ca o componentă a securității militare și economice, însă criza petrolieră din anii '70 a propulsat problematica energetică pe un loc primordial în agenda geopolitică la nivel regional și global a politicii externe marilor puteri, devenind un factor esențial în asigurarea securității naționale. Securitatea energetică, ca și concept care trebuie implementat diferit pentru fiecare stat în parte, a devenit centrul gravitațional pentru toate alte componente ale securității naționale: politică, economică, militară, socială, ecologică, alimentară. Din perspectiva temporală, ne aflăm încă la originile epocii energetice, când asigurarea securității unui participant la acest proces (actor statal sau nonstatal) se realizează prin afectarea securității altui participant, iar progresele tehnice și tehnologice, dimensiunile globale ale interdependențelor economice și sociale, conștientizate și promovate la nivelul fiecărei comunități, devin factorii acceleratori care contribuie la schimbări substanțiale în această paradigmă [3, p. 133-134]. Amplificarea gradului de interdependență a statelor cu privire la valorificarea resurselor energetice determină apariția problemelor complexe privind necesitatea asigurării accesului tuturor statelor la resurse. În acest context, A. Traian consideră că marile puteri caută să obțină controlul asupra celor mai însemnate resurse energetice ale planetei și, implicit, asupra prețurilor la hidrocarburi. În ultimii ani, în peisajul petrolier se prefigurează câteva tendințe, și anume: reorganizarea pieței mondiale pe blocuri și alianțe energetico-economice, care se confruntă cu tendința de liberalizarea lor completă; modificarea sistemului de cote petroliere și de fixare a prețurilor; intenția Federației Ruse de a influența prețurile la petrol pe piața mondială prin implementarea diferitor strategii în politica internațională; controlul fluctuației prețurilor mondiale la petrol de către Statele Unite ale Americii și aliații săi, ca o contramăsură împotriva acțiunilor militare și de sfidare a integrității teritoriale a Ucrainei de către Federația Rusă. Expertul relevă că în aceste condiții problemele energetice devin provocări la adresa securității naționale, iar asigurarea securității energetice

a devenit o preocupare a marilor puteri în cadrul competiții geopolitice globale. Un studiu realizat de Organizația Națiunilor Unite a specificat că importanța energiei pentru industrie în ansamblul său și rolul vital al petrolului în particular ca sursă de energie și ca produs indispensabil pentru activitățile militare au contribuit la transformarea problemelor energiei într-un element fundamental al securității [4, p. 101-102]. F. Encel precizează că posedarea și exploatarea de către un stat a resurselor naturale favorizează creșterea puterii sale în plan regional și mondial. Într-un anumit context geopolitic, miza energetică devine vitală, deoarece accesul la punctele de extracție și căile de aprovizionare cu petrol, produs de funcționalitate multiplă, a devenit absolut indispensabil economiei globale și a condus, în cele din urmă, la sporirea cererii energetice. Grație abundenței de petrol și unei piețe bune de consum, dar și rezervelor enorme de gaze naturale, Occidentul a putut face față relativ ușor acestei cereri, cu toate acestea, anii 2000 au marcat începutul altei etape în creșterea exponențială a necesităților de energie, datorită, de această dată, în principal exploziei economice a Chinei, urmată curând și de cea a Indiei [5, p. 108-109].

N. Dolghin susține că resursele energetice sunt distribuite extrem de inegal pe suprafața planetei, majoritatea statelor avansate economic dispun de prea puține hidrocarburi pentru a putea asigura o economie și un consum în creștere, pe când statele mai puțin dezvoltate, cele din Orientul Mijlociu, posedă din abundență astfel de resurse [1, p. 5]. C. Băhnăreanu este de acord cu supoziția lui N. Dolghin, menționând că marile rezerve de hidrocarburi sunt concentrate în state/regiuni mai puțin dezvoltate economic, care nu au regimuri politice democratice, acestea fiind frământate de numeroase dispute, crize și conflicte interne sau regionale, marii consumatori energetici fiind constrânși să se confrunte geopolitic pentru a influența accesul, controlul și exploatarea resurselor. În opinia sa, actualmente, un sistem imens și complex de conducte transportă peste 2,673 mlrd m³ de gaze naturale și 80 mil. barili de petrol de la producători la consumatori. Controlul resurselor energetice de petrol, gaze naturale și lichefiate, de combustibili fosili a devenit un obiectiv prioritar nu numai pentru marile puteri, ci și pentru noile puteri în ascensiune. Gazoductul Drujba, care aprovizionează cu gaze naturale toate statele din Europa Centrală și de Est, construit în perioada sovietică, are o lungime de 4,000 km, pleacă din Kazahstan, ocolește pe la nord Marea Caspică, ajunge la punctul de distribuție de la Samara din Federația Rusă. O altă rută de transport a gazelor naturale care aprovizionează gazoductul Drujba pleacă din Turkmenistan, traversând Marea Caspică, unde se bifurcă,

o ramură ajungând în Daghestan din Rusia, iar alta la Baku în Azerbaidjan trecând prin Georgia, ambele rețele uninduse la punctul de distribuție de pe teritoriul Republicii Cecene din Federația Rusă, Chervlennaya. De aici gazoductul Drujba se orientează spre nord, pe malul rusesc al Mării Negre, aprovizionând Ucraina și România. Altă ramură a gazoductului Drujba, care alimentează unele țări din Uniunea Europeană (Polonia, Germania, Slovacia, Cehia, Ungaria, Austria, Croația și Slovenia), pleacă de la Samara și străbate teritoriul Bielorusiei [6, p. 25-27]. În opinia noastră, o serie de rețele și conducte de transport a gazelor naturale funcționale ca Baku – Tbilisi – Erzurum, Blue Stream, North Stream, Green Stream, Turkish Stream și Trans – Anatolian (TANAP), care aprovizionează deja marii consumatori, multe altele aflându-se în fază de proiect sau în diverse etape de finalizare, ca Trans – Adriatic (TAP), care va fi funcțional în 2020, Azerbaidjan, Georgia, România Interconnector (AGRI), Nabucco, South Stream și North Stream-2 rămân proiecte pe agenda zilei, însă având diferite șanse de realizare, în contextul rivalității intereselor geopolitice ale marilor puteri pentru influența politicilor de asigurare a dimensiunii energetice a securității naționale a statelor dependente de importul de hidrocarburi. În același timp, accesul la resursele energetice din est (regiunea Mării Caspice, Orientul Mijlociu) necesită dezvoltarea unei infrastructuri adecvate intereselor occidentale, cum ar fi: distanța cât mai scurtă de la sursă la utilizatorul final, capacitatea de transport al conductei, costuri de producție cât mai ieftine, costuri de transport cât mai mici, tranzitarea unor zone stabile, facilități portuare și de transport maritim și fluvial [7, p. 104].

L. Dobândă reliefează că, în pofida faptului că Federației Ruse i-a revenit rolul central de asigurare a aprovizionării cu hidrocarburi din regiunea Asiei Centrale, actualmente se produce reconfigurarea axelor de transport, iar importanța geopolitică a Caucazului și zonei Mării Caspice este în continuă creștere. Logica economico-comercială a dictat necesitatea diversificării rețelelor de conducte și, prin urmare, în această regiune au fost construite câteva magistrale: **Atyrau – Samara**, cu o capacitate de 280,000 barili pe zi, pornește de pe câmpul petrolier kazah Atyrau și ajunge la rafinăria Samara din Ural, după care produsul este distribuit prin conducta Drujba; Construcția oleoductului **Baku – Supsa** a fost finalizată în 1998, iar primele livrări au început în 1999. Traseul unește câmpul petrolier Baku cu terminalul georgian Supsa. În esență, oleoductul este o veche conductă sovietică, care a fost renovată, fiind reconstruite mai multe secțiuni, având șase stații de pompare și două stații de reducere a presiunii în vestul Georgiei. Cele patru rezervoare

de depozitare la terminalul Supsa au volumul total de 160,000 m³, capacitatea conductei este de 145,000 barili pe zi, cu eventualele renovări, ar putea atinge cantitatea de 300,000 barili pe zi. În prezent conducta funcționează în regim obișnuit și se preconizează o creștere a volumului de la 7,5 mil. de tone pe an la 10 mil. de tone pe an. Evident că Federația Rusă este cea mai nemulțumită de pe urma deschiderii noii conducte, deoarece, conform estimărilor pierderilor anuale sunt de circa 200 mil. USD. Politica monopolistă a Federației Ruse a determinat Azerbaidjanul să caute direcții alternative de transportare a petrolului spre Occident prin Georgia care neavând propriile resurse energetice, își asigură necesitățile de consum și securitatea energetică prin această conductă; Coridorul **Tengiz – Baku – Batumi** reprezintă o cale de transport maritimă – feroviară – maritimă mai costisitoare decât oleoductul și care leagă câmpul petrolier Tengiz cu terminalul maritim Batumi de la Marea Neagră. În 1993 s-a constituit compania Chevroil, având în calitate de acționari compania americană Chevron cu 50% din acțiuni, ExxonMobil – 25%, KazMunayGaz – 20% și LukArco – 5%. Compania a obținut dreptul exclusiv de explorare a resurselor petroliere de pe câmpul Tengiz din regiunea Atyrau. Din 2001 începe extragerea și exportarea petrolului, având ca destinație portul Novorossiisk. În anul 2002 este inițiată transportarea și pe direcția Baku – Batumi, livrările fiind micșorate substanțial din 2004, odată cu darea în exploatare a conductei Tengiz – Novorossiisk. Din 2008 portul și terminalul Batumi sunt achiziționate de compania kazahă KazMunayGaz, devenind singurul proprietar, din care cauză compania Chevroil a reluat livrările către portul Batumi. Aceste două porturi Batumi și Supsa devin cele mai importante noduri de legătură ce unesc furnizorii petrolieri cu consumatorii europeni, ocolind Federația Rusă, iar în ceea ce privește destinația ulterioară a petrolului, există mai multe proiecte ale coridoarelor de transport; oleoductul **Odessa – Brody – Plock – Gdansk** susținut de Uniunea Europeană a fost inițiat în 2001 pentru a diminua dependența energetică a Ucrainei față de Federația Rusă. Astfel, punctele cardinale sunt portul Odessa și localitatea Brody din nord-vestul Ucrainei, de unde oleoductul urmează să se unească cu porțiunea poloneză a conductei Drujba „Plock – Gdansk”, iar de la acest port din Marea Baltică petrolul poate fi transportat pe piețele internaționale. Dacă proiectul Odessa – Brody, finalizat în 2004, s-a dovedit a fi nefuncțional din cauza că marile întreprinderi petroliere ucrainene nu s-au asigurat cu contracte durabile nici cu partea azeră, nici cu cea kazahă, deoarece principala destinație a petrolului din Azerbaidjan este Turcia, din care cauză miza putea fi făcută doar pe Kazahstan, foarte puternic influențat

de către Federația Rusă. O altă problemă ar reieși din volumele relativ mici de petrol, care nu i-ar interesa pe furnizori, ele ar putea crește doar dacă s-ar conecta și Polonia. Din aceste considerente, Ucraina a fost nevoită să accepte oferta Federației Ruse în vederea utilizării conductei în direcția inversă nord-sud, astfel, companiile rusești în perioada 2004-2010 au pompat petrol în terminalul Odessa, transportat apoi pe piața mondială. În 2005 Uniunea Europeană alocă 2 mil. de euro pentru finalizarea studiului de fezabilitate, iar tot în același an Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare și-a anunțat disponibilitatea de a acorda un credit în valoare de 600 mil. de euro autorităților poloneze, care și-au asumat finalizarea construcției până în 2015, a porțiunii pe teritoriul Poloniei a traseului Brody – Plock; un alt coridor de pompare a petrolului caspic către Uniunea Europeană ar putea fi **PanEuropean Oil Pipeline (PEOP)**, conducta care ar porni din Constanța prin Serbia și Croația la Rijeka, iar de acolo prin Slovenia la Trieste în Italia. La Trieste conducta urmează să fie conectată la Transalpine Pipeline, care asigură legătura cu Austria și Germania. Traseul a fost proiectat cu o lungime de 1,360 km, din care pe teritoriul României – 649 km, al Serbiei – 208 km, al Croației – 423 km, al Sloveniei – 29 km și al Italiei – 10 km, cu o capacitate de transportare de 1,2-1,8 mil. de barili pe zi și estimat la 3,5 mlrd de euro. Proiectul a fost propus inițial în 2002 de către România cu denumirea „Constanța – Trieste”, iar în 2007 a fost semnat memorandumul de înțelegere privind construcția conductei de către Croația, Italia, România, Serbia și Slovenia în cadrul Forumului energetic de la Zagreb. În pofida avantajelor expuse și unanim acceptate, proiectul se confruntă cu impedimente serioase. Una din principalele sfidări este provocată de partea italiană care nu a desemnat nicio companie pentru participare la consorțiu, astfel, accentuând poziția incertă a Italiei ca destinație finală care provoacă incertitudini privind perspectivele de reușită a conductei. În acest context, Consiliul director al PanEuropean Oil Pipeline a decis construcția tronsonului care va uni Constanța cu centrul petrochimic Pancevo din Serbia, cu o lungime de 1,032 km. Compania GazpromNefti și-a manifestat interesul privind implicarea sa în proiect, ca reacție la inițiativa Bulgariei de a stopa construcția conductei Burgas – Alexandroupolis; cea mai mare înfrângere energetică a Federației Ruse a fost lansarea oleoductului **Baku – Tbilisi – Ceyhan (BTC)**, care se întinde pe o lungime de 1,768 km, de la câmpul petrolier din Azeri-Chirag-Guneshli din Marea Caspică până la Marea Mediterană, de asemenea, transportând petrol din câmpul petrolier din Kashagan, situat în Kazahstan, precum și din alte câmpuri petroliere

din regiunea Asiei Centrale. Construirea conductei, în valoare de 3,9 mlrd de USD, lansată oficial în 2002, a fost realizată de un consorțiu de companii petroliere, în frunte cu British Petroleum, care deține o cotă de participare de 32,6%, la care se adaugă companiile Statoil (Norvegia), Unocal (Statele Unite ale Americii), TPAO (Turcia), Itochu (Japonia), TotalFinaElf (Franța), ENI (Italia), SOCAR (Azerbaidjan) și Delta Hess (Arabia Saudită). Aceasta este prima rută de transport importantă dinspre vastele câmpuri petroliere din Marea Caspică ce ocolește teritoriul Federației Ruse, fiind a doua după lungime după Drujba, cu o capacitate de transport de 1 mil. de barili pe zi, la un cost de transport de 3,2 USD pe baril. Realizarea acestui oleoduct a fost posibil în condițiile relațiilor de confruntare geopolitică dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă, care a spart monopolul rusesc, având și alte semnificații geostrategice, reconfigurând substanțial situația geopolitică în estul mediteranean, conturând o nouă alianță prooccidentală din statele Azerbaidjan, Georgia, Turcia și Israel care au constituit un nou bloc politico-economic; conducta **Tengiz/Karachaganak – Novorossiisk – Chevron** poate fi considerată o reacție a Federației Ruse la tendința de spargere a dominației sale energetice, calificată drept atentat la securitatea energetică, în rezultatul lansării celor două oleoducte Baku-Supsa și Baku – Tbilisi – Ceyhan. A fost inițiată în 1992 de către Federația Rusă, Kazahstan și Oman prin fondarea The Caspian Pipeline Consortium. Lucrările de construcție ale primului segment de traseu au început încă în perioada sovietică, având destinația Tengiz – Astrahan – Komsomolskii, iar construcția celui de-al doilea segment Komsomolskii – Novorossiisk a fost realizată în perioada 1999-2001. Astfel, în 2001 a început exploatarea oleoductului, fiind reconstruit și terminalul, permițând încărcarea tancurilor de mare tonaj. Costul proiectului s-a cifrat la 4,5 mlrd de USD, având o capacitate de transportare de 28,2 mil. de tone pe an, iar în 2010, în condițiile începerii extragerii industriale din câmpul petrolier de la Kashagan, estimat la circa 4,8 mlrd de tone, către anul 2015, Federația Rusă și-a revizuit poziția, astfel, că consorțiul a adoptat decizia de a extinde potențialul la 67 mil. tone pe an, ceea ce atrage o investiție de 5,4 mlrd de USD; pentru a micșora costul de transport, a diminua dependența față de Turcia și a exclude riscurile, în 2006 Federația Rusă începe să negocieze cu Bulgaria, acordul privind construcția unei noi conducte Transbalcanică **Burgas – Alexandroupolis**, având menirea să asigure transportarea pe cale maritimă a țițeiului de la Novorossiisk la terminalul bulgar Burgas, după care prin conductă să fie livrat către terminalul petrolier din Grecia de la Marea Egee Alexandroupolis, urmând din nou să fie încărcat în tancuri. Având o lungime

de 285 km, conducta este prevăzută pentru o capacitate de transportare a 35 de mil. de tone pe an, proiectul fiind estimat la 1,2 mlrd de USD. În 2007, la Atena, este semnat Acordul interguvernamental privind constituirea Conso-rtiului de operare a oleoductului, conform căruia părții ruse îi revine 51,7% din acțiuni, iar celor bulgare și grecești câte 24,15%. Interesul Federației Ruse pentru realizarea acestui proiect este enorm, deoarece transportarea unei tone de țiței prin strâmtoarele Bosfor și Dardanele le costă pe companiile ru-sești 7 USD, iar ca rezultat al utilizării oleoductului costurile vor fi de 4 USD. Deocamdată acest proiect rămâne conservat din cauza Bulgariei care a blocat realizarea acestui oleoduct, declarând că vine în contradicție cu interesele statului. Prin urmare, perspectivele exportului petrolier masiv ale Federației Ruse devin incerte, însă Azerbaidjanul a propus de a utiliza în sens invers conducta Baku – Novorossiisk, prin aceasta oferindu-i Federației Ruse posibilitatea de a se conecta la oleoductul Baku – Tbilisi – Ceyhan. L. Dobândă consideră că oferta României de participare la proiectul Constanța – Trieste ar fi mai tentantă pentru Federația Rusă, și în cazul implicării a companiilor rusești, șansele de participare a Italiei vor crește semnificativ [8, p. 111-121].

Problema coridoarelor petroliere a fost examinată de L. Dobândă ca fiind una pertinentă, în contextul concurenței relațiilor geopolitice dintre Occident și Federația Rusă. Vom continua abordarea subiectului diversificării energetice cu un alt aspect al rețelelor de transportare, care ține de gazele naturale – gazoductele. Unul din primele proiecte formulate prin prisma interesului geopolitic al Uniunii Europene este gazoductul **Nabucco**. Pentru a asigura furnizarea de energie este necesară diversificarea surselor de aprovizionare, ceea ce constituie un aspect important al politicilor energetice ale Uniunii Europene. În acest sens s-a inițiat proiectul Nabucco cu participarea a cinci companii de profil din: Turcia, Bulgaria, România, Ungaria și Austria, cu scopul de a conecta și valorifica rezervele de gaze naturale din Zona Mării Caspice și din Orientul Mijlociu cu piețele europene. Construcția gazoductului Nabucco prevedea transportarea gazelor naturale din zonele de producție prin conducte pe teritoriul acestor cinci state și care să aibă ca punct de plecare hotarele Turciei cu Georgia și Iran, iar ca punct final – nodul Baumgarten din Austria. În pofida voinței ferme de realizare a proiectului Nabucco susținut de Uniunea Europeană și Statele Unite ale Americii, proiectul s-a confruntat cu dificultăți majore de incertitudinea suficienței resurselor de aprovizionare, ceea ce a provocat incapacitatea de alimentare a conductei cu gaze naturale și a condus la amânarea lansării proiectului, preconizat inițial în 2011, apoi în 2012 și în 2013. Conducta **Trans – Adriatică (TAP)**, are ca

scop transportul de gaze naturale din Marea Caspică în Grecia, Albania și Italia. Proiectul gazoductului a fost anunțat în 2003 de către compania energetică elvețiană EGL Group, iar în 2009 a fost semnat acordul interguveramental dintre Italia și Albania privind cooperarea în domeniul energetic, fiind apreciat ca un proiect de interes comun pentru ambele țări. Capacitatea inițială a conductei este de aproximativ 10 mlrd de m³ de gaze naturale pe an, cu opțiunea de a extinde capacitatea de până la 20 mlrd de m³. Lungimea totală a conductei este de 520 km, iar cea a tronsonului maritim va fi de 115 km, la o adâncime maximă de 820 m. Costul proiectului se estimează la circa 1,5 mlrd de euro, însă acest gazoduct așteaptă darea în exploatare a platoului gazifer Shah Deniz 2 din Azerbaidjan. Un alt proiect de transportare a gazelor naturale spre Europa de Sud cu o capacitate de mai puțin de 10 mlrd de m³ este gazoductul **Interconnector Turcia – Grecia – Italia (ITGI)**. Acordul de colaborare privind constituirea ITGI a fost semnat de reprezentanții celor trei țări (Turcia, Grecia și Italia) în 2007 la Roma, având susținerea Comisiei Europene, apreciindu-l ca un proiect de interes european realizarea căruia ar diminua dependența energetică de Federația Rusă. Gazoductul prevede construcția și conexiunea a trei segmente: construirea unei conducte între Turcia și Grecia și a unei conducte noi între Grecia și Italia. Conducta între Turcia și Grecia, cunoscută ca interconexiunea Turcia – Grecia (ITG), precum și cea dintre Grecia și Italia, interconexiunea Grecia – Italia (IGI). Proiectul, de asemenea, va include o magistrală derivată ce va uni Grecia cu Bulgaria, cu denumirea de interconexiunea Grecia – Bulgaria (IGB) și care va avea o capacitate de transportare de 3-5 mlrd de m³ pe an. Conducta Turcia – Grecia a fost inaugurată în 2007, având o lungime de 296 km și o capacitate de transportare de 11,5 mlrd de m³ pe an. Pornește din Karacabey în Turcia și ajunge la Komotini în Grecia, prin Alexandroupolis. Cheltuielile pentru segmentul turc se estimează la 165 mil. de euro, iar pentru cel grec 118 mil. de euro. Italia și Grecia au semnat acordul de colaborare în cadrul proiectului IGI în 2005. Costul conductei este estimat la circa 500 mil. de euro, care va avea o lungime de 807 km, pornind de la Thesprotia din Grecia ajungând la Otranto, în regiunea Puglia din Italia și continuă până la Komotini. Conducta Grecia – Bulgaria va fi de 160 km lungime și va transporta gaze naturale din Coridorul sudic al gazelor naturale pentru Bulgaria și regiunea Balcanilor de Vest. Proiectul Interconnector Turcia – Grecia – Italia ca și proiectul Trans – Adriatic este în așteptarea explorării câmpului gazifer Shah Deniz 2 din Azerbaidjan, deși platoul respectiv nu are capacitatea necesară să asigure cerințele tuturor gazoductelor. Pe aceeași sursă energetică mizează și proiectul

tul **White Stream**, propus în 2005 de Ucraina, care prevede construcția unei conducte subacvatice ce ar uni terminalul Batumi din Georgia cu Ucraina, iar într-o altă variantă cu România. Deși a suscitât interesul Uniunii Europene, fiind declarat în 2008 proiect de interes comun și prioritar, perspectivele sale sunt incerte. Ca și în cazul petrolului, Federația Rusă a calificat politica gazoductelor a Uniunii Europene drept un atentat la stabilitatea și securitatea sa energetică, inițiind propriile proiecte și trecând la contraofensivă, manipulând informativ nerentabilitatea coridorului Nabucco și provocând contradicții în rândul statelor membre ale Uniunii Europene. Una din primele realizări ale Federației Ruse a fost construcția gazoductului **Blue Stream**, care face legătura între Rusia și Turcia prin Marea Neagră și este formată din două conducte paralele. Blue Stream pornește din Izobilny, Rusia, ajunge la litoral în stația de compresare Beregovaya, traversează Marea Neagră, ajunge în Turcia în Samsun și se oprește la Ankara, având o lungime de 1,213 km, dintre care porțiunea subacvatică de 373 km. Primele negocieri dintre părți au fost inițiate încă în 1997, construcția a fost lansată în 2000, iar primele livrări au început în 2003, atingând volumul maxim preconizat de 16 mlrd de m³ pe an în 2010, ceea ce asigură 65% din consumul de gaze ale Turciei. Construcția gazoductului **North Stream** și **North Stream 2** este orientată spre furnizarea gazelor din Federația Rusă către Germania și Olanda, construcția primului proiect fiind finalizată a fost dată în exploatare, iar realizarea celui de al doilea proiect a rămas în faza conservată, analiza detaliată este prezentată mai jos. Un alt proiect ambițios elaborat de Federația Rusă, care a provocat discuții aprinse și chiar neînțelegeri între statele membre ale Uniunii Europene, este **South Stream**. Având o lungime de 900 km, conducta urmează să asigure legătura dintre stația de compresare Russkaya cu stația bulgară Varna, traversând Marea Neagră și ocolind Ucraina, fiind preconizate două opțiuni pentru direcția europeană terestră: traseul nord-vest spre Slovenia și Austria, prin Bulgaria, Serbia și Ungaria; ruta sud-vest spre Grecia și Italia, câteva devieri laterale vor cupla Croația, traseul principal al secțiunii South Stream fiind astfel redirecționat către aceste două țări. Capacitatea gazoductului era inițial estimată la 30 mlrd de m³ pe an, apoi extinsă la 63 mlrd de m³ pe an, costul proiectului atingând suma de circa 24 mlrd de euro. Chiar dacă proiectul South Stream pare a fi extrem de atractiv, promițător și deja structurat, lucrurile în realitate nu stau tot atât de bine, provocând animozități, incertitudini și disensiuni între statele, companiile energetice și instituțiile Uniunii Europene privind caracterul fezabil al acestui gazoduct, proiect care încă nu a fost demarat spre realizare [8, p. 122-131].

D. Yergin accentuează că asigurarea securității energetice a unui stat trebuie să prevadă necesitatea producerii energiei necesare în propria țară pentru a reduce dependența de importurile externe, iar în cazul în care capacitățile statului sunt insuficiente pentru realizarea acestui obiectiv, expertul insistă asupra concentrării a trei dimensiuni ale securității energetice: asigurarea unor surse alternative de aprovizionare, identificarea unor rute energetice alternative și securizarea surselor și rutelor de transport existente [9, p. 74]. W. Jones abordează conceptul de putere prin prisma accesului statului la resurse naturale, precum și existența capacității unui actor internațional de a-și folosi resursele tangibile și intangibile în așa fel încât să influențeze evoluția relațiilor internaționale spre propriul beneficiu, ilustrând actualitatea ideii că oricare stat va face uz de toate resursele pe care le are la dispoziție, inclusiv cele energetice, pentru a-și impune voința și de a influența comportamentul celorlalți actori în scopul promovării propriilor interese geopolitice [10, p. 241]. Potrivit aserțiunii lui F. Rădoi, securitatea energetică este un concept multi-dimensional și puternic circumstanțializat, care a evoluat în decursul istoriei atât din punctul de vedere al subiectului, care inițial era un concept atașat petrolului și ulterior extinzându-se asupra gazelor naturale și energiei electrice, cât și al ariei de semnificații, de la aprovizionarea fizică către toate fazele aferente lanțului energetic. Actualmente, securitatea energetică se circumscrie ofertei și cererii de energie și poate fi prezentată ca disponibilitate fizică a resurselor energetice, accesibilitatea energetică în baza prețului, siguranța cererii de energie cu impact asupra stabilității veniturilor producătorilor și exportatorilor de energie [11, p. 1]. P. Claval subliniază că, în prezent, geopolitica de asemenea este dominată de strategiile resurselor, îndeosebi de cele energetice, obligând subiecții săi să țină cont de „totalitatea preocupărilor actorilor prezenți pe scena internațională”, fiind permanent „interesată de calculele unora sau altora, de obiectivele ce vizează cooperarea sau destinderea relațiilor, de utilizarea forței sau de jocurile viclene”. Marile puteri, fiind marii consumatori de energie, pot fi clasificați în două categorii, conform criteriului economic și al calității vieții. Din prima categorie fac parte Statele Unite ale Americii, Uniunea Europeană și Japonia, cu economii dezvoltate, instituții financiare funcționale, societăți democratice fondate pe principiile statului de drept, respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, fiind asigurată calitate superioară a vieții la toți indicatorii. Din a doua categorie fac parte China și India, economii cu ritmuri intense de dezvoltare, stabilitate financiară, societăți în curs de deschidere și modernizare, deși tradițiile au o influență puternică, iar calitatea vieții este departe de cea a statelor

din prima categorie. Punctul comun al tuturor acestor actori majori constă în dependența de resursele energetice, aceasta este realitatea care le modelează comportamentul geopolitic în relațiile dintre ei și statele exportatoare de hidrocarburi, dar și conținutul strategiilor pentru realizarea intereselor geopolitice. Un loc distinct în rândul marilor puteri îi revine Federației Ruse, care, întrunind trăsături specifice ale statelor din ambele categorii enumerate, se deosebește prin faptul că nu este dependentă de resurse energetice, aceasta, la rândul său, fiind factorul geopolitic determinant în sferile sale de influență și în strategiile de acțiune cu marii consumatori de hidrocarburi [12, p. 10].

N. Dolghin consideră că principalii actori geopolitici energetici care dețin o pondere semnificativă în politica mondială sunt Statele Unite ale Americii și Federația Rusă, fiecare demonstrând că și-au elaborat politici și strategii solide în acest domeniu. Obiectivele lor geopolitice pe termen lung sunt distincte, iar interesele geopolitice pe termen scurt și mediu au o anumită complementaritate, a căror realizare poate fi produsă prin cooperare și susținere reciprocă, însă fără excluderea confruntării geopolitice pentru poziții dominante în plan internațional. Interesul strategic urmărit de Statele Unite ale Americii este de a-și asigura pe termen lung resursele necesare, menținând ritmul de dezvoltare economică prin accesul la resurse și libertatea tranzitului. Fiind un obiectiv complex, de durată, realizarea lui impune implicarea decisivă în procesele de stabilizare a lumii și de consolidare a securității prin încurajarea pieței libere, a valorilor democratice, a transparenței și predictibilității în acțiunile celorlalți actori internaționali. Proiectele geopolitice în care se angajează Statele Unite ale Americii sunt considerate investiții mai ieftine decât eventuale pierderi economice provocate de disfuncționalități ale fluxurilor energetice. Statele satelit din Golful Persic formează sfera de influență geopolitică a Statelor Unite ale Americii, cel mai mare consumator de petrol din lume, în timp ce țările din acest areal beneficiază, la rândul său, de o susținere substanțială politică, militară și economică din partea Statelor Unite ale Americii. Economia Federației Ruse, fiind un subiect important în ecuația geopolitică a securității energetice mondiale, care este fundamentată pe exportul resurselor energetice, în special de gaze naturale și de petrol. Federația Rusă este primul exportator din lume de gaze naturale și al doilea producător de petrol, își urmărește consecvent obiectivul de a realiza un sistem energetic mondial dependent de rezervele sale, în care independența sa energetică să-i asigure avantaje pentru dezvoltarea economică, să-i ofere un statut geopolitic incontestabil de mare putere cu o importanță determinantă în toate problemele de ordin global precum și să-i asigure

securitatea națională. Deocamdată, economia Federației Ruse rămâne ea însăși dependentă de veniturile obținute prin exportul de gaze naturale și petrol care s-a dovedit a fi una slab funcțională și vulnerabilă la prețurile fluctuante de comercializare a hidrocarburilor, oscilații susținute de Statelor Unite ale Americii și statele membre ale Organizației Țărilor Exportatoare de Petrol, dar și contramăsurilor impuse de Occident ca urmare a evenimentelor din 2014 din Ucraina. Expertul precizează că interesele geopolitice ale Statelor Unite ale Americii și ale Federației Ruse, ce se interferează în regiunea Mării Caspice, în care complexitatea problemelor regiunii exprimate prin potențialul înalt interetnic și interconfesional de conflictualitate, vor obliga, mai devreme ori mai târziu, pe toți subiecții internaționali implicați în rivalitatea geopolitică din această regiune, să coopereze pentru menținerea stabilității regionale, altfel vor avea toți de pierdut, destabilizând piața energetică, fapt care ar putea afecta toate statele lumii și provoca reacții mult mai periculoase [13, p. 135].

În opinia noastră, disputa de două decenii privind statutul Mării Caspice, cea mai mare rezervă de apă potabilă a lumii, s-a finalizat când cinci state riverane Mării Caspic (Federația Rusă, Kazahstan, Turkmenistan, Iran și Azerbaidjan) au convenit asupra semnării Acordului privind statutul juridic al Mării Caspice, care îi oferă un statut legal special Mării Caspice nefiind definită drept lac sau mare și care reglementează libertatea tuturor statelor semnatare de a avea acces dincolo de apele lor teritoriale, dar că resursele naturale vor fi divizate, astfel, Federația Rusă și-a garantat o prezență militară în întregul bazin și nu va accepta nicio forță a Alianței Nord-Atlantice, excluzând-o geopolitic pe Statele Unite ale Americii din zona Mării Caspice. Grație vecinătății Mării Caspice cu regiunile geopolitice Orientul Mijlociu, Caucaz și bazinul Mării Negre în care Statele Unite ale Americii exercită o influență considerabilă, rivalitatea geopolitică dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă pentru spațiul Mării Caspice se va amplifica, deoarece companiile energetice rusești pot explora cele 50 mlrd de barili de petrol din Marea Caspică și cele 8,4 trln de m³ de rezerve de gaze naturale, Turkmenistanul poate în cele din urmă să înceapă să ia în considerare conectarea gazului său la proiectul comun turco-azer TANAP prin construcția gazoductului Trans-Caspic care va traversa Marea Caspică, transportând gaze naturale spre Europa, unde va deveni cu ușurință un factor de contrabalansare a exportului tot mai mare cu gaz natural lichefiat livrat statelor europene de către Statele Unite ale Americii, iar Iranul și-ar putea mări perspectiva energetică, devenind o piață naturală pentru petrolul și gazul din bazinul Mării Caspice

prin sporirea resurselor energetice pentru cele mai mari orașe din nord – Teheran, Tabriz și Mashhad, care ar putea deveni centre de distribuție în condițiile în care acestea se află mai apropiate de Marea Caspică decât de câmpurile majore iraniene de petrol și gaze naturale. De asemenea, sporirea prezenței militare a Federației Ruse ca și a celorlalte patru state în bazinul Mării Caspice, care vor avea dreptul exclusiv să dețină forțe militare, vor reduce din spațiul de manevră geostrategică a Alianței Nord-Atlantice în zonă.

G. Maior acreditează supoziția că geopolitica promovată de Federația Rusă în raport cu statele din regiunea Asiei Centrale determină un impact enorm asupra controlului exportului energetic a acestora, care se realizează prin amplificarea dependenței de rutele rusești de transport a energiei, în special ale statelor riverane Mării Caspice bogate cu hidrocarburi precum Kazahstan și Turkmenistan, dar și definește asumarea necesității menținerii în sfera de influență geopolitică a Federației Ruse a statelor cu rezerve energetice semnificative din Asia Centrală. Expertul subliniază relevanța actualității a teoriei geopolitice clasice a lui A. Mahan din sec. XIX pentru asigurarea securității energetice a Statelor Unite ale Americii, care susținea că este o doctrină de angajare globală a forțelor navale destinată asigurării și securizării accesului Statelor Unite ale Americii la resursele naturale din diferite zone ale lumii. G. Maior punctează că deschiderea la mare presupune în continuare, chiar și în epoca rachetelor balistice și a internetului, accesul la piețele de desfacere. Majoritatea statelor din regiunea Asiei Centrale care posedă resurse de gaz sau petrol sunt națiuni închise continental, care nu dispun de controlul complet asupra rutelor de acces și asupra comercializării și utilizării energiei furnizate, deoarece trebuie să o transporte prin infrastructura de conducte continentale deținută în cea mai mare parte de companiile Federației Ruse. Prin urmare, cine controlează rutele de transport controlează energia, deci principala sursă de venituri a țărilor, evoluția lor economică și finalmente chiar și exercitarea opțiunilor lor geopolitice și strategice [14, p. 100].

Actualmente, lupta geopolitică pentru controlul rutelor se duce între marile puteri Statele Unite ale Americii, Uniunea Europeană, Federația Rusă, China precum și cu implicarea actorilor regionali Iran și Turcia care în ultima perioadă și-au sporit cooperarea în domeniul energetic cu Rusia, dar au lansat și o politică de apropiere de Uniunea Europeană în vederea unei posibile integrări a Turciei sau a demarării unor eventuale negocieri privind resetarea Acordului nuclear cu Iranul, ceea ce ar diminua din sancțiunile impuse de Organizația Națiunilor Unite în schimbul unei garanții a naturii exclusiv civile a programului său nuclear. Investițiile realizate de Statele Unite

ale Americii și Uniunea Europeană în câmpurile petrolifere din regiunea Asiei Centrale sunt de dată relativ recentă, miza energetică pentru Statele Unite ale Americii fiind Orientul Mijlociu în prima decadă a perioadei postrăzboi rece. Schimbările de perspectivă și strategie au survenit abia după intervenția din Afganistan și conștientizarea mizei terorismului global, de tip Al-Qaeda, a nevoii de asigurare a rutelor de transport ale trupelor și de stabilire a unor baze militare în regiune pentru protecția forțelor armate. G. Maior specifică că Uniunea Europeană, fiind un actor marginal în competiția geopolitică de asigurare a securității energetice, a întreprins acțiuni nefinalizate exprimate prin accesul propriu la resurse energetice din regiunile Asia Centrală și Orientul Mijlociu prin intermediul gazoductului „Nabucco”, dar și încercările de a stabili un cod de conduită în spațiul comunitar în domeniul energetic, cum ar fi „Carta europeană a energiei” și crearea „Comunității energetice europene”, denotă importanța problemei abordate. Uniunea Europeană, deocamdată, nu a adoptat încă o strategie proprie, comună, la nivelul conglomeratului de state membre. Pe de o parte, deciziile nu se iau la Bruxelles, ci în capitale, unde abordarea statelor europene în relațiile cu Federația Rusă diferă semnificativ, iar pe de altă parte, Uniunea Europeană este un consumator important care acționează pe o logică postmodernă și contractualistă, nu întotdeauna adecvată însă, într-un spațiu al geopoliticilor dure, de tip tradițional. În contextul rivalităților geopolitice dintre marile puteri pentru regiunile bogate cu hidrocarburi, China și-a diversificat contactele și acordurile comerciale cu statele din Asia Centrală, promovând interesele sale geopolitice în zonă, care ar putea fi o posibilă sursă de confruntare cu Federația Rusă, din perspectiva interferenței mult prea mari în spațiul de vecinătate al acesteia din urmă. În condițiile în care Uniunea Europeană a dovedit că deciziile de deschidere a unor noi rute de transport energetic spre Europa se adoptă prin proceduri dificile, deoarece persistă incertitudini cu privire la finanțare, opțiunea estică pentru furnizorii energetici din regiunea Asiei Centrale rămân a fi una extrem de atractivă, China fiind o putere regională stabilă, cu un uriaș potențial economic și necesități energetice în ascensiune exponențială [14, p. 101-103]. N. Dolghin relevă opinia interacțiunii regionale dintre zona Mării Caspice, spațiul Asiei Centrale și arealul Orientului Mijlociu, sub aspectul influențării reciproce a fenomenelor locale care prezintă indicatori similari de instabilitate geopolitică: terorism, conflicte separatiste, diferende interstatale, delimitări teritoriale insuficient reglementate, probleme etnice, condiții în care se dovedește a fi greu de estimat dacă bazinul Mării Caspice va deveni o alternativă mai sigură la petrolul din Orientul Mijlociu. În acest

context, crește atractivitatea traseelor petroliere nordice, consolidând astfel rolul Federației Ruse în jocurile geopolitice, în timp ce Statele Unite ale Americii sunt nemijlocit interesate în libertatea traficului petrolului din zona Mării Caspice și Orientul Mijlociu, urmărind mai multe obiective, inclusiv evitarea formării unui monopol rusesc al transportului de petrol, contribuind la realizarea oleoductului Baku – Tbilisi – Ceyhan, care ocolește teritoriul Federației Ruse. Deocamdată, Statele Unite ale Americii este singura putere mondială energetică care acționează declarat pentru asigurarea accesului la sursele petroliere, neexcluzând pe termen lung Afganistanul din ecuația energetică a geopoliticii regionale ca traseu pentru o viitoare conductă, mult mai directă, către oceanul mondial [13, p. 136-139].

Considerăm că majoritatea proiectelor energetice de transportare a petrolului din bazinul Mării Caspice și din Orientul Mijlociu pot fi dublate cu alte proiecte ce se referă la gazele naturale aflate în cantități mari în aceste regiuni. Practic, toate statele din aceste regiuni geopolitice pot să ocupe poziții cât mai avantajoase în competiția geostrategică de furnizare și de tranzit a hidrocarburilor, marile puteri identificând cele mai avantajoase rute, care vor traversa zone stabile, state cu regimuri de guvernare previzibile și cu intensitate scăzută de conflict. Actualmente, interesele geopolitice ale actorilor majori în regiunile bazinul Mării Caspice și Orientul Mijlociu sunt complexe și pluridimensionale, în care fiecare actor încearcă să-și impună propria voință geopolitică, opțiunile intereselor fiind total diferite, inclusiv și cele de factură militară, care determină un aranjament geostrategic regional îngrijorător privind securitatea regională, influențând nivelul de asigurare a securității naționale a statelor din regiune. Unul din motivele de bază ale războiului neoconvențional de tip hibrid în spațiul postsovietic din 2008 dintre Federația Rusă și Georgia a fost subminarea poziției geostrategice, dar și a statutului de țară cu un nivel de stabilitate predictibilă prin care traversează conducta ce transportă petrol Baku – Tbilisi – Ceyhan și conducta ce transportă gaze naturale Baku – Tbilisi – Erzurum din bazinul Mării Caspice spre Occident. Din punct de vedere geopolitic, scopul acestor conducte este transportarea hidrocarburilor din Azerbaidjan prin ocolirea teritoriului Federației Ruse spre piața energetică mondială diminuând statutul Federației Ruse de țară tranzit, precum și micșorarea dependenței energetice a Georgiei de importul de hidrocarburi din Rusia, astfel diversificându-și furnizorii energetici ce contribuie la asigurarea securității energetice. Implicarea directă a Statelor Unite ale Americii și Marii Britanii în construcția acestor conducte a condus la schimbarea raportului geopolitic de putere în arealul extins, care

include regiunile Asia Centrală, Caucaz, și bazinul Mării Caspice. În prezent, acea cantitate de petrol ce ar putea fi transportată prin oleoductul Baku – Novorossiisk, care începe de la câmpul petrolier Sangachal, de lângă Baku, și continuă până la terminalul maritim Novorossiisk, de pe teritoriul Federației Ruse, se exportă prin ocolirea Federației Ruse. De asemenea, vom nota că una dintre cauzele principale ale sistării construcției proiectului gazoductului South Stream lansat de Federația Rusă este imposibilitatea asigurării de către Azerbaidjan a presiunii necesare în conducta de gaze naturale. În aceeași ordine de idei, accentuăm că unul din motivele declanșării războiului din Siria a fost rivalitatea energetică a intereselor geopolitice regionale ale marilor puteri cu implicarea actorilor regionali Statul Qatar, Turcia și Iranul, în contextul asigurării controlului asupra tranzitului hidrocarburilor prin conductele energetice, care urmează să fie construite pe teritoriul Siriei imediat după stabilizarea situației regionale. Gazoductele care urmează să fie construite sunt: primul va începe din Statul Qatar, va tranzita Arabia Saudită, Iordania, Siria până în Turcia, spre Europa, iar al doilea, Gazoductul Islamic, va porni din Iran și va trece prin Irak și Siria către statele din Europa. Prefigurarea evidentă a competiției pentru influența geopolitică în Siria, pe de o parte, Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană doresc să beneficieze de gazele naturale din Statul Qatar și Iran, care este mai aproape de Europa, distanța fiind factor al prețului final, iar pe de altă parte, Federația Rusă încearcă să anihileze proiectele gazoductelor concurente, conjunctură care amplifică periodic rivalitatea, menținând conflictul militar din Siria între opoziția moderată, autoritățile centrale, organizațiile teroriste și actorii regionali interesați în realizarea proiectelor energetice [7, p. 107-108].

Potrivit lui T. Marshall, în prezent cele mai puternice arme ale Federației Ruse, în afară de rachetele cu focos nuclear, nu sunt armata și aviația, ci gazele naturale și petrolul. Federația Rusă este pe locul doi după Statele Unite ale Americii în ierarhia celor mai mari producători de gaze naturale din lume, folosind această capacitate, Federația Rusă controlează completamente necesitățile energetice ale Europei, încât țările europene caută soluții alternative de asigurare cu hidrocarburi pentru a reduce din impactul geopolitic, astfel multe din ele încearcă să scape de dependența față de energia rusească, nu prin diversificarea conductelor, ci prin construirea de porturi gazifere. În medie, mai bine de 25% din gazele naturale și din petrolul importat de Uniunea Europeană provine din Federația Rusă, astfel dependența energetică a unei țări este direct proporțională cu apropierea geopolitică de Rusia, reducând din opțiunile politicii externe ale statului respectiv. Prin urmare,

Finlanda, Estonia, Letonia și Slovacia sunt 100% dependente de gazul din Federația Rusă, Lituania, Republica Cehă și Bulgaria – 80%, iar Austria, Ungaria și Grecia – 60%. Aproximativ jumătate din gazul consumat în Germania provine din Rusia, motiv pentru care, pe lângă acorduri comerciale extinse, clasa politică germană tinde să fie mai reticentă în raport cu politica externă a Federației Ruse promovată în spațiul postsovietic și în unele regiuni geopolitice ale Uniunii Europene, decât o țară precum Marea Britanie, care, pe lângă faptul că depinde de importurile din Federația Rusă într-o proporție de numai 13%, dispune și de propria industrie producătoare de gaze naturale, inclusiv de rezerve până la nouă luni de zile. Expertul reliefează existența a câteva conducte majore care pornesc din Federația Rusă spre Vest, unele cu petrol, altele cu gaz, ultimele fiind cele mai importante, atât pentru exportator, cât și pentru importatori. În nord, pe fundul Mării Baltice, este conducta North Stream, care se leagă direct de Germania, mai jos, traversând Belarusul, este conducta Yamal, care alimentează Polonia și Germania, în sud este conducta Blue Stream, prin care gazul ajunge în Turcia prin Marea Neagră. Până în 2015 a existat proiectul South Stream, care trebuia să folosească aceeași rută, dar să se ramifice din Bulgaria spre nord în Serbia, Ungaria, Austria și Slovenia, și spre sud în Grecia și Italia, care a rămas doar o încercare a Federației Ruse de a se asigura că, în pofida disputelor cu Ucraina, va beneficia de o rută majoră spre piețe importante din regiunile Europa de Vest și Balcani. Unele state din Uniunea Europeană au exercitat presiune pe vecinii lor ca să respingă proiectul, iar Bulgaria a renunțat direct la proiect, neacceptând ca South Stream să-i traverseze teritoriul, ca ulterior Federația Rusă să reacționeze propunându-i Turciei să participe la construcția noului gazoduct Turkish Stream care va traversa Marea Neagră. Proiectele gazoductelor South Stream și Turkish Stream, inițiate de Federația Rusă și menite să ocolească Ucraina, au apărut după disputele dintre cele două state asupra prețului, în 2005-2010, care au dus la sistarea aprovizionării cu gaze naturale a țărilor din Europa Centrală și de Est. În condițiile de incertitudine energetică pe termen lung în Europa, Statele Unite ale Americii vin cu o strategie pentru țările ce aspiră la diminuarea dependenței energetice de Federația Rusă, intensificând producerea gazelor naturale de șist care le permite să-și asigure securitatea energetică și să exporte surplusul necesar Europei, unuia dintre cei mai mari consumatori de energie. Pentru realizarea acestui deziderat, gazul trebuie lichefiat și transportat peste Oceanul Atlantic, iar ulterior, ca țările europene să beneficieze de gazul natural, este necesară transformarea lui din stare lichefiată în starea gazoasă, fiind necesară construcția terminalelor și porturilor

la hotarele maritime ale Europei. Statele Unite ale Americii deja au aprobat licențe pentru facilități de export, iar Europa demarează un proiect pe termen lung de construire a mai multor terminale pentru gazul natural lichefiat, primele state beneficiare fiind Polonia și Lituania, iar țări precum Republica Cehă vor instala conducte care să se conecteze la acele terminale, de asemenea, statele din Uniunea Europeană pot beneficia nu numai de pe urma gazului natural lichefiat importat din Statele Unite ale Americii, dar și ca urmare a unor transporturi de gaze naturale din nordul Africii și Orientului Mijlociu. T. Marshall precizează că este puțin probabil ca gazul natural lichefiat să înlocuiască totalmente gazul importat din Federația Rusă, dar cu siguranță va consolida poziția statelor membre ale Uniunii Europene atât în negocierea prețului cât și în asigurarea securității energetice a Uniunii Europene în general și a fiecărui stat membru în particular. Pregătindu-se de un asemenea scenariu cu o posibilă reducere a veniturilor, Federația Rusă intenționează să amplaseze conducte spre sud-est în speranța majorării exporturilor de gaze naturale în China [15, p. 39-41].

În contextul specificat de T. Marshall, că dependența energetică a Uniunii Europene determinată în mare măsură de livrările de petrol și gaze naturale din Federația Rusă, care amplifică vulnerabilitatea ce pune în pericol securitatea energetică, S. Kahn subliniază că interesele geopolitice de diversificare energetică a Uniunii Europene se află într-o stare de fricțiune cu cele ale Federației Ruse în regiunile bogate cu hidrocarburi din spațiul postsovietic. Uniunea Europeană a împins spre Est frontiera zonei de influență rusă, însă atât timp cât ne aflăm în era hidrocarburilor, statele din Uniunea Europeană sunt extrem de dependente de aprovizionările exterioare. Uniunea Europeană importă în prezent 50% din necesarul său de energie, furnizările energetice din Federația Rusă exportate în Uniunea Europeană constituie 40%, ceea ce reprezintă circa 25% din necesitățile Uniunii Europene pentru gazul natural, iar circa 15% pentru petrol. Prin urmare, atât timp cât nu există o infrastructură de transport a hidrocarburilor către China, India sau Japonia, este posibil, consideră expertul, ca Federația Rusă, care deține aproximativ o treime din rezervele mondiale de gaze, să fie dependentă de Uniunea Europeană, exportând în spațiul comunitar aproape 90% din petrolul său și aproape 60% din gazele sale naturale. Această interdependență asimetrică ar putea milita pentru o cooperare „câștigător-câștigător” între Federația Rusă și Uniunea Europeană [16, p. 165]. Nu suntem de acord cu supoziția lui S. Kahn, în contextul realizării politicilor Federației Ruse de diversificare a exporturilor de hidrocarburi spre Est, astfel diminuând treptat dependența ex-

portului de gaze naturale și petrol de piața de consum a Uniunii Europene, inaugurând în 2019 a primului gazoduct „Puterea Siberiei” spre China, care a devenit un partener strategic în domeniul energetic pentru Federația Rusă. China este unul dintre cei mai mari consumatori și importatori de energie din lume, prilej ce oferă Federației Rusei posibilitatea demarării negocierilor privind construcția celui de-al doilea gazoduct „Puterea Siberiei-2” spre China, care ar asigura zonele industriale de pe coasta de Est, actualmente China importând gaze naturale într-un volum semnificativ doar prin gazoductul central Asia-China, care transportă gazul natural din Turkmenistan, prin Uzbekistan și Kazahstan. Considerăm că conducta „Puterea Siberiei” consolidează poziția energetică a Federației Ruse în realizarea intereselor geopolitice regionale în Europa și va determina renegocierea contractelor de furnizare a gazelor naturale spre țările europene, deoarece Federația Rusă și-a diversificat exportul prin livrarea producției sale de gaze naturale către Est, iar Vestul va trebui să-și asigure aprovizionarea la un preț mai înalt, totodată, având și o alternativă a importului de gaze naturale lichefiate din Statele Unite ale Americii, în condițiile în care statele europene sunt dependente în proporții diferite de importul de gaze naturale din Federația Rusă. De asemenea, Federația Rusă intenționează, în contextul realizării politicilor de diversificare a exporturilor energetice și diminuării dependenței exportului de gaze naturale prin conductele ce tranzitează Ucraina, să inaugureze un nou gazoduct sub Marea Baltică North Stream-2, care va dubla capacitatea de gaze naturale exportate pe ruta nordică existentă North Stream, fapt ce nu s-a realizat deocamdată, deoarece au fost exercitate presiuni puternice din partea Statelor Unite ale Americii asupra statelor beneficiare ca urmare a construcției acestui gazoduct, reliefând reducerea nivelului de asigurare a securității energetice a acestora prin amplificarea dependenței energetice de un singur furnizor, exprimând disponibilitatea de a mări cotele de export ale gazelor naturale lichefiate spre țările europene, ceea ce demonstrează rivalitatea geopolitică a marilor puteri energetice pentru piața europeană de consum. Urmare a realizării proiectului în 2020 a gazoductului Turkish Stream care traversează Marea Neagră, Federația Rusă și-a micșorat dependența exportului energetic spre statele europene de conductele ce tranzitează Ucraina. În contextul exercitării influenței geopolitice a Federației Ruse asupra Ucrainei, Finlanda și Țările Baltice încearcă să-și reducă dependența de gazele naturale din Federația Rusă, inaugurând în 2020 primul interconector nou de gaze naturale din Europa din ultimul deceniu, care va lega Finlanda și Estonia și va slăbi influența energetică a Federației Ruse asupra regiunii

Mării Baltice, ce ar putea determina reducerea prețurilor la gazele naturale furnizate de Federația Rusă. În același timp, gazoductul va ajuta Finlanda să-și diversifice importul de gaze naturale și să poată exporta gaze către Țările Baltice, care achiziționează gaze naturale din Federația Rusă și din terminalul de gaze naturale lichefiate din Klaipeda, Lituania. Federația Rusă, din 2022, s-ar putea confrunta cu noi presiuni energetice, în condițiile realizării unui nou gazoduct ce va lega Lituania și Polonia, care este programat să fie dat în exploatare până la finele anului 2021, furnizând acces la infrastructura de gaze pentru Europa Centrală.

În accepția lui V. Naumescu, Federația Rusă este pe primul loc, cu o pondere de peste 35% din importurile totale, la egalitate aproximativă cu Norvegia în ceea ce privește sursele pentru importurile de gaze naturale ale Uniunii Europene. Pe locul al treilea vine Algeria, la mare distanță, cu aproximativ 13%, însă limitat doar la livrări în Spania, Franța, Italia și Portugalia. Procentul importurilor din Federația Rusă crește la aproape 70% la nivelul regiunii Europei Centrale și de Est, cu variații foarte mari de la o țară la alta, între 20% (România) și 97-100% (Finlanda, Țările Baltice, Slovacia, Belarus și Bulgaria). Expertul precizează că, în pofida polemicilor privind relațiile cu Federația Rusă, mai ales după anexarea Crimeii în 2014, ponderea importurilor de gaze naturale ale Uniunii Europene din Rusia s-a majorat – de la 25% la 35%, și ar putea crește în continuare grație gazoductelor care traversează Marea Baltică North Stream și North Stream-2. Interesul sporit al Uniunii Europene față de gazul natural din Federația Rusă poate fi explicat prin faptul epuizării unor mari zăcăminte de gaz din Olanda (lângă Groningen), care a fost multă vreme cea mai mare sursă de gaz a Uniunii Europene în perioada postbelică, și chiar scăderea recentă a livrărilor din Norvegia și din Marea Nordului. V. Naumescu punctează că proiectul ruso-german North Stream-2, care va transporta gaz pe sub Marea Baltică, de la Vâborg (Rusia) direct la Lubmin (Germania), s-a confruntat cu diferite controverse, atât în spațiul Uniunii Europene, cât și în Statele Unite ale Americii. Început în 2015 și prevăzut inițial să fie finalizat până la sfârșitul lui 2019, North Stream-2 continuă să fie construit, ca ulterior împreună cu North Stream să transporte 110 mlrd m³ de gaze naturale, reprezentând circa 25% din necesarul de gaz al Uniunii Europene. Pe motivul creșterii dependenței europene de gazul rusesc și al afectării intereselor financiare ale Ucrainei, care pierde astfel o importantă sursă de venituri obținute din tranzitul gazelor din Federația Rusă pe teritoriul ei, spre Uniunea Europeană, Comisia Europeană și Statele Unite ale Americii s-au opus realizării acestui proiect. Expertul susține că

nu departe de Lubmin, unde este construit terminalul german, tot pe coasta baltică, dar peste frontiera germano-polonă, se află terminalul polonez pentru regazificarea gazelor naturale lichefiate, alternativa oferită de către Statele Unite ale Americii pentru realizarea asigurării securității energetice a Europei Centrale. Prin urmare, interferența într-o manieră unică și sofisticată a diplomației gazului și geopoliticii securității energetice specifică regiunii Europei Centrale și de Est, sunt determinate de alternativele și interesele strategice ale Uniunii Europene, Statelor Unite ale Americii și Federației Ruse, fiind primele trei mari puteri geopolitice în ordinea intensității mizelor și politicilor competitive desfășurate în zonă [17, p. 184-186].

A. Sarcinschi și C. Băhnăreanu sunt de părere că Uniunea Europeană caută să-și deschidă accesul spre resursele energetice de la Marea Caspică și Orientul Mijlociu, urmărind de a reduce pe termen mediu dependența energetică a statelor din regiunea Europei Centrale și de Sud-Est de Federația Rusă, care, la rândul ei, trebuie să accepte parteneriatul cu Uniunea Europeană și cooperare cu marile companii energetice transnaționale renunțând la relațiile de pe poziții de forță cu statele din imediata vecinătate [18, p. 18]. V. Popa subliniază dependența energetică a statelor din Europa de Est, care favorizează realizarea planurilor geopolitice ale Federației Ruse de reedificare a blocului socialist, punând în dificultate prefigurarea unei sfere de influență geopolitică absolută a Statelor Unite ale Americii în *zona-tampon* tradițională dintre Federația Rusă și Germania, complicând ecuația geopolitică regională [19, p. 77]. În același context de analiză, F. Rădoi accentuează că anumite regiuni sau state dețin un rol disproporționat de mare în furnizarea petrolului sau gazelor naturale, cum ar fi Orientul Mijlociu pentru petrol, Statele Unite ale Americii, Federația Rusă și Iran în cazul gazelor naturale, reliefând o nouă dimensiune a realității fenomenului, și anume că politicile și evoluțiile interne ale acestor state sau regiuni au căpătat importanță deosebită pentru economia mondială. Exemplele cele mai concludente, în acest sens, sunt impactul relațiilor ostile dintre Federația Rusă și Ucraina asupra aprovizionării cu gaze naturale a statelor din Uniunea Europeană, conflictul militar din Siria și instabilitatea regională din Orientul Mijlociu, punând în dificultate eventualitatea construcției unor proiecte energetice de alternativă de către Occident. Pe acest fundal, adăugând și faptul că nu se poate conta pe capacitatea și disponibilitatea unor mari producători de gaze naturale și petrol de a realiza investițiile necesare pentru a mări producția contribuind la satisfacerea cererii de pe piața energetică, există riscul ca economiile marilor puteri să se confrunte cu o criză de aprovizionare energetică. Astfel, la nivelul

Uniunii Europene, aproximativ 50% din consumul de energie electrică este acoperit din importuri și se estimează creșterea lor până la 65% către începutul anului 2030, la gaze naturale de la 57% până la 84%, iar la petrol de la 82% până la 93%. Conform estimărilor și prognozelor din spațiul european, mai mult de o pătrime din consumul gazelor naturale de către statele membre ale Uniunii Europene este asigurat de gazul rusesc, cu dependență mai mare pentru state ca Germania și Italia decât pentru Franța, beneficiară de energie nucleară. Germania dezvoltă parteneriatul energetic cu Federația Rusă, în cadrul căruia a susținut și a asigurat construcția gazoductului North Stream, inițiată de Gazprom în colaborare cu companiile germane, franceze și olandeze, care din 2012 transportă gaze naturale din Federația Rusă până în Germania pe sub Marea Baltică ocolind Țările Baltice și Polonia, sprijinind un nou proiect al Federației Ruse – gazoductul North Stream-2 [11, p. 3-4].

În opinia noastră, China este un actor tot mai prezent pe piața energetică mondială, deoarece menținerea ritmului înalt de dezvoltare economică necesită livrări constante de petrol și gaze naturale, astfel intensificând relațiile de cooperare energetică cu Federația Rusă și Kazahstan, acestea fiind sursele cele mai apropiate, dar și cu statele din Orientul Mijlociu și de pe continentul african, acestea fiind mai îndepărtate. Într-un fel sau altul, toate economiile marilor puteri vor resimți statutul nou al Chinei de mare consumator de resurse energetice, realizarea intereselor geopolitice regionale impunând-o să se implice tot mai insistent în disputele privind insulele limitrofe din Oceanul Pacific, dar și în problema Taiwanului, acestea fiind zone bogate în petrol și gaze naturale, considerând că îi aparțin [7, p. 112]. V. Vasilescu menționează că Federația Rusă a demarat în 2008 lucrările la o conductă de petrol cu lungimea de 4,857 km, care ar urma să lege estul Siberiei de Oceanul Pacific. Primul tronson, de 2,757 km, de la Taișet (regiunea siberiana Irkutsk) la Skovorodino a fost dat în exploatare la începutul anului 2011, localitatea Skovorodino aflându-se la doar 72 km de la granița cu China, iar tronsonul chinezesc de la Mohe la Daqingde, de 927 km, era deja realizat. Costurile acestui prim tronson s-au ridicat la 12,27 mlrd USD, China a început să primească anual timp de 20 de ani câte 15 mil. tone de petrol brut prin această conductă, direct din Rusia, plătind în avans companiilor rusești Transnefti și Rosnefti 25 mlrd USD. Suma include, pe lângă petrolul în sine, deschiderea unor noi câmpuri de extracție cu o cotă-parte din prețul construcției conductei. Al doilea tronson, între Skovorodino și Kozmino (port rusesc în Marea Japoniei, situat la 100 km de Vladivostok), are lungimea de 2,100 km și a devenit funcțional în 2014. Terminalul petrolier din

portul Kozmino, cu o capacitate de 5,45 mil. de tone zilnic, a costat 1,74 mlrd USD, fiind dat în exploatare în 2010. Altă sursă de alimentare a Chinei cu petrol brut este conducta Kazahstan-China, cu o lungime de 2,228 km, care pornește de la Marea Caspică și ajunge la Xinjiang în China, cu o capacitate de 20 de mil. tone anual, devenind funcțională în anul 2009. Din anul 2010 gazoductul Asiei Centrale aprovizionează China cu gaze naturale din Turkmenistan și Kazahstan. Conducta cu diametrul de 1,067 m are o lungime de 1,833 km, dintre care 188 km traversează teritoriul Turkmenistanului și 530 km Uzbekistanul. Gazoductul pornește de la Saman-Depe din Turkmenistan, fiind alimentat din câmpurile de extracție de la Sag Kenar din estul țării, intră pe teritoriul Uzbekistanului, pe la Olot, și merge paralel cu conducta Bukhara-Tașkent-Bișkek-Alma-Ata, construită în perioada sovietică prin Kazahstan. La Șymkent în sudul Kazahstanului este conectată suplimentar la gazul pompat din exploatările din vestul Kazahstanului și intră pe teritoriul Chinei pe la Khorgos, unde este legat la magistrala de transport nr.2 vest-est chineză, cu o lungime de 9,102 km, furnizându-i anual 15 mlrd de m³ de gaze naturale. Altă rută de aprovizionare cu petrol a Chinei are ca punct de plecare Golful Persic, trece prin Oceanul Indian și ajunge în porturile chinezești din Marea Chinei de Sud, prin strâmtoarea Malacca [20]. Suntem de acord cu supoziția lui N. Dolghin, că și India este un actor important în competiția geopolitică pentru resursele energetice mondiale, care și-a declarat interesul pentru petrolul din spațiul Mării Caspice. Perspectiva energetică este susținută de proiectul de fezabilitate al magistralei de transport „Nord-Sud”, care ar urma să lege portul indian Mumbai de la Oceanul Indian cu porturile iraniene (Bandar Abbas, Bandar Amirabad și Bandar Anzali), prin Marea Caspică portul Olya (aflat în construcție lângă Astrahan, Rusia) cu Sankt-Petersburg. Această rută va scurta durata transportului între Asia și Europa cu circa 10-12 zile, fiind o reducere a cheltuielilor de transport cu aproximativ 20%. India speră ca proiectul să fie completat cu infrastructură petrolieră, care să facă legătura cu conductele existente, facilitându-și, astfel, accesul la petrolul din Nord. Proiectul este susținut și va fi finanțat de state europene, dar și de India, Federația Rusă, Kazahstan, Turkmenistan și Iran [13, p. 141-142]. În accepția lui R. L. Hutchings, creșterea până în anul 2020 a cererii de energie, în special din partea puterilor aflate în ascensiune economică, va avea un impact substanțial asupra procesului de rivalitate a relațiilor geopolitice dintre actorii majori. Cel mai important factor care va afecta cererea de energie va fi ascensiunea economică globală a Chinei și a Indiei, cărora le lipsesc resursele energetice interne și vor fi nevoiți să asigure accesul continuu la

furnizorii externi. Astfel, necesitatea de energie va fi un factor determinant în procesul de edificare a unei noi politici externe și de apărare a Chinei și a Indiei, fortificând componenta navală [21, p. 79-80].

L. Dobândă exprimă aserțiunea că interesele geopolitice ale marilor puteri constau în asigurarea securității energetice în calitate de condiție esențială a dezvoltării și stabilității politice, economice și sociale, reieșind din raportul furnizor – consumator. Totodată, unele mari puteri utilizează mecanismul energetic ca instrument de asigurare a supremației geopolitice mondiale sau de exercitare a presiunilor geopolitice regionale, urmărind realizarea intereselor sale geopolitice. Statele Unite ale Americii, determinate de necesitatea diminuării dependenței energetice de Orientul Mijlociu și diversificarea surselor, s-au orientat spre spațiul caspic. Deoarece zona face parte din sfera de influență a Federației Ruse, implicarea Statelor Unite ale Americii s-a dovedit a fi de natură economică, realizată de marile companii petroliere. După redefinirea priorităților geopolitice ale politicii externe ale Statelor Unite ale Americii, poziția centrală este axată pe asigurarea controlului resurselor și circulației hidrocarburilor, edificând un cerc de aliați, incluzând Azerbaidjanul, Georgia, Uzbekistanul și Kârgâzstanul, cu posibilitatea lărgirii, în pofida deficitului democrației. La rândul său, democrația, drepturile omului și securitatea regională constituie și în prezent pivotul discursurilor americane, însă după intervenția în Irak, impactul acestor mesaje a înregistrat disfuncționalități. Desfășurarea campaniei de combatere a terorismului internațional a condus la modalitatea de a-și face prezența pentru o perioadă de timp în regiunea Asiei Centrale și de Sud, prin aceasta asigurând controlul coridoarelor energetice din bazinul Mării Caspice. În acest sens, Statele Unite ale Americii încurajează procesul de construcție a unor coridoare energetice care ar realiza reducerea dependenței energetice distanțând gradual Uniunea Europeană de Federația Rusă. Derutată de dezintegrarea Uniunii Sovietice, Federația Rusă continuă să exercite controlul politico-militar și economic în regiunea Mării Caspice. Federația Rusă a exploatat contradicțiile existente dintre noile state, tolerând și alimentând conflictele, prin aceasta asigurându-și prezența militară, în urma căreia începe să-și restabilească hegemonia în statele din spațiul postsovietic, unul dintre mecanismele de bază fiind arma energetică, aplicată și în raport cu Uniunea Europeană. Implicarea Statelor Unite ale Americii și Uniunii Europene în bazinul Mării Caspice prin construcția conductelor Baku – Tbilisi – Ceyhan și Baku – Tbilisi – Erzurum a înlăturat dominația Federației Ruse în regiune. Dincolo de prejudiciile financiare, rezultate din pierderea veniturilor obținute din tranzitarea sau reexportarea

hidrocarburilor, Federația Rusă a pierdut parțial monopolul dominației economice care conduce la pierderea influenței geopolitice. Estimând riscurile reieșite din implementarea proiectelor, Federația Rusă a realizat mai multe contra-proiecte, scindând statele Uniunii Europene. Deși nu poate concura în aspect geopolitic cu cele două puteri, Uniunea Europeană fiind divizată în state naționale cu diverse interese și oportunități energetice, începe a-și consolida pozițiile geopolitice în regiunea Mării Caspice. Dimensiunea energetică avansează gradual în sfera domeniului comunitar de preocupare, fiind adoptate strategii de anvergură. Pentru prima dată Uniunea Europeană a conștientizat vulnerabilitatea și riscurile la adresa securității energetice, construind proiecte de reducere a dependenței, realizând nu doar diversificarea surselor de aprovizionare, dar și relevarea gradului de maturitate al Uniunii Europene, deschizând noi orizonturi și perspective geopolitice. În același timp, China, fiind în creștere economică, resimte necesitatea vitală de asigurare cu hidrocarburi, orientându-se spre bogatele rezerve din regiunea Asiei Centrale. Rolul Chinei de pivot geopolitic este în ascensiune, evitând confruntările, apelând la tactica geoeconomică și aprofundând gradual dependența economică a țărilor central-asiatice [8, p. 230-232].

Statutul geopolitic al Republicii Moldova în contextul spațiului geopolitic în care se află, precum și impactul conjuncturii geopolitice regionale asupra asigurării securității energetice sunt factorii geopolitici decisivi care exercită presiuni în favoarea opțiunii de a-și păstra locul în sistemul energetic din spațiul Comunității Statelor Independente bazat pe dependentă de un singur furnizor energetic. Actualmente, Republica Moldova întreprinde acțiuni insignifiante pentru a reduce din influența energetică a Federației Ruse, care contribuie eminent la diminuarea nivelului de asigurare a dimensiunii energetice a securității naționale. Republica Moldova practic nu dispune de resurse naturale, care, în actualul nivel de dezvoltare a tehnologiilor energetice, i-ar permite să-și asigure integral sau într-o proporție semnificativă necesitățile sale de consum. Principalul tip de combustibil folosit în Republica Moldova este gazul natural (care acoperă 80% din necesitățile sectorului energetic), fiind importat integral din Rusia, și orice strategie de securitate energetică trebuie să pornească de la premisa că purtătorii primari de energie oricum vor trebui să fie importati, Federația Rusă rămânând ceva timp principalul furnizor de gaze naturale [22, p. 32].

Republica Moldova este practic complet dependentă de aprovizionarea din Federația Rusă cu petrol și gaze, având, în același timp, capacitate redusă de plată a agenților energetici consumați. Accizarea acestor importuri, con-

sideră I. Chifu, ar trebui să devină sursă importantă de venituri la bugetul de stat, însă lipsa capacității de plată a micilor consumatori și a consumatorilor industriali, dublată de evaziunea fiscală și contrabandă la scară largă a acestor produse, conduce la o situație care sporește vulnerabilitatea asigurării securității energetice. În materie de curent electric, I. Chifu susține că perpetuarea situației în care cea mai mare capacitate de producție rămâne în continuare Hidrocentrala Electrică de la Cuciurgan, situată pe malul stâng al Nistrului, proprietate a Federației Ruse prin intermediul corporației „Inter RAO EES” și aflată sub controlul regimului secesionist, diminuează securitatea energetică a Republicii Moldova. Această situație nu poate fi compensată decât de importurile de energie electrică din Ucraina sau din România, însă, în primul caz, resursele sunt limitate, exceptând cele de la mare distanță și ale căror costuri cresc din cauza transportului, pe când în cel de-al doilea, importul este aliniat la prețurile europene. În cazul petrolului lucrurile devin mai clare după deschiderea terminalului petrolier pe teritoriul Portului Internațional Liber Giurgiulești. O soluție pentru aprovizionarea cu gaze nu se întrevide, pe termen scurt, ci doar un gazoduct care va ocoli Federația Rusă, cu plecare din Kazahstan sau din Turkmenistan, pentru a alimenta Ucraina și a se prelungi în Europa Centrală, ar putea fi o alternativă. I. Chifu menționează că Republica Moldova ar dispune de o soluție imediată pentru soluționarea problemei energiei electrice, aceasta fiind investiția în grupul III al Centralei Atomoelectrice de la Cernavodă. Grupul II a intrat în funcțiune și ar fi fost o soluție, cel puțin investiția în grupul III ar trebui realizată, fiind mai redusă decât cea necesară pentru un lanț de microhidrocentrale, a căror eficiență costuri/profit se dovedește a fi cu mult mai redusă. Indiferent de soluție, o decizie pe termen mediu este absolut necesară în condițiile deficitelor constante pe piața energetică din Republica Moldova [23, p. 76-77]. A. Oprunenco exprimă supoziția că din punctul de vedere al livrării gazelor, Republica Moldova trebuie să facă față unei „conjuncturi geopolitice”, gazul natural care provine dintr-o singură sursă este tranzitat printr-o singură țară, lucru care este greu de diversificat totalmente în viitorul apropiat [24]. V. Prohnițchi este de părere că gazele naturale importate din Federația Rusă reprezintă unul dintre cei doi factori principali (exporturile spre Federația Rusă sunt al doilea factor) care ancorează Republica Moldova adânc într-o situație de dependență unilaterală față de furnizorul estic. În acest sens, datorită la gazul importat se dovedesc a fi principala pârghie a Federației Ruse de exercitare a presiunilor geopolitice asupra Republicii Moldova, existând mai puține posibilități de manipulare. Estonia și Slovacia, ca și Republica

Moldova, importă 100% din gazele naturale consumate, volumul total fiind importat din Federația Rusă, însă nu admit șantajarea și implicarea în afacerile interne. Republica Moldova trebuie să țină cont de faptul că obiectivul de integrare în Uniunea Europeană va conduce la accentuarea dependenței sistemului energetic de gazul natural, una din rigurile ecologice ale politicii energetice europene impune renunțarea la combustibil greu pentru funcționarea stațiilor electrice și trecerea treptată la gazul natural. Aceste condiții vor determina nu doar Republica Moldova, dar și alte state din Europa Centrală și de Est să se bazeze pe viitor într-o măsură mai mare decât în trecut pe gazul natural importat din Federația Rusă. Republica Moldova trebuie să facă tot posibilul ca să elibereze relațiile sale energetice cu Federația Rusă de orice element geopolitic și să facă tot posibilul pentru achitarea regulată a facturilor [25, p. 101-103]. În opinia sa, energia electrică este elementul esențial al securității energetice a Republicii Moldova, necesarul anual de energie electrică se estimează la aproximativ 5-6 mldr kW/oră. Dacă nu ținem cont de regiunea de est, Republica Moldova poate produce autonom 30-35% din energia electrică consumată, folosind energie produsă de Centralele Electrice de Termoficare, Rețelele Electrice de Distribuție, nodul Hidroelectric de la Costești și Hidrocentrala Electrică de la Cuciurgan. Pentru Republica Moldova este important să redobândească controlul asupra Centralei de la Cuciurgan, puterea instalată a celor 12 blocuri ale Hidrocentralei, fiind de 2,52 MW, pe când necesitățile întregului sistem economic moldovenesc sunt evaluate la circa 1,1-1,2 MW. Dispunând de infrastructura necesară, Republica Moldova va putea să aibă un rol substanțial în transportarea electricității spre Balcani, însă trebuie să țină cont că în Ucraina există cercuri economice puternice care urmăresc să controleze exportul de electricitate de la Cuciurgan, fiind planificată construirea unor noi magistrale de transport de înaltă tensiune, care să treacă pe teritoriul Ucrainei și să reducă la minimum sau la zero tranzitul de electricitate pe teritoriul Republicii Moldova [25, p. 103-104].

V. Mihailescu acreditează ideea că paradigma securității energetice a Republicii Moldova este concepută ca proces de asigurare a furnizării cu resurse energetice la prețuri mici. Această abordare nu corespunde realităților și este specifică unor țări cu exces de resurse energetice proprii, cum ar fi Federația Rusă, unde statul asigură continuitatea furnizării de resurse energetice la prețuri mici. Referința la Federația Rusă nu este deloc întâmplătoare, fiindcă modul în care este concepută securitatea energetică a Republicii Moldova, cât mai multe resurse energetice la prețuri cât mai mici, este proprie unor state independente din punct de vedere energetic, pe când situația

energetică a Republicii Moldova este determinată de dependența de resursele importate, fluctuațiile prețurilor la sursele energetice, iar infrastructura energetică moștenită de la Uniunea Sovietică nu formează un sistem energetic integral. Insistența pe unele acțiuni îndreptate spre crearea unui sistem energetic integral și controlul prețurilor la resursele energetice nu rezolvă problema securității energetice, deoarece economia Republicii Moldova nu-și poate permite și nici nu are nevoie de un sistem energetic integrat, iar eforturile de micșorare a prețurilor vor fi întotdeauna inutile în condițiile în care autoritățile publice centrale nu pot influența nivelul prețurilor la țiței și la gazele naturale. În accepția sa, preocupările Republicii Moldova ce țin de asigurarea securității furnizării de energie electrică trebuie să se realizeze prin crearea cadrului necesar pentru introducerea concurenței de piață și renunțarea statului la rolul de participant la această piață, în special în furnizarea energiei. Faptul că statul se ocupă de comercializarea energiei electrice, a combustibilului solid și a gazelor naturale nu numai că nu conduce la soluționarea problemelor securității energetice, ci dimpotrivă, inhibă dezvoltarea mecanismelor, care prin natura lor asigură securitatea furnizării și eficientizarea prețurilor – concurența de piață. Particularitățile concurenței pe piața de energie electrică și gaze naturale cer o anumită configurație a infrastructurii și accesul la cât mai multe surse diferite de generare și de producție, responsabilitatea statului în asemenea circumstanțe se extinde spre promovarea dezvoltării infrastructurii necesare. În Republica Moldova, unde infrastructura energetică moștenită nu formează sisteme energetice integrale, fiind concepută ca parte a sistemului care depășea hotarele teritoriale ale republicii, dezvoltarea infrastructurii trebuie să urmărească integrarea în sistemele energetice dezvoltate din vecinătate, și nu crearea unor sisteme energetice integrale, autosuficiente în limitele sale teritoriale: economia este mică pentru proiecte energetice de anvergură care ar asigura securitatea și independența furnizării de energie, iar solul poate fi utilizat cu mult mai eficient în agricultura performantă sau în turismul rural, decât pentru găzduirea unor obiecte energetice de proporții, cum ar fi centralele nucleare sau terminalele pentru gaze naturale lichefiate. Opțiunea geopolitică a Republicii Moldova de aderare la Uniunea Europeană sugerează că soluția evidentă este racordarea sistemelor energetice naționale la piața energetică internă comunitară, iar mecanismul prin care piețele de energie electrică și gaze naturale din Europa de Sud-Est se pot integra în piața comună europeană îl reprezintă Comunitatea Energetică din Europa de Sud-Est. Participarea Republicii Moldova la Comunitatea Energetică Europeană și integrarea sectorului energe-

tic în piețele regionale din Europa de Sud-Est reprezintă o oportunitate de valorificare și realizare a politicilor de diversificare a surselor de asigurare a fortificării securității energetice și integrarea în piețele energetice europene implicând schimbări esențiale ale modelului piețelor de energie electrică și gaze naturale din Republica Moldova, care, la rândul său, actualmente, prezintă o provocare la adresa securității energetice [26, p. 11-12].

Conform aserțiunilor lui A. Baltag și N. Afanasieva, pe teritoriul Republicii Moldova sunt construite rețele magistrale cu o lungime de peste 1,600 km, iar rețele de gaze – peste 21,000 km, prin intermediul cărora Federația Rusă tranzitează anual aproximativ 20 mlrd m³ de gaz, fiind de aproape zece ori mai mult decât tot gazul consumat în țară (inclusiv cu regiunea transnistreană), care constituie în mediu 2 mlrd m³. În perioada sovietică, infrastructura gazieră a republicilor unionale era interconectată, astfel încât la nivelul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste exista un sistem infrastructural unic și bine încheiat. Iată de ce magistralele din sud și din nord reprezintă prelungirea celor din Ucraina, care formează coridorul balcanic de export al gazelor naturale: la sud avem trei conducte magistrale, Ananiev-Tiraspol-Ismail, Șebelevka-Donetsk-Krivoi Rog-Razdelinoe-Ismail și Razdelinoe-Ismail, la nord-magistrala Ananiev-Drochia-Cernăuți-Bogorodceanî, care asigură interconectarea sistemului național gazier cu depozitul de gaze naturale de la Bogorodceanî din Ucraina. Societatea pe acțiuni moldo-rusă Moldovagaz este monopolist în industria gazului natural din Republica Moldova, fiind controlată de Federația Rusă prin intermediul Gazprom-ului, care deține 50,02% din acțiunile sale, iar Republica Moldova deține prin Moldovatrangaz 36,56% din acțiuni și regiunea de est prin Tiraspoltrangaz – 13,43% din acțiuni, gestionate de Gazprom. În același timp, Societatea pe acțiuni moldo-rusă Moldovagaz deține toată infrastructura de tranzitare și de distribuție a gazelor naturale din țară, acest lucru determină ca Republica Moldova să dețină pârghii limitate în timpul negocierilor privind prețul de import al gazelor naturale din Federația Rusă. Experții susțin că în condițiile în care Republica Moldova este dependentă de un partener extern atât pe dimensiunea importului, cât și pe dimensiunea managementului industriei naționale a gazului natural, autoritățile centrale sunt obligate să identifice soluții de alternativă cu scopul reducerii dependenței energetice de un singur furnizor și asigurării securității energetice veritabile, care se va realiza prin diversificarea mixtului de energie, surselor și rutelor de alimentare cu energie importată, conservarea energiei, construcția propriilor rezervoare, asigurarea legăturii cu sistemul de gaze naturale din România în direcția vest-est [27, p. 6-10].

I. Preașcă menționează că la 17 noiembrie 2006, Republica Moldova, alături de Norvegia, Turcia și Ucraina, a fost acceptată în calitate de observator la Tratatul Comunității Energetice Europene, care include state membre ale Uniunii Europene și state din zona Europei de Sud-Est, iar la 17 martie 2010 Republica Moldova a aderat la acest Tratat, devenind membru cu drepturi depline, fapt care îi permite să fie membru activ pe piața energetică regională și europeană, obligând statul să racordeze legislația națională în domeniu la exigențele acquis-ului comunitar. La 30 noiembrie 2006, la Astana, în cadrul celei de-a II-a Conferințe Ministeriale de Cooperare Economică Uniunea Europeană – statele din regiunea Marea Neagră – Marea Caspică, la care au fost prezente Comisia Europeană, Republica Moldova, Azerbaidjan, Armenia, Georgia, Kazahstan, Kârgâzstan, Tadjikistan, Turcia, Ucraina, Uzbekistan și Federația Rusă (în calitate de observator), au semnat Foia de Parcurș. Colaborarea în domeniul energetic cu statele din regiunile Marea Neagră și Marea Caspică reprezintă un factor esențial pentru asigurarea securității energetice a Republicii Moldova. Aderarea la Tratat presupune că Republica Moldova va participa la crearea celei mai mari piețe energetice din lume, fiind prevăzut, pentru prima dată în istorie, stabilirea unui cadru legal pentru o piață energetică integrată și este punctul de plecare al extinderii sistemului de gaze naturale, prin crearea unei piețe intermediare între Marea Caspică și Uniunea Europeană. În accepția expertului, aderarea Republicii Moldova la acest Tratat presupune, de fapt, integrarea în sistemul energetic european, avantajele constau, în special, în consolidarea securității energetice a statului, dar și în racordarea rețelelor electrice autohtone la standardele europene, atrăgând investiții străine pentru interconexiunea cu sistemele energetice ale statelor vecine. Sectorul energiei electrice al Republicii Moldova este departe de cel european, necesită modernizat și restructurat substanțial, Tratatul permite valorificarea a circa 30 mlrd USD prevăzuți pentru investițiile în infrastructura sectorului electricității, în vederea implementării standardelor Uniunii Europene [28].

În ordinea reliefată de idei, considerăm necesare următoarele precizări: Comunitatea Energetică Europeană are drept obiectiv formarea și reglementarea unei piețe comune și liberalizate a gazelor naturale și energiei electrice, presupunând că statele necomunitare au obligația de a racorda expres legislația națională la reglementările comunitare corespunzătoare. În cazul Republicii Moldova, „Pachetul energetic II” (adoptat de Uniunea Europeană în anul 2003) a fost implementat în totalitate în anul 2010, prevăzându-se adoptarea de norme corespunzătoare pentru piața internă în sectorul ga-

zelor naturale și energiei electrice; privind condițiile de acces la conductele pentru transportul gazelor naturale și rețelele de alimentare transfrontaliere de energie electrică; privind măsurile de garanție pentru asigurarea securității energetice de aprovizionare cu gaze naturale și energie electrică, investiții în infrastructură. Actualmente, Republica Moldova trebuie să implementeze prevederile „Pachetului energetic III” (adoptat în 2009), care presupune: demonopolizarea pieței energetice autohtone prin divizarea producerii, transportului și distribuției în domeniul gazier și al energiei electrice; eliminarea discriminării între furnizori și producători, stimulând concurența; asigurarea accesului pentru orice companie care intenționează să intre pe piața energetică internă a statului; împuterniciri mai mari autorităților regulatorii, acțiuni menite să consolideze procesul de realizare a politicilor de diversificare a surselor sub aspectul asigurării dimensiunii energetice a securității naționale a Republicii Moldova [29, p. 37].

A. Baltag și N. Afanasieva evidențiază că integrarea în spațiul energetic european este benefică pentru Republica Moldova, dat fiind că pe termen mediu și lung poate oferi un echilibru dintre investitorii din Est și cei din Vest pe piața energetică națională. Pentru Republica Moldova, calitatea de membru al Tratatului provoacă și anumite dificultăți, cele mai importante țin de relațiile cu Federația Rusă: Gazprom-ul s-a opus implementării „Pachetului energetic III” în Europa, fiind evident că Rusia va reacționa în aceeași manieră, extrem de negativ, prezentând argumente că odată cu demonopolizarea industriei gazului, prevederi ale „Pachetului energetic III”, Gazprom-ului în calitate de producător de gaze naturale i se va interzice să dețină infrastructura de transport și distribuție, aflate la moment sub controlul său. Societatea pe acțiuni moldo-rusă Moldovagaz va trebui să treacă printr-un proces amplu de restructurare și să fie divizată în mai multe companii independente, având, în opinia reprezentanților Gazprom-ului, repercusiuni directe asupra drepturilor sale patrimoniale și investițiilor realizate sau preconizate. În consecință, la moment există mai multe bariere și contradicții în cadrul negocierilor între Republica Moldova și Federația Rusă, prima dorind să-și diversifice sursele și furnizorii de gaze naturale, iar a doua aspirând să-și păstreze monopolul asupra pieței energetice a Republicii Moldova, în contextul semnării unui eventual acord de import al gazelor naturale din Federația Rusă. În acest sens, Republica Moldova a făcut anumite concesii amânând implementarea „Pachetului energetic III” din 2016 către 2020, fiind puțin probabil că Gazprom-ul va veni în întâmpinare și va face unele compromise care va permite accesul la gazoducte altor furnizori, în special din Occident,

deoarece ar veni în contradicție cu interesele geopolitice ale Federației Ruse, care folosește factorul energetic ca „instrument de presiune” în statele post-sovietice pentru a-și menține și consolida influența geopolitică în Europa de Sud-Est [27, p. 20-21].

În opinia noastră, implementarea politicilor de diversificare energetică prevăzute în Directivele și Regulamentele „Pachetului energetic III” au început să fie realizate de Republica Moldova prin construcția gazoductului Iași-Ungheni cu o lungime de 43 de km și cu o capacitate de la 1,5 până la 2 mlrd m³ gaz/an, fiind peste nivelul actual de 1,2 mlrd m³ gaz/an și regiunea transnistreană de 1 mlrd m³ gaz/an, al importurilor de gaze rusești ale Republicii Moldova. Fiind dat în exploatare pe 27 august 2014, iar importul de gaze din România a fost lansat pe 5 martie 2015, de gazul românesc beneficiază circa 10,000 de consumatori din 19 localități din raionul Ungheni și parțial din Nisporeni. Proiectul s-a dovedit a fi unul funcțional, adoptându-se decizia extinderii lui până la Chișinău. Primii pași spre diminuarea dependenței de aprovizionare cu gaze naturale de la o singură sursă și de la un singur furnizor, acesta fiind Federația Rusă, constituie un bun început pentru asigurarea securității energetice a Republicii Moldova. Totodată, în afară de gazoductul Iași-Ungheni, Republica Moldova a demarat implementarea, în cooperare cu România, a proiectelor de interconexiune pe dimensiunea energiei electrice, fiind inițiată elaborarea studiilor de fezabilitate pentru trei proiecte prioritare în domeniul energiei electrice Isaccea-Vulcănești-Chișinău, Ungheni-Strășeni și Bălți-Suceava, cele mai mari proiecte ale Republicii Moldova de import a energiei electrice din Uniunea Europeană. Subliniem că realizarea proiectului gazoductului Iași-Ungheni reprezintă prima acțiune de interconectare a Republicii Moldova la sistemul rețelelor de gaze ale Uniunii Europene și necesită continuitate în vederea valorificării potențialului acestei conducte, oferind perspectiva diversificării surselor de aprovizionare pentru asigurarea securității energetice a Republicii Moldova [29, p. 38-39].

S. Aparatu și M. Cepoi susțin că, deși este văzută ca o soluție de diminuare a dependenței de gazul rusesc, conducta Iași-Ungheni nu va asigura independență energetică atât timp cât nu va fi construită o magistrală a sistemului intern de transport de gaze naturale Ungheni-Chișinău și Ungheni-Drochia (investiție estimată la circa 50 mil. USD) precum și construcția unei instalații de compresoare în regiunea Onești, România (investiție estimată la circa 26 mil. Euro). Potrivit experților, pentru dezvoltarea rețelelor magistrale interne de transport a gazelor naturale importate prin conducta Iași-Ungheni, liberalizarea pieței gazelor naturale și crearea climatului concurențial intern

este necesar de a implementa „Pachetul energetic III” al Uniunii Europene în sectorul gazelor naturale. Strategia energetică a Republicii Moldova, prevăzută până în 2030, comparativ cu versiunile precedente, este concepută pornind de la statutul dobândit de membru al Tratatului Comunității Energetice Europene. Pe primul loc în lista obiectivelor strategice specifice pentru anii 2013-2020 și a măsurilor aferente se poziționează următoarea acțiune: asigurarea securității aprovizionării cu gaze naturale prin diversificarea căilor și surselor de aprovizionare a tipurilor de purtător (gaz convențional, neconvențional, gaz natural lichefiat) și prin depozite de stocare, concomitent cu consolidarea rolului Republicii Moldova de culoar de tranzit al gazelor naturale. Ucraina și România sunt considerate căi de acces spre resursele energetice atât din Est, cât și din Vest, iar miza principală privind asigurarea cu surse alternative de alimentare cu gaze naturale este pusă pe România, care posedă o rețea suficient de dezvoltată pentru a putea intermedia furnizările de gaze dinspre Europa de Vest și Balcani spre Republica Moldova, în condițiile în care aprovizionările în Balcani vor fi asigurate prin implementarea mai multor proiecte regionale de tranzitare a gazelor naturale din Federația Rusă sau din regiunea Mării Caspice. Ucraina ar trebui să fie statul care va canaliza fluxurile de gaze naturale destinate statelor balcanice, dar și Turciei, prin Republica Moldova. Astfel, tranzitul de gaze naturale ar putea fi menținut cel puțin la nivelul actual. Însă planurile Ucrainei de dezvoltare a rețelei de transport a gazelor naturale din regiunea Odessa presupun construcția în anii următori a unei conducte care va ocoli Republica Moldova, pe direcția Ananiev-Reni. Astfel, V. Berzan consideră că Republica Moldova riscă să fie ocolită de rețelele de tranzit, și, ca consecință, indiferent de scenariul ales de Republica Moldova, vor fi afectați consumatorii finali, deoarece creșterea cheltuielilor ce țin de întreținerea infrastructurii va fi inevitabilă, fapt care va influența creșterea costului pentru gazele naturale, iar capacitatea țării de investitor/distribuitoare este deocamdată foarte limitată. Aderând la piața energetică a Uniunii Europene, va fi dificil de prognozat tendința fluctuației prețurilor, așa cum se întâmplă în prezent în Uniunea Europeană, încă din 2006. Asigurarea cu gaze naturale este o problemă complexă, care nu poate fi soluționată într-un singur mod, sunt necesare mai multe abordări. La rândul său, V. Ioniță menționează că la capitolul consolidarea securității și eficienței energetice Republica Moldova are în față două provocări: 1. realizarea investițiilor în infrastructura energetică, în special în sectorul gazelor naturale, care se confruntă cu un proces de diversificare a căilor de tranzit, în situația în care Federația Rusă identifică căi alternative de export al gazelor naturale,

ocolind Republica Moldova, fiind necesară estimarea pierderilor financiare și costurilor de întreținere în condițiile noi; 2. strategia energetică de viitor a Republicii Moldova ar trebui să se refere la trei direcții principale: a) diversificarea căilor și surselor de aprovizionare cu gaze naturale prin construcția conductelor pentru livrările alternative, un exemplu elocvent fiind gazoductul Iași-Ungheni; b) examinarea posibilității și oportunității de import a gazului natural lichefiat, în special în condițiile în care Republica Moldova este mai aproape de Azerbaidjan prin faptul că și România este o punte importantă în relațiile moldo-azere. Un exemplu elocvent este proiectul Azerbaidjan, Georgia, România Interconnector (AGRI) pentru transportul gazelor naturale provenite din Azerbaidjan, prin Georgia, către România și mai departe către piața Uniunii Europene, fiind rezonabil și pentru Republica Moldova, deoarece ar putea fi o alternativă la conductele de gaze naturale din Federația Rusă. Memorandumul de înțelegere pentru proiectul AGRI a fost semnat la București în 2010, iar în același an, la Baku, a fost semnată Declarația privind proiectul AGRI. Conform proiectului, gazele naturale vor fi furnizate pe ruta Baku (Azerbaidjan) – Kulevi (Georgia) – Constanța (România). Gazele naturale din Azerbaidjan vor fi lichefiate în Kulevi și apoi transportate prin Marea Neagră până la Constanța, unde va avea loc un proces de delichefiere prin terminalul GNL. Într-o primă fază, ar putea fi livrate între 3 și 8 mlrd de m³, urmând să crească până la circa 20 mlrd de m³ de gaze naturale. Costul proiectului a fost estimat la 1,2-4,5 mlrd de euro. Pe teritoriul Portului Internațional Liber Giurgiulești poate fi construită una dintre principalele stații de prelucrare a gazului natural lichefiat, aceasta ar putea asigura stabilitatea în sectorul energetic al țării; c) urmare a apariției noilor tehnologii de extragere prin metoda șist a gazului natural, în condițiile în care Republica Moldova nu deține rezerve proprii de gaz și va fi în continuare nevoită să le importe, apariția rezervelor de gaze în țările din imediata apropiere cum sunt Ucraina și România va avea un impact pozitiv asupra situației energetice din Republica Moldova. Astfel, atunci când Ucraina și România vor exploata gaze de șist, Republica Moldova ar putea nu doar să-și diversifice sursele de importuri, dar și să scadă de 2-3 ori costul gazelor naturale importate. S. Aparatu și M. Cepoi relevă importanța gazului de șist, industrie care a luat amploare deosebită în Statele Unite ale Americii și preocupă din ce în ce mai mult statele din Europa, mai mult sau mai puțin, la fel ca și Republica Moldova, dependente energetic de gazul natural importat din Federația Rusă. Gazul de șist, într-o perspectivă medie de 10-12 ani, poate asigura securitatea energetică a

multor țări din Europa și diversifica sursele de import pentru alte țări, conducând la aprofundarea concurenței și scăderea prețurilor. Republica Moldova nu dispune de rezerve de gaz de șist, pe când România și Ucraina sunt estimate ca fiind deținătoare ale celor mai mari rezerve de gaze neconvenționale, din platforma continentală a Mării Negre și din județul Vaslui, schimbând datele problemei securității energetice a Republicii Moldova [30]. Subliniem că într-o anumită conjunctură geopolitică regională, valorificarea oportunităților de către Republica Moldova prin realizarea politicilor de diversificare a surselor energetice acceptând pe piața energetică internă a importului de gaze naturale lichefiate din Statele Unite ale Americii prin Portul Internațional Liber Giurgiulești, contruind stații de delichefiere a gazelor naturale importate și a terminalelor pentru depozitarea acestora, acumulând volume de rezerve necesare pentru utilizare pe o perioadă scurtă, dar și folosirea gazului de șist importat din țările vecine, care sunt preocupate de diminuarea influenței energetice din partea Federației Ruse, va contribui la fortificarea securității energetice a Republicii Moldova.

Așadar, securitatea energetică a Republicii Moldova rămâne dimensiunea primordială care asigură independența, suveranitatea și integritatea teritorială. Nivelul de asigurare a securității energetice și, implicit, al securității naționale a Republicii Moldova este substanțial diminuat din cauza dependentei de o singură sursă de aprovizionare cu hidrocarburi, întrunind multiple alte vulnerabilități: valorificarea ineficientă a oportunităților energetice oferite de redimensionarea arhitecturii geopolitice din Europa de Sud-Est și reconfigurarea mediului de securitate regională; lipsa rezervelor și depozitelor de gaze naturale, în cazurile excepționale utilizând rezervele de gaze naturale doar din conductele care tranzitează spre România (în Sud) și spre Ucraina (în Nord); dependența de o singură sursă, rută de alimentare și furnizor de gaze naturale; rezerve neînsemnate de păcură și țiței la nivel de stat; insuficiența surselor energetice alternative regenerabile pentru îndeplinirea necesităților sectorului energetic; procurarea a celei mai mari părți din energia electrică consumată de la Hidrocentrala Electrică de la Cuciurgan, aflată pe teritoriul necontrolat de autoritățile centrale ale Republicii Moldova; valorificarea insuficientă a potențialului Portului Internațional Liber Giurgiulești privind importul gazelor naturale lichefiate. Disensiunile politice dintre Federația Rusă și Ucraina au demonstrat existența enormelor vulnerabilități a sistemului național energetic, care periclitează cardinal securitatea energetică a Republicii Moldova, în contextul că în ultimii ani nu s-au întreprins acțiuni

suficiente pentru asigurarea componentei energetice a securității naționale a Republicii Moldova prin diversificarea furnizării cu gaze naturale, dar și pentru realizarea unui management eficient a unor situații de criză [29, p. 40-41].

În concluzie vom accentua că, în condițiile dependenței excesive de importul resurselor energetice, cu predilecție a gazului natural și a lipsei unei alternative fezabile pe termen scurt, este necesar ca Republica Moldova să valorifice toate oportunitățile oferite de calitatea de membru al Tratatului Comunității Energetice Europene și să-și prioritizeze acțiunile în funcție de capacitățile și posibilitățile de care dispune. Vulnerabilitățile energetice, având un impact major asupra asigurării securității naționale, pot să depășească cu mult resursele pe care este în măsură să le investească Republica Moldova pentru managementul riscurilor și amenințărilor pe coordonata energetică, fiind indispensabile de întreprins unele acțiuni coerente orientate spre fortificarea dimensiunii energetice a securității naționale: diminuarea dependenței de importul de resurse energetice prin reducerea cererii; diversificarea asigurării necesității energetice folosind resursele autohtone și regenerabile; diversificarea surselor, rețelelor/conductelor de alimentare cu gaze naturale și energie electrică importată și a furnizorilor care asigură acest import prin coparticiparea la diverse proiecte regionale și la proiecte de noi tehnologii de extragere a gazelor prin metoda șist și de asigurare cu energie electrică; valorificarea deplină a oportunităților și potențialului oferit de Portul Internațional Liber Giurgiulești în importul gazelor naturale lichefiate, păcurii și țițeiului la un preț mai ieftin; edificarea unor capacități mari de depozitare a gazelor naturale și a păcurii pe teritoriul Republicii Moldova pentru a face față tuturor situațiilor de criză; cogestionarea prin acorduri interstatale a depozitelor de gaze naturale de pe teritoriul statelor vecine; elaborarea, adoptarea și implementarea actelor normative necesare pentru mediul investițional favorabil care să răspundă cererii energetice solicitate. Eliminarea tuturor elementelor vulnerabile ale sistemului național energetic va contribui la consolidarea dimensiunii energetice a securității naționale a Republicii Moldova [29, p. 41].

Concluzii

Relațiile internaționale, fiind spațiu al cooperării și conflictului, se caracterizează printr-un grad relativ înalt de eterogenitate geopolitică din cauza diversificării prin descentralizare și extindere a listei actorilor internaționali și a interdependenței globale, amplificată de transnaționalizare și revoluția informațională. Sistemul internațional postrăzboi rece s-a format într-un mediu descentralizat, alinear și sinergetic, dată fiind extinderea numărului de participanți ai procesului colectiv de adoptare a deciziilor la nivel internațional, chiar și în condițiile polarității și stratificării. Statele naționale și organizațiile internaționale guvernamentale continuă să dețină calitatea de cei mai importanți și mai influenți actori internaționali, în timp ce în lista actorilor transnaționali pozițiile de lideri revenind corporațiilor transnaționale și mișcărilor teroriste. În contextul evenimentelor din Ucraina și din Siria, modelul sistemului internațional postrăzboi rece este supus unor tentative geopolitice de a fi schimbat, dat fiind că un actor major, Federația Rusă, formator de sistem, pune la îndoială tiparul geopolitic stabilit și consolidat la începutul sec. XXI.

Dinamica redimensionării intereselor geopolitice ale marilor puteri a determinat reconfigurarea arhitecturii geopolitice mondiale care, la rândul său, a influențat procesul de reedificare a sistemului internațional postrăzboi rece. După încheierea războiului rece s-a constituit gradual o structură unipolară-policentristă a sistemului internațional, care a fost bulversată de anexarea Crimeii de către Federația Rusă și de conflictul armat din regiunea Donbas din Ucraina în 2014, marcând trecerea spre multipolaritate. În același timp, marile puteri urmăresc în continuare extinderea și realizarea intereselor geopolitice atât pe contul altor actori majori, cât și în arealul geopolitic unor agenți de factură medie și mică. Cert este că gradul de stabilitate/instabilitate sistemică depinde în mare măsură de procesele geopolitice de conflict ce se produc pe arena mondială, determinate de nivelul de complexitate și de antagonizarea intereselor geopolitice ale marilor puteri promovate într-un spațiu geopolitic regional, fiind degajate oportunitățile și constrângerile de caracter geopolitic. Tiparul de ordine mondială s-a caracterizat, în linii mari, prin stabilitate relativă și nivel acceptabil de cooperare între actorii majori, interesele lor geopolitice fiind concentrate în Eurasia, care a rămas un spațiu disputat geopolitic.

Aranjamente din cadrul sistemului internațional sunt determinate de structura geopolitică a sistemului și de trăsăturile mediului internațional, care este: un proces, din cauza că se manifestă prin succedarea în plan istoric a diferitor configurații geopolitice ale relațiilor internaționale; este o stare, deoarece se exprimă în forma unor interese și valori internaționale sau naționale, cuprinzând totalitatea actorilor care prin acțiunile și interacțiunile lor formează structura. Mai multe teorii ale sistemelor internaționale atribuie structurii, acestui element abstract, rolul definitoriu, însă tradițiile realiste sunt preocupate preponderent de dimensiunea ei politică/geopolitică, iar elaborările neomarxiste se canalizează pe aspecte economice, puține fiind intențiile de a le integra. În condițiile ierarhiei globale, managementul sistemului internațional postrăzboi rece este asigurat de actorii majori, în contextul că hegemonia sectorială este realizată nu numai de state, dar și de asociațiile lor comercial-economice, corporațiile multinaționale și de piețele financiare globale, cu precizarea că primele două ocupă numai anumite segmente ale economiei, iar influența ultimilor este cu adevărat globală. Asigurarea securității internaționale și menținerea păcii continuă să rămână cauza actorilor majori și a alianțelor politico-militare, contrar mai multor supoziții, ambii subiecți și-au păstrat tendința de a-și extinde sferile de influență geopolitică, astfel determinând rolul factorului politico-militar care nu și-a pierdut decisiv din relevanță.

Procesul evolutiv al situației geopolitice regionale din Europa de Sud-Est, care se manifestă prin acțiuni de reconfigurare a arhitecturii geopolitice regionale determinând contextul geopolitic internațional, este impulsionat de concurența intereselor geopolitice ale actorilor majori pentru sferile de influență, acestea exercitând un impact asupra relațiilor de securitate dintre marile puteri și statele din regiune, asupra relațiilor de securitate dintre un grup de state vecine aflate într-o zonă geopolitică, asupra securității naționale a statelor regionale și, în final, asupra mediului general al securității regionale. Actualmente, analiza evenimentelor geopolitice regionale și globale în contextul redimensionării arhitecturii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece rămâne a fi una pertinentă pentru reflecțiile privind asigurarea securității naționale a micilor puteri și stabilității mediului securității regionale, dat fiind faptul că marile puteri, manifestându-se geopolitic pe plan regional, intensifică dinamica mediului de securitate regională și își amplifică propria autoritate în procesul decizional de realizare a politicilor de asigurare a securității naționale a statelor din regiune.

Datorită situației geopolitice regionale create, Republica Moldova încearcă, deocamdată, sporadic și neconvingător să părăsească arealul de coliziune dintre Occident și Federația Rusă, iar perspectiva de transcendere a statutului geopolitic al Republicii Moldova de *stat-tampon* poate fi redimensionată prin necesitatea de utilizare a dimensiunii geopolitice ca elementul fundamental care va defini noua paradigmă de asigurare a securității naționale. Realizarea unei cercetări continue a rolului și locului geopolitic al Republicii Moldova în contextul reedificării arhitecturii geopolitice regionale va permite formarea unei percepții complexe și exhaustive cu privire la riscurile și amenințările de ordin geopolitic la adresa securității naționale cu care se va confrunta Republica Moldova pe termen mediu și lung. Conjunctura geopolitică din regiunea Balcanilor de Vest și Zona Extinsă a Mării Negre, pe de o parte, și statutul geopolitic și neutralitatea permanentă a Republicii Moldova, pe de altă parte, context ce produce o influență majoră asupra securității naționale, provoacă o reflecție conștientă referitor la accentuarea dimensiunii geopolitice în condițiile necesității consolidării capacității instituționale și a fortificării capacității militare a sistemului național de securitate și apărare a Republicii Moldova, realizarea căreia trebuie să devină o chestiune substanțială în noua paradigmă de asigurare a securității naționale.

Sistemul național de securitate și apărare a Republicii Moldova parcurge un proces plurivalent de identificare a reformei potrivite pentru fortificarea acestuia, dat fiind că se confruntă cu o multitudine de provocări de ordin geopolitic. Arealul sud-est european a devenit zona de confluență a intereselor geopolitice ale unor mari puteri care exercită presiuni asupra statelor din regiune și le determină politicile interne de securitate, precum și direcțiile de realizare a acestora, consolidând, totodată, factorul geopolitic în regiune prin atribuirea rolului primordial în asigurarea securității naționale. Dimensiunea geopolitică a securității naționale a Republicii Moldova necesită o abordare academică permanentă, deoarece interesele geopolitice ale marilor puteri din cadrul sistemului internațional au un caracter fluctuant, determinând nivelul de stabilitate/instabilitate a mediului de securitate regională și declanșând apariția provocărilor geopolitice în adresa securității naționale, iar nivelul capacității Republicii Moldova de a depăși pe cont propriu amenințările geopolitice este unul redus, alternativa fiind examinarea oportunității combaterii colective a acestora, care trebuie să devină un imperativ în necesitatea realizării intereselor vitale ale Republicii Moldova și o chestiune fundamentală pentru asigurarea securității naționale.

Republica Moldova are nevoie imperios de o reglementare durabilă a conflictului din raioanele de est în interesul național, care presupune asigurarea independenței, suveranității și integrării teritoriale. Realizarea acestui deziderat de semnificație strategică depinde în mare măsură de evoluția relațiilor geopolitice dintre marile puteri, la baza cărora se află interesele geostrategice regionale din Europa de Sud-Est. Evaluarea riscurilor și amenințărilor generate de conflictul din raioanele de est demonstrează că acestea periclitează atât securitatea politică a Republicii Moldova, cât și securitatea regională, care necesită a fi abordate în termeni geopolitici. Un rol substanțial în procesul de identificare a soluțiilor de reglementare a conflictului transnistrean revine locului pe care îl va ocupa Republica Moldova în cadrul aranjamentelor de securitate regională, care vor contribui, în final, la redimensionarea statutului geopolitic al Republicii Moldova din consumator în furnizor de securitate regională. Incontestabil este însă că în lipsa reglementării conflictului din raioanele de est, Republica Moldova nu-și va definitiva procesul devenirii sale ca stat suveran și independent.

Nouă formă de amenințare la adresa securității militare a Republicii Moldova, care se manifestă ca un război militar complex și multidimensional, cu consecințe letale, înglobând strategii, tactici și tehnici de ordin simetric, asimetric, convențional și neconvențional, subiecții participanți fiind atât actorii statali, cât și actorii nonstatali, utilizând tehnologii informaționale și ale comunicațiilor, necesită a fi cercetată sub aspect geopolitic/geostrategic pentru a identifica geneza, chintesența și repercusiunile acestui fenomen, având drept scop elaborarea unor strategii militare care să reglementeze acțiunile de prevenire, combatere și postconflict, rolul fundamental de asigurare a securității naționale revenindu-i dimensiunii militare. O astfel de amenințare poate fi catalogată ca război neoconvențional de tip hibrid, elementul central indispensabil rămânând totuși componenta convențională, care, în pofida diminuării rolului simetric și de aplicare clasică în cadrul unui război, și-a păstrat importanța militară, fiind completată cu multiple elemente operaționale de ordin tactic cu caracter dinamic și cu abilitatea de utilizare a acestora, ceea ce determină apariția unei noi paradigme militare în cadrul unei noi etape de organizare și desfășurare a războiului contemporan.

În condițiile dependenței excesive de importul resurselor energetice, cu predilecție al gazului natural și lipsei unei alternative fezabile pe termen scurt, este necesar ca Republica Moldova să valorifice toate oportunitățile oferite de calitatea de membru al Tratatului Comunității Energetice Europene și să-și prioritizeze acțiunile în funcție de capacitățile și posibilitățile de care

dispune. Vulnerabilitățile energetice, având un impact major asupra asigurării securității naționale, pot să depășească cu mult resursele pe care este în măsură să le investească pentru managementul riscurilor și amenințărilor pe coordonata energetică, fiind indispensabile de întreprins unele acțiuni coerente care să fortifice dimensiunea energetică a securității naționale: diminuarea dependenței de importul de resurse energetice prin reducerea cererii; diversificarea asigurării necesității energetice, folosind resursele autohtone și regenerabile; diversificarea surselor, rețelelor/conductelor de alimentare cu gaze naturale și energie electrică importată și a furnizorilor care asigură acest import prin coparticiparea la diverse proiecte regionale și la proiecte de noi tehnologii de extragere a gazelor prin metoda șist și de asigurare cu energie electrică; valorificarea deplină a oportunităților și potențialului oferit de Portul Internațional Liber Giurgiulești în importul gazelor naturale lichefiate, păcurii și țițeiului la un preț mai ieftin; edificarea unor capacități mari de depozitare a gazelor naturale și a păcurii pe teritoriul Republicii Moldova pentru a face față tuturor situațiilor de criză; cogestionarea prin acorduri interstatale a depozitelor de gaze naturale de pe teritoriul statelor vecine; elaborarea, adoptarea și implementarea actelor normative necesare pentru mediul investițional favorabil care să răspundă cererii energetice solicitate. Eliminarea tuturor elementelor vulnerabile ale sistemului național energetic va contribui la consolidarea dimensiunii energetice a securității naționale a Republicii Moldova.

Referințe bibliografice

1. REDIMENSIONAREA ARHITECTURII GEOPOLITICE MONDIALE ÎN CONTEXTUL REEDIFICĂRII SISTEMULUI INTERNAȚIONAL POSTRĂZBOI RECE

1.1. Reconfigurarea intereselor geopolitice ale marilor puteri: abordare sistemică

1. Huntington Samuel P. The Lonely Superpower. În: Foreign Affairs, 1999, No. 78 (2), p. 35-49.
2. Brzezinski Zbigniew. Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice. București: Univers Enciclopedic, 2000. 238 p.
3. Mackinder Halford. The Scope and Methods of Geography and The Geographical Pivot of History. London: The Royal Geographical Society, 1969.
4. Ланцов Сергей, Ачкасов Валерий. Мировая политика и международные отношения. Санкт-Петербург: Питер, 2005. 448 с.
5. Waltz Kenneth N. Teoria politicii internaționale. Iași: Polirom, 2006. 780 p.
6. Griffiths Martin. Relații Internaționale: școli, curente, gânditori. București: Ziua, 2003. 365 p.
7. Juc Victor. Dimensiuni ale relațiilor internaționale contemporane. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2018. 296 p.
8. Hughes Barry B. Continuity and Change in World Politics: Competing Perspectives. New Jersey: Prentice Hall, 2000. 55 p.
9. Fukuyama Francis. The End of History? În: The National Interest, 1989, nr. 16. <http://ps321.community.uaf.edu/files/2012/10/Fukuyama-End-of-history-article.pdf> (vizitat 25.09. 2019).
10. Kaplan Robert. Anarhia care va veni. Spulberînd visele ulterioare Războiului Rece. București: Antet, 2002. 120 p.
11. Hirst Paul, Thompson Graham. Globalizarea sub semnul întrebării. București: Polirom, 2000. 320 p.
12. Huntington Samuel P. Ciocnirea civilizațiilor. București: Antet, 1997. 528 p.
13. O'Brien Patrick. The Pax Britannica and American Hegemony: Precedent, Antecedent or Just Another History. Burlington: Ashgate, 2002. 64 p.
14. Ikenberry John. America`s Imperial Ambition. În: Foreign Affairs, 2002, No. 81 (5), p. 45-62.
15. Krauthammer Charles. The Unipolar Moment Revisited. În: The National Interest, 2002-2003, No. 70. p. 5-17
16. Art Robert J. A Grand Strategy for America. Ithaca: Cornell University Press, 2003. 182 p.
17. Vlad Constantin. Relațiile internaționale politico-diplomatice contemporane. București: Fundației „România de Mîine”, 2001. 143 p.

18. Burian Alexandru. Geopolitica lumii contemporane: curs de lecții. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003. 456 p.
19. Тузиков Андрей. Основы геополитики. Учебное пособие. Москва: Кнорус, 2004. 272 с.
20. Juc Victor, Ungureanu Veaceslav. Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2016. 168 p.
21. Preda Gavriil. Geopolitica (suport de curs). Ploiești: 2007. 60 p.
22. Tămaș Sergiu. Geopolitica. București: Noua Alternativă, 1995. 320 p.
23. Hlihor Constantin. Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane. București: Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005. 329 p.
24. Liotta P. H. To Die For: National Interests and Strategic Uncertainties and Strategic Uncertainties. În: Parameters, US Army War College Quarterly, 2000, Vol. 30, No. 2, p. 46-75.
25. Caron François. Géopolitique et géostrategie. În: Géostrategie, 1995, nr. 58. p. 36-45
26. Vigarie André. Geostrategie des oceans. Caen: Paradigme, 1990. 320 p.
27. Hlihor Constantin. Istoria și geopolitica în Europa secolului XX. Considerații teoretice și metodologice. București: A.Î.S.M., 1999. 425 p.
28. Mastanduno Michael. A Realist View: Three Images of the Coming International Order. În: International Order and the Future of World Politics. Cambridge, 1999. 423 p.
29. Schelling Thomas C. Strategia conflictului. București: Polirom, 2000. 380 p.
30. Friedman George. Următorii 100 de ani. Previziuni pentru secolul XXI. București: Litera, 2009. 213 p.
31. Назария Сергей. История международных отношений и внешней политики великих держав в новейшее время. Курс лекций. Кишинёв: Центральная Типография, 2007. 687 p.
32. Бовин Александр. Ведущие тенденции развития международных отношений. În: Международная Жизнь, 2004, Nr. 4-5. с. 172-182.
33. Ungureanu Veaceslav. Reconfigurarea arhitecturii geopolitice mondiale în contextul reedificării sistemului internațional postrăzboi rece. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2019, nr. 3, p. 15-36.
34. Kissinger Henry. Diplomația. București: Bic All, 2003. 784 p.
35. Marshall Tim. Prizonierii geografiei. Zece hărți care îți spun tot ce trebuie să știi despre politica globală. București: Litera, 2018. 288 p.
36. Нартов Николай. Геополитика. Москва: Юнити-Дана, 2004. 544 с.
37. Петров Валерий. Геополитика России. Москва: Вече, 2003. 350 с.
38. Thual François. Reperes internationaux: L`evenement au crible de la geopolitique. Paris: Ellipses, 1997. 144 p.
39. Serebrian Oleg. Geopolitica spațiului pontic. Chișinău: Cartier, 2006. 208 p.
40. Neacșu Marius Cristian, Neaguț Silviu. Zona Mării Negre – o nouă „zonă gri”? În: Impact Strategic, 2013, nr. 2 (47), p. 39-49.

41. Kahn Sylvain. Geopolitica Uniunii Europene. Chișinău: Cartier, 2008. 176 p.
42. Naumescu Valentin. Politica Marilor Puteri în Europa Centrală și de Est. București: Humanitas, 2019. 296 p.
43. Ungureanu Veaceslav. Redimensionarea securității naționale a Republicii Moldova în contextul noilor transformări ale arhitecturii geopolitice regionale. În: Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european/Coord.: Victor Juc. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2018, p. 420-443.

1.2. Remodelarea structural-geopolitică a sistemului internațional postrăzboi rece: repere teoretico-metodologice

1. Juc Victor. Elemente constituționale ale ordinii internaționale. În: Administrarea Publică, 1999, nr. 1, p. 65-71.
2. Huntington Samuel. The Lonely Superpower. În: Foreign Affairs, 1999, No. 78 (2), p. 35-42.
3. Hlihor Constantin. Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane. București: Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005. 330 p.
4. Brzezinski Zbigniew. Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice. București: Univers Enciclopedic, 2000. 238 p.
5. Kissinger Henry. Diplomația. București: Bic All, 2003. 784 p.
6. Киссинджер Генри. Нужна ли Америке внешняя политика? Москва: Ладомир, 2002. 351 с.
7. Krauthammer Charles. The Unipolar Moment Revisited. În: National Interest, 2002-2003, No. 70 (winter), p. 5-16.
8. Кременюк Виктор. Внешняя политика США в год президентских выборов. În: Международная Жизнь, 2008, Nr. 7, с. 5-16.
9. Богатуров Алексей. Иракский кризис и стратегия «навязанного консенсуса». În: Международная Жизнь, 2003, Nr. 3, с. 30-39.
10. Juc Victor. Fundamentarea științelor socioumane prin intermediul paradigmeilor. În: Respectarea drepturilor omului - condiție principală în edificarea statului de drept în Republica Moldova. Materialele conferinței științifico-practice. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2010, p. 176-187.
11. Griffiths Martin. Relații Internaționale: școli, curente, gânditori. București: Ziu, 2003. 439 p.
12. Ikenberry John. Getting Hegemony Right. În: The National Interest, 2001, No. 63, (spring), p. 17-24.
13. Wilkinson David. Unipolarity Without Hegemony. În: International Studies Review, 1999, (summer), p. 135-159.
14. Waltz Kenneth. Teoria politicii internaționale. Iași: Polirom, 2006. 325 p.
15. Aron Raymond. Paix et guerre entre les nations: Paris: Calmann-Levy, 1984. 873 p.

16. Hoffmann Stanley. *Ianus și Minerva. Eseuri asupra teoriei și practicii politicii internaționale*, Chișinău: Știința, 1999. 418 p.
17. Guzzini Stefano. *Realism și relații internaționale*. Iași: Institutul European, 2000. 472 p.
18. Morgenthau Hans. *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*. Iași: Polirom, 2007. 735 p.
19. Juc. Victor. Aspecte ale stabilității și echilibrului sistemelor internaționale. În: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*, 2007, nr. 3, p. 38-44.
20. Goldmann Kjell. *Relațiile Internaționale: o perspectivă de ansamblu*. În: *Manual de știință politică /ed.: Goodin Robert. Klingemann Hans-Dieter*. Iași: Polirom, 2005, p. 353-374.
21. Бовин Александр. Ведущие тенденции развития международных отношений. În: *Международная Жизнь*, 2004, Nr. 4-5, с. 172 - 182.
22. Россия и Запад. Материалы дискуссии, организованной Фондом «Либеральная миссия» совместно с Московским центром Карнеги. În: <http://www.liberal.ru/sitan.asp?Num=115> (vizitat 25.07.2019).
23. Сун Имин. Китайско-российские, американо-российские и китайско-американские отношения, а также взаимная роль КНР, РФ, США в этом треугольнике. În: *Экспресс-информация, ИДВ РАН*, 1997, Nr. 10, с. 75-85.
24. Wohlforth William. *The Stability of Unipolar World*. În: *International Security*, 1999, No. 24. p. 5-40.
25. Dungaciuc Dan. *America pe divan? – două prognoze la început de secol: Samuel Huntington și Zbigniew Brzezinski*. În: *Politica externă și de securitate a SUA*. București: Tritonic, 2006, p. 74-107.
26. Juc Victor. *Reconfigurarea ordinii mondiale după încheierea războiului rece: aspecte teoretico-metodologice*. În: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*, 2009, nr. 3, p. 44-60.
27. Крефт Генрих. Китай в сообществе великих держав. Стремление к всемирно-исторической роли. În: *Internationale Politik* (русское издание), 1997, Nr. 6, июнь, с. 23-30.
26. Кашлев Юрий. *Международные отношения в зеркале информационной революции*. În: *Международная Жизнь*, 2003, Nr. 1, с. 118-128.
27. Сергей Ланцов, Валерий Ачкасов. *Мировая политика и международные отношения*. СПб: Питер, 2006. 448 с.
28. Friedman George. *Următorii 100 de ani. Previziuni pentru secolul XXI*. București: Litera, 2009. 213 p.
29. Писарев А. „Два берега Китая” и интересы России. În: *Pro et Contra*, 1998, том 3. Nr. 1, с. 103-115.
30. Achcar Gilbert. *Noul război rece. Lumea după Kosovo*. București: Corint, 2002. 104 p.
31. Дипанджан Рой. *БРИК в новом миропорядке*. În: *Международная Жизнь*, 2008, Nr. 1, с. 78-89.

32. Juc Victor. Dimensiuni ale relațiilor internaționale contemporane. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2018. 296 p.
33. Богатуров Алексей. Плюралистическая однополярность и интересы России. În: Свободная Мысль, 1996, Nr. 2, с. 29-45.
34. Brown Chris. Understanding International Relations. New-York: Palgrave, 2001. 296 p.
35. Шаклеина Т. Реалистическая школа: дебаты о мировом порядке и внешнеполитической стратегии современной России. În: Вестник Московского Университета. Серия 18 Социология и Политология, 2004, Nr. 2, с. 50-79.
36. Juc Victor. Formarea ordinii mondiale policentriste după încheierea războiului rece. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, 2010, nr. 1, p. 83-90.
37. Обухов Алексей. Холодная война все-таки не объявлена. În: Международная Жизнь, 2007, Nr. 5, с. 19-29.
38. Максимычев Игорь. Холодная война или историческая норма? În: Международная Жизнь, 2007, Nr. 10, с. 15-23.
39. Juc Victor. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău: Sirius SRL, 2011. 248 p.

2. TRANSFORMĂRILE GEOPOLITICE REGIONALE DIN EUROPA DE SUD-EST DUPĂ ÎNCHEIEREA RĂZBOIULUI RECE

2.1. Situația geopolitică regională din Europa de Sud-Est în contextul reconturării mediului securității regionale

1. Naumescu Valentin. Politica Marilor Puteri în Europa Centrală și de Est. București: Humanitas, 2019. 296 p.
2. Ungureanu Veaceslav. Redimensionarea securității naționale a Republicii Moldova în contextul noilor transformări ale arhitecturii geopolitice regionale. În: Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european/Coord.: Juc Victor. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2018, p. 420-443.
3. Russett Bruce. International Regions and the International System: A Study in Political Ecology. Chicago: University of Chicago Press, 1967. 252 p.
4. Cantori Louis, Spiegel Steven. The International Politics of Regions: A Comparative Approach. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1970. 432 p.
5. Kaiser Karl. The Interaction of Regional Subsystems: Some Preliminary Notes on Recurrent Patterns and the Role of Superpowers. În: World Politics, 1968, Vol. 21, No. 1, p. 84-107.
6. Brecher Michael. International Relations and Asian Studies: The Subordinate State System of Southern Africa. În: World Politics, 1963, Vol. 15, No. 2, p. 213-235.

7. Agor Weston, Suarez Andres. The Emerging Latin American Political Subsystem. În: Proceedings of the Academy of Political Science, 1972, Vol. 30, No. 4, p. 153-166.
8. Adler Emmanuel, Barnett Michael. Security Communities. Cambridge: University Press, 1998. 462 p.
9. Ghica Luciana Alexandra. Securitatea regională. Contexte, agende, identități. În: Politica de securitate națională: concepte, instituții, procese/ Coord.: Ghica Luciana Alexandra, Zulean Marian. Iași: Polirom, 2007, p. 99-116.
10. Haas Michael. International Subsystems: Stability and Polarity. În: The American Political Science Review, 1970, Vol. 64, No. 1, p. 98-123.
11. Brecher Michael. The Middle East Subordinate System and Its Impact on Israel's Foreign Policy. În: International Studies Quarterly, 1969, Vol. 13, No. 2, p. 117-139.
12. Buzan Barry. Popoarele, statele și frica. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece. Chișinău: Cartier, 2014. 386 p.
13. Thompson William. The Regional Subsystem: A Conceptual Explication and a Propositional Inventory. În: International Studies Quarterly, 1973, Vol. 17, No. 1, p. 89-117.
14. Hettne Bjorn. The New Regionalism: A Prologue. În: Globalism and the New Regionalism/ Coord.: Hettne Bjorn, Inotai Andras și Sunkel Osvaldo. Basingstoke: Macmillan, 1999, p. 15-30.
15. Hurrell Andrew. Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics. În: Review of International Studies, 1995, Vol. 21, No. 4, p. 331-358.
16. Fawcett Louise. Regionalism in Historical Perspective. În: Regionalism in World Politics: Regional Organizational and International Order/ Coord.: Fawcett Louise, Hurrell Andrew. New York: Oxford University Press, 1995, p. 12-37.
17. Mansfield Edward, Milner Helen. The New Wave of Regionalism. În: International Organization, 1999, Vol. 53, No. 3, p. 589-627.
18. Hettne Bjorn, Soderbaum Fredrik. Theorising the Rise of Regionness. În: New Political Economy, 2000, Vol. 5, No. 3, p. 457-473.
19. Farrell Mary. The global politics of regionalism. În: Global Politics of Regionalism: Theory and Practice/ Coord.: Farrell Mary, Hettne Bjorn, Van Langenhove Luk. London: Ann Arbor MI, Pluto Press, 2005, p. 15-32
20. Buzan Barry, Waever Ole. Regions and Powers: The Structure of International Security. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 564 p.
21. Cha Victor. Globalization and the Study of International Security. În: Journal of Peace Research, 2000, Vol. 37, No. 3, p. 391-403.
22. Ungureanu Veaceslav, Ungureanu Diana. Repere teoretice și delimitări conceptuale ale securității regionale. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2017, nr. 3, p. 25-36.
23. Waltz Kenneth N. Theory of International Politics. Reading Mass.: Addison-Wesley, 1979. 251 p.

24. Jervis Robert. From Balance to Concert: A Study in International Security Cooperation. În: *World Politics*, 1985, Vol. 38, No. 1, p. 58-79.
25. Väyrynen Raimo. Regional Conflict Formations: An Intractable Problem of International Relations. În: *Journal of Peace Research*, 1984, Vol. 21, No. 4, p. 337-359.
26. Ungureanu Veaceslav. Riscuri și amenințări în contextul reconfigurării mediului geopolitic regional de securitate și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova. În: *Riscuri și amenințări la adresa securității naționale: tehnici de analiză și evaluare/Coord.: Albu Natalia. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2019, p. 80-94.*
27. Burian Alexandru. Geopolitica lumii contemporane. Chișinău: F. E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003. 456 p.
28. Bogzeanu Cristina. Balcanii de Vest – valențe ale (in)stabilității în actualul context de securitate european. În: *Impact Strategic*, 2019, nr. 1-2, p. 7-19.
29. Korybko Andrew. *Hybrid Wars: The Indirect Adaptative Approach to Regime Change*. Moscow: People’s Friendship University of Russia, 2015. 157 p.
30. Ungureanu Veaceslav. Consolidarea dimensiunii geopolitice în noua paradigmă de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova. În: *Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european, partea a II-a/Coord.: Juc Victor. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2019, p. 269-289.*
31. Bădălan Eugen. România în noul mediu de securitate după Summitul de la Istanbul. Surse de instabilitate la nivel global și regional. București: Universitatea Națională de Apărare, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, 2004. 576 p.
32. Chifu Iulian. Complexe de securitate și concepte regionale. Regiunea Extinsă a Mării Negre. Integrarea instituțională și capacitatea administrativă ca soluție pentru securitate regională. În: *Impact Strategic*, 2011, nr. 2, p. 14-22.
33. Marshall Tim. Prizonierii geografiei. Zece hărți care îți spun tot ce trebuie să știi despre politica globală. București: Litera, 2018. 288 p.
34. Delanoe Igor. Amprenta rusă tot mai marcată în Marea Neagră și Marea Mediterană. În: <http://www.curentul.ro> (vizitat 17.06.2019).
35. Ungureanu Veaceslav. Valorificarea oportunităților de fortificare a securității naționale a Republicii Moldova în contextul noilor replieri geopolitice în spațiul pontic. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2015, nr. 2, p. 20-32.
36. Ionescu Mihail. Securitate și stabilitate în bazinul Mării Negre în epoca post-Război Rece. În: *Marea Neagră. De la „lacul bizantin” la provocările secolului XXI*, 2006, p. 364-430.
37. Calopăreanu Gheorghe. Implicații de securitate ale extinderii NATO și UE la Marea Neagră. În: *Impact Strategic*, 2011, nr. 1, p. 65-71.
38. Minchev Ognyan. Interese și strategii fundamentale pentru regiunea Mării Negre. În: *Monitor Strategic*, 2006, nr. 3-4, p. 5-28.

39. Neacșu Marius-Cristian, Neguț Silviu. Zona Mării Negre – o nouă „zonă gri”? În: *Impact Strategic*, 2013, nr. 2, p. 39-49.
40. Chifu Iulian. Geopolitica Regiunii Extinse a Mării Negre după criza ucraineană. În: *Impact Strategic*, 2014, nr. 3, p. 7-16.
41. Dumitru L. C. Securitate versus instabilitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre. În: *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, iunie 2014, p. 35-47.
42. Rotaru Vasile, Umland Andreas. How Romania and Poland Can Strengthen NATO and the EU. În: *Foreign Affairs*, november 2017. <https://www.foreignaffairs.com/articles/central-europe/2017-11-10/how-romania-and-poland-can-strengthen-nato-and-eu> (vizitat 25.01.2020).

2.2. Afirmarea geopolitică a Republicii Moldova între oportunități și constrângeri de securitate

1. Juc Victor. Securitatea națională și politica externă ale Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem postrăzboi rece. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015. 200 p.
2. Hobsbawm Eric John. Națiuni și naționalism din 1780 pînă în prezent. Program, mit, realitate. Chișinău: Arc, 1997. 206 p.
3. Hindmarsh Jennie Harre. How Do We Define Small States and Islands? A Critical Analysis of Alternative Conceptualisations. În: *Convergence*, 1996, Vol. 29, No. 2, p. 36-45.
4. Glaser Edwin. Statele mici și mijlocii în relațiile internaționale. București: Politică, 1971. p. 255.
5. Burian Alexandru. Geopolitica lumii contemporane: curs de lecții. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003. 456 p.
6. Sens Allen. Securitatea statului mic în Europa: amenințări, temeri și strategii după Războiul Rece. În: *NATO: ce este, ce va fi. Noua Europă și securitatea statelor mici*. București, 1996.
7. Knudsen Olav Fagelund. Analiza securității statului mic: rolul factorilor externi. *Noua Europă și securitatea statelor mici*. București: Editura Militară, 1996. 189 p.
8. Katzenstein Peter J. *The Culture of National Security*. New York: Columbia University Press, 1997. 436 p.
9. Ungureanu Veaceslav. Geopolitica securității statelor mici: cazul Republica Moldova. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2012, nr. 2, p. 119-132.
10. Buzan Barry. *Popoarele, statele și frica. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*. Chișinău: Cartier, 2014. 404 p.
11. Prohnițchi Valeriu. Securitatea economică a unui stat mic. Note de reper pentru Republica Moldova. În: *Apărarea și securitatea națională a Moldovei*. Chișinău: 2001. 62 p.

12. Croitoru Vasile. Conotația geopolitică a sferelor de interes și de influență. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*, 2014, nr. 3, p. 147-154.
13. Mînzărari Dumitru. De ce avem nevoie de NATO? Sau de ce existența Moldovei ca stat suveran depinde de aderarea la NATO. În: *Discussion Paper*, 2009, nr. 3, p. 11-47.
14. Teosa Valentina, Vasilescu Grigore, Croitoru Vasile. Geopolitica în sistemul științelor politice. În: *Politologie: manual pentru specialitățile nonprofil/Coord.: Moșneaga Valeriu, Rusnac Gheorghe, Sacovici Vasilii*. Chișinău: CEP USM, 2007, p. 336-345.
15. Serebrian Oleg. Despre geopolitică. Chișinău: Cartier, 2009. 176 p.
16. Ungureanu Veaceslav. Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul reconfigurării geopoliticii Uniunii Europene. În: *Republica Moldova și Uniunea Europeană: dimensiunile cooperării*. Chișinău: „Tipografia Sirius”, 2016, p. 84-114.
17. Ungureanu Veaceslav. Consolidarea dimensiunii geopolitice în noua paradigmă de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova. În: *Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european, partea a II-a/Coord.: Juc Victor*. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2019, p. 269-289.
18. Juc Victor, Ungureanu Veaceslav. Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2016. 168 p.
19. Manolache Constantin. Securitatea națională. În: *Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic*. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015, p. 279-298.
20. Ungureanu Veaceslav. Redimensionarea securității naționale a Republicii Moldova în contextul noilor transformări ale arhitecturii geopolitice regionale. În: *Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european/Coord.: Juc Victor*. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2018, p. 420-443.
21. Leonard Mark, Popescu Nicu. *A Power Audit of EU-Russia Relations*. London: Cambridge, 2007. 65 p.
22. Walker Martin. Variable Geography: America`s Mental Maps of a Greater Europe. În: *International Affairs*, 2000, Vol. 76, No. 3, p. 459-474.
23. Art Robert. American Foreign Policy and the Fungibility of Force. În: *Security Studies*, 1996, Vol. 5, No. 4, p. 7-42.
24. Osmochescu Nicolae. Neutralitatea permanentă a Republicii Moldova în contextul relațiilor internaționale contemporane. În: *Academia de Administrare Publică – 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Materialele conferinței internaționale științifico-practice*. Chișinău: AAP, 2008, vol. 2, p. 182-183.

25. Juc Victor. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău: Tipografia Sirius, 2011. 248 p.
26. Назария Сергей. История международных отношений и внешней политики великих держав в новейшее время. Курс лекций. Кишинёв: Центральная Типография, 2007. 687 p.
27. Sandler Todd. Alliance Formation, Alliance Expansion and the Core. În: The Journal of Conflict Resolution, 1999, Vol. 43, No. 6, p. 727-747.
28. Thompson William R. Democracy and Peace: Putting the Cart Before the Horse? În: International Organization, 1996, Vol. 50, No. 1, p. 141-174.
29. Knudsen Olav Fagelund. Did Accommodation Work? Two Soviet Neighbors 1964-1988. În: Journal of Peace Research, 1992, Vol. 29, No. 1, p. 53-69.
30. Hemmer Christopher, Katzenstein Peter J. Why is There No NATO in Asia? Collective Identity, Regionalism and the Origins of Multilateralism. În: International Organization, 2002, Vol. 56, No. 3, p. 575-607.
31. Juc Victor. Politica externă. În: Republica Moldova. Ediție enciclopedică. Chișinău: Tipografia „Bons Offices”, 2010, p. 706-715.
32. Ungureanu Veaceslav, Ungureanu Diana. Evoluția relațiilor de cooperare dintre Republica Moldova și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord în cadrul Programului Parteneriatul pentru Pace. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2018, nr. 3, p. 44-58.
33. Juc Victor, Cojocar Gheorghe. Politica externă. În: Republica Moldova pe calea modernizării: studiu enciclopedic. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015, p. 228-256.

3. ASIGURAREA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA LA INTERFERENȚA SPAȚIILOR GEOPOLITICE RIVALE

3.1. Influența geopolitică asupra procesului de fortificare a securității politice și militare a Republicii Moldova în condițiile extinderii provocărilor asimetrice, convenționale și hibride

1. Ungureanu Veaceslav, Grosu Ruslana. Secesionismul – instrument de promovare a în-tereselor geopolitice ale Federației Ruse în spațiul postsovietic. În: Extremismul și separatismul – provocări la adresa securității regionale și naționale/Coord.: Juc Victor. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2014, p. 44-55.
2. Manolache Constantin. Criza geopolitică din Ucraina. În: Revista de Științe Politice „Polis”, 2014, vol. 2, nr. 2 (4), p. 67-84.
3. Juc Victor, Ungureanu Veaceslav. Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2016. 168 p.
4. Teosa Valentina, Vasilescu Grigore, Croitoru Vasile. Geopolitica în sistemul științelor politice. În: Politologie: manual pentru specialitățile nonprofil/Coord.: Moșneaga Valeriu, Rusnac Gheorghe, Sacovici Vasilii. Chișinău: CEP USM, 2007, p. 336-345.

5. Dungaciu Dan. Moldova ante portas. București: Tritonic, 2005. 320 p.
6. Popescu Nicu. Noile oportunități de soluționare a problemei transnistrene prin mecanismele Europei moderne. În: <http://www.policy.hu> (vizitat 24.02.2020).
7. Popescu Nicu. Politica externă a Uniunii Europene și conflictele post-sovietice. Chișinău: Cartier, 2013. 224 p.
8. Stăvilă Ion. Evoluția reglementării conflictului transnistrean. În: Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008). Chișinău: Cartdidact, 2009, p. 153-176.
9. Juc Victor. Dimensiuni ale relațiilor internaționale contemporane. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2018. 296 p.
10. Serebrian Oleg. Despre geopolitică. Chișinău: Cartier, 2009. 176 p.
11. Neacșu Marius-Cristian, Neagu Silviu. Zona Mării Negre – o nouă „zonă gri”? În: Impact Strategic, 2013, nr. 2, p. 39-49.
12. Tomescu-Hatto Odette. Noile frontiere ale Uniunii Europene și relațiile româno-moldovenesti. În: Stat slab, cetățenie incertă. Studii despre Republica Moldova/Coord.: Heintz Monica. București: Curtea Veche Publishing, 2007, p. 252-289.
13. Gabanyi Anneli Ute. Conflictul transnistrean, un statu-quo dorit de Rusia. În: <http://www.ziua.net> (vizitat 12.03.2020).
14. Severin Adrian. Soluții alternative pentru Republica Moldova. În: <http://www.fisd.ro> (vizitat 25.02.2020).
15. Juc Victor, Rusandu Ion, Ungureanu Veaceslav. Consolidarea securității politice a Republicii Moldova: aspecte geopolitice. În: Moldoscopie (probleme de analiză politică), 2010, nr. 2, p. 148-155.
16. Munteanu Igor. Soluții alternative pentru Republica Moldova. În: <http://www.fisd.ro> (vizitat 25.02.2020).
17. Chifu Iulian. Soluții alternative pentru Republica Moldova. În: <http://www.fisd.ro> (vizitat 25.02.2020).
18. Fota Iulian. Soluții alternative pentru Republica Moldova. În: <http://www.fisd.ro> (vizitat 25.02.2020).
19. Pfaller Alfred. Soluții alternative pentru Republica Moldova. În: <http://www.fisd.ro> (vizitat 25.02.2020).
20. Dungaciu Dan. Soluții alternative pentru Republica Moldova. În: <http://www.fisd.ro> (vizitat 25.02.2020).
21. Ecobescu Nicolae. Soluții alternative pentru Republica Moldova. În: <http://www.fisd.ro> (vizitat 25.02.2020).
22. Buescher Klemens. Separatismul în transnistria. În: <http://www.altermedia.info> (vizitat 15.03.2020).
23. Vahl Marius. The Europeanisation of the Transnistrian Conflict. În: Center for European Policy Studies, Policy Brief, 2005, No. 73, p. 1-9.
24. Gheorghiu Valeriu. Relațiile politice dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană. Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2007. 72 p.

25. Cibotaru Viorel. Securitatea regională și procesul de soluționare a conflictelor înghețate. În: <http://www.ipp.md> (vizitat 17.03.2020).
26. Ungureanu Veaceslav. Impactul reconfigurărilor geopolitice din Europa de Sud-Est asupra securității naționale a Republicii Moldova. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2015, nr. 3, p. 22-38.
27. Cojocaru Gheorghe. *Politica externă a Republicii Moldova. Studii*. Chișinău: Civitas, 2001. 205 p.
28. General Assembly Adopts Texts Urging Troop Withdraw from Republic of Moldova. În: <https://www.un.org/press/en/2018/ga12030.doc.htm> (vizitat 12.10.2018).
29. Acordul privind principiile reglementării pașnice a conflictului armat în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, din 21 iulie 1992. În: <https://gov.md/ro/content/acordul-privind-principiile-reglementarii-pasnice-conflictului-armat-regiunea-transnistreana> (vizitat 24.09.2019).
30. Lukyanov Fyodor. Central Asia: An Indicator of Russia's Imperial Aspirations. În: *Global Affairs*, 2011, No. 2, p. 54-69.
31. Experți de la Chișinău și Moscova au opinii diferite vizavi de reglementarea rapidă a conflictului transnistrean ca urmare a ultimelor evenimente din Georgia. În: <http://www.ape.md> (vizitat 21.07.2019).
32. Felgenhauer Pavel. Soluție pentru conflictul transnistrean. În: <http://www.business-point.ro> (vizitat 21.07.2019).
33. Experți locali despre soluționarea problemei transnistrene prin dialog direct cu Kremlinul. În: <http://www.ape.md> (vizitat 25.07.2019).
34. Grosu Vitalie. Politica de securitate a Republicii Moldova în capcana intereselor geopolitice a Federației Ruse. În: <http://www.viitorul.org> (vizitat 25.07.2019).
35. Zagorski Andrei. Russia and the Shared Neighbourhood. În: *What Russia Sees. Chaillot Paper*. European Union Institute for Security Studies, 2005, nr. 74. <http://www.iss.europa.eu/publications/detail/article/russias-neighbourhood-policy> (vizitat 15.08.2019).
36. Ivan Ruxandra. Conflictele înghețate în zona extinsă a Mării Negre. Cazurile Transnistria, Nagorno-Karabach și Cecenia. În: *Revista Institutului Diplomatic Român*, 2009, nr. 1, p. 5-25.
37. Nantoi Oazu. Soluționarea conflictului. În: *Reporter European*, 2007, nr. 2, p. 2-10.
38. Cibotaru Viorel. Dialogul politic – șansa reală de unificare a Moldovei. În: *Săptămânal economic național „Dezvoltarea”*, 2008, nr. 19-20.
39. Serebrian Oleg. *Politosfera*. Chișinău: Cartier, 2001. 272 p.
40. Nantoi Oazu. Transnistria. În: <http://www.altermedia.info> (vizitat 16.08.2019).
41. Gorincioi Radu. Soluții pentru transnistria. În: <http://www.revista22.ro/solutii-pentru-transnistria-2073.html> (vizitat 16.08.2019).

42. Lupan Vlad. Expertii semnaleză necesitatea unei noi paradigme de abordare a reglementării conflictului transnistrean de către autoritățile Republicii Moldova. În: <http://www.viitorul.org> (vizitat 16.08.2019).
43. Sherr James. Moscova și Tiraspolul văd Procesul de Integrare Europeană al Republicii Moldova ca o contradicție cu statutul de neutralitate. În: <http://www.ape.md> (vizitat 10.09.2019).
44. Stăvilă Ion. Evoluția reglementării conflictului transnistrean în anii 1992-2009. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2009, nr. 2, p. 74-96.
45. Țăranu Anatol. Conflictul din raioanele de est. În: Republica Moldova pe calea modernizării: studiu enciclopedic. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015, p. 299-329.
46. Frunzeti Teodor. Rolul puterii militare în asigurarea securității internaționale. În: Impact Strategic, 2003, nr. 1-2, p. 66-70.
47. Juc Victor, Ungureanu Veaceslav. Opțiuni de consolidare a securității militare a Republicii Moldova în contextul extinderii amenințărilor asimetrice și hibride. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2016, nr. 2, p. 7-26.
48. Hlihor Constantin. Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2005. 330 p.
49. Sarcinschi Alexandra. Elemente noi în studiul securității naționale și internaționale. În: Studii de Securitate și Apărare, 2005, vol. 2, p. 7-52.
50. Ioniță Crăișor-Constantin. Este războiul hibrid ceva nou? În: Impact Strategic, 2014, nr. 4, p. 64-76.
51. Hoffman Frank. Further thoughts on hybrid threats. În: <http://www.smallwarsjournal.com> (vizitat 10.09.2019).
52. Frunzeti Teodor. Convențional și neconvențional în acțiunile militare. În: Impact Strategic, 2012, nr. 4, p. 6-14.
53. McCuen John J. Hybrid Wars. În: Military Review, 2008, Vol. 88, No. 2, p. 107-113.
54. Gray Colin S. Încă un secol sângeros. Războiul viitorului. Londra: Weidenfeld & Nicolson, 2006.
55. Hoffman Frank. Hybrid Warfare and Challenges. În: The Joint Force Quarterly Magazine, 2009, No. 52, p. 2-45.
56. Mattis James N., Hoffman Frank. Future Warfare: The Rise of Hybrid Warfare. În: U.S. Naval Institute Proceedings, 2005, november, p. 27-35.
57. Popescu Catrinel. Observații privind actualitatea războiului hibrid. Studiu de caz: Ucraina. În: Impact Strategic, 2014, nr. 4, p. 124-138.
58. Galeotti Mark. În: <http://cersipamantromanesc.wordpress.com/tag/agresiunea-rusa-inucraina> (vizitat 10.09.2019).
59. Dungaciu Dan. Este România în război „hibrid”? Ungaria, destabilizatorul NATO. În: <http://www.ziare.com/europa/ungaria/este-romania-in-razboi-hibrid-ungaria-destabilizatorul-nato-interviu-cu-dan-dungaciu-1349463> (vizitat 10.09.2019).

60. Горбулин Владимир. Гибридная война как ключевой инструмент российской геостратегии. În: <http://www.gazeta.zn.ua/internal/gibridna-ya-voyna-kak-klyuchevoy-instrument-rossiyskoy-geostrategii-revansha.html> (vizitat 10.09.2019).
61. Cebotari Svetlana. Războiul hibrid. Unele considerațiuni. În: Revista Militară, 2015, nr. 1, p. 23-34.
62. Barbu Florin-Marian. Considerații privind războiul hibrid. În: Impact Strategic, 2015, nr. 2, p. 52-58.
63. Hoffman Frank. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. 72 p.
64. Băhnăreanu Cristian. Evoluția războiului de la acțiunile clasice la cele hibride. În: Impact Strategic, 2015, nr. 2, p. 59-68.
65. Clausewitz von Carl. On War. New Jersey: Princeton University Press, 1989. 732 p.
66. Geoană Mircea. Trebuie să ne asigurăm că măsurile excepționale din cauza coronavirusului sunt limitate în timp. În: <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/mircea-geoana-trebuie-sa-ne-asiguram-ca-masurile-exceptionale-din-cauza-coronavirusului-sunt-limitate-in-timp-1292205> (vizitat 15.04.2020).
67. Frunzeti Teodor. Acțiuni asimetrice, neconvenționale și hibride în războiul secolului al XXI-lea. În: Impact Strategic, 2013, nr. 1, p. 6-15.
68. Antoine Emmanuel. Le concept de conflit asymetrique a-t-il un sens? În: <http://www.alliancegeostrategique.org/2011/05/06/le-concept-de-conflit-asymetrique-a-t-il-un-sens-i/> (vizitat 14.09.2019).
69. Nemeth William J. Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare. Monterey: Kindle, 2012. 88 p.
70. Roșca Simion. Reflecții conceptuale asupra noțiunii de propagandă: istorie și actualitate. În: Relații Internaționale Plus, 2016, nr. 1, p. 51-67.
71. Gârneț Iurie. „Războiul hibrid” între istorie și actualitate. În: Revista Militară, 2015, nr. 1, p. 19-22.
72. Ungureanu Veaceslav. Fundamentarea și diversificarea teoretico-conceptuală a fenomenului războiului hibrid. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2017, nr. 2, p. 25-37.
73. Manolache Constantin. Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și securitatea statului. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015. 386 p.
74. Pîntea Iurie. Identificarea pericolelor existente și probabile pentru interesele naționale de bază ale Moldovei. În: Apărarea și securitatea națională a Moldovei anul 2001. Chișinău: IPP, 2001. 66 p.
75. Manolache Constantin, Rusnac Gheorghe. Securitatea statului în sfera ecologică: aspectul politico-militar. Chișinău: USM, 2000. 112 p.

3.2. Consolidarea politicilor de diversificare a surselor de asigurare a securității energetice a Republicii Moldova

1. Dolghin Nicolae. Geopolitica. Dependentele de resursele energetice. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2004. 34 p.
2. Balaban Constantin-Gheorghe. Resursele naturale – obiect al unor ample debateri internaționale. În: Impact Strategic, 2006, nr. 1, p. 27-32.
3. Pachiu Laurențiu. Noua semnificație a conceptului de securitate națională din perspectivă energetică. În: Impact Strategic, 2013, nr. 1, p. 133-143.
4. Traian Anastasiei. Considerații privind corelația securitate – economie. În: Volumul Seminarului „România – membru al Alianței Nord-Atlantice”, 3-4 iunie 2004, p. 96-105.
5. Encel Frederic. Orizonturi geopolitice. Chișinău: Cartier, 2011. 216 p.
6. Băhnăreanu Cristian. Resursele energetice și mediul de securitate la începutul secolului XXI. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2006. 44 p.
7. Juc Victor, Ungureanu Veaceslav. Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2016. 168 p.
8. Dobândă Liuba. Spațiul Mării Caspice: analiză geografică și geopolitică. Chișinău: Pontos, 2013. 264 p.
9. Yergin Daniel. Ensuring Energy Security. În: Foreign Affairs, 2006, nr. 85/2, p. 69-82.
10. Jones Walter S. The Logic of International Relations. New York: Addison Wesley Publishing Company, 1991. 726 p.
11. Rădoi Florin. Securitatea energetică – concept și realități. București: Ed. Forumul regional al energiei – Foren, 2008. 9 p.
12. Claval Paul. Geopolitică și geostrategie. Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea. București: Corint, 2001. 248 p.
13. Dolghin Nicolae. Geopolitica. Dependentele de resursele energetice. În: Studii de securitate și apărare, 2005, vol. 1, p. 118-151.
14. Maior George Cristian. Incertitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI. Chișinău: Cartier, 2015. 276 p.
15. Marshall Tim. Prizonierii geografiei. Zece hărți care îți spun tot ce trebuie să știi despre politica globală. București: Litera, 2018. 288 p.
16. Kahn Sylvain. Geopolitica Uniunii Europene. Chișinău: Cartier, 2008. 176 p.
17. Naumescu Valentin. Politica Marilor Puteri în Europa Centrală și de Est. București: Humanitas, 2019. 296 p.
18. Sarcinschi Alexandra, Băhnăreanu Cristian. Redimensionări și configurări ale mediului de securitate regional (zona Mării Negre și Balcani). București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2005. 48 p.

19. Popa Vasile. Relațiile Alianței cu statele din Estul, Sud-Estul și Bazinul Mediteranean. În: *Impact Strategic*, 2003, nr. 3-4, p. 72-79.
20. Vasilescu Valentin. Dilemele lui Barack Obama. În: <http://www.romanian.ruvr.ru/2012.11.09/94018578> (vizitat 10.02.2020).
21. Hutchings Robert L. *Lumea în 2020*. Chișinău: Cartier, 2008. 248 p.
22. Ungureanu Veaceslav. Impactul reconfigurărilor geopolitice din Europa de Sud-Est asupra securității naționale a Republicii Moldova. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2015, nr. 3, p. 22-38.
23. Chifu Iulian. Provocările insecurității în Republica Moldova. În: *Moldova pe calea democrației și stabilității. Din spațiul post-sovietic în lumea valorilor democratice*, 2005, p. 71-82.
24. Oprunenco Alex. Cum să ne protejăm în fața viitoarelor războaie ale gazelor?. În: <https://expert-grup.org/ro/biblioteca/comentarii/item/161-cum-s%C4%83-ne-protej%C4%83m-C3%AEn-fa%C5%A3a-viitoarelor-r%C4%83zboaie-ale-gazelor?> (vizitat 10.02.2020).
25. Prohnițchi Valeriu. Securitatea economică a Moldovei: o privire în secolul XXI. În: *Moldova pe calea democrației și stabilității. Din spațiul post-sovietic în lumea valorilor democratice*, 2005, p. 83-109.
26. Mihailescu Virgiliu. Securitatea energetică a Republicii Moldova în contextul aderării la comunitatea energetică. Chișinău: Tipografia „Bons Offices”, 2010. 64 p.
27. Baltag Alexandru, Afanasieva Nadejda. Asigurarea securității energetice a Republicii Moldova: oportunități interne și externe. Chișinău: Asociația pentru Democrație Participativă (ADEPT), 2014. 42 p.
28. Preașcă Ion. Integrarea sistemului energetic al Moldovei în cel european: de la vise frumoase la realități inedite. În: <http://www.europa.md/.../exclu-siv-ion-preasca-integrarea-sis> (vizitat 15.02.2020).
29. Ungureanu Veaceslav. Politici de diversificare a securității energetice a Republicii Moldova în contextul reconfigurării intereselor geopolitice ale marilor puteri. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2016, nr. 3, p. 24-42.
30. Trei scenarii de securitate energetică a Republicii Moldova. În: <http://www.capital.market.md/.../trei-scenarii-de-securitate-energet> (vizitat 15.02.2020).

Bun de tipar 09.06.2020 Formatul 16,5 × 24,0
Hîrtie ofset nr. 1. Coli de tipar 15,75. Coli de autor 18,8

Î. S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1